

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 121 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2023
under Landbruks- og matdepartementet
(Jordbruksoppgjøret 2023 m.m.)

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 121 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2023
under Landbruks- og matdepartementet
(Jordbruksoppgjøret 2023 m.m.)

Innhold

1	Innledning	7	3.5.1	Utvikling innen miljø- og klimaområdet	47
1.1	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2023	8	3.5.2	Rapportering innen miljø- og klimaområdet	53
1.2	Regjeringens politiske plattform	8	3.5.3	Økologisk jordbruk	61
1.3	Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2022	8	3.5.4	Andre politikkområder	63
1.4	Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021)	9	4	Utvikling i foredlings- og omsetningsledd	65
1.5	Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket	10	4.1	Innledning	65
1.6	Bærekraftig matproduksjon	10	4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	65
1.7	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	11	4.3	Prisutviklingen på matvarer	66
			4.4	Industri og konkurranseforhold	68
			4.5	Matpolitikken	70
2	Gjennomføringen av forhandlingene	12	5	Importvernet og internasjonale forhold	72
2.1	Proessen forut for jordbrukets krav	12	5.1	Importvernet for landbruksvarer	72
2.2	Jordbrukets krav	12	5.2	Import av landbruksvarer	72
2.3	Statens tilbud	13	5.3	WTO Landbruksavtalen	73
2.4	Det videre forløpet av forhandlingene	13	5.4	EUs landbrukspolitikkk	74
			5.5	Forhandlinger om handelsavtaler	75
3	Utviklingen i jordbruket	15	6	Hovedtrekk i avtalen	77
3.1	Grunnlagsmaterialet	15	6.1	Mål og rammer for oppgjøret	77
3.2	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon	17	6.2	Grunnlagsmaterialet	81
3.2.1	Produksjons- og markedsutvikling	17	6.3	Inntektsutviklingen	82
3.2.2	Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel	18	6.4	Økte inntektsmuligheter	82
3.2.3	Dyr på beite	21	6.4.1	Utslag på referansebrukene	84
3.3	Landbruk over hele landet	21	6.5	Hovedprioriteringer	84
3.3.1	Arealutvikling og -fordeling	21	7	Nærmere om viktige politikkområder	88
3.3.2	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	22	7.1	Landbrukets utviklingsfond (LUF)	88
3.3.3	Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling	25	7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet	88
3.4	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen	39	7.1.2	Tilskuddsramme for LUF	89
3.4.1	Inntekts- og kostnadsutviklingen	39	7.2	Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket	91
3.4.2	Utvikling i investeringer	44	7.2.1	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)	91
3.4.3	Utvikling i sysselsetting	44	7.2.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)	94
3.4.4	Strukturutvikling	45	7.2.3	Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket (RT-midler) ...	94
3.4.5	Produktivitet	46	7.2.4	Områderettet innsats	94
3.4.6	Overføringene til jordbruket	46			
3.5	Miljø og klima – utvikling og rapportering	47			

7.2.5	Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	95	7.8	Melk	122
7.2.6	Forskning og utvikling	97	7.8.1	Kvoteordningen for melk	122
7.2.7	PRESIS	98	7.8.2	Høring av satser i prisutjevningsordningen	123
7.2.8	Stiftelsen Norsk Mat	98	7.9	Kjøtt og egg	124
7.2.9	Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	99	7.9.1	Ammeku – storfekjøtt	124
7.2.10	Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost	100	7.9.2	Produksjon av sau og lam	125
7.2.11	Inn på tunet-løftet 2	100	7.9.3	Kraftfôrbasert husdyrhold	126
7.2.12	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	101	7.9.4	Birøkt	126
7.2.13	Skogbruk	101	7.9.5	Distriktstilskudd kjøtt	126
7.2.14	Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin	102	7.10	Dyrevelferd	127
7.2.15	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	103	7.11	Velferdsordninger	127
7.3	Miljø og klima	103	7.11.1	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	127
7.3.1	Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket	106	7.11.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.	127
7.3.2	Innsats for å redusere klimagassutslippene fra jordbruket	106	7.11.3	Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)	128
7.3.3	Oppfølging av helhetlig plan for Oslofjorden	108	7.11.4	Tilskudd til landbruksvikarordningen	128
7.3.4	Nasjonalt miljøprogram	109	7.11.5	Tilskudd til sykepengeordningen	128
7.3.5	Regionale miljøprogram (RMP)	112	7.12	Andre politikkområder	129
7.3.6	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)	113	7.12.1	Strukturvirkemidler og tak på tilskudd	129
7.4	Økologisk jordbruk	116	7.12.2	Tilskudd ved produksjonssvikt	130
7.5	Oppfølging av WTO-forpliktelsene	117	7.12.3	Tilskudd til dyreavl med mer	130
7.6	Korn, kraftfôr og mel	118	7.12.4	Tilskudd til frøavl m.m.	131
7.6.1	Midlertidig endring i markedsordningen for korn	119	7.12.5	Tilskudd til utvikling av plantemateriale	131
7.6.2	Målpriser	120	7.12.6	Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet	132
7.6.3	Arealtilskudd korn	120	7.12.7	Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem	133
7.6.4	Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr	120	7.12.8	Tilskudd til råvareprisordningen	133
7.6.5	Tilskudd til lagring av såkorn	120			
7.7	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	120	8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	134
7.7.1	Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter	121	8.1	Budsjettmessige forhold	134
7.7.2	Opplysningskontoret for frukt og grønt	121	8.1.1	Innledning	134
			8.1.2	Overførte beløp fra 2022 og omdisponering av bevilgninger i 2023	134
			8.1.3	Budsjettmessige endringer fra 2023 til 2024	135
				Forslag til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2023 m.m.)	143

Vedlegg			
1	Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 16. mai 2023 mellom staten og Norges Bondelag	144	
2	Jordbruksforhandlingene 2022 Referat fra forhandlingsmøte 16. mai, kl. 11:30	174	
3	Underhåndskontakt med organisasjonene hver for seg Fredag 21. april 2023	175	
4	Referat fra utvidet ledermøte Lørdag 22. april 2023, kl. 17:30	176	
5	Referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag Søndag 23. april 2023, kl. 1700	178	
			6
			Referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag Mandag 24. april 2023, kl. 16:50 .....
			179
			7
			Posisjonsnotat fra Norges Bondelags forhandlingsdelegasjon 24. april 2023 .....
			180
			8
			Posisjonsnotat fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag 24. april 2023 .....
			183
			9
			Oppdatert jordvernstrategi .....
			186

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 121 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023 m.m.)

*Tilråding fra Landbruks- og matdepartementet 26. mai 2023,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

1 Innledning

Regjeringen legger med dette frem en proposisjon om jordbruksavtalen for 2023–2024. Avtalen er inngått mellom staten og Norges Bondelag, og forhandlingene ble ført med bare denne organisasjonen etter at jordbruksorganisasjonene for første gang ikke kom til enighet om et felles krav. De var dermed ikke var i stand til å opptre som én part, slik Hovedavtalen krever. Prosessen som pågikk forut for at regjeringen tok opp forhandlinger med Norges Bondelag er omtalt i kapittel 2.

Forhandlingene ble ført på grunnlag av Hovedavtalen for jordbruket, hvor formålsparagrafen lyder:

«Avtaleverket for jordbruket har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift.»

Avtalen gjelder bevilgninger over statsbudsjettets kap. 1150 for kalenderåret 2024 og endringer og omdisponeringer innenfor bevilgningen for 2023. Videre omfatter avtalen endringer i målpriser for perioden 1. juli 2023 til 30. juni 2024. Partene er enige om at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter avklares i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2–5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i avtalen, og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og omdisponering av disse, samt bevilgninger på de enkelte ordningene i 2024.

Stortinget vedtok den 14. juni 2022 et anmodningsvedtak, jf. vedtak nr. 799 (2021–2022) der Stortinget ber regjeringen legge frem en ny jordvernstrategi våren 2023. Strategien skal inneholde et nytt og skjerpet mål for omdisponering av

matjord og nye, konkrete tiltak for å nå målet. Landbruks- og matdepartementet har valgt å legge frem den oppdaterte jordvernstrategien i denne proposisjonen om jordbruksoppkjøret. Strategien følger som vedlegg 9.

1.1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2023

Dette kapitlet gjennomgår det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene, som er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av jordbruksoppkjøret i 2022 i Innst. 462 S (2021–2022) og budsjettforliket med Sosialistisk Venstreparti i Innst. 8 S (2021–2022), Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Gjeldende mål for landbrukspolitikken, slik de står i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2023, er gjengitt i kapittel 6.

1.2 Regjeringens politiske plattform

I den politiske plattformen for en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet, Hurdalsplattformen, heter det at samfunnsoppdraget til jordbruket er å sikre Norges befolkning nok og trygg mat produsert på norske naturressurser. For å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det nødvendig å øke lønnsomheten i bruken av jordbruksarealene. Næringsutøverne i landbruket må ha samme inntektsmuligheter som andre grupper. Det vises videre til kapitlet «*Landbruk: Trygg mat og levande distrikt*» i Hurdalsplattformen.

1.3 Stortingets behandling av jordbruksoppkjøret 2022

Stortinget behandlet Prop. 120 S (2021–2022) Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppkjøret 2022) i Innst. 462 S (2021–2022). I innstillingen heter det blant annet at:

«Komiteen registrerer at begge faglagene signerte jordbruksavtalen og sluttet seg til forhandlingsresultatet. Det er tre år siden sist faglagene og staten satt rundt forhandlingsbordet, og komiteen ser det som positivt at det i årets forhandlinger ble en felles enighet mellom

partene. Komiteen ser at prisøkningen for kunstgjødsel, strøm og bygningsmateriale har satt jordbruket i en vanskelig situasjon. Derfor vil komiteen framheve at det er lagt fram kostnadskompensasjon i flere runder for å møte denne situasjonen. Komiteen viser til at det i år ble forhandlet for både avtaleåret 2022 og 2023.

Komiteen merker seg at jordbruksavtalen tetter deler av inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper. Avtalen legger til grunn en nivåheving på 40 000 kroner per årsverk i 2023 fra 2022 ut over inntektsveksten til andre grupper, i tillegg til kompensasjon for økte kostnader på 2,4 mrd. kroner. Samlet vil det gi en inntektsmulighet på 64 000 kroner per årsverk fordelt på 2022 og 2023 ut over full kostnadskompensasjon.»

Og:

«Fleritalet i komiteen, medlemene frå Høgre, Framstegspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Miljøpartiet Dei Grøne, meiner det er eit stort potensial for å auke norsk sjølvforsyning gjennom vridning av produksjonen i landbruket over mot meir grønt og korn, og å stimulere til auka bruk av beite- og utmarksressursar og andre verkemiddel for å kutte i bruk av soya og andre utanlandske forråvarer med høge klimaavtrykk. Fleriralet forventar at ei slik kursendring blir tydeleg signalisert, slik at norsk landbruk allereie no kan starte nødvendig omlegging.»

Om utviklingen i landbruket skriver komiteen at:

«Komiteen viser til at jordbrukere er selvstendige næringsdrivende, og at det er mange forhold som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer.»

Om foredling og omsetningsledd skriver komiteen at:

«Komiteen vil derfor understreke betydningen norsk matproduksjon har for store deler av næringsmiddelindustrien som foredler norskproduserte råvarer, herunder matberedskap og sikkerheten det gir den norske befolkningen. Komiteen vil understreke at landbrukspolitikken og jordbruksavtalen er avgjørende viktig for verdiskaping og arbeidsplasser

også utenfor jordbruket, herunder i næringsmiddelindustrien og andre tilknyttede næringer, og for bosetting over hele landet.»

Om jordbruksavtalen skriver komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, tar utgangspunkt i at landbrukspolitikken skal bygges rundt de fire bærebjelkene: et velfungerende importvern, markedsreguleringen, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppgjør og en eiendomspolitikk som styrker den selveiende bonden.

Flertallet viser til at jordbruksavtalen gir forutsigbarhet for norske bønder og bidrar til å trygge matproduksjonen vår. Komiteen viser til at en variert bruksstruktur som er tilpasset Norges naturressurser og geografi, gir de beste mulighetene til å produsere mat på en bærekraftig og klimavennlig måte over hele landet. Komiteen registrerer at partene i forbindelse med årets forhandlinger var enige om å legge Budsjettmemndas fremlagte grunnlagsmateriale til grunn.

Komiteen merker seg at jordbruksavtalen skal sikre fortsatt landbruk i hele landet, og at avtalen bl.a. innebærer en økning i kornprisene, noe som er viktig for å sikre norsk selvforsyning. Videre styrkes inntektsmulighetene i de grovforbaserte produksjonene av sau og ammeku betydelig. Det skal bidra til at gras og utmarksressursene blir brukt til matproduksjon i hele landet.»

Om klima og natur skriver komiteen at:

«Komiteen viser til klimaavtalen mellom staten og jordbruket og registrerer at det er forhandlet frem grep som skal følge opp denne.

Komiteen viser til at norsk landbruk er avhengig av et stabilt klima og en natur i balanse. Komiteen mener at jordbruket vil være en del av løsningen knyttet til både globale utslipps- og ressursutfordringer og i overgangen fra fossile til fornybare ressurser. Satsingen på bl.a. biogass mange steder i landet viser noen av mulighetene. Samtidig gir jordbruket viktige arbeidsplasser over hele landet og trygg mat til norske forbrukere.

Komiteen ser det som viktig at norsk jordbruksproduksjon tilpasses et mer uforutsigbart klima, noe som er viktig for å kunne sikre matproduksjon og øke kvaliteten og produksjonen av korn, grovfôr, grønnsaker, frukt og bær som kan produseres på norske arealer.»

Om velferdsordninger for fremtiden skriver komiteen at:

«Komiteen viser til at gode velferdsordninger har stor betydning for å bidra til likestilling og rekruttering av nye utøvere til norsk landbruk. Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom, svangerskap eller andre grunner ikke kan ta del i driften.

Komiteen merker seg at velferdsordningene styrkes, blant annet gis det også tilskudd for drivere som må ivareta sykt barn, og økning av det generelle avløsertilskuddet.»

Stortinget behandlet Prop. 1 S Tillegg 1 (2021–2022) med endringer av Prop. 1 S (2021–2022) i Innst. 8 S (2021–2022). Om kap. 1150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, tar utgangspunkt i at landbrukspolitikken skal bygges rundt de fire bærebjelkene: et velfungerende importvern, markedsreguleringen, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppgjør og en eiendomspolitikk som styrker den selveiende bonden. Flertallet viser til at jordbruksavtalen gir forutsigbarhet for norske bønder og bidrar til å trygge matproduksjonen vår.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til budsjettforliket og forslag vedtatt i finansdebatten om at Stortinget ber regjeringen legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Inntektsgapet skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel.»

1.4 Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021)

Stortinget behandlet Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021). Om jordbruk skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at kanaliseringspolitikken, med en geografisk produksjonsfordeling, er god klimapolitikk.»

Hele landet må tas i bruk til matproduksjon, og de lokale ressursene må tas i bruk. Flertallet mener at selvforsyningsgraden må opp, at mer mat må lages på norske ressurser. I Norge har vi lite dyrket mark, bare ca. 3 pst. av det totale landarealet vårt. Derfor mener flertallet det er av stor betydning å sikre et sterkt jordvern.

Det bør stimuleres til økt bruk av fangvekster, kompost og biokull til karbonlagring i matjord og bedre utnyttelse av beiteressurser. Det er gode naturbaserte klimatiltak. Gradvise og målrettede forbedringer har gjennom mange år økt produktiviteten i kornavlinger, hos husdyr og i skog samtidig som miljøbelastninger er blitt redusert. Det satses på blant annet klimasmart grovfôr og avl på kyr for å redusere produksjon av metan i vom.

Flertallet mener det må være et mål om minst 50 pst. selvforsyningsgrad basert på norske ressurser, og at dette kravet bør inkludere fôr. Økt matproduksjon må ikke svekke målene i klimaavtalen eller bidra til økte utslipp i andre land. Utslippene av klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres og opptaket av karbon økes, samtidig som vi øker selvforsyningen og tilpasser produksjonen til et endret og vanskeligere klima. Det er avgjørende at politikken ikke bidrar til økte utslipp i andre land og til karbonlekkasje. Vern av matjord og verdifull natur må skjerpes.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at regjeringen endog stadfester i meldingen at *«Klimatiltak i jordbruket skal ikke medføre auka subsidiar»*. Flertallet vil påpeke at det at jordbruksoppkjøret vil være en sentral arena for å utforme og videreutvikle eksisterende virkemidler for klimakutt ikke uten videre bør utelukke muligheten for at jordbruket kan dra nytte av eksisterende klimavirkemiddelapparat utenfor jordbruksoppkjøret. Særlig vil flertallet vise til at jordbruket må ta del i den grønne teknologiutviklingen på lik linje med andre sektorer, og at klimaomstilling – også i jordbruket – krever flere nye virkemidler, både for å styrke utvikling av ny klimateknologi og de praktiske mulighetene til å ta nye klimaløsninger i bruk.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, vil sterkt fraråde det å peke på redusert norsk matproduksjon som en klimaløsning, men heller arbeide for reduserte klimagassutslipp i jordbruket mot 2030 gjennom å redu-

sere utslipp per produserte enhet gjennom forbedret jordbruksproduksjon, i tråd med tiltakene i jordbrukets egen klimaplan.»

Videre ble det slått fast i behandlingen av stortingsmeldingen at økt skattelegging av norsk kjøttproduksjon ikke skal gjennomføres som en del av klimapolitikken.

1.5 Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. Vurdering av aktuelle virkemidler for å følge opp avtalen er en del av de ordinære budsjettprosessene, inkludert de årlige jordbruksoppkjørene. Regnskapsgruppens første rapportering på klimaavtalen ligger i kap. 3.5.1.2. En mer omfattende rapportering (gap-rapportering) vil bli presentert høsten 2023.

1.6 Bærekraftig matproduksjon

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030. En grunnleggende forutsetning er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Sammen med andre vestlige land skårer Norge godt på de fleste av de globale indikatorene for bærekraftig utvikling. Norge er et velordnet samfunn med høyt inntektsnivå, gode offentlige tjenester og små forskjeller mellom folk, men skårer dårligere på bærekraftsmålene om klimautslipp og ressursbruk.

Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, med overordnede målsetninger om matsikkerhet og beredskap, økt verdiskaping, landbruk over hele landet og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Disse målsetningene skal bidra til å oppnå bærekraftsmål 2 om nok og trygg mat, men også til oppnåelse av bærekraftsagendaen i sin helhet. Sektorens betydning for verdiskaping og sysselsetting, helse og ernæring, bærekraftig forvaltning av naturressurser og klima og miljø gjør sektoren sentral for måloppnåelse på flere områder.

Regjeringens omfattende satsing og tiltak, både innenfor og utenfor jordbruksavtalen, bidrar til en mer bærekraftig landbrukssektor og således til å oppfylle FNs bærekraftsmål. For ytterligere omtale av bærekraft vises det til kapittel 6.

1.7 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Det er fortsatt høy aktivitet i norsk økonomi og høyt press i arbeidsmarkedet. Den gode utviklingen i arbeidsmarkedet gjenspeiles i at det ble 110 000 flere sysselsatte i 2022 enn året før, og hele 102 000 av disse kom i privat sektor. Etter spørsele etter arbeidskraft er fortsatt høy, men har begynt å avta noe. Den registrerte ledigheten har siden i fjor sommer ligget stabilt på et svært lavt nivå, og utgjorde sesongjustert 1,7 pst. av arbeidsstyrken ved utgangen av mars 2023. Ledigheten har ikke vært lavere siden før finanskrisen i 2008.

Konsumprisveksten har den siste tiden vært høyere enn på mange tiår og klart høyere enn ventet av mange prognosemakere. Årslønnsveksten i 2022 var på 4,3 pst., den høyeste siden 2008. Høyere lønnsvekst kan bidra til å holde pris-

veksten oppe lenger, mens fallende råvare- og fraktpriser trekker inflasjonen ned. De forventede energiprisene (terminprisene) i Europa har falt kraftig de siste månedene, men den videre utviklingen i Russlands krig i Ukraina, effekter av Kinas gjenåpning etter pandemien og hvor kald neste vinter blir, bidrar likevel til usikkerhet om forløpet fremover. Dersom kronkursen fortsetter å svekke seg, kan vi få betydelig høyere prisimpulser inn i norsk økonomi, både gjennom lønnsdannelsen og gjennom prisene på importerte varer.

Norges Bank har økt styringsrenten og oppjustert prognosen for renten fremover. Norsk økonomi er i en høykonjunktur med høy sysselsetting og svært lav arbeidsledighet. I en slik situasjon er det viktig at den økonomiske politikken strammes til i tide. Hvis ikke, øker risikoen for at det blir nødvendig å sette renten så mye opp at arbeidsledigheten kan øke kraftig.

Uroen i de internasjonale finansmarkedene den siste tiden har så langt i liten grad rammet norske banker, og utslagene i deres markedsfinansiering har til nå vært små. Banker i Norge og EU er underlagt strenge krav til kapital og likviditet, og det norske finanssystemet er godt kapitalisert og rustet for å møte markedsuro.

2 Gjennomføringen av forhandlingene

2.1 Prosessen forut for jordbrukets krav

Budsjettnemnda for jordbruket avga omforent grunnlagsmateriale fredag 14. april 2023. Landbruks- og matministeren hadde tidligere gjort det klart at årets oppgjør ville bli gjennomført på ordinær måte, uten endringer i grunnlagsmaterialet som eventuelt vil komme i oppfølgingen av NOU 2022: 14. Statens forhandlingsleder ble fredag 21. april kontaktet av jordbrukets forhandlingsleder med informasjon om at jordbruket sto fast i arbeidet med å komme til enighet om et felles krav. Etter det hadde statens forhandlingsleder underhåndskontakt og møte med organisasjonene hver for seg, med sikte på å finne grunnlag for felles opptreden, slik Hovedavtalen krever.

Lørdag 22. april 2023 ble statens forhandlingsleder igjen kontaktet av jordbrukets forhandlingsleder med beskjed om at organisasjonene hadde fortsatt prosessen, men ikke kommet til enighet om felles rammekrav. I utvidet ledermøte kl. 17:30 beklaget jordbrukets forhandlingsleder sterkt situasjonen som hadde oppstått og overleverte en dagsprotokoll mellom organisasjonene med følgende innhold:

«Det vises til dagsprotokoll mellom Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag av 21. april 2023. Jordbrukets forhandlingsleder meddelte Statens forhandlingsleder innholdet i denne. I henhold til Hovedavtalen for jordbruket §1-4 hadde staten uformell kontakt med organisasjonene hver for seg. Etter den uformelle kontakten ble det gjort nye forsøk fra forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på å finne fram til et felles rammekrav. Dette førte ikke fram, avstanden er fortsatt svært stor.

Forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag konstaterer at en ikke har kommet til enighet om et felles rammekrav ved jordbruksoppgjøret 2023.

Jordbruket forhandlingsleder vil meddele dette til Statens forhandlingsleder og i den

sammenheng vise til Hovedavtalen for jordbruket § 1-4.»

Med dette var både årets forhandlinger, og forhandlingssystemet som sådan, i en alvorlig situasjon. Denne situasjonen var av en slik alvorlighetsgrad at Statens forhandlingsutvalg måtte gå tilbake til oppdragsgiverne for å vurdere videre fremdrift. I møte søndag 23. april ble organisasjonene bedt om å legge frem sine posisjoner kortfattet og skriftlig for statens forhandlingsutvalg innen mandag 24. april kl. 10.

At jordbruksorganisasjonene ikke var i stand til å fremme et felles krav er ekstraordinært og en stor belastning for forhandlingssystemet. Regjeringen legger stor vekt på å begrense skaden som mangel på felles opptreden fra jordbruksorganisasjonene skapte. Staten har også ansvar for fremdrift i prosessen, slik at forhandlinger kan bli gjennomført innenfor tidsrammen. I møte mandag 24. april orienterte Statens forhandlingsutvalg organisasjonene om at regjeringen hadde besluttet at staten ville be Norges Bondelag legge frem krav i forhandlingene. Hovedbegrunnelsen for dette valget var at kun Norges Bondelag anerkjente forutsetningene for årets oppgjør. Referat fra møtene i perioden 21.–24. april og posisjonsnotatene av 24. april fremgår av vedlegg 3–8.

2.2 Jordbrukets krav

Norges Bondelags forhandlingsutvalg leverte krav i sitt arbeidsdokument av 26. april 2023. Kravet innebar en ramme på 6 910 mill. kroner for 2024, og var finansiert gjennom 1 070 mill. kroner i økte målpriser, 5 407 mill. kroner over statsbudsjettet, 385 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfra draget og 48 mill. kroner i ledige midler. Med de tekniske forutsetningene jordbruket la til grunn, skulle dette gi grunnlag for en gjennomsnittlig inntektsvekst på 171 300 kroner per årsverk i 2024, beregnet ut fra et inntektsnivå før oppgjør i 2023. Av denne summen, var 29 400 kroner krone-messig lik utvikling som andre grupper, 21 900 kroner kompensasjon for svikt i inntektsforutset-

ninger i fjorårets jordbruksoppgjør, og 120 000 kroner «tetting av inntektsgap».

Hovedprioriteringene i jordbrukets krav var kraftig inntektsvekst med en prioritering av melkeproduksjon og økt selvforsyning. Andre prioriteringer var Nord-Norge, styrkede velferdsordninger, klima, miljø og bærekraft.

2.3 Statens tilbud

Statens forhandlingsutvalg la frem statens tilbud den 5. mai 2023. Staten la de samme tekniske forutsetningene til grunn som jordbruket hadde brukt i sitt krav, med unntak av gjødselprisene, som var anslått redusert med 40 pst., mot jordbrukets forutsetning om 30 pst. reduksjon. Tilbudet innebar for 2024 en økning i inntektsmulighetene på 3 341 mill. kroner, fordelt på 732 mill. kroner i økte målpriser, 2 297 mill. kroner over statsbudsjettet, 48 mill. kroner i overførte midler og 264 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfradraget. Med dette tilbudet ble lagt opp til at svikten i forhold til fjorårets forutsetninger blir kompensert, og at avstanden til andre grupper reduseres med 40 000 kroner per årsverk, på toppen av en kronemessig lik utvikling som andre grupper. Det tilsvarer en økning i inntektsmulighetene på om lag 19 pst. fra 2023 før oppgjør.

Statens forhandlingsutvalg understreket at nettoinntekten i jordbruksforetakene ikke kan vedtas, fordi den avhenger av en rekke andre forhold enn det som avtales i jordbruksoppgjøret, herunder bøndernes egne valg. En høy ramme vil kunne gi større kostnadsvekst, og dermed i seg selv bidra til at forutsetningene om inntektsutvikling ikke oppfylles. Det er også risiko for at en høy ramme gir insentiver til overproduksjon.

Statens tilbud for 2024 prioriterte å forbedre inntektsmulighetene i melkeproduksjon særlig gjennom økte tilskudd, og en styrking av økonomien i planteproduksjonene. Den særskilte satsingen i Nord-Norge ble videreført og styrket gjennom økte tilskudd. Samtidig var tilbudet et betydelig løft for klima og miljø, blant annet med en øremerking til avrenningsreduserende tiltak til området rundt Oslofjorden over de regionale miljøprogrammene. Velferdsordningene ble styrket betydelig, sammen med styrking av egenkapitalen og virkemidlene i Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

2.4 Det videre forløpet av forhandlingene

Den 8. mai 2023 meddelte Norges Bondelags forhandlingsutvalg at de ville starte forhandlinger. De overleverte et arbeidsdokument med følgende innhold:

«Tilbakemelding i møte 08.05.2023 kl. 10:00

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til at regjeringen i møte 24. april 2023 ba Norges Bondelag legge fram krav i forhandlingene etter en forutgående prosess i henhold til Hovedavtalen, jf. referat fra møtene. Vi ser med største alvor på det ansvaret Norges Bondelag har tatt på seg ved å forhandle med staten på vegne av jordbruket. Det påligger begge parter å ivareta de plikter og rettigheter som ligger i Hovedavtalen for jordbruket for å oppfylle formålet i avtalen.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser til vårt krav i arbeidsdokument av 26. april og statens tilbud av 5. mai 2023.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har gått grundig igjennom statens tilbud og vil påpeke følgende:

Statens tilbud viser at staten ønsker å komme fram til løsninger for jordbruket i samarbeid med Norges Bondelag.

Inntektsutfordringene i landbruket er store. Situasjonen for mange bønder er svært krevende. Norges Bondelags forhandlingsutvalg er særlig opptatt av å redusere inntektsforskjellene mellom jordbruket og andre grupper vesentlig i årets jordbruksoppgjør.

Det er stor avstand mellom krav og tilbud når det gjelder å heve inntektsnivået i jordbruket. Staten må vise betydelig forhandlingsvilje.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg er særlig opptatt av å komme fram til mye bedre løsninger enn i tilbudet for økonomien i melkeproduksjon og andre grovfôrbaserte produksjoner.

Vi vil særlig understreke at ved å kompensere for svikten i forhold til fjorårets forutsetninger, viser staten vilje til å løfte inntektsnivået i jordbruket.

På dette grunnlag melder Norges Bondelags forhandlingsutvalg at statens tilbud gir grunnlag for å gå i forhandlinger. Statens tilbud av 5. mai 2023 og vårt krav i arbeidsdokument av 26. april 2023 legges til grunn i de videre forhandlinger.»

Deretter var det møter mellom partene i plenum og i arbeidsgrupper på særskilte tema, før det ble gjennomført sonderinger på ledernivå med sikte på å finne grunnlag for å inngå ny jordbruksavtale. I plenumsmøte 16. mai konstaterte Statens forhandlingsleder at det var inngått jordbruksavtale mellom partene, og sluttprotokollen ble underskrevet. Protokollen følger proposisjonen som vedlegg 1. Referat fra plenumsmøtet 16. mai følger som vedlegg 2.

Den 14. mai ble det sendt brev fra finansministeren til landbruks- og matministeren, klima- og miljøministeren og statsministeren. Der ble det orientert om et forslag ifm. statsbudsjettet for 2024 om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote ikke skal inngå i personinntektsgrunnlaget.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. For jordbrukere som selvstendige næringsdrivende, er det mange forhold som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer. Dette har blitt særlig tydelig de siste årene, med tørkesommer i 2018, koronapandemi og stengte grenser i 2020 og 2021, og Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 med påfølgende uroligheter i markedene.

Jordbruket er en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. Utviklingen i jordbruket bør derfor sees over tid, og vurderes opp mot helheten i virkemiddelbruken.

I 2021 var det 159 815 landbrukseiendommer med minst 5 dekar eid jordbruksareal. I tillegg var det om lag 21 000 eiendommer med minst 25 dekar produktivt skogareal, som ikke har, eller har mindre enn 5 dekar, eid jordbruksareal.

Det var i underkant av 37 700 jordbruksbedrifter og 41 050 årsverk i jordbruket i 2022. Utviklingen for gårdsbruk med ganske like forutsetninger varierer som følge av at bøndene, som selvstendige næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvordan den enkelte gårdbruker disponerer sin kompetanse, tid og økonomiske ressurser. I skattestatistikken registreres andel av næringsinntekt fra jordbruket for husholdningen samlet, dvs. for både bruker og ektefelle/samboer. I underkant av 50 pst. av jordbrukshusholdningene hentet mindre enn 10 pst. av husholdningsinntekten sin fra jordbruket i 2021. I overkant av 30 pst. av husholdningene var uten næringsinntekt fra jordbruket, mens 19 pst. av husholdningene hentet over 50 pst. av husholdningsinntekten sin fra næringen. Andelen med lav eller ingen jordbruksinntekt har økt over tid.

I kapittel 3.1 blir grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjøret gjennomgått. Kapittel 3.2 til 3.5 er

en resultatrapportering på de fire landbrukspolitiske målene.

Flere resultatindikatorer er relevante for flere mål, og det må gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både mellom ulike jordbruksproduksjoner, for jordbruket og for matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, og der målretting og forenkling av virkemidlene er viktig.

3.1 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge frem og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk, vederlag til arbeid og kapital, og vederlag til arbeid og egenkapital. Totalkalkylen har beregninger for revidert regnskap 2021, foreløpig regnskap 2022 og budsjett 2023.
- Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskingene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

For mer utfyllende beskrivelse vises det til disse publikasjonene.

Budsjettnemnda presiserer i Totalkalkylen at årets prognoser er preget av stor usikkerhet som følge av sterk prisvekst på sentrale innsatsfaktorer og usikkerhet om videre prisutvikling. Prognosene er basert på best mulig grunnlag på beregningstidspunktet, rundt 1. april. Prisendringer som har skjedd i løpet av beregningsperioden er

hensyntatt, men ulike utfall av den usikre situasjonen fremover vil kunne gi betydelig utslag både på inntektssiden og kostnadssiden.

De registrerte tallene i Totalkalkylen skal vise faktiske inntekter og kostnader i jordbruket i de enkelte år. Det vil derfor være store variasjoner i inntektene mellom ulike år som følge av blant annet varierende vær. I jordbruksavtalesammenheng tar man imidlertid utgangspunkt i de normaliserte regnskapene i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen, for å beregne inntektsutviklingen i jordbruket. Totalkalkylen omfatter inntekter fra jord- og hagebruk, og inkluderer effekten av strukturendringer, dvs. at produktivitetsfremgang fanges opp løpende i beregningen av inntekt per årsverk.

Økonomiske transaksjoner internt i jordbrukssektoren, for eksempel maskinleie og kjøp/salg av grovfôr, defineres som internomsetning og påvirker derfor ikke næringens sluttresultat. Grunnen til at kostnadene til jord- og kvoteleie er ført på denne måten, er at de i driftsregnskapet er utgifter for noen produsenter mens de er inntekter for andre produsenter. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at $\frac{3}{4}$ av brukene som leide ut kvote i 2021, fortsatt søkte produksjonstilskudd for annen type jordbruksproduksjon. Denne andelen har økt noe fra 2017, muligens som følge av at mange utleierte i årene før solgte kvoten i den ekstraordinære omsetningsrunden i 2020. Istedenfor å føre årlige kostnader og inntekter fra jord- og kvoteleie som på enkeltbruksnivå, inngår denne kapitalen i jordbrukssektorens kapital og fremkommer som høyere gjeld og rentekostnader, og i egenkapitalen som årsresultatet skal gi avkastning til. Dette slår ut på resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital i sektoren, uavhengig av hvem som eier ressursene.

Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter der det er brukt maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. Pelsdyrhold er tatt ut

av Totalkalkylens tidsserier, som følge av forbudet mot pelsdyrhold. På denne måten vil ikke avviklingen og utbetalingen av erstatninger påvirke forhandlingene i jordbruksoppkjøret.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) foretok i 2020 en fullstendig landbrukstelling der samtlige næringsutøvere i jordbruket ble spurt om hvor mange arbeidstimer som ble lagt ned i gårdsdrifta. Tellingen ble gjennomført i et år med koronapandemi, der hagebruket særlig ble rammet av redusert tilgang på utenlandsk innleid arbeidskraft og til dels erstattet av uøvd norsk arbeidskraft. Budsjett-nemnda beregnet at dette utgjorde en økning i arbeidsforbruket i hagebrukssektoren på om lag 1000 årsverk. Fra 2021 ble det beregnet en nedgang i arbeidsforbruket. SSBs landbruksundersøkelse i 2021 inneholdt tellingsresultater for investeringer og vedlikehold, leasing, energi og frakt av korn. Resultatet har endret tallserien tilbake til forrige telling i 2016. For bygninger medførte resultatet økning i investeringer, og dermed økte kapitalkostnader og vedlikeholdskostnader. For investeringer i maskiner og redskaper har Budsjett-nemnda gått over til å legge SSBs tellingsresultater til grunn, og seriene er dermed endret tilbake til 1959. Dette påvirker også maskinkostnadene, og har endret seriene for bruttoinvesteringer, kapitalslit, vedlikehold og leasing for perioden. Tellingsresultatet for frakt av korn medfører at kostnaden for perioden 2016 til 2021 er oppjustert.

Hensikten med referansebrukene er blant annet å vise utslag av endringer for ulike driftsformer, størrelser og geografisk plassering som følge av jordbruksoppkjørene. Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som ligner et av referansebrukene, men vil likevel ikke kjenne seg igjen i beregningene. Dette kan skyldes flere faktorer, for eksempel ulikt produksjonsomfang, investeringsomfang eller investeringsår enn hva som er lagt til grunn i referansebrukene. Referansebrukene er basert på regnskapsmateriale fra 2021 for bruk som deltar i Driftsgranskningene, med prisjusteringer for 2022 og 2023. I tillegg beregnes en volumutvikling. Inndelingen og utvalgskriteriene i årets referansebruk er uendret sammenlignet med i fjor. For melkebrukene er det gjort en justering i fremregningen av volum for 2022 og 2023, noe som påvirker både inntektssiden og kostnadssiden hos referansebrukene. For referansebruk med et vesentlig omfang av grovførbasert eller annet husdyrhold, er det gjort justeringer i beregningen av kostnaden til handelsgjødsel, der nemnda har antatt at volumned-

gangen for handelsgjødsel i stor grad har skjedd på foretak med tilgang på husdyrgjødsel. Nemnda presiserer at det i praksis vil være store forskjeller mellom enkeltforetak avhengig av gjødselprisene på tidspunktet gjødselen ble kjøpt inn, som følge av de store prissvingningene på handelsgjødsel. Referansebruksberegningene tar utgangspunkt i gjennomsnittlig gjødselpris for deltakerbrukene.

3.2 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

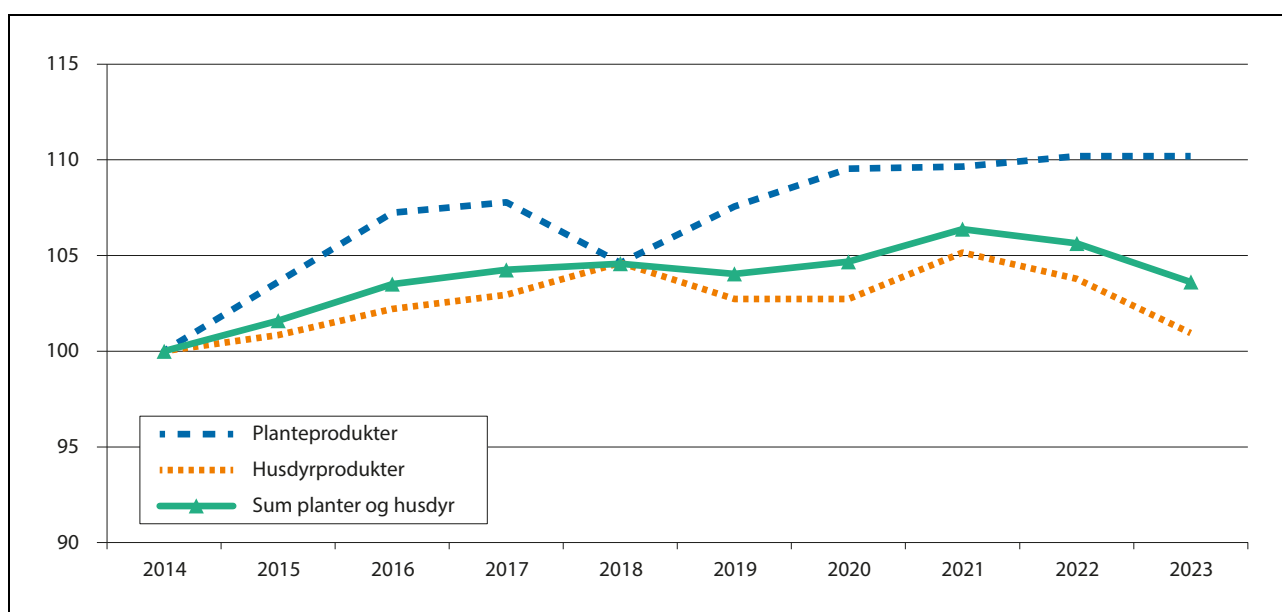
3.2.1 Produksjons- og markedsutvikling

I perioden fra 2014 til 2023 har det samlede produksjonsvolumet av planteprodukter økt med i overkant av 10 pst. (prognosert volum for 2023), jf. figur 3.1. Planteproduksjoner er svært vær-avhengige. Værforholdene i 2016 og 2017 ga gode avlinger, mens tørken sommeren 2018 gikk hardt ut over kornproduksjonen og noen grønnsaks-kulturer. Produksjon av korn, erter og oljefrø har økt jevnt hele perioden fra 2014 til 2023, totalt 15 pst. De siste vekstsesongene har vært svært gode for korn. For poteter har økningen vært nesten 13 pst., mens den for grønnsaker har vært rett i underkant av 30 pst. Produksjonen av frukt har hatt en økning på nesten 35 pst. de siste ti årene, og fruktavlingene i 2021 og 2022 var de største på ti år. Produksjonen av bær har gått ned med over 33 pst. de siste ti årene. Usikkerhet rundt tilgang på arbeidskraft fra utlandet grunnet koronapandemien er sannsynligvis hovedårsaken

til den sterke reduksjonen de siste årene. Mangel på arbeidskraft førte blant annet til at jordbærplanter aldri kom i jorda, noe ble nedpløyd, mens andre produsenter lot være å høste. Det ble imidlertid tatt ut høyere priser på bær i denne perioden.

Markedet for frukt og grønnsaker er preget av sterk konkurranse fra import. I 2021 oppnådde likevel elleve av tolv produkter i grøntsektoren målpris. Unntaket var epler. I jordbruksoppkjøret 2022 ble målprisene for frukt og grønt økt med 15 pst. Dette er den høyeste økningen i målpris på mange år. Per 31. desember 2022 var målpris oppnådd for 8 av 12 produkter i grøntsektoren. Samlet sett er det fortsatt markedsmuligheter for økt planteproduksjon, særlig for frukt, bær og grønnsaker.

Produksjonen av husdyrprodukter økte jevnt frem til 2018, før den flatet ut. Produksjonsøkningen i 2020 og 2021 skyldes den økte etterspørselen som kom som følge av restriksjonene under koronapandemien, med kraftig reduksjon i grensehandelen og redusert utenlandsreiseing som følge av stengte grenser, og økt etterspørsel i husholdningsmarkedet. Økningen i kjøttsalget ble antatt å være midlertidig, og for å unngå en situasjon med overproduksjon når etterspørselen normaliseres, ble deler av etterspørselsøkningen på kjøtt tatt ut gjennom økt import, særlig av svinekjøtt og storfekjøtt. Denne antakelsen viste seg å være riktig, og prognosene for 2023 indikerer at produksjonen av kjøtt vil reduseres med om lag 2,5 pst. sammenlignet med 2021. Fra 2014 til 2023

Figur 3.1 Endring i produksjonsvolum fra 2014 til 2023, iflg. normalisert regnskap. 2014=100.

Kilde: Budsjettnemnda

har produksjonsøkningen på storfe, svin og fjørfe-kjøtt vært henholdsvis 13,3 pst., 1,2 pst. og 9,6 pst. Produksjonen av sau/lam har gått ned med 2,4 pst. i samme periode. Den samlede norske produksjonen av kjøtt fra gris, storfe, kylling, sau og lam har økt kraftig de siste femten årene. Produksjonsøkningen har først og fremst skjedd i de kraftfôrbaserte produksjonene svin og fjørfe. Produksjonen av de grovfôrbaserte kjøttslagene har vært relativt stabil i perioden sett under ett, men med en del variasjoner mellom produksjoner og mellom år.

Salgsøkningen for melk og meieriprodukter under pandemien ble i stor grad tatt ut gjennom økt innenlandsk produksjon, og forholdstallet innebar i 2021 at produsenter med kumelkkvote kunne levere 7 pst. over disponibel kvote. I 2023 er forholdstallet 0,95 for kumelk som følge av redusert etterspørsel. Fra 2014 til 2023 er reduksjonen i kumelkproduksjonen 8,5 pst. For geitemelk har forholdstallet over mange år vært under én, noe som innebærer at produsentene med geitemelkkvote ikke har kunnet fylle kvoten sin. Dette som følge av lav etterspørsel. I 2023 er forholdstallet for geitemelkkvoter 0,95.

Markedssituasjonen har medført at omsetningsavgiftene på flere varer er redusert, noe som er positivt for økonomien til produsentene. Høsten 2021 økte kostnadene på svært mange av innsatsfaktorene i jordbruket. Økningen fortsatte gjennom 2022, men har stabilisert seg, og for enkelte innsatsfaktorer gått noe ned, hittil i 2023. Regjeringen gjennomførte flere tiltak for å avhjelpe situasjonen, blant annet gjennom tilleggsforhandlinger med jordbruket høsten 2021, innføring av strømstøtteordning for jordbruk, vanningslag og veksthusnæringen, ekstraordinær utbetaling av produksjonstilskudd høsten 2022, samt et svært høyt jordbruksoppkjøp i 2022 der store deler av kompensasjonen ble tatt over statsbudsjettet.

3.2.2 Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel

Selvforsyningsgraden beskriver hjemmemarkedsandelen målt på energibasis, dvs. hvor mye av det vi spiser som er produsert i Norge, og er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet. Selvforsyningsgraden for varer produsert i jordbruket påvirkes av de naturgitte produksjonsforholdene, været, ulike kvalitetskrav, forbrukerpreferanser, priser, landbrukspolitiske virkemidler og internasjonale handelsavtaler. I definisjonen av selvforsyning tas det ikke hensyn til eksport, eller til mulig-

heten til å legge om produksjonen til produkter med høyere energigrad dersom situasjonen skulle kreve det. Selvforsyningsgraden er derfor ikke et godt mål på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlands produksjon. Dersom man skal si noe om selvforsyningssevnen må man definere hva som kan gjøres i en krisesituasjon for å sikre befolkningen forsyning av energi og andre næringsstoffer for et fullverdig kosthold. Det inkluderer omlegging av forbruk i retning energirike plantevekster, korn, poteter og grønnsaker, og dreining av produksjonen i den retningen. For å vurdere selvforsyningssevne må det bl.a. defineres hva slags krise det er snakk om.

Selvforsyningsgraden inkl. sjømat har variert rundt 50 pst. i flere tiår. Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) har fra og med 2020 innarbeidet anslag for grensehandel/privatimport, og revidert tidsserien tilbake til 2000. Denne metodeendringen medførte at selvforsyningsgraden ble nedjustert med om lag to prosentpoeng.

NIBIO arbeider med tall for selvforsyningsgraden for 2022. Tallene vil sannsynligvis foreligge i juni 2023.

Tabell 3.1 viser norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis (selvforsyningsgraden) for varegrupper og totalt. Som det fremgår av tabellen, var den samlede selvforsyningsgraden i 2022 beregnet til 47 pst. Dette er en økning på fem prosentpoeng fra 2019, og ett prosentpoeng fra 2021. Naturgitte forhold bidrar til at det er stor variasjon i selvforsyningsgraden på ulike produkter. For husdyrprodukter, som har et høyt proteininnhold, er selvforsyningsgraden gjennomgående høy, mens den er klart lavere for planteprodukter. Selvforsyningsgraden i Norge for protein er i overkant av 60 pst.

Andelen norsk fôr

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. En betydelig andel av innsatsvarene i jordbruket importeres fra utlandet. Maskiner, diesel og medisiner er eksempler på innsatsvarer med høye importandeler. I 2022 var 84,2 pst. av fôret til norske husdyr produsert i Norge, jf. tabell 3.2. Grovfôret er norskprodusert, og andelen norske råvarer i kraftfôret var i 2022 på 54 pst.

Økte krav til energi- og proteininnhold i kraftfôret, blant annet som følge av krav til økt ytelse, har ført til redusert andel av karbohydrater. Norskandelen av karbohydrater avhenger først og fremst av tilgangen på norsk fôrkorn, men også av fôrutviklingen generelt, bruk av andre råvarer i fôret og

Tabell 3.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, i prosent.

	1979	1989	1999	2009	2019	2020	2021*	2022* ¹	Andel energi % i 2021* ²
Korn som mel	13	23	35	36	22	34	38		26,1
Poteter	93	99	81	85	79	72	78		3,7
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	0	1	1	1	1		9,8
Grønnsaker	72	73	57	48	46	49	48		1,7
Frukt og bær	29	27	6	5	7	5	7		3,8
Kjøtt	92	97	97	96	95	92	88		13,4
Kjøttbiprodukter	86	96	98	90	87	87	87		0,3
Egg	100	100	97	99	98	99	98		1,5
Fisk	94	88	80	80	80	80	80		1,7
Melk	100	100	100	100	100	100	100		3,6
Yoghurt	.	.	99	98	88	89	89		1,2
Konserverte melkeprodukter	86	100	100	99	99	97	97		3,3
Fløte og rømme	100	100	100	100	100	100	100		2,7
Ost	97	97	95	89	83	83	81		6,5
Smør	92	100	99	97	98	97	97		2,5
Margarin ⁴	44	40	20	20	0	0	0		5,3
Annet fett ⁴	60	20	20	20	5	5	5		3,5
Øvrige matvarer ³	0	0	0	0	0	0	0		9,4
Selvforsyningsgrad	49	50	45	47	42	45	46	47	
Produsert i norsk jordbruk	41	44	44	46	40	43	45	45	
Prod. i norsk jordb. norsk fôr	35	36	.	41	32	38	40	40	
Selvforsyningsgrad protein	.	.	67	66	61	64	64	.	

* Foreløpige tall

¹ Beregning av total selvforsyningsgrad og produsert i norsk jordbruk på norske fôrråvarer for året 2022 publisert som en foreløpig oppdatering 16.5.2023. Det kan bli en revisjon ved Helsedirektoratets publisering for jul 2023.² Matvarens andel av det totale engrosforbruket, målt i energi.³ Omfatter varer som ikke er produsert i Norge, dvs. ris, nøtter, kakao og øvrige matvarer, samt grensehandel.⁴ Korrigert norskandel etter nye opplysninger fra margarinprodusenter.

Kilde: Beregnet av NIBIO

sammensetningen av husdyrholdet. Norskandelen for karbohydrater påvirkes av hvilke proteinkilder som benyttes. De siste årene er bruken av soya redusert og erstattet med proteinråvarer som har et høyere karbohydratinnhold, som for eksempel rapspelletts. Det gir mindre rom for norsk fôrkorn.

Hvete er en viktig råvare i kraftfôr av ernæringsmessige grunner, og i rapport nr. 10/2021 fra Landbruksdirektoratet, Bruk av norske fôressur-

ser, konkluderes det med at økt tilgang til hvete er en nøkkel til økt norskandel i kraftfôret. Norskprodusert andel av karbohydratene i kraftfôret varierer i stor grad med tilgangen på norsk fôrkorn, som igjen også varierer med andelen hvete som klassifiseres til mat. Andelen har økt fra 61 pst. i 2014 til 80 pst. i 2016. Som følge av tørkesommeren 2018 gikk den ned til 73 pst. i 2018 og 60 pst. i 2019. I 2020 var norskandelen av karbo-

Tabell 3.2 Norsk andel av råvarer i kraftfôr til husdyr. Prosent

	2005	2010	2015	2020	2021	2022*
Norskandel i fôret	90,0	84,5	80,5	84,2	85,4	84,2
Total norskprodusert andel råvarer i kraftfôret	76	65	55	61	58	54
Herav i kraftfôret:						
Karbohydrater	89	77	73	79	75	68
Fett	62	50	49	56	58	50
Protein	16	17	5	5	6	7
Vitamin	100	100	0	51	40	45

* Foreløpige tall

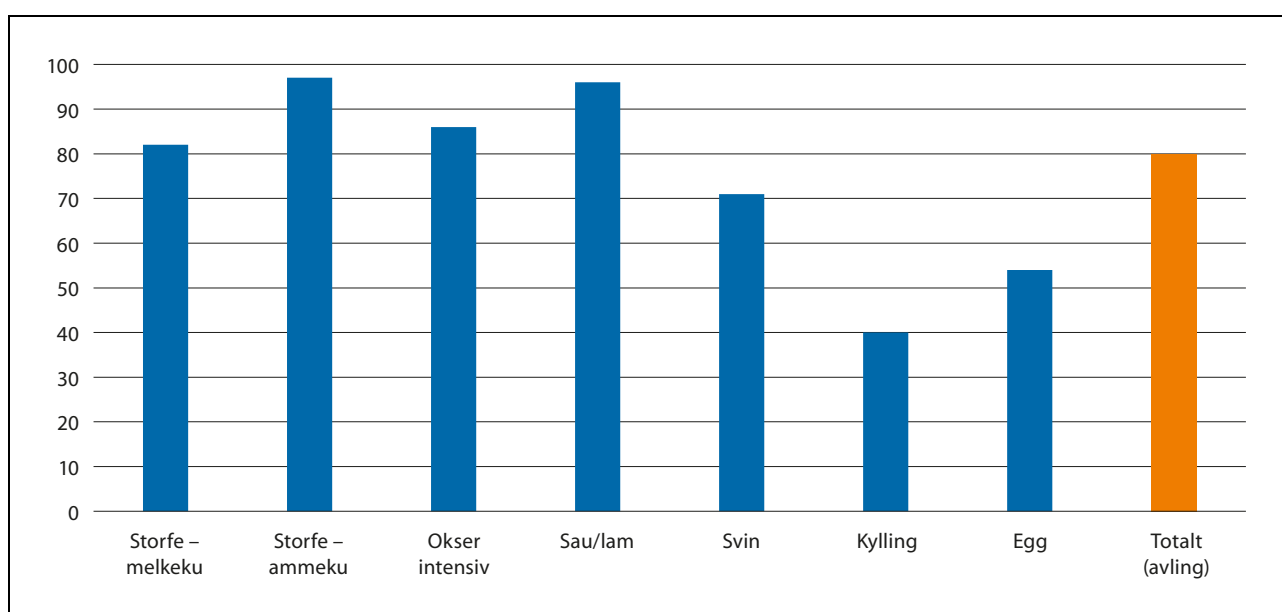
Kilde: Budsjettnemnda

hydrater i kraftfôret tilbake på nivået før tørken, på 79 pst. I 2021 og 2022 gikk norskandelen av karbohydratråvarer i kraftfôret noe ned igjen, til henholdsvis 75 og 68 pst.

Norskandelen av fett og protein i kraftfôret har gått vesentlig ned over tid blant annet som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr. Mattilsynet hadde nye regler om dette på høring med frist 22. desember 2021. Fra 2. mai 2022 ble det tillatt å benytte bearbeidet animalsk protein (PAP) fra svin i fôr til fjørfe og PAP fra fjørfe i fôr til svin. PAP fra fjørfe og svin er tillatt å benytte i fôr til fisk. Det er fortsatt forbud mot bruk av protein fra samme art. I den nye langtidsplanen for forskning og høyere utdanning lan-

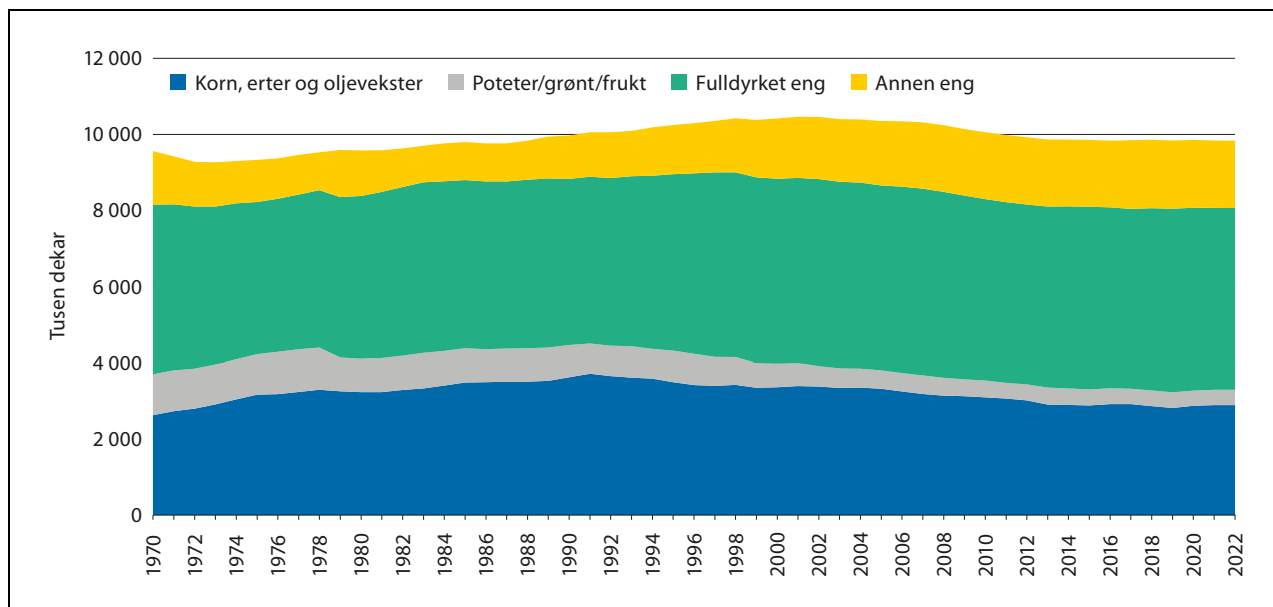
serte regjeringen et målrettet samfunnsoppdrag om at alt fôr til oppdrettsfisk og husdyr skal komme fra bærekraftige kilder og bidra til å redusere klimagassutslippene i matsystemene. Det jobbes systematisk for å utvikle fôrråvarer med større andel norskprodusert protein og bedre ressursutnyttelse, blant annet av trevirke, tang og ulike restråstoff som substrat for insekter m.m.

Norskandelen i fôrrasjonen til de ulike dyreslagene varierer, noe som illustreres i figur 3.2. Hos drøvtyggere utgjør grovfôr en større andel av fôrrasjonen, og bidrar med det til høy andel norsk fôr. Norskandelen varierer også innenfor de ulike dyreslagene fra år til år, og avhengig av fôringsopp- legget til den enkelte produsent. Ifølge tall fra

Figur 3.2 Andelen norsk råvare i fôret i et normalår. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet, rapport 10/2021 Bruk av norske fôrressurser

Figur 3.3 Utvikling i jordbruksareal etter bruk, 1970–2022. Tusen dekar.

Kilde: Budsjettmemnda

Animalia, varierer norskandelen i føret til drøvtyggere fra 82 pst. for melkekyr til henholdsvis 96 og 97 pst. for sau og ammeku, mens den i en kraftfôrkrevende produksjon som svin er om lag 71 pst.

3.2.3 Dyr på beite

I 2021 gikk 69 pst. av alle melkekyr og øvrige storfe på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker og 29 pst. på utmarksbeite, ifølge Landbruksdirektoratet. For voksen sau på beite har andelen ligget stabilt, og var i 2021 på 94 pst. på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker og 84 pst. på utmarksbeite.

3.3 Landbruk over hele landet

Norge har et begrenset areal med dyrka jord, og de klimatiske forholdene legger begrensninger på avlingsutbyttet og hvilke vekster som kan dyrkes. Det er mål å legge til rette for bruk av jord- og beiteressursene i hele landet gjennom å støtte et mangfoldig landbruk der en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling støtter opp om bruken av produksjonsmuligheter.

3.3.1 Arealutvikling og -fordeling

Norge har litt over 3 pst. jordbruksareal, spredt over alle landsdeler og fylker. Det totale jord-

bruksareal økte frem til 1998, men har i årene etterpå gått noe ned. Etter at innføringen av det digitale kartsystemet var ferdig i 2014¹, har det registrerte jordbruksarealet vært relativt stabilt, med en nedgang på 0,2 pst. fra 2014 til 2022. I 2021 ble om lag 18 100 dekar godkjent nydyrket. Målt i antall dekar var nydyrkingen størst i Innlandet og Trøndelag.

Hvert år omdisponeres noe jordbruksareal til andre formål, til for eksempel boligområder, industri og samferdselsprosjekter. I 2016 satte Stortinget som mål at omdisponeringen innen 2020 skulle begrenses til maksimalt 4000 dekar per år. I 2021 ble målet redusert til 3000 dekar og det ble omdisponert 2 968 dekar jord. Dette var en nedgang på 1 700 dekar fra 2020, og den laveste registrerte omdisponeringen siden registreringene startet i 1976.

Utviklingen i jordbruksareal etter bruk i perioden fra 1970 og frem til 2022 fremgår av tabell 3.3 og figur 3.3. Det totale jordbruksarealet i drift er om lag uendret de siste ti årene.

Det totale jordbruksarealet har vært uendret eller hatt en liten økning i Innlandet, Vestfold og Telemark, Agder og Rogaland i perioden 2020 til 2022. Det har vært en liten nedgang i det totale jordbruksarealet, -0,1 pst. for landet totalt. Reduksjonen har først og fremst skjedd i Nordland,

¹ Innføringen medførte en reduksjon i arealer på 3,4 pst. som følge av mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid først ble fanget opp i det nye kartverktøyet.

Tabell 3.3 Jordbruksarealet fordelt på vekster, 1000 dekar.

	1999	2010	2020	2021	2022	2023*	Endring 2010–23	Endring 22–23
Hvete	515,9	720,8	676,7	635,9	751,7	650,0	-9,8 %	-13,5 %
Rug og rughvete	26,8	67,6	65,3	83,1	106,1	100,0	47,9 %	-5,7 %
Bygg	1 825,8	1 461,8	1 392,2	1 427,4	1 311,7	1 370,0	-6,3 %	4,4 %
Havre	913,1	761,1	665,5	685,2	630,1	675,0	-11,3 %	7,1 %
Olje-/belgvekster	63,7	81,7	74,6	59,8	92,0	95,0	16,3 %	3,3 %
Sum korn og oljevekster	3 345,3	3 093,0	2 874,3	2 891,4	2 891,6	2 890,0	-6,6 %	-0,1 %
Poteter	148,7	132,4	115,1	116,2	118,9	120,0	-9,4 %	0,9 %
Andre grovfôrvekster	317,1	119,3	95,1	94,3	90,0	85,0	-28,8 %	-5,6 %
Grønnsaker	45,9	60,6	70,6	71,5	70,4	70,0	15,5 %	-0,6 %
Andre vekster åker og hage (inkl. brakk)	138,1	130,6	115,8	121,5	123,3	125,0	-4,3 %	1,4 %
Sum åker og hage	3 995,1	3 535,9	3 270,9	3 294,9	3 294,2	3 290,0	-7,0 %	-0,1 %
Eng og beite på dyrket jord	4 875,0	4 765,5	4 805,7	4 776,8	4 771,1	4 770,0	0,1 %	0,0 %
Natureng og overfl.dyrket jord til slått og beite	1 511,4	1 758,4	1 783,0	1 773,5	1 769,6	1 770,0	0,7 %	0,0 %
Jordbruksareal i drift i alt	10 381,5	10 059,8	9 859,6	9 845,2	9 834,9	9 830,0	-2,3 %	0,0 %

* Foreløpige tall.

Kilde: Budsjettmemnda

Viken, Vestland, Møre og Romsdal og Troms og Finnmark. Arealet av eng og beite har vært relativt stabilt i de fleste fylker, med unntak av Viken, Vestfold og Telemark og Rogaland, som har hatt en liten reduksjon.

Produksjonen av korn i Norge har vært stabil de siste årene, med unntak av tørkesommeren 2018, jf. figur 3.4. Det er i hovedsak rug og hvete som dyrkes til matkorn. Dyrkingen av matkorn er konsentrert til Østlandet, og særlig fylkene rundt Oslofjorden og i Mjøsbygdene i Innlandet fylke. Vær og klima gjør at andelen som går til mat varierer mye mellom år. Norsk produksjon av korn, erter, oljefrø og åkerbønner er i 2022–2023 den største på nesten 20 år, ifølge tall fra Landbruksdirektoratet. Dette fører til et relativt lite behov for import av matkorn og karbohydratråvarer. Andelen norsk matkorn i norskproduserte mel- og cerealprodukter var 75 pst. i 2022, den høyeste andelen på 14 år. Mathveteproduksjonen er anslått å ha økt fra 186 000 i 2021/2022 til 262 000 tonn i 2022/2023. Likevel går matandelen i hveteproduksjonen ned fra 75 til

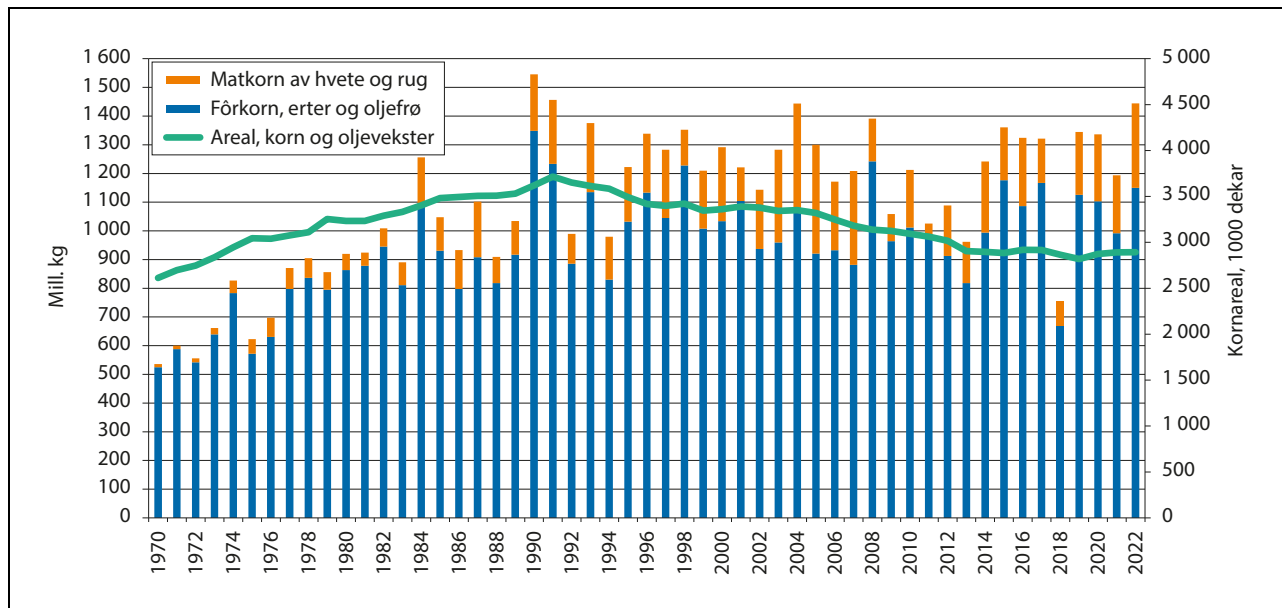
68 pst., som følge av at produksjonen av fôrhvete er doblet sammenlignet med sesongen 2021/2022.

3.3.2 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

Den geografiske fordelingen av produksjonen er viktig for samlet produksjonsvolum og landbruk over hele landet. Figur 3.5 viser sonene for arealtilskudd.

Figur 3.6 viser endringene i antall dekar grovfôr- og kornareal i periodene 2014–2020 og 2020–2022 for de arealtilskuddssonene hvor arealet i størst grad kan veksles mellom korn og grovfôr. På grunn av variasjoner, spesielt i væravhengige produksjoner som korn, grønt, bær og potet, er indikatoren for prosentvis endring svært følsom for spesielle utslag i start- og sluttåret. I perioden 2014–2020 økte grovfôrarealet i sone 3, 4 og 5, mens kornarealet ble redusert i disse sonene. I sone 1 var det motsatt, med en økning i kornarealet og en reduksjon i grovfôrarealet.

Figur 3.4 Produksjon av matkorn og førkorn 1970–2022. Mill. kg

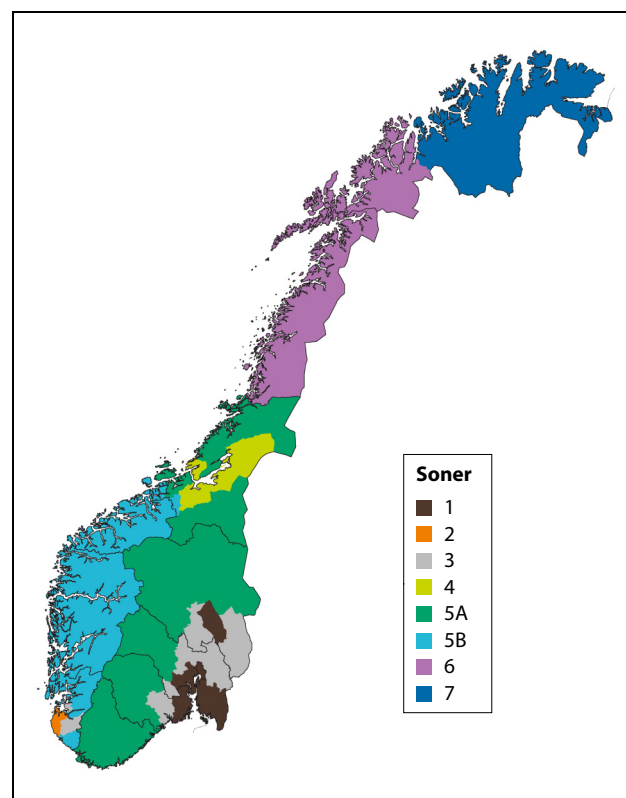
Kilde: Budsjettnemnda

I perioden 2020–2022 har utviklingen delvis snudd, ved at kornarealet i sone 1 og 3 har økt med 26 000 dekar, mens grovfôrarealet i disse arealsonene er redusert med 19 000 dekar. I sone 4 og 5 har det vært mindre endringer fra 2020 til 2022, utover at grovfôrarealet i sone 5 har blitt noe redusert, mens det i sone 4 var lite endring.

Figur 3.7 og 3.8 viser endringer i produsert mengde for noen produksjoner, fordelt på landsdel, for henholdsvis perioden fra 2010 til 2022 og perioden fra 2020 til 2022.

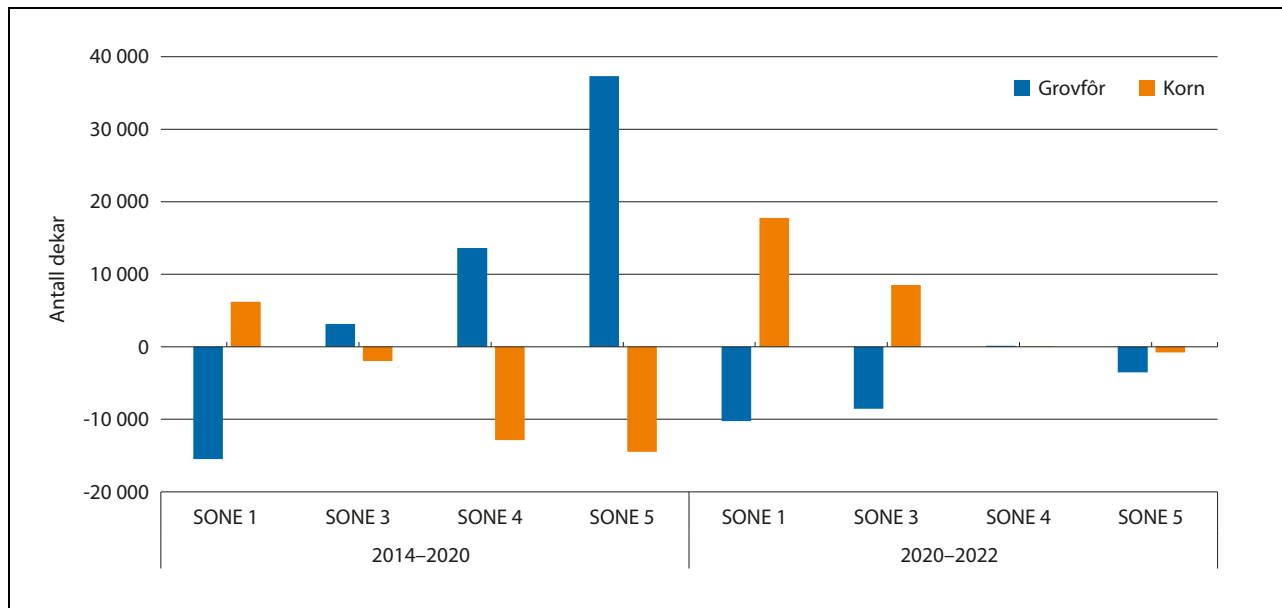
Produksjonen av kumelk styres av kvoter, og har derfor i stor grad vært relativt stabil over flere år både når det gjelder geografisk fordeling og i antall liter. Som følge av Stortingets vedtak om å fjerne eksportsubsidiene fra 1. juli 2020, har kvote som ble solgt til staten i årene 2017 til 2021 ikke blitt solgt ut igjen til produsentene. Den ekstraordinære oppkjøpsordningen som ble vedtatt høsten 2019, og gjennomført i 2020, fikk virkning fra 2021. Begge disse elementene har endret den regionale balansen noe, jf. figur 3.7 og 3.8. Koronapandemien førte til økt etterspørsel etter meieri-produkter, og forholdstallet for kvoter ble økt flere ganger fra april 2020 og opprettholdt på et høyt nivå ut 2021. I 2022 ble forholdstallet nedjustert til 0,99 som følge av redusert etterspørsel, og fra 2023 ble det satt ytterligere ned til 0,95. Produksjonen av storfekjøtt økte i perioden 2010 til 2022 i Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Agder, Rogaland og Trøndelag. I perioden 2020 til 2022, jf.

figur 3.8, har produksjonen av storfekjøtt økt eller vært uendret i alle fylker. Produksjonen av sau/lam økte eller var uendret i Viken, Innlandet,

Figur 3.5 Soner for arealtilskudd.

Kilde: Landbruksdirektoratet

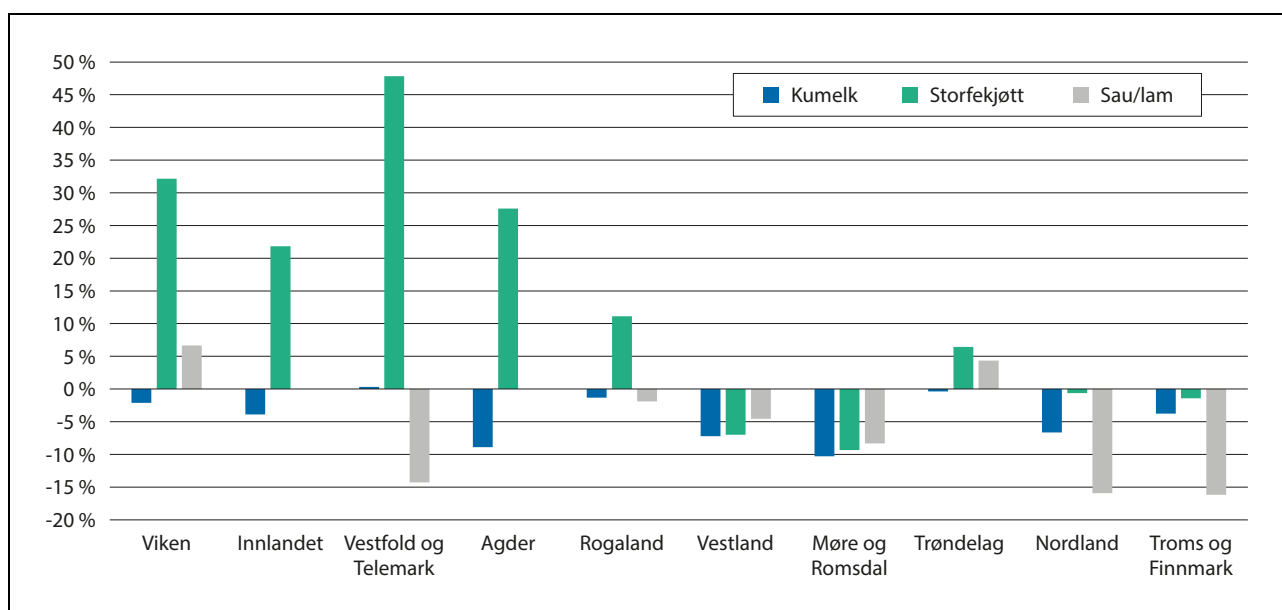
Figur 3.6 Endring i areal grovfôr og korn, 2010–2020 og 2020–2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Agder og Trøndelag i perioden fra 2010 til 2020, mens den de siste to årene har vært uendret eller gått noe ned i alle fylker. På landsbasis har produksjonen av sau/lam blitt redusert med 4,4 pst. fra 2020 til 2022.

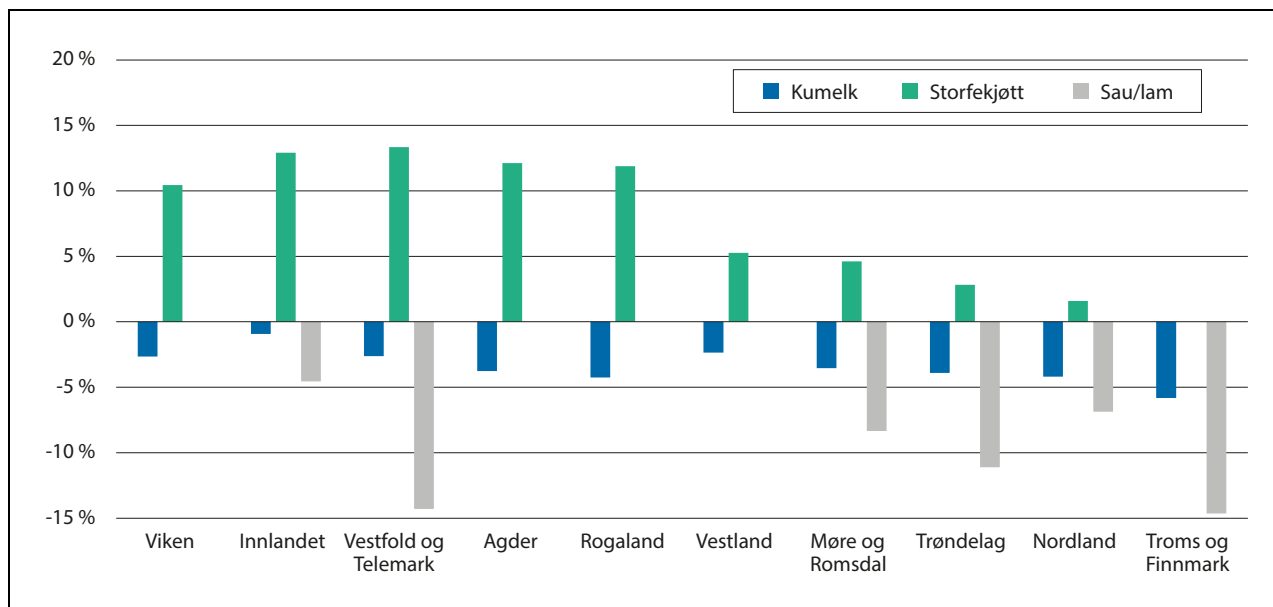
Produksjonen av fjørfekjøtt økte kraftig de siste årene, med unntak av en reduksjon i 2015 og 2016. I dag produseres det i hovedsak fjørfekjøtt i Viken, Innlandet, Rogaland og Trøndelag. Produksjonsøkningen fra 2010 til 2022 har i stor grad

kommet i Rogaland. Produksjonen av egg foregår i stor grad i de samme fylkene som fjørfekjøttproduksjonen. I Trøndelag har eggproduksjonen økt betydelig de siste årene, mens den har vært relativt stabil i de andre fylkene. Svinekjøttproduksjonen er størst i fylkene Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Rogaland og Trøndelag. Både det totale produksjonsvolumet og den geografiske produksjonsfordelingen har vært relativt stabil de siste årene.

Figur 3.7 Prosentvis endring i produsert mengde i landsdelene, 2010–2022.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.8 Prosentvis endring i produsert mengde i landsdelene, 2020–2022.

Kilde: Budsjettmemnda

Produksjonen av potet har økt med 13 pst. i perioden 2010 til 2022, og 4,2 pst. i perioden 2020 til 2022. Produksjonsvolumet har i stor grad konsentrert seg til Innlandet, og i 2022 foregikk 48 pst. av potetproduksjonen i Norge her. Av fylkene med større potetproduksjon, har Rogaland og Trøndelag også hatt produksjonsøkning på potet de siste årene.

I 2022 utgjorde sysselsettingen i jordbruket 1,6 pst. av antall sysselsatte normalårsverk i landet. Nedgangen i arbeidsforbruket var i gjennomsnitt -4,6 pst. årlig i perioden 1999–2000 og falt til -1,5 pst. i perioden 2010–2020. Nordland har hatt den største nedgangen den siste perioden, mens Agder har hatt lavest reduksjon i arbeidsforbruket. Innenfor de distriktpolitiske virkeområdene har reduksjonen i arbeidsforbruk i jordbruket vært høyere enn utenfor virkeområdene for distriktpolitiske virkeområder i begge periodene.

På landsbasis gikk antall jordbruksforetak ned med 1,8 pst. årlig i perioden 2010 til 2020, noe som var en lavere reduksjon enn de to foregående tiårene. Fra 2020 til 2022 var nedgangen 1,3 pst. årlig. Nedgangen har vært størst i Troms og Finnmark de siste årene. Arealet per jordbruksbedrift har samtidig økt fra 147 dekar i 1999 til 261 dekar i 2022. De minste jordbruksbedriftene har hatt den største nedgangen i antall, mens bruk over 500 dekar har økt i antall. Utenfor det distriktpolitiske virkeområdet har nedgangen vært sterkest blant jordbruksforetakene med 100–199 dekar,

mens antall jordbruksforetak over 800 dekar har økt. Innenfor det distriktpolitiske virkeområdet har nedgangen vært sterkest blant foretakene uten areal og med 100–299 dekar, mens antall foretak over 500 dekar har økt.

3.3.3 Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling

En rekke virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

3.3.3.1 Investering og bedriftsutvikling (IBU-midler)

De fylkesvise IBU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkesvise rammer for IBU-midlene bestemmes av en fordelingsnøkkel. Ut over nasjonale føringer, legger partnerskapene i fylkene bestående av statsforvalteren, fylkeskommunen, faglagene i landbruket og Innovasjon Norge regionale føringer for bruken av midlene.

Innovasjon Norge har de siste årene opplevd rekordstor etterspørsel etter IBU-midler, og da særlig grad investeringsmidler til tradisjonelt

landbruk. I 2022 økte rammen betydelig (251 mill. kroner), og sammen med noe redusert etterspørsel siste del av året var det i flere fylker udisponerte midler ved utgangen av året. Av en ramme på nærmere 835 mill. kroner ble det innvilget investeringsstilskudd på til sammen 817 mill. kroner i 2022 til 1 287 prosjekter. Dette er nærmere 100 mill. kroner mer og 131 flere prosjekter flere enn for 2021.

89 pst. av tilskuddene ble gitt til investeringer innen tradisjonelt landbruk inkl. tilskudd til frukt og grøntsektoren. IBU-midlene bidrar med det til betydelige investeringer i næringen, men også til sysselsetting og verdiskaping i bygg- og anleggsbransjen og tilhørende underleverandører.

Investeringsstøtten kunne i 2022 utgjøre inntil 35 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, avgrenset til 2 mill. kroner per prosjekt, med unntak for Troms og Finnmark, der det ikke er et kronetak på tilskuddet. I tillegg kunne det gis et ekstra tilskudd til bruk av tre. Gjennomsnittlig tilskuddsbeløp innen tradisjonelt landbruk var på 755 000 kroner i 2022, og var om lag på samme nivå som for 2021. Fylkesvis fordeling av midlene via fordelingsnøkkel, sammen med ulik etterspørsel etter investeringsstøtte, gir variasjoner regionalt i støtteutmåling og totalt innvilget beløp. For inve-

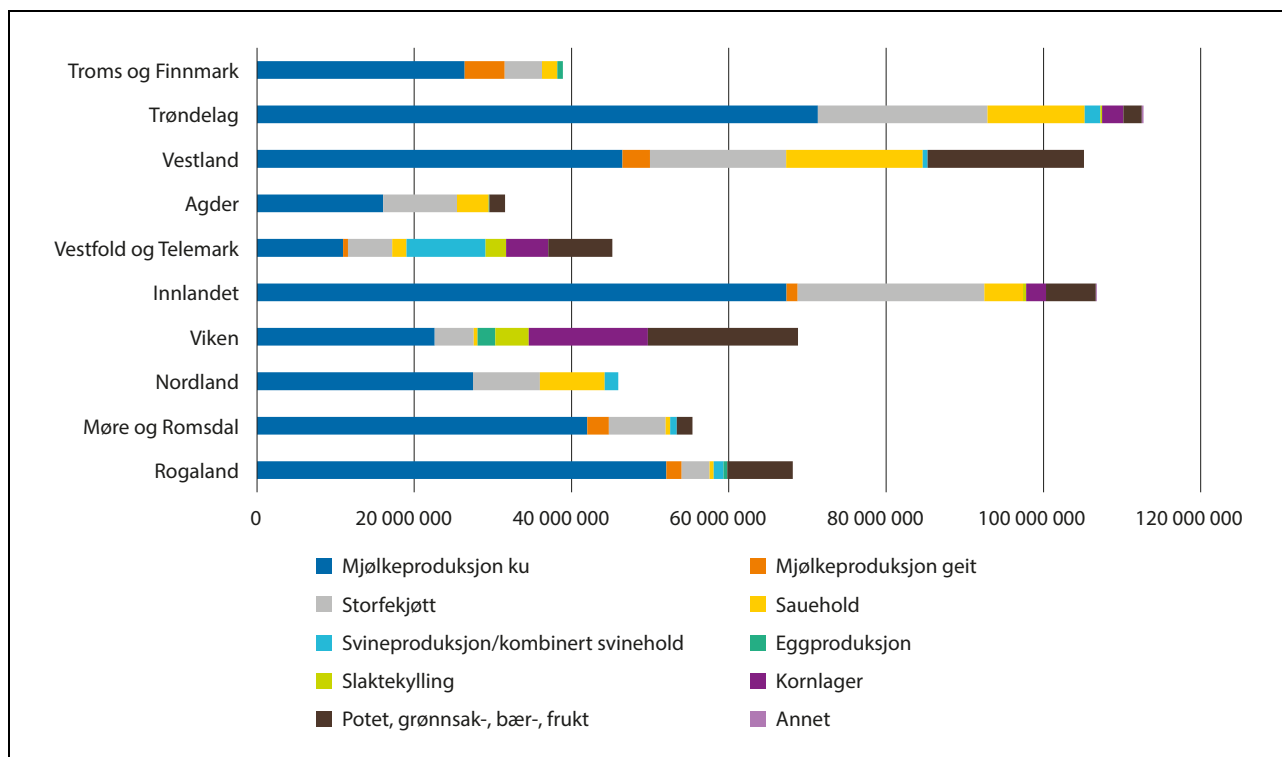
steringer innen melk-, storfe-, og saueproduksjon utnytter Finnmark og Troms reglene for støtteutmåling fullt ut, etterfulgt av Nordland som har en gjennomsnittlig støtteutmåling på 30 pst. og Agder og Vestland med en gjennomsnittlig støtteutmåling på henholdsvis 29 og 28 pst. Støtteutmålingen for øvrige fylker ligger i gjennomsnitt i intervallet 19–25 pst. av kostnadsoverslaget for investeringen.

Nærmere om investeringer innen tradisjonelt landbruk

Investeringsstøtte til jord- og hagebruk skal tilpasses de nasjonale markedsforholdene. Figur 3.9 gir en oversikt over fylkesvis fordeling av IBU-tilskudd til ulike produksjoner innen tradisjonelt landbruk i 2022.

Prosjekter med miljøeffekt, prioritering av energi- og klimaeffektive løsninger og prosjekter innen økologisk landbruk

Over ordningen er det en føring om å prioritere energi- og klimaeffektive løsninger. Nærmere 390 mill. kroner/55 pst. av tilsagnene innen tradisjonelt landbruk gikk til energi- og klimaeffektive løsninger i 2022. Det er en økning på

Figur 3.9 IBU-tilskudd til tradisjonelt landbruk fordelt på ulike produksjoner i 2022. Kroner.

¹ Kategorien annet gjelder bl.a. prosjekter som omfatter flere typer produksjoner, eller prosjekter innen andre husdyrproduksjoner enn de som er nevnt i de øvrige kategoriene.

90 mill. kroner/7 prosentpoeng fra 2021. Med miljøeffekt menes f.eks. at prosjektet fører til mindre utslipp av klimagasser, reduserte utslipp til vann, energieffektivisering og bedre utnyttning av avfall, restråstoff og biologiske ressurser. Bevilgning til investeringer innen økologisk jordbruk er nesten halvert fra 2021 og var på 6,4 mill. kroner. Innovasjon Norge viser til at bevilgningen ser ut til å speile den faktiske interessen for investeringer ettersom fylkesstrategiene gjennomgående gir prioritet til prosjekter innen økologisk landbruk.

Ekstra tilskudd til bruk av tre som byggemateriale

I perioden 2020–2022 har det blitt gitt et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale. Begrunnelsen for innføring av tilskuddet var vektlegging av gode klima- og miljøvennlige løsninger. Tilskuddet har blitt gitt som et ekstra investeringstilskudd på inntil 20 pst. av ordinært innvilget tilskuddsbeløp. For å stimulere til trebruk også i de største prosjektene har det vært anledning til å overstige det maksimale kronetaket på IBU-ordningen på 2 mill. kroner med inntil 400 000 kroner.

I 2022 er det gitt ekstra tilskudd til bygg i tre til 195 prosjekter, tilsvarende 44,7 mill. kroner. Det er en økning på knapt 20 prosjekter og 1 mill. kroner fra 2021. At antall prosjekt øker forholdsvis mye mer enn bevilgningen skyldes at det er flere saker der tre brukes i kombinasjon med andre materialer.

Bevilgninger til planteproduksjon

I 2022 ble det bevilget 108 mill. kroner til 242 prosjekter innen planteproduksjon. Både antall prosjekter og bevilgning av IBU-midler til planteproduksjon er vesentlig lavere i 2022 enn i 2021. Dette skyldes oppheving av øremerking av midler til frukt- og grøntnæringen. Investeringer innen frukt og grønt og kornproduksjon er imidlertid et prioritert område i både de nasjonale og regionale prioriteringene rundt bruken av IBU-midler.

Støtte til utbygging av korntørker utgjorde i overkant av 26 mill. kroner. Hovedvekten av tilsagnene ble gitt til Viken og Vestfold og Telemark. Når det gjelder investeringstilskudd innen frukt- og grøntnæringen, gjelder dette i all hovedsak frukt- og grøntlager, samt plantasjer til frukt og bær (investeringer knyttet til selve frukt- og bærproduksjonen).

Bevilgninger til husdyrhold

I 2022 er det gitt støtte til 443 investeringer for i underkant av 490 mill. kroner til husdyrproduksjon.

Antall prosjekter innen melkeproduksjon er økt med 37 sammenlignet med 2020 og samlet bevilgning er økt med knapt 34 mill. kroner til 334 mill. kroner. Gjennomsnittlig investeringskostnad for prosjektene som har fått støtte var på i underkant av 5,3 mill. kroner. Gjennomsnittlig støtteutmåling var på nærmere 25 pst. av kostnadsoverslaget for investeringen i 2022, en økning på 3 prosentpoeng fra 2021.

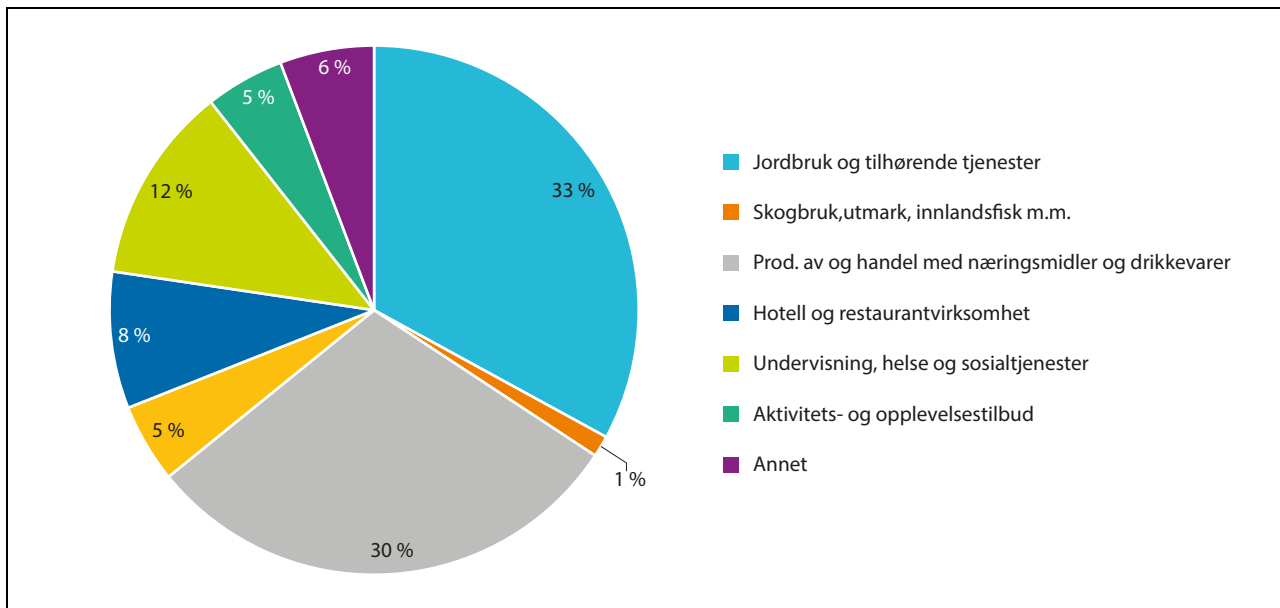
For 2022 er gjennomsnittlig buskap før utbygging 30 kyr og etter utbygging 35 kyr. Gjennomsnittlig planlagt buskap er noe mindre enn i 2021, med bakgrunn i at målgruppen under 30 kyr er noe høyere prioritert.

Antall investeringsprosjekter innen både produksjon av storfekjøtt og sauehold har økt med ca. 20 prosjekter hver (samlet innvilgning var 83 mill. kroner for investeringer innen storfekjøtt og 39 mill. kroner for investeringer innen sauehold).

Innovasjon Norge fører en restriktiv linje for investeringsstøtte til svineproduksjon, konsumeggproduksjon og kyllingproduksjon pga. markedssituasjonen. I de regionale partnerskapene har det imidlertid vært øktende vektlegging av behov for fornying og dyrevelferd innen svineproduksjon.

Nærmere om investeringstilskudd innen andre landbruksbaserte næringer

Det ble bevilget knappe 108 mill. kroner i IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer i 2022. Dette er en økning på vel 15 mill. kroner fra 2021. Andelen tilskudd til andre landbruksbaserte næringer er nede på 13 pst. som for 2021. Det har vært en gradvis nedgang i tilskuddsandelen til andre landbruksbaserte næringer de siste årene over IBU-ordningen, fra rundt 20 pst. i 2013. I samme periode har rammen for Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping økt. For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2022 anslår en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på 309 årsverk for tilsagn gitt til prosjekt innen til-

Figur 3.10 Andel IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer fordelt på bransjer (2022)¹. Prosent.

¹ Tilskudd til Inn på tunet inngår i grupperingen undervisning, helse og sosialtjenester.

Kilde: Innovasjon Norge

taksgruppene *etablerertilskudd*, *bedriftsutvikling* og investeringer i *andre landbruksbaserte næringer*. Figur 3.10 gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2022 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer. Fordelingen tar utgangspunkt i SSBs standard for næringsgruppering. Produksjon av lokalmat og -drikke utgjør fremdeles den største delen, etterfulgt av jordbruk og tilknyttede tjenester. Sistnevnte kategori har økt fra 12 pst. i 2020 til 33 pst. i 2022. Dette skyldes i all hovedsak at saksbehandler ikke har registrert prosjektet på et spesifikt underområde. Det antas derfor at deler av denne kategorien burde vært registrert på de øvrige næringskategoriene.

Risikolån

Fra og med 2006 ble det åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise IBU-midlene. Selve lånene gis fra lånerammer som Innovasjon Norge forvalter utenfor jordbruksavtalen. I 2022 ble det innvilget 16 risikolån med en samlet bevilgning på 17,7 mill. kroner. Av disse prosjektene var 12 innenfor tradisjonelt landbruk, der det ble innvilget 8 lån på nærmere 11 mill. kroner til investeringsprosjekter innen melkeproduksjon. Risikolånene har en langt tydeligere distriktsprofil enn ordinære investeringsstilskudd til tradisjonelt jordbruk. Gjennomgangen av risikolån-ordningen fra 2017 viste at

79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 er gitt innenfor sone 3 i det distriktspolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrundlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. For 2022 utgjør tapsavsetning i forbindelse med risikolånene 15 pst. av kalkulert risiko (2,7 mill. kroner).

3.3.3.2 Inn på tunet-løftet 2

Inn på tunet-løftet 2 skal utvikle og formidle kunnskap om hvordan Inn på tunet-tjenester kan bidra til å oppfylle nasjonale, regionale og kommunale mål for velferdstjenester og integrering. Det skal øke kompetansen om og redusere mulige barrierer ved kjøp av Inn på tunet-tjenester for å sikre kontinuitet i tilbudene. Prosjektet avsluttes i 2023.

Fire pilotprosjekter ble avsluttet i desember 2022:

- Nordland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for grunnskole. Statsforvalteren i Nordland og Nordland fylkeskommune er prosjekteiere og er tildelt 3 mill. kroner.
- Møre og Romsdal: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for videregående skole. Statsforvalteren i Møre og Romsdal er prosjekteier og er tildelt 2,4 mill. kroner.

- Oslo og Viken: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet demensomsorg. Statsforvalteren i Oslo og Viken er prosjekteier og er tildelt 3,0 mill. kroner.
- Vestland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet psykiatri, rus og arbeidstrening. Statsforvalteren i Vestland er prosjekteier og er tildelt 1,46 mill. kroner.

Agenda Kaupang utarbeider veiledningsmateriell for kjøpere av Inn på tunet-tjenester. Produksjon av digitalt veiledningsmateriell, deling av erfaringer og suksesshistorier fra kjøpere i pilotene skal etter planen være gjennomført i løpet av våren 2023 og deretter følges opp med en slutt-konferanse som er planlagt i august 2023.

3.3.3.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer fellesskapet til gode. Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal stimulere til dette. Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi.

Tiltakene varierer innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatter alt fra prosjekter og utredninger til utvikling av kurs m.m.

Det ble i 2022 innvilget om lag 15,2 mill. kroner fordelt på 13 prosjekter. En stor del av prosjektene gjaldt tilretteleggingstiltak og kartlegginger, en dreining fra året før hvor det var flest prosjekter relatert til utvikling av kompetansetilbud. For 2022 ble det gitt tematiske føringer som gjaldt grøntsatsing, økologi og løsdriftskrav. Flere av prosjektene i 2022 er av større omfang og vurderes til å ha høy relevans og kvalitet. Disse tar for seg mer strukturelle utfordringer i landbruket enn de små prosjektene som gjerne fokuserer på mer konkrete/praktiske problemstillinger.

I tillegg ble det innvilget midler til å gjennomføre to utredninger i tråd med føringer fra jordbruksoppkjøret 2022. NIBIO skal gjennomføre begge utredningene, som skal kartlegge om det er geografiske forskjeller i byggekostnader i landbruket, og hvordan samspillet mellom offentlig og privat finansiering av landbruksbygg fungerer.

3.3.3.4 Regionale tilretteleggingsmidler

De regionale tilretteleggingsmidlene (RT-midlene) skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Midlene forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen. Målgruppen er bl.a. kommuner, organisasjoner og FoU-institusjoner. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer.

Rapporteringen fra fylkeskommunene viser at det regionale partnerskapet på landbruk prioriterer bruken av midlene ut fra regionale strategier, der prioriteringene i stor grad samsvarer med fordelingen av investeringsvirkemidler i landbruket (IBU-midler).

Totalt er det innvilget 42 mill. kroner til 182 prosjekter i 2022. Gjennomsnittlig støtte per prosjekt var i underkant av 248 900 kroner per prosjekt. Det er stor variasjon i type prosjekter som mottar støtte. Om lag halvparten av midlene går til tiltak som favner om flere ulike produksjoner, samt tiltak innenfor andre landbruksbaserte næringer, herunder nærmere 10 mill. kroner til tiltak innen lokalmat og reiseliv. Figur 3.11 viser fordelingen av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene.

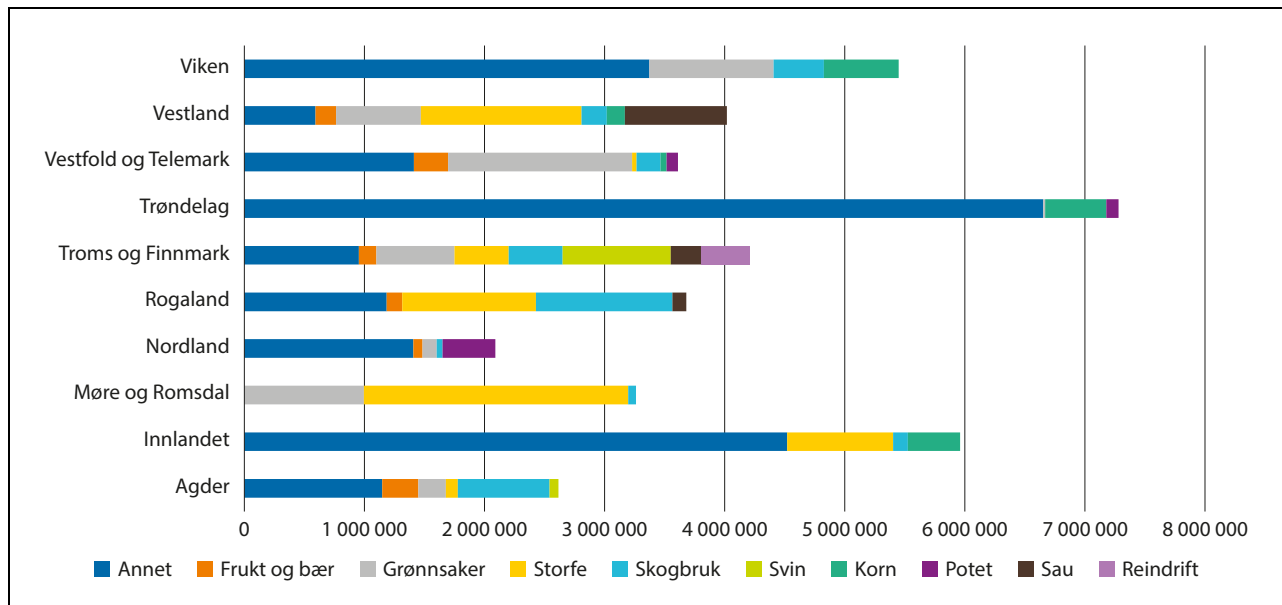
3.3.3.5 Områderettet innsats – arktisk landbruk og fjellandbruket

Områderettet innsats omfattet i 2022 en bevilgning på 8 mill. kroner, herunder 4 mill. kroner til arktisk landbruk og 4 mill. kroner til fjellandbruket.

Arktisk landbruk omfatter fylkene Nordland og Troms og Finnmark, og skal bidra til utvikling og økt utnyttning av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Midlene til arktisk landbruk forvaltes av statsforvalterne.

I perioden 2018–2022 er det bevilget støtte til i alt 46 prosjekter som på ulike måter har bidratt til å styrke det arktiske landbruket. Prioriteringene for 2022 har vært innen utvikling av potet-, grønt- og bærnæringen, bedre utnyttelse av beite- og grovfôrressursene, aktiviteter som kan bidra til klimatilpasning eller utslippsreduksjoner, og mobilisering for å få frem nye produsenter og nye produkter med basis i det arktiske landbruket.

Fjellandbruket omfatter 77 kommuner i fylkene Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og

Figur 3.11 Tilsagn over RT-ordningen fordelt på innsatsområder 2022. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Viken, og skal bidra til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæring. Midlene forvaltes av statsforvalterne, og er tilpasset regionale behov og nedfelt i regionale næringsprogram i de fire fylkene.

Hovedvekten av prosjektene er flerårige, og i 2022 er det innvilget støtte til 31 nye prosjekter. Felles er prioritering av prosjekter som vektlegger lokale konkurransefortrinn, for eksempel er det gitt støtte til prosjekter innenfor lokalmat, grønnsaksproduksjon, ville vekster, dokumentasjon av seterdrift, forsøk på spesielle grasarter, mat og opplevelser og mobilisering for mer økologisk melkeproduksjon i fjellområdene. Statsforvalterne rapporterer at midlene i stor grad bidrar til økt verdiskaping og utvikling av fjellandbruket, og at disse midlene ofte er katalysatorer for større satsinger og prosjekter og fellessatsinger på tvers av fylkene.

3.3.3.6 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I 2022 ble fylkeskommunene til sammen tildelt 29 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet. Av disse ble 12 mill. kroner satt av til ulike rekrutterings- og etterutdanningstiltak (RK-midlene), og 17 mill. kroner satt av til nasjonal modell for voksenagronomopplæring (voksenagronomen).

Fylkeskommunene melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak, både for utøvere som allerede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen.

RK-midlene blir fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene. Målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere for å ivareta og øke verdiskapingen i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving innen tradisjonelt landbruk og andre landbrukstilknnyttede næringer. Fylkeskommunene rapporterer om god samhandling i det regionale partnerskapet når det gjelder bruk av RK-midlene.

For 2022 har midlene i all hovedsak blitt brukt til ulike etterutdanningstiltak for næringsutøvere og til rekrutteringstiltak. Noe av midlene har også gått til omdømmetiltak og likestillingstiltak.

3.3.3.7 Nasjonal modell for voksenagronomen

I 2017 ble partene enige om å etablere en nasjonal modell for *voksenagronomen* gjeldende fra skoleåret 2018/2019. Siden den gang har det vært en økning av antall deltagere, og voksenagronomen er i dag etablert i ni fylker og tilbys ved 20 videregående skoler, fra Tana i nord til Søgne i sør. For 2022 ble det satt av 17 mill. kroner til voksenagronomen, herunder 0,3 mill. kroner til drift av felles digitale og pedagogiske løsninger basert på

kompetanseprosjektet som avsluttet sommeren 2022 (med midler for 2021/2022).

Fylkeskommunene rapporterer om stor interesse for tilbudet, og i 2022 var det om lag 500 deltagere på landsbasis, der om lag 65 av disse gikk på «voksegartneren». Tre skoler i hhv. Agder, Trøndelag og Vestland fylkeskommuner har tilbudt gartneropplæring i 2022/2023. Året 2022/2023 er det første året der det 2. året på «voksegartneren» ikke lenger gir grunnlag for en formell slutteksamen, på grunn av omleggingen i det ordinære skoleløpet til et 2 +2 løp (2 år i skole og 2 år i lære). Dette kan få konsekvenser for oppslutningen for ordningen fremover.

Innlandet fylkeskommune har hatt ansvar for å drifte de felles digitale og pedagogiske løsningene, som ble utviklet i det fireårige prosjektet til bruk i voksenagronomopplæringen, der alle skolene har vært involvert.

3.3.3.8 Mentorordningen i landbruket

Norsk landbruksrådgiving (NLR) har ansvaret for mentorordningen i landbruket. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. NLR samarbeider med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Ordningen hadde en bevilgning på 3 mill. kroner i 2022. Det er gitt bistand til 162 par adepter og mentorer fordelt over hele landet. NLRs regioner med størst aktivitet i mentorordningene er regionene Innlandet, Trøndelag, Øst, Vest, Nord-Vest, Nord-Norge og Rogaland. Gjennomsnittsalderen på adeptene var 34,2 år. Det har hovedsakelig blitt gitt mentorbistand på fagområder innen tradisjonelt landbruk, og særskilt innen sau og geit, samt fagområdene melk, ammeku og korn. Blant tilleggsnæringer er det markedshager som har dominert. NLR har arrangert oppstarts- og nettverkssamlinger underveis for mentor og adepter.

3.3.3.9 Forskning

Formålet med forskningsmidlene over jordbruksavtalen er å utvikle ny kunnskap som støtter opp under de landbruks- og matpolitiske målene. Prioriteringene skal være i tråd med innsatsområder fastsatt i årlige jordbruksoppkjør. Midlene disponeres i første rekke til forsknings- og innovasjonsprosjekter etter utlysning. Det settes også av noe midler til utredninger. Midlene forvaltes av et styre bestående av avtalepartene.

For 2022 ble det satt av 77 mill. kroner over ordningen. Midlene er disponert til forskningsprosjekter (samarbeidsprosjekter og innovasjonsprosjekter i næringslivet), forprosjekter og utredninger.

I løpet av 2022 ble til sammen syv utredninger og åtte forprosjekter ferdigstilt. De spenner bredt, fra klimavennlig planteproduksjon og bærekraftig fôrproduksjon til dyrevelferd og driftsopplegg for bevaringsverdige storferaser. Forprosjektene resulterer gjerne i videre forskningsprosjekter- og resultater, og er et egnet virkemiddel for å avklare problemstillinger og sette i gang FoU-aktivitet i tett kontakt med landbruksnæringen.

I løpet av året ble 26 forskningsprosjekter med støtte fra ordningen avsluttet, herunder syv innovasjonsprosjekter eid av næringsaktører og 19 prosjekter der næringsaktører er deltakere. Styret vurderer at midlene spiller en viktig rolle i å støtte FoU-aktivitet i hele norsk landbruks- og matnæring, og gir synergieffekter med mat- og landbruksforskning finansiert av Forskningsrådet og andre kilder. Midlene samordnes i stor grad med midler fra Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter gjennom felles prosjektfinansiering. Flere av prosjektene som ble avsluttet i 2022 har holdt et høyt internasjonalt nivå og spiller en viktig rolle i å drive forskningen fremover på sine områder.

I samarbeid med styret for Fondet for forskningsavgift ble det i 2022 lyst ut midler til forskningsprosjekter med oppstart i 2023. Søknadene har jevnt over høy vitenskapelig kvalitet. Det ble innvilget 12 kompetanse- og samarbeidsprosjekter. Disse prosjektene styrker samarbeidet mellom forskningsmiljøer og næringsaktørene og innrettes etter tema og problemstillinger med høy relevans for norsk landbruk. Videre ble det innvilget ni innovasjonsprosjekter. Disse eies av næringsaktører, og skal bidra til fornying og økt verdiskaping hos prosjekteierne. Videre innvilget styret støtte til ti nye utredninger og forprosjekter i løpet av 2022. Hovedprioriteringen i utlysningen av midler til utredninger og forprosjekter for 2023 var innen matsikkerhet, beredskap og kunnskapsutvikling som skal bidra til økt selvforsyning. Dette er en oppfølging av føringene i Prop. 120 S (Jordbruksoppkjøret 2022), der det ble pekt på Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad.

Styret for ordningen har tildelt 3 mill. kroner til Forskningsrådets miljøforskning (Miljøforsk) i 2022. Dette er et bredt, tverrfaglig program der forskning på bruk og forvaltning av utmark, kulturlandskap og jordbrukets påvirkninger er

særlig relevant for ordningen med forskningsmidler over jordbruksavtalen. Ved å samarbeide med Miljøforsk oppnås synergier og merverdi ved at landbruk blir en naturlig og integrert del av miljøforskningen.

Videre er det tildelt støtte på 3 mill. kroner til planteforedlingsforskning i Graminor AS. Støtten er særlig viktig for selskapets mulighet til å ta i bruk ny moderne foredlingssteknologi i de ulike foredlingsprogrammene.

I 2009 inngikk styret for ordningen, Norsk Rikstoto, Norges forskningsråd og Norsk Hestesenter en samarbeidsavtale om å etablere og støtte et samarbeid om hesteforskning med Stiftelsen Svensk Hästforskning. I 2022 har styret for forskningsmidler over jordbruksoppkjøret støttet dette samarbeidet med 2,5 mill. kroner.

I 2021 ble det startet opp en evaluering av ordningen med forskningsmidler over jordbruksoppkjøret. Selskapet Oxford Research ble tildelt oppdraget, og rapporten ble overlevert styrene i september 2022. Rapporten «Verdiskapende og kostnadseffektivt» konkluderer med at ordningene har et tydelig definert formål og innretning, som bidrar til god måloppnåelse når det gjelder samarbeid, konkrete innovasjoner og bidrag til verdiskapingen.

3.3.3.10 *PRESIS*

I jordbruksoppkjøret 2019 ble det satt av 4 mill. kroner per år i fem år til prosjektet *PRESIS* (Presisjonsjordbruk ut i praksis) i regi av NIBIO v/Senter for presisjonsjordbruk. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgiving. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at gårdbrukere får tilgang på brukervennlige teknologiske tjenester som er testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. En viktig del av prosjektet er å skreddersy brukerstøtte og rådgiving for de nye tjenestene som skal tilbys. Prosjektet viser god fremdrift og er hovedsakelig i rute i henhold til prosjektplanen. For å nå målet er prosjektet avhengig av store datamengder og mye av arbeidet har til nå bestått i å skaffe tilstrekkelig med kontrolldata, blant annet ved bildetaking ved hjelp av droner og multispektralt kamera. Det legges stor vekt på brukerinvolvering og testing for å sikre god måloppnåelse. Det er et tett samarbeid med Norsk Landbruksrådgiving for å sikre rådgivingskompetanse på området.

3.3.3.11 *Stiftelsen Norsk Mat*

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere. Stiftelsen Norsk Mat administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet. De har videre ansvaret for faktabasert informasjon om økologisk mat til forbrukere, samt godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet. Stiftelsen Norsk Mat ble tildelt et tilskudd på 57 mill. kroner for 2022.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

KSL er et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde og dokumenterer for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen foregår på norske gårdsbruk. KSL-standarden er revidert, og omfanget av denne er redusert med 25 pst. Den nye revisjonsløsningen fra 2020 har fungert godt og arbeidet med å videreutvikle og forbedre denne fortsatte i 2022.

Arbeidet med å redusere omfanget av standardene fortsetter i 2023. Det er gjennomført 5728 KSL-revisjoner, 34 bedriftsrevisjoner for Nyt Norge, 85 bedriftsrevisjoner for Lokalmat, 36 bedriftsrevisjoner for Spesialitet, 28 revisjoner for stiftelsen Norsk Hestesenter og 10 revisjoner på frukt- og grøntpakkerier. Det er gjennomført totalt 35 258 egenrevisjoner på gårdsbruk i 2022. Totalt ble det registrert 25 092 avvik gjennom eksterne revisjoner, noe som gir et gjennomsnitt på 4,4 avvik per revisjon. Gyldig KSL er definert som nytt begrep, og KSL er forankret i bransjeavtaler og dyrevelferdsprogrammer. Stiftelsen Norsk Mat har et godt samarbeid med både Arbeidstilsynet og Mattilsynet med hensikt å utnytte hverandres roller til beste for næringen.

Inn på tunet (IPT)

Ved utgangen av 2022 var det totalt 404 godkjente Inn på tunet-tilbydere, en økning på 17 tilbydere fra året før. Om lag 100 gårder er i en godkjenningssprosess. Stiftelsen Norsk Mat opplever et godt samarbeid med Inn på tunet Norge SA, Inn på tunet Innlandet og Inn på tunet Trøndelag. Det er etablert et godt samarbeid med Landbruksdirektoratet og Innovasjon Norge på området.

Nyt Norge

Den årlige forbrukerundersøkelsen fra 2022 viste at Nyt Norge-merket hadde en merkekjennskap på hele 94 pst., og tilliten til merket var på 77 pst.

Ved utgangen av 2022 er 4 860 produkter merket med Nyt Norge, en økning på 260 produkter. Ved utgangen av 2022 var det etablert merkebrukeravtaler med 131 bedrifter, en netto økning på 11 bedrifter fra 2021. Hurtigmatrestauranter og ikke-spiselige planter ble permanente kategorier med virkning fra 1. januar 2022. Stiftelsen Norsk Mat har påbegynt arbeidet med å opprinnelsesmerke viltkjøtt. Stiftelsen registrerte i 2022 fem feilmerkinger hvorav fire oppfylte Nyt Norge-kravene, men var feilaktig påført et ekstra opprinnelsesland.

Beskyttede betegnelser

Ved utgangen av 2022 var det 32 produkter med Beskyttede betegnelser. Norge har flere beskyttede betegnelser enn de øvrige nordiske landene til sammen, men både Sverige og Finland har et tosifret antall søknader liggende til godkjenning i EU. Norsk Mat har derfor utformet et prosjekt «Beskyttede Betegnelser i 2030» der målet er både å revitalisere de eksisterende samt få 18 nye produkter beskyttet innen 2030.

Spesialitet

I alt 579 produkter er godkjent som Spesialitet i 2022, en netto nedgang på 6 produkter fra 2021. Forbrukerkjennskapen til merket er redusert fra 40 pst. til 33 pst. i målgruppen matinteresserte, noe som i stor grad skyldes redusert markedsføring av merket i 2022.

Markedstjenester og lokalmat.no

Det er gjennomført seks digitale og fysiske kurs og fire besøksdager med markedstjenester rettet mot mindre lokalmatprodusenter. I tillegg er det gjennomført to lokalmatskoler som er et større kurstilbud for lokalmatprodusenter. Lokalmat.no kobler sammen tilbydere av lokalmat og innkjøpere i dagligvare- og restaurantmarkedet. Dagligvarekjedene og avtalepartene i landbruket finansierer lokalmat.no som et spleiselag. På lokalmat.no var det ved utgangen av 2022 registrert 513 kvalitetssikrede bedrifter med til sammen 3103 produkter og 418 innkjøpere. Totalt er det gjennomført 464 eksterntrevisjoner, hvorav 85 i 2022.

Omsetning av lokalmat

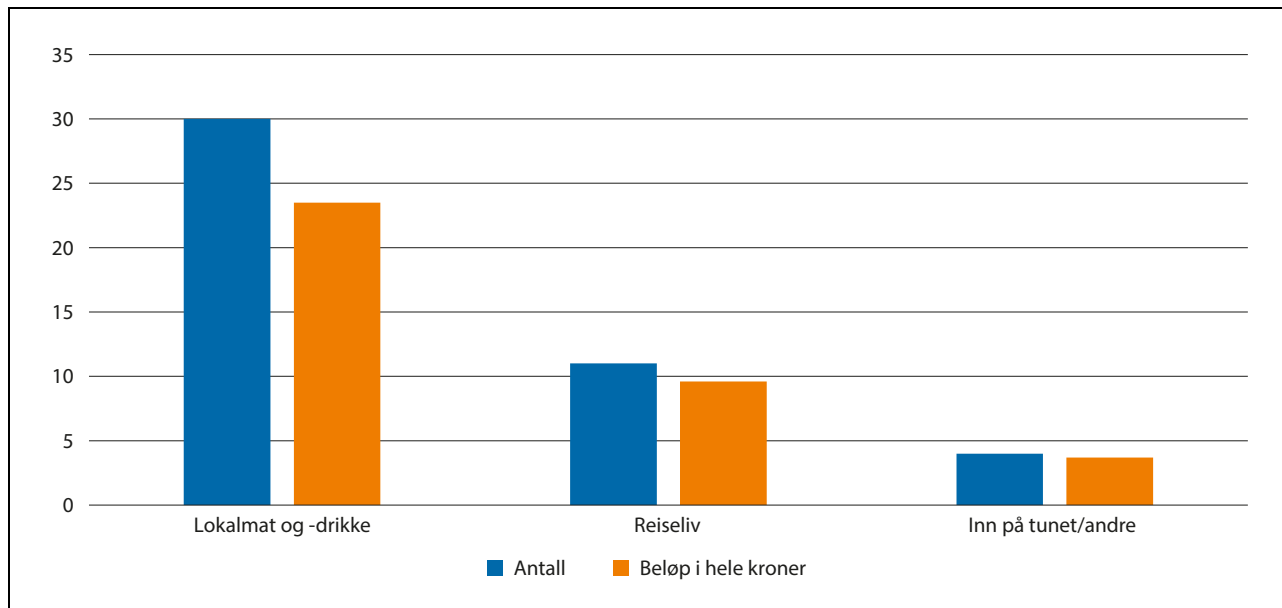
Den årlige målingen av lokalmatomsetningen i dagligvarehandelen (DVH) og storhusholdning (SHH) er ble gjennomført i samarbeid med Reiler Consulting. Omsetningen i 2022 var på totalt 11,5 mrd. fordelt med 6,5 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 5,0 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Til sammenligning viste forrige måling en omsetning på 6,8 mrd. kroner i dagligvarehandelen, tilsvarende 14,4 pst. av total omsetning i dagligvarehandelen, og 4,5 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Tallene for 2022 innebærer en nedgang av slaget fra dagligvaremarkedet på ca. 5 pst. Salget innenfor storhusholdning har økt med om lag 10 pst. i 2022 etter en nedgang i 2021 som skyldtes nedstenginger under pandemien.

Økologisk landbruk

Stiftelsen Norsk Mat drifter nettsiden Økologisk.no i samarbeid med et redaksjonsråd med deltakere fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Landbruksrådgivning, Debio, Økologisk Norge og Norsk senter for økologisk Landbruk (NORSØK). Økologisk.no gir forbrukerne faktabasert informasjon om økologisk matproduksjon og økologiske produkter. I 2022 var hovedaktiviteten ukentlig publisering på Facebook og publisering to ganger i måneden på nettsidene. Det er etablert en ny kanal, Økoprat på Instagram for å nå bredere ut gjennom sosiale kanaler.

3.3.3.12 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) samler flere virkemidler som skal bidra til økt vekst og verdiskaping innenfor nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Programmet skal bidra til økt lønnsomhet og konkurranseevne, og har tre hovedinnsatsområder: finansieringstiltak (støtte til vekstbedrifter og forpliktende bedriftssamarbeid), kompetanseutvikling og omdømmearbeid. Programmet har hatt en høy addisjonalitet over flere år. I 2022 viser etterundersøkelsen en addisjonalitet på vel 94 pst. Dette er en betydelig økning fra 2021, og vesentlig høyere enn gjennomsnittet for Innovasjon Norges tjenester på 87 pst. Dette kan tyde på at tjenestene i utviklingsprogrammet treffer godt i en periode med økte kostnader og generelt økonomiske utfordringer.

Figur 3.12 Innvilget beløp og antall saker fordelt på målgrupper i 2022. Mill. kroner.

Kilde: Innovasjon Norge

Programmet hadde en total disponibel ramme på 81,9 mill. kroner ved inngangen til 2022. Det ble innvilget 58,3 mill. kroner gjennom til sammen 72 tilsagn, en nedgang fra 2021. Nær to tredeler av midlene er bevilget til finansieringstiltak, både Vekst 1 og 2², og bedriftsnettverk. Nedgangen i antall tilsagn skyldes lavere pågang etter Covid-19-prosjekt³, vekststøtte og omdømmeprojekt. For omdømmetiltak skyldes nedgangen hovedsakelig at Internasjonale Grüne Woche (IGW) 2022 ble avlyst på grunn av pandemien.

Finansieringstiltak

Det ble bevilget 36,8 mill. kroner fordelt på 45 prosjekter til finansieringstiltak i 2022. Dette er en nedgang på 7 mill. kroner og 14 saker sammenlignet med 2021. Prosjektene var fordelt med tjueto prosjekter på vekst 1, syv på vekst 2 og seksten bedriftsnettverksprosjekt. Finansieringstiltakene går fortsatt i hovedsak til mat- og reise-

livsrelaterte prosjekter, enten hver for seg eller i kombinasjon, se figur 3.12.

Den geografiske fordelingen av finansieringsaker i 2022 viser at Viken hadde de fleste sakene, etterfulgt av Trøndelag og Innlandet. Oslo og Møre og Romsdal har hatt færrest bedrifter med finansieringstiltak.

Bevilgningen til Vekst 2-prosjekter er nesten halvert siden 2022. Lavere etterspørsel kan skyldes flere faktorer. Trolig er usikkerhet rundt kostnadssituasjonen en årsak til at større bedrifter avventer videre vekstsatsing. Videre melder noen om nedgang av salg til HoReCa-markedet.

I en gjennomgang av tallene for vekstbedrifter som er registrert som aksjeselskap (81 av 130), har Innovasjon Norge funnet at gjennomsnittlig omsetningsøkning for aksjeselskapene i vekstordningen var 34 pst. fra støtteår til siste år i prosjektperioden

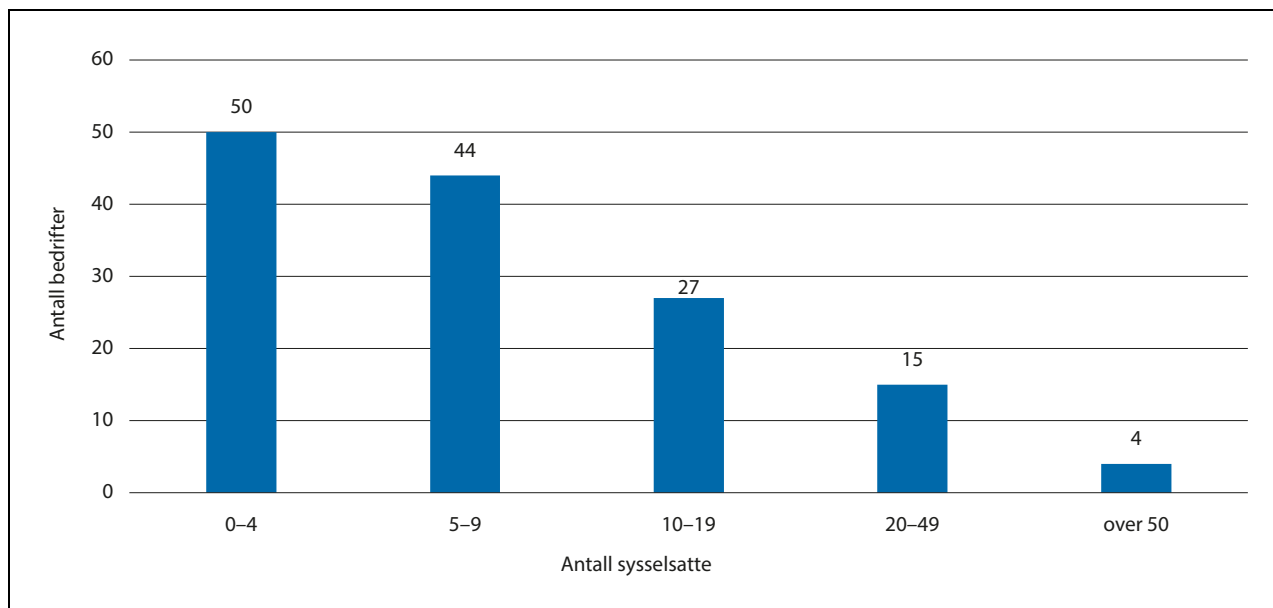
Figur 3.13 viser sysselsetting i vekstbedriftene i 2022. De fleste bedriftene sysselsetter mellom 0 og 4 årsverk.

Bedriftsnettverksordningen

Bedriftsnettverksordningen skal bistå bedrifter som ønsker å samarbeide med hverandre. Ordningen har blant annet bidratt til å etablere nettverk som gir en bedre kobling mellom produsenter/tilbydere og kjøpere. I 2022 ble det bevilget 5,1 mill. kroner fordelt på 16 bedriftsnettverk. Beløpsmessig er dette om lag det samme

² Vekstsatsingen består av to faser og er et tilbud til bedrifter som kan dekke store løpende utgifter i vekstfasen og bedriften har bundet egenkapital i store varelagre eller utstyr. Vekst 1 er innrettet mot bedrifter som skal øke omsetningen med minst 30 % og sysselsetter minimum 1 årsverk og har minst 1 mill. kroner i omsetning i en gitt periode. Tilsvarende krav for Vekst 2 er ambisjon om økt omsetning med minst 50 % og økt lønnsomhet, og omsetningen må være min. 5 mill. kroner i en gitt periode

³ I 2021 og 2022 hadde man som følge av pandemien mulighet for å finansiere omstillingsprosjekter over Utviklingsprogrammet (Covid19-prosjekt)

Figur 3.13 Sysselsetting i vekstbedriftene i 2022

Kilde: Innovasjon Norge

som i 2021, mens antallet er redusert med nærmere 10. Dette skyldes at det i 2022 er innvilget færre forstudier. Nedgangen i etterspørsel antas dels å være et resultat av tilfeldige svingninger og dels å ha sammenheng med pandemien, ved at bedriftene primært har fokusert på egen bedrift.

Omdømmesatsingen

Omdømmemidlene brukes særlig til å synliggjøre og profilere norske råvarer og norsk matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet og øke kjennskapen til norsk mat og landbruk. I tillegg skal midlene stimulere til ny næringsutvikling i skjæringspunktet mellom mat- og reiseliv, og til økt kompetanse hos deltakerne i de ulike omdømmeaktivitetene. I 2022 ble det gjennomført ordinære omdømmetiltak for 20,7 mill. kroner. Dette er en nedgang på om lag 13 mill. kroner fra 2021, og skyldes hovedsakelig at Internationale Grüne Woche (IGW) 2022 ble avlyst.

Omdømmeporteføljen ble revidert i 2022. I hovedsak innebærer dette at porteføljen i større grad skal bidra til regional utvikling, og at innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner.

Internationale Grüne Woche (IGW) ble gjennomført i januar 2023. Den norske paviljongen var for første gang representert med to regioner fra tidligere tre, noe som ble oppfattet som en positiv endring, blant annet fordi det gav del-

takende regioner mer plass til å profilere seg, samtidig som det bidro til mindre trengsel og dermed bedre kommunikasjon med publikum.

Matstreif ble gjennomført i 2022 i et nedskalert format. Med bakgrunn i evalueringer blant utstillerne og den regionale utviklingen de senere årene avvikles Matstreif som konsept fra og med 2023.

Det Norske Måltid (DNM) har vært en del av de sentrale omdømmetiltakene under utviklingsprogrammet siden 2020. I 2022 ble finalen igjen gjennomført som et fysisk arrangement. Det ble bevilget 3,2 mill. kroner til prosjektet 250 påmeldte mat- og drikkeprodukter var påmeldt til konkurransen.

Bondens marked Norge og Norsk Gardsost mottok hhv. 2 mill. kroner og 1. mill. kroner i støtte for 2022. I 2022 ble det også bevilget midler til Mat*Larm i regi av HANEN og støtte til seks regionale matfestivaler. Det ble videre gitt støtte til World Cheese Awards (Oste-VM).

Kompetansetiltak

Innovasjon Norge bidrar med forretningsmessig kompetanse til målgruppene under Utviklingsprogrammet. Disse omfatter både FRAM strategisk ledelsesprogram, mentortilbud og tilpassede og digitale reiselivskurs. I 2022 ble det gitt åtte tilsagn med til sammen 267 500 kroner, noe som er en halvering fra 2021. Dette må sees i lys av at søknader om vekststøtte også er redusert, da

midlene over programmet ofte gis i tilknytning til vekstsatsinger. Det ble ikke igangsatt nye FRAM-program i 2022.

Oppfølgingen av handlingsplanen for høstbart vilt er på grunn av pandemi og restriksjoner ikke iverksatt i den grad man hadde håpet på.

Landbruks- og reindriftsbasert reiseliv

De fleste av aktørene innenfor segmentet landbruks- og reindriftsbasert reiseliv tilbyr skreddersydde og autentiske opplevelser med god tilgang på naturområder og ulike aktiviteter til mindre grupper av kunder. Under pandemien har disse bedriftene i stor grad lyktes i å rette seg mot det norske ferie- og fritidsmarkedet og mange har fått et oppsving i etterspørsel.

Det ble brukt 9,5 mill. kroner på landbruks- og bygdebaserte reiselivstiltak i 2022. Visit Norways egne kanaler i sosiale medier blir en stadig viktigere del av markedsføringen. I 2022 ble innlegg, bilder og filmer som synliggjør det bygde- og landbruksbaserte reiselivet publisert til Visit Norways 2,1 mill. følgere. Det ble gjort et betydelig arbeid innenfor spesielt mat og drikke på www.visitnorway.com i løpet av året, både nyproduksjon og oppdateringer.

3.3.3.13 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

De regionale kompetansenettverkene for lokalmat er en del av det samlede kompetansetilbudet for lokalматаktørene. De er spesielt innrettet mot

bedrifter i en oppstartsfase med behov for matfaglig kompetanse. Forvaltningsansvaret for ordningen ligger hos fem av fylkeskommunene, og ansvaret for driften av nettverkene er fordelt på fem ulike regionale aktører jf. tabell 3.4. Den nasjonale administreringen av ordningen er lagt til Landbruksdirektoratet.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer, eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene, kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester.

Samlet tilbyr nettverkene et bredt spekter av matfaglige kompetanseaktiviteter, dels i form av kurs og dels i form av en-til-en rådgivning (såkalte besøksordninger). Det er spesielt mye aktivitet innen kjøtt- og melkeforedling. Totalt har 174 foretak vært involvert i besøksordningen og det er avholdt 43 ulike kurs. Det er en trend at flere kurs og flere møter innen besøksordningen gjennomføres digitalt.

3.3.3.14 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket ble fra 2023 lagt inn under Bionova. Programmet skal bidra til mer miljøvennlige energiløsninger både i landbruket

Tabell 3.4 Fylkeskommuner med ansvar for regionale kompetansenettverk

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Bevilgning 2022, mill. kroner
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge (Nofima)	Agder og Rogaland	2,05
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge (Nofima)	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,04
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge (Sogn jord- og hagebruksskule)	Vestland	2,05
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag (Mære landbruksskole)	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,50
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge (Nibio Holt)	Nordland og Troms og Finnmark	2,36

og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere og jordbrukere. Det er også et mål at ordningen skal bidra til å teste ut ny teknologi som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket. Innovasjon Norge viser til at programmet har gitt gode resultater når det gjelder målområdene vekst i bedrifter, miljø/klima, samt lokal verdiskaping. Det vises videre til at programmet utløste samlede klimainvesteringer i landbruket på i størrelsesorden 550 mill. kroner i 2022.

Aktivitetsnivået i 2022 var også rekordhøyt. Bevilgningen til programmet var 112 mill. kroner. Inkludert bruk av overførte midler ble det innvilget 116,2 mill. kroner til 377 prosjekter. Rammen var brukt opp i løpet av mai, og det ble da satt en stopp for mottak av nye saker, slik at det lå 400 ubehandlede søknader ved utgangen av året.

Produksjon av fornybar energi

Det ble gitt støtte til ny produksjon av fornybar energi i 2022 på 48 GWh. I programmets levetid utgjør den samlede produksjonen av fornybar energi 598,2 GWh. Gårdsvarmeanlegg (næring) og varmesalgsanlegg utgjorde også i 2022 det dominerende antallet prosjekter med henholdsvis 325 og 13 anlegg. Det var en økning på 25 gårdsanlegg som produserer energi for egen næringsvirksomhet og seks flere varmesalgsanlegg enn i 2021. Det ble også gitt støtte til fem anlegg i veksthus (tre flere enn i 2021) og seks biogassanlegg (mot tre i 2021). Biogass-satsingen har som mål å bygge kompetanse og utvikle teknologier som er egnet for norske gårdsbruk. Driftssikre løsninger, lavere kostnader og bedre driftsøkonomi gjør at det nå er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for slike anlegg. Det er imidlertid et relativt stort gjødselvolum (over 3 500 m³) som skal til for å kunne forsvare investeringer i småskala biogassanlegg. Antallet prosjekter som inkluderer solceller øker og lønnsomheten i disse prosjektene blir også bedre. I 2022 ble det innvilget støtte til 220 prosjekter hvor solceller var en del av anlegget (mot 91 i 2021), og som utgjorde 25 mill. kroner i støtte.

Prosjekter knyttet til introduksjon av ny teknologi

Det ble støttet to prosjekter innenfor introduksjon av ny teknologi i 2022, som i sum utgjorde 7,2 mill. kroner. Prosjektene var knyttet til nye typer substratblandinger til biogass på gårdsnivå og pyrolyse av tallegjødsel til torverstatningsprodukt. Pågangen av søknader til programmet

har medført at det ikke har vært kapasitet til å gjennomføre større mobiliseringsarbeid på dette området.

Resultater fra kundeeffektundersøkelsen

Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse viser at kundene mener støtten over verdiskapingsprogrammet bidrar forholdsvis beskjedent til økt kompetanse. Best ut kommer forbedring av produksjonsprosesser der en tredjedel mener den bidrar i stor grad. I alt 83 pst. av kundene mener at støtten har vært utslagsgivende for å gjennomføre investeringen, det vil si at tilskuddsordningen har høy addisjonalitet.

Med basis i effektundersøkelsene, er det anslått at programmet har bidratt til en årlig reduksjon av klimagassutslippene med nesten 112 700 tonn CO₂.

3.3.3.15 Skogbruk

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge som sysselsetter om lag 22 200 personer, hvorav ca. 6 600 i skogbruket. Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag 995 mill. m³ og den årlige tilveksten er på rundt 24 mill. m³.

I 2022 var tømmeravvirkingen i Norge til industriformål på om lag 11,5 mill. m³, som er 60 000 m³ høyere enn året før og det høyeste hogstvolumet som er registrert i Norge. Det ble eksportert rundt 4,3 mill. m³ tømmer i 2022, som er 0,4 mill. m³ høyere enn året før og det største eksportkvantumet noensinne.

Tilskuddsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2022 på 221 mill. kroner. Av dette utgjorde ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) totalt 170 mill. kroner. Fordelingen fremgår av tabell 3.5.

Nærmere om Nærings- og miljøtiltak i skogbruket

Av det totale beløpet til NMSK ble det satt av 85 mill. kroner til nybygging og ombygging av skogsveier samt drift i vanskelig terreng. Det blir også bevilget midler til skogsveier over statsbudsjettet på kapittel 1149, post 71. I 2022 ble det bygd 113 km med nye skogsbilveier, en økning fra 101 km året før. Det ble ombyggd 201 km med skogsbilveier, en reduksjon fra 214 km året før. Det ble videre bygd 38 km med nye traktorveier og 15 km ble ombyggd. Det ble til sammen utbetalt 122 mill. kroner til skogsveiformål.

Det ble i 2022 etablert et tilskudd til hogst av stormfelt virke etter stormen 19. november 2021 på Østlandet. Ordningen ble finansiert ved omfordeling av gitte bevilgninger til skogsvei og drift over LUF. Det ble til sammen bevilget 12,37 mill. og utbetalt 6,17 mill. kroner over denne ordningen i 2022. Denne ordningen er videreført til sommeren 2023, og finansieres ved omfordeling av gitte bevilgninger til vei og drift over LUF.

Til drift i vanskelig terreng utenom stormtilskuddet ble det utbetalt 9,6 mill. kroner 2022.

Det ble for 2022 satt av 85 mill. kroner over LUF til skogkulturtiltak. Det ble ikke øremerket egne midler til miljøtiltak i skog for 2022. Det sto igjen ca. 6 mill. kroner i ubenyttede øremerkede midler til miljøtiltak fra 2021.

Foryngelsesarealet ved planting var i 2022 på ca. 254 000 dekar, omtrent samme nivå som i 2021. Tallet på planter har økt de senere årene, delvis som en konsekvens av økt avvirkning og delvis som en konsekvens av tettere planting. I 2022 ble det til sammen plantet nesten 47,5 mill. planter, som er en økning på 8 mill. planter fra 2021.

I 2022 ble det utført ungsogpleie på nesten 270 000 dekar som er en betydelig økning siden 2021 (219 000 dekar). Økningen skyldes delvis at aktiviteten har tatt seg opp igjen etter at det i 2021 var utfordringer knyttet til arbeidskraft under koronapandemien. Det er i utgangspunktet et stort etterslep og behov for økt ungsogpleieaktivitet.

Etter forskrift om nærings- og miljøtiltak i skogbruket kan det bl.a. gis tilskudd til skjøtseltiltak og dekning av økonomiske tap knyttet til langsiktig bevaring av miljøverdier. Som tidligere år har det vært begrenset med søknader og utbetalinger til slike tiltak i 2022, og ca. 2,4 mill. kroner

er tildelt prosjekter innenfor formålet. Landbruksdirektoratet har foretatt en gjennomgang av ordningens innretning i dialog med skogbrukets organisasjoner og anbefalt justeringer av ordningen. Disse følges opp av Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet, i dialog med Klima- og miljødepartementet.

Det ble i 2022 satt av 30 mill. kroner til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer, hvorav 5 mill. kroner ble holdt igjen sentralt. Det ble utbetalt 23,5 mill. kroner til formålet i 2022. Dette er en økning på 4,3 mill. kroner fra året før. Årsaken til økningen i utbetalinger var at flere av de prosjektene som var forsinket på grunn av koronapandemien ble avsluttet. Det ble levert skogbruksplanprosjekter for et areal på 5,2 mill. dekar. Bevilgninger til dette formålet har holdt seg stabilt de siste årene, og utbetalingene vil komme etter hvert som prosjektene blir ferdig.

Kystskogbruket

Skogbruket i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav skogsveidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur mv. Kystskogbruket er et samarbeid mellom fylkeskommunene, statsforvalterne og skog- og trenæringen i kystfylkene fra Agder til Finnmark. Disse fylkene har betydelige skogressurser. Det ble satt av 6 mill. kroner til kystskogbruket for 2022. Fylkeskommunene har samordnet sin forvaltning av ordningen og midlene blir brukt til næringsrettede fylkesoverbyggende prosjekter med formål om å utvikle skogbruksnæringen og utnytte skogressursene langs kysten. Veiledning og tilrettelegging for bl.a. infrastrukturtiltak knyttet til tømmerkaier og skogsveinettet er prioriterte tiltak.

Tabell 3.5 Fordeling av tilskuddsrammer skogbruk for 2018–2023, mill. kroner

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket:	176	194	204	204	170	208
– Veibygging, taubane o.a.	103	110	113	109	85	113
– Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak	73	76	83	87	85	90
– Miljøtiltak	3	8	8	8	0	5
Kystskogbruket	4,5	5	6	6	6	6
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	27,5	28,5	32	32	30	29
Kompetansetiltak (Skogkurs og Velg Skog)	14	14,5	15	15	15	17
Totalt	222	242	257	257	221	260

Kompetansetiltak

Skogbrukets Kursinstitutt (Skogkurs) er en sentral aktør når det gjelder å utvikle og gjennomføre kompetansetiltak på skog- og utmarksområdet, rettet mot veiledningsapparat og skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Skogkursserien Aktivt skogbruk er et eksempel på denne aktiviteten, og det ble gjennomført nesten 610 slike kurs i 2022.

3.3.3.16 Tiltak for reduksjon av antall villsvin

Det har i perioden 2018 til 2022 blitt satt av 2 mill. kroner i året til tiltak til oppfølging av Handlingsplan mot villsvin 2020–2024. Departementet har gitt Miljødirektoratet i oppgave å forvalte disse midlene. Et hovedtiltak har vært støtte til prosjektet Grunneierbasert tiltaksplan for kontroll av villsvin i Norge (Villsvinprosjektet, 2019–2023) i regi av Norges Bondelag, NORSKOG, Glommen Mjøsen Skog SA, Viken Skog SA og Utmarksforvaltningen AS. Hovedmålet i prosjektet er å bygge opp under handlingsplanens mål om minst mulig villsvin gjennom godt grunneiersamarbeid og effektiv jakt over store arealer. Ved utgangen av 2022 er det i regi av prosjektet formalisert avtaler med om lag 4 200 grunneiere om villsvinjakt på 32 jaktvald. Dette utgjør 3,6 mill. dekar i kommuner langs grensen til Sverige, fra Halden i sør til Elverum i nord.

Ifølge SSB, ble det i løpet av jaktåret 2021/2022 skutt 365 villsvin, en nedgang på 85 dyr fra året før. 75 pst. av alle skutte villsvin i Norge ble felt i Halden (154) og Aremark (135) kommuner.

3.3.3.17 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift

Det ble avsatt 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2022. I tillegg ble det avsatt 1,5 mill. kroner til samme formål over reindrifftsavtalen. Midlene forvaltes av statsforvalteren i Trøndelag. Hovedformålet med de konfliktforebyggende tiltakene er å redusere konflikter mellom reindriften og øvrig landbruk. I tillegg omfatter ordningen konfliktforebyggende tiltak mellom by og rein. Midlene nyttes hovedsakelig til gjerdebygging, men også til ekstraordinære tiltak for gjeting, føring og beiteundersøkelser. Etter flere år med lav søknadspågang har dette økt noe i 2022. Til sammen ble det innvilget 4,3 mill. kroner til 12 søknader om tilskudd. Statsforvalteren i Trøndelag vurderer ordningen som et viktig tiltak som

kan bidra til å dempe til dels langvarige og større konflikter.

3.4 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntekts- og kostnadsutviklingen

Tabell 3.6 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2021 til budsjetterte tall for 2023 ifølge Budsjettmemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført årsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen.

Årets beregninger viser at fra 2021 til 2023 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med om lag 8,7 mrd. kroner, mens kostnadene (inkl. realrentekostnaden) er anslått å øke med 6,4 mrd. kroner. Det innebærer at *Vederlag til arbeid og egenkapital* for jordbrukssektoren fra 2021 til 2023 er beregnet til å øke med 1,8 mrd. kroner, eller 11,1 pst.

Internasjonale utviklingstrekk gav betydelige utslag på både inntekts- og kostnadssiden i jordbruket i 2021 og 2022. Blant disse er utslag av koronapandemien, leveringsvansker grunnet flaskehals i transport og logistikk, energiprisøkning og utslag av krigen i Ukraina.

Budsjettmemnda legger til grunn at kostnadsveksten fortsetter i 2023. Svekket kronekurs fører isolert sett til prisvekst på importvarer. Den pågående renteoppgangen gir økte låne- og kapital-kostnader. For en del kostnader har ikke prisene begynt å falle. Når en sammenligner året 2022 med året 2023 vil kostnadene likevel kunne bli høyere i 2023.

For handelsgjødsel anslår Budsjettmemnda at prisene øker med 42 pst. fra gjødselåret 2022 til 2023. Fra 2021 til 2022 økte gjødselprisene med 70 pst. Prisene har imidlertid variert mye gjennom sesongene. Prisedgangen på gass den siste tiden tilsier at gjødselprisene skal betydelig ned, men det vil ha mer betydning for 2024 enn 2023.

Jordbruksoppgjøret 2022 bidro til den sterke økningen i bruttoinntekter gjennom direkte tilskudd. Da ble det som følge av den høye kostnadsveksten forhandlet om to år i oppgjøret. Fra 2021 til 2023 øker de direkte tilskuddene til jordbruket med 5,2 mrd. kroner tilsvarende hele 43 pst.

Fra 2021 til 2022 fikk man også inntektsvekst gjennom økte priser. Målprisene ble økt i jordbruksoppgjøret i 2022, og det var også vekst i prisene som ikke avtales i oppgjøret, i hovedsak

Tabell 3.6 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Mill. kroner og kroner per årsverk

	2021	2022	2023*	22/21 Prosent	23*/22 Prosent	23*/21 Prosent
Produksjonsinntekter	39 096	41 677	42 618	6,6 %	2,3 %	9,0 %
Direkte tilskudd	12 079	14 671	17 278	21,5 %	17,8 %	43,0 %
Sum inntekter, mill. kr	51 176	56 348	59 896	10,1 %	6,3 %	17,0 %
Driftskostnader	26 668	29 885	31 987	12,1 %	7,0 %	19,9 %
Kapitalkostnader	8 201	8 808	9 326	7,4 %	5,9 %	13,7 %
Sum kostnader inkl. rente, mill. kr	35 080	38 904	41 524	10,9 %	6,7 %	18,4 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr	16 096	17 680	17 878	9,8 %	1,1 %	11,1 %
Antall årsverk	42 100	41 050	40 550	-2,5 %	-1,2 %	-3,7 %
Kroner pr årsverk	382 300	430 700	440 900	12,7 %	2,4 %	15,3 %
Verdi jordbruksfradrag, kr pr årsverk	27 600	38 100	40 600	38,0 %	6,6 %	47,1 %
Totalt, kr pr årsverk	409 900	468 800	481 500	14,4 %	2,7 %	17,5 %

* Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

for kjøtt og egg. For melkeprodusentene har målprisøkningene i 2022 blitt utliknet av høyere innfraktkostnader og lavere etterbetaling enn året før, så utbetalingsprisene havnet på om lag uendret nivå.

Årets beregninger viser en økning i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk fra 2021 til 2022 på 12,7 pst., eller 48 400 kroner per årsverk, ekskl. verdien av jordbruksfradraget. Inkl. verdien på jordbruksfradraget er økningen i vederlag til arbeid og egenkapital 14,4 pst. per årsverk, som følge av at verdien på jordbruksfradraget øker når vederlaget til arbeid og egenkapital øker. Fra 2022 til 2023 budsjetteres det med en økning i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på 2,4 pst., tilsvarende 10 200 kroner per årsverk ekskl. verdien av jordbruksfradraget, og 2,7 pst. eller 12 700 kroner inkl. verdien av jordbruksfradraget.

3.4.1.1 Referansebrukene

Referansebrukene er beregninger på foretaksnivå for ulike produksjoner, størrelser og områder, og er basert på NIBIOs driftsgranskinger. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder, bl.a. føres avskrivningene etter historisk kostnad, og lånt kapital godtgjøres med

betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapitalslit og lånt kapital godtgjøres med normalisert realrente. Dette gir ulik utvikling i kapitalkostnadene mellom enkeltår. I tillegg føres inntekter i Totalkalkylen på produksjonsåret, blant annet føres etterbetaling fra samvirkene på produksjonsåret. I referansebrukene føres etterbetalinger på utbetalingsåret. Dette gjør at melkeprisen på referansebrukene for 2022 er omtrent 30 øre høyere enn i Totalkalkylen.

Årets referansebruksberegninger

Årets beregninger er basert på regnskapsmateriale fra driftsgranskningene fra 2021.

Beregning av kostnadene til strøm for 2023 er basert på strømstøtteordningene slik de forelå i april 2023. Tabell 3.7 viser Budsjettnemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2021 til 2023.

Referansebruksberegningene har tall for perioden 2021 til 2023 før effekt av jordbruksoppjøret. For korn, poteter og grøntsektoren er prisen på avlingene før nye avtalte målpriser, og de nye prisene vil gjelde for hele volumet i produksjonssesongen. Tilsvarende gjelder for kjøtt

Tabell 3.7 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene, inkl. inntektsverdi av jordbruksfradraget (kroner per årsverk)

	2021	2022	2023	21 til 22	22 til 23	21 til 23
1 Melk. 33 årskyr	396 600	415 000	341 700	18 400	-73 300	-54 900
2 Korn. 507 daa	296 200	619 900	435 300	323 700	-184 600	139 100
3 Sau. 169 vinterfôra	248 700	319 300	417 800	70 600	98 500	169 100
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	417 600	451 400	415 900	33 800	-35 500	-1 700
5 Svin og korn. 49 avlssvin	569 400	711 000	877 700	141 600	166 700	308 300
6 Egg og planteprodukter. 6831 høner	477 400	527 800	491 900	50 400	-35 900	14 500
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	456 900	530 800	455 900	73 900	-74 900	-1 000
8 32 ammekyr	268 400	338 900	395 800	70 500	56 900	127 400
9 51 dekar frukt og bær	499 000	518 700	610 200	19 700	91 500	111 200
10 115 dekar grønnsaker + korn	419 500	519 000	404 800	99 500	-114 200	-14 700
11 Fjorfeslakt og planteprodukter	681 200	910 400	855 400	229 200	-55 000	174 200
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	448 800	481 700	445 300	32 900	-36 400	-3 500
13 Melk. 16 årskyr, landet	329 400	351 000	345 500	21 600	-5 500	16 100
14 Melk. 53 årskyr, landet	472 400	484 700	345 700	12 300	-139 000	-126 700
15 Melk. 71 årskyr, landet	569 800	590 600	434 000	20 800	-156 600	-135 800
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	503 300	539 600	433 700	36 300	-105 900	-69 600
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	357 400	370 400	299 400	13 000	-71 000	-58 000
18 Melk. 36 årskyr, Jæren (2)	416 700	436 200	345 000	19 500	-91 200	-71 700
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	383 900	394 800	334 700	10 900	-60 100	-49 200
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	401 300	418 100	291 100	16 800	-127 000	-110 200
21 Melk. 29 årskyr, Nord-Norge (6,7)	411 800	421 700	350 900	9 900	-70 800	-60 900
22 Korn. 331 daa, Østlandet	266 400	577 700	384 700	311 300	-193 000	118 300
23 Korn. 782 daa, Østlandet	438 300	792 800	631 100	354 500	-161 700	192 800
24 Sau. 159 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	223 700	288 000	384 000	64 300	96 000	160 300
25 Sau. 177 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	292 200	360 400	456 400	68 200	96 000	164 200
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	92 100	126 300	185 800	34 200	59 500	93 700
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	350 000	438 200	516 900	88 200	78 700	166 900
28 Ammeku 29 kyr (5a, 5b, 6, 7)	286 200	337 300	385 100	51 100	47 800	98 900
29 Ammeku 35 kyr (1, 3, 4)	250 800	347 500	387 200	96 700	39 700	136 400
30 Ammeku 45 kyr, landet	328 300	415 200	473 600	86 900	58 400	145 300

Kilde: Budsjettnemnda

og egg, der det ikke er prognosert noen økning i engrosprisene fra 1. juli. Utviklingen er preget av at de store kostnadsøkningene i perioden i varierende grad ble motvirket av økte inntekter gjennom priser og tilskudd. Mange av referansebrukene har hatt en positiv inntektsutvikling i perioden. Særlig gjelder dette for brukene med korn, sau, fjørfeslakt og ammeku. Brukene med melkeproduksjon har hatt en særlig negativ inntektsutvikling i perioden, med vesentlige kostnadsøkninger, samtidig som avregningsprisene økte lite i 2022. Før årets oppgjør ser også inntektsutviklingen for grønnsaker negativ ut fra 2021 til 2023.

Variasjon i regnskapene i driftsgranskingene

De ulike referansebrukene beregnes som uveide gjennomsnitt av brukene i driftsgranskingene som er tatt inn i kategorien for det aktuelle referansebruket. Dette innebærer at det vil være store variasjoner i inntekt per årsverk innenfor de ulike

referansebrukene, noe som illustreres i produksjonene korn, sau og melk i figur 3.14. Hvert av punktene i figurene er resultatet for vederlag til arbeid og egenkapital for ett bruk innenfor den aktuelle driftsformen.

Tabell 3.8 viser gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital for de driftsgranskningsbrukene som har lavere vederlag til arbeid og egenkapital enn medianen, og for brukene med høyere vederlag til arbeid og egenkapital enn medianen, for hvert referansebruk, jf. også figur 3.14. Verdi av jordbruksfradraget er ikke inkludert.

Lønnsveksten

Tabell 3.9 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottakere, ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB prognoserte i mars 2023 en inntektsvekst i 2023 på 5,0 pst. og 2024 på 4,5 pst. Frontfaget har inngått avtale med en ramme på 5,2 pst. for 2023.

Tabell 3.8 Gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital for bruk med resultat under og over medianverdi. Regnskapsåret 2021, kroner per årsverk.

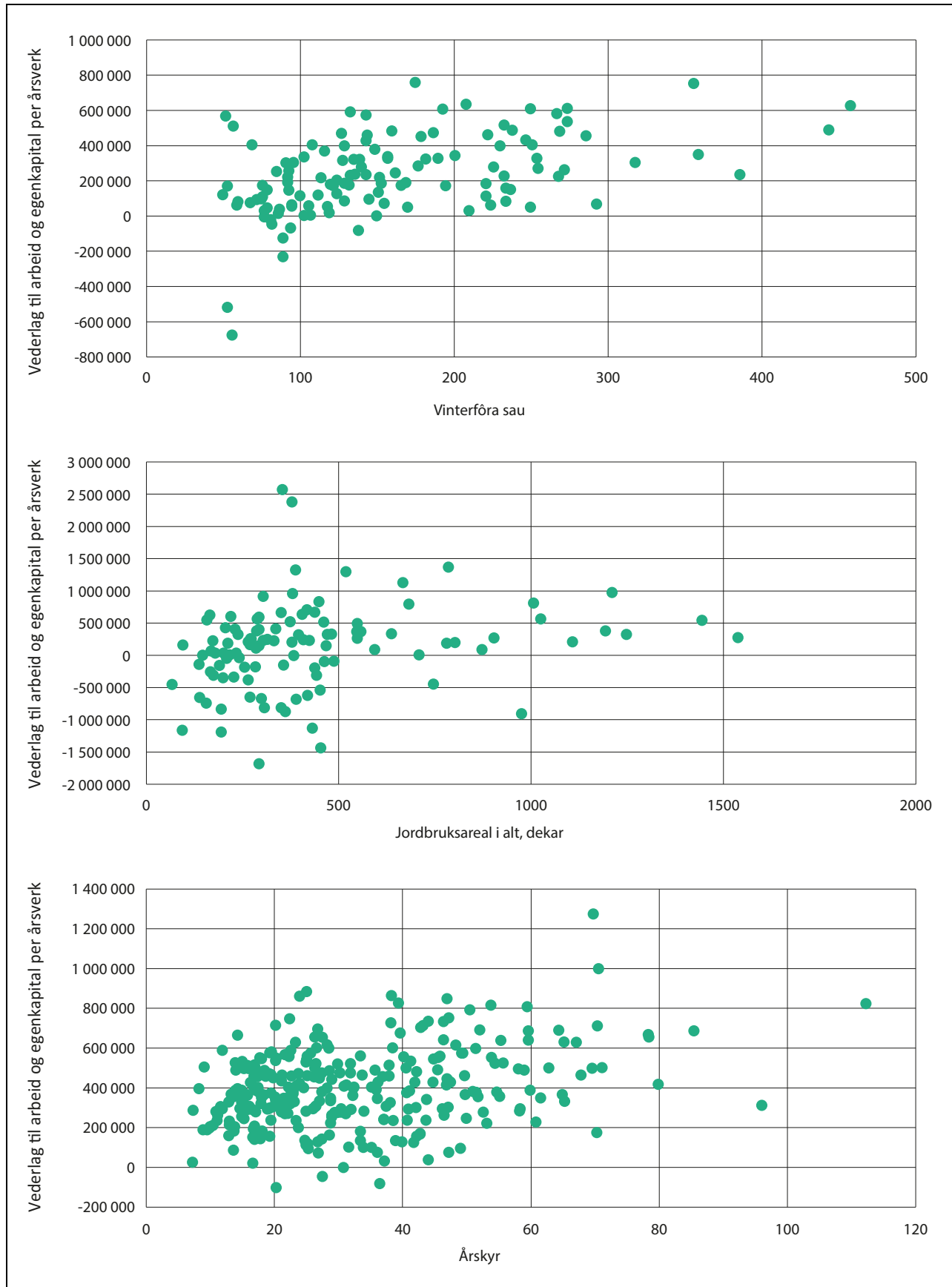
	Laveste halvdel	Referansebruket (gjennomsnitt)	Høyeste halvdel
1 Melk. 33 årskyr	242 960	397 018	556 808
2 Korn. 507 daa	– 179 385	232 117	613 933
3 Sau. 169 vinterfôra	97 484	248 726	392 425
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	303 346	417 564	535 580
5 Svin og korn. 49 avlssvin	286 462	549 531	768 773
6 Egg og planteprodukter. 6831 høner	135 435	496 460	751 664
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	218 137	507 636	726 372
8 32 ammekyr	67 155	267 238	450 199
9 51 dekar frukt og bær	292 554	499 018	746 453
10 115 dekar grønnsaker + korn	175 480	431 483	652 811
11 Fjørfeslakt og planteprodukter	156 040	674 405	1 104 141

Kilde: Budsjettmemnda

Tabell 3.9 Lønnsvekst

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lønnsvekst	3,7 %	2,8 %	1,7 %	2,3 %	2,8 %	3,5 %	3,1 %	3,5 %	4,4 %	5,0 %

Kilde: Konjunkturtendensene, SSB

Figur 3.14 Variasjon i vederlag til arbeid og egenkapital for bruk i driftsgranskingene, for henholdsvis sau, korn og melk. 2021-tall.

Kilde: NIBIO

Tabell 3.10 Bruttoinvesteringer i jordbruket. Løpende og faste priser. Mill. kroner.

	Løpende priser				Faste 2021-priser			
	Bygninger	Maskiner og redsk.	Annet	Sum	Sum	Endring	Leasing avdr.del	Sum inkl. leasing
2011	4 510	2 351	492	7 352	10 737	-1,8 %	446	11 183
2012	3 951	2 254	481	6 686	9 528	-11,3 %	478	10 006
2013	4 010	2 158	357	6 526	9 088	-4,6 %	501	9 589
2014	3 814	2 062	431	6 307	8 454	-7,0 %	518	8 972
2015	4 224	2 142	407	6 773	8 717	3,1 %	551	9 268
2016	4 651	2 223	523	7 397	9 210	5,6 %	597	9 807
2017	5 331	2 237	566	8 135	9 833	6,8 %	649	10 482
2018	5 136	2 252	605	7 993	9 304	-5,4 %	704	10 008
2019	5 102	2 266	631	7 999	9 016	-3,1 %	763	9 779
2020	5 459	2 280	600	8 340	8 983	-0,4 %	826	9 809
2021	6 031	2 295	540	8 865	8 865	-1,3 %	888	9 752
2022*	5 929	2 586	546	9 061	8 318	-6,2 %	966	9 284
2023 ¹	5 669	2 723	559	8 951	7 668	-7,8 %	1 030	8 698

* Foreløpige tall

¹ Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.2 Utvikling i investeringer

Totalkalkylen viser at kostnadene i normaliserte regnskaper fra 2021 til 2023 øker med 18,4 pst., mens inntektene i samme periode øker med 17,0 pst., jf. tabell 3.6. Fra 2021 til 2023 øker driftskostnadene med 5,3 mrd. kroner (19,9 pst.) som følge av den kraftige kostnadsøkningen på viktige innsatsfaktorer. Kapitalkostnadene øker med 1,1 mrd. kroner (13,7 pst.).

Tabell 3.10 gir oversikt over bruttoinvesteringene i løpende og faste priser fordelt på de ulike kapitalgruppene samt avdragsdelen av leasingkontrakter. Beregningene er lagt om siden fjorårets beregning, der SSBs investeringstillinger nå er lagt til grunn.

Målt i løpende priser, har bruttoinvesteringene i jordbruket aldri vært høyere enn i 2022, med nær 9,1 mrd. kroner. De siste ti årene har de årlige investeringene inkl. leasing vært rundt 10 mrd. kroner målt i faste 2021-priser, jf. tabell 3.10. Den største gruppen investeringer er bygninger.

Statens bidrag til investeringer er betydelig. I 2022 ble det innvilget 817 mill. kroner i tilskudd til 1 287 investeringsprosjekter i bygninger og andre

utviklingsrettede tiltak i landbruket. Det er et særskilt stort behov for investeringsstøtte innen melke- og storfeproduksjonen for å imøtekomme kravet om løsdrift som trer i kraft i 2034.

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod for 1,6 pst. av den samlede sysselsettingen i Norge i 2022, mot 4,0 pst. i 1999, ifølge Budsjettnemnda. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.11 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1999. Arbeidsforbruket er basert på SSBs arbeidsforbrukstillinger. Endringene i arbeidsforbrukstallene som følger av SSBs nye fullstendige landbruksstilling, er omtalt i kap. 3.1. På 2000-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 4,2 pst. Etter 2010 har den årlige nedgangen vært klart lavere, og i tiårsperioden fra 2010 til 2020 var den årlige reduksjonen i antall årsverk på 1,8 pst. i gjennomsnitt. Ifølge Budsjettnemnda skyldes dette vesentlig sterkere produk-

Tabell 3.11 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk., 1999–2023

År	1999	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023*
Jordbr.bedr.	70,7	53,0	46,6	2,0	39,1	38,7	38,1	37,7	37,4
Årsverk	79,9	61,7	49,7	44,8	42,3	42,7	42,1	41,1	40,6

* Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

sjonsvekst i denne perioden sammenlignet med den foregående perioden, særlig i arbeidskrevende produksjoner. I 2021 og 2022 var endringen i antall årsverk henholdsvis -1,4 pst. og -2,5 pst. Fra 2019 til 2020 økte antall årsverk, og det hadde ifølge SSB sammenheng med at hagebrukssektoren hadde en økning i antall sysselsatte på grunn av innreise-restriksjoner som følge av koronapandemien. Den årlige reduksjonen i arbeidsforbruk de siste ti år, inkl. prognose for 2023, anslås til 1,3 pst. i gjennomsnitt med Budsjettnemndas tall.

Reduksjonen i antall jordbruksbedrifter er også avtagende. På 2000-tallet var nedgangen i gjennomsnitt på 3,3 pst., mens den i påfølgende tiårsperiode var 1,8 pst. Den årlige reduksjonen i antall jordbruksbedrifter de siste ti årene, inkl. prognose for 2023, har vært 1,6 pst. i gjennomsnitt.

3.4.4 Strukturutvikling

Samlet sett over det siste tiåret, inkl. prognose for 2023, har antall jordbruksbedrifter gått ned med om lag 13 pst., i underkant av 5 700 bedrifter. Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt med 34 dekar i samme periode, fra 229 dekar til 263 dekar, eller i underkant av 15 pst. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange jordbruksbedrifter har flere produksjoner, hvor noen produksjoner er typiske tilleggsproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer likevel generelt at bedriftene spesialiseres i større grad enn tidligere.

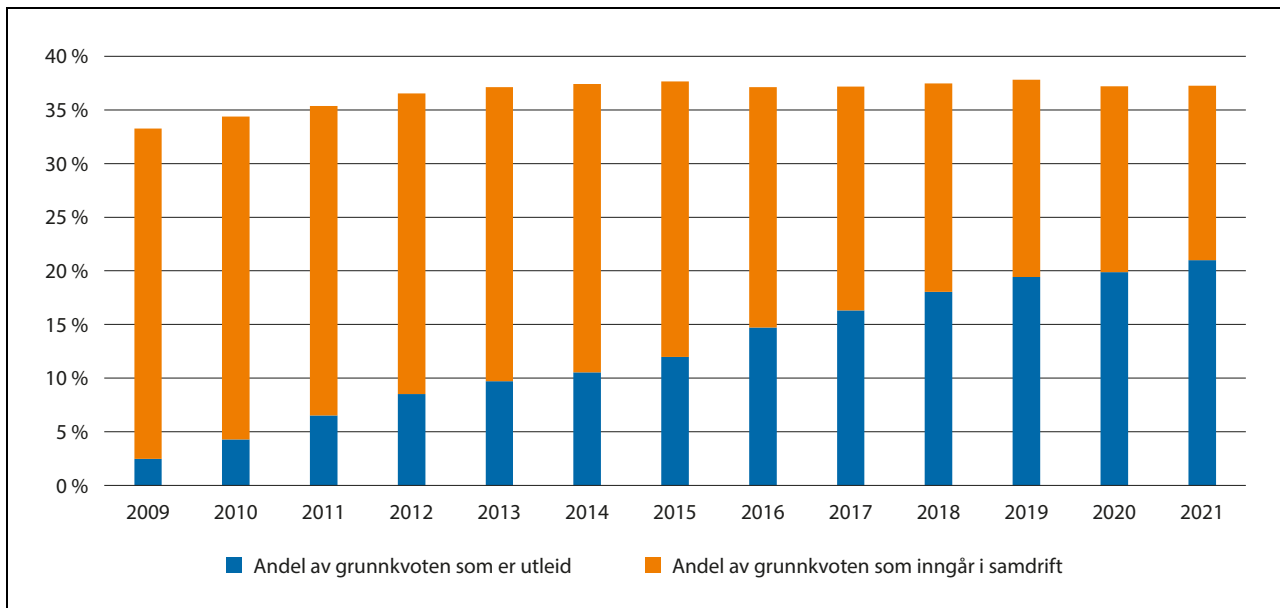
Arealøkningen per jordbruksbedrift har sammenheng med at antallet jordbruksbedrifter går ned samtidig som det totale jordbruksarealet holder seg relativt stabilt. Arealet til bedrifter som går ut av næringen overtas i stor grad av eksisterende bedrifter enten via salg eller leie. Statistikken viser betydelig regional variasjon. Andelen leid areal var i 2021 på 48 pst., en økning på ett prosentpoeng fra 2020. Siden 2010 har andelen leid jord av jordbruksarealet i drift økt jevnt fra 42 pst. Om lag 66 pst. av jordbruksbedriftene har

jordleie, noe som har vært stabilt siden 2010. Det er flest leieforhold per jordbruksbedrift i fylker som tradisjonelt sett har mindre teiger, som Vestfold og Telemark, Agder og Møre og Romsdal, samt i de to nordligste fylkene.

I 2010 var det 11 130 jordbruksforetak med melkekyr. I 2022 viser foreløpige tall at antallet var redusert til 6 663. Samtidig har antall melkekyr per foretak økt fra 21,4 melkekyr i 2010 til 31,3 melkekyr i 2022. Krav om løsdrift i storfehold trer i kraft 1. januar 2034. Dette medfører et omstillingsbehov for de storfeprodusentene som fremdeles har bås fjøs. Tall fra SSBs landbrukstelling viser at i 2020 var 64 pst. av dyreplassene for melkekyr i løsdrift. Utfordringene er særskilt store i Vestland og Innlandet som har mange produsenter med bås fjøs, med en kvote på 200 000 liter melk eller lavere. I jordbruksoppgjøret 2014 ble særreglene for samdrift fjernet i kvote- og produksjonstilskuddsregelverket, og kvotetaket hevet til 900 000 liter uavhengig av foretakstype. Gjennomsnittlig antall liter kvote som ble disponert av et melkeproduksjonsforetak har økt fra 141 500 liter i 2010 til 229 282 liter i 2022. Gjennomsnittlig disponibel kvote var omtrent 5 pst. lavere i 2022 enn i 2021. Det er som ventet med nedjustering av forholdstallet etter et par år med høy etterspørsel og høyt forholdstall under koronapandemien.

Tall fra Landbruksdirektoratet viser at andelen av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, enten som utleid eller i samdrift, har vært stabil rundt 37 pst. de siste ti årene. Figur 3.15 viser andel av grunnkvote som inngikk i produksjon på flere kvoter i perioden 2009 til 2021. Det er i stor grad landbrukseiendommer med kvoter under 100 000 liter som bortdisponerer sin kvote, og de mellomstore og store landbrukseiendommene som produserer på flere kvoter. Fra og med 2022 skiller ikke systemene til Landbruksdirektoratet på hvem som produserer melkekvoten.

Antall jordbruksbedrifter med korn og oljevekster har gått ned fra 13 533 bedrifter i 2010 til

Figur 3.15 Andel av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, 2009–2021.

9 869 bedrifter i 2022. Reduksjon har i all hovedsak skjedd for bedrifter med mindre enn 500 dekar, mens bedrifter over 500 dekar har økt. Antall dekar korn eller oljevekster per bedrift økte i samme periode fra 227 dekar i 2010 til 287 dekar i 2022. I samme periode har antall jordbruksbedrifter med potetareal gått ned fra 2 795 til 1 442, mens det gjennomsnittlige potetarealet per bedrift har økt fra 47,4 dekar til 82,5 dekar. Dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar potetareal, har gjennomsnittarealet for bedrifter med potetproduksjon økt fra 100,7 dekar i 2010 til 155,8 dekar i 2022. Antall jordbruksbedrifter med grønnsaker på friland har gått ned fra 1 044 i 2010 til 945 i 2022, mens det gjennomsnittlige grønnsaksarealet per bedrift har økt fra 68,2 dekar til 89,9 dekar, eller fra 98,8 dekar til 154,8 dekar dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar grønnsaksareal. Antall jordbruksbedrifter med ammeku har økt fra 5 203 i 2010 til 6 107 i 2022. Den gjennomsnittlige ammekubesetningen økte fra 13,4 ammekyr i 2010 til 18,8 ammekyr i 2022, og den gjennomsnittlige sauebesetningen økte fra 62,4 sauer til 68,7 sauer per bedrift. Antall jordbruksbedrifter med sau har gått ned fra 14 779 i 2010 til 13 377 i 2022. Antall jordbruksbedrifter med purker har gått ned fra 1 460 i 2010 til 869 i 2022, mens den gjennomsnittlige besetningsstørrelsen økte fra 65,1 til 79,6 purker i samme periode. Antallet verpehøner per bedrift økte fra i underkant av 6 000 i 2010 til 7 400 i 2022 når bedrifter med under 500 høner ikke tas med.

3.4.5 Produktivitet

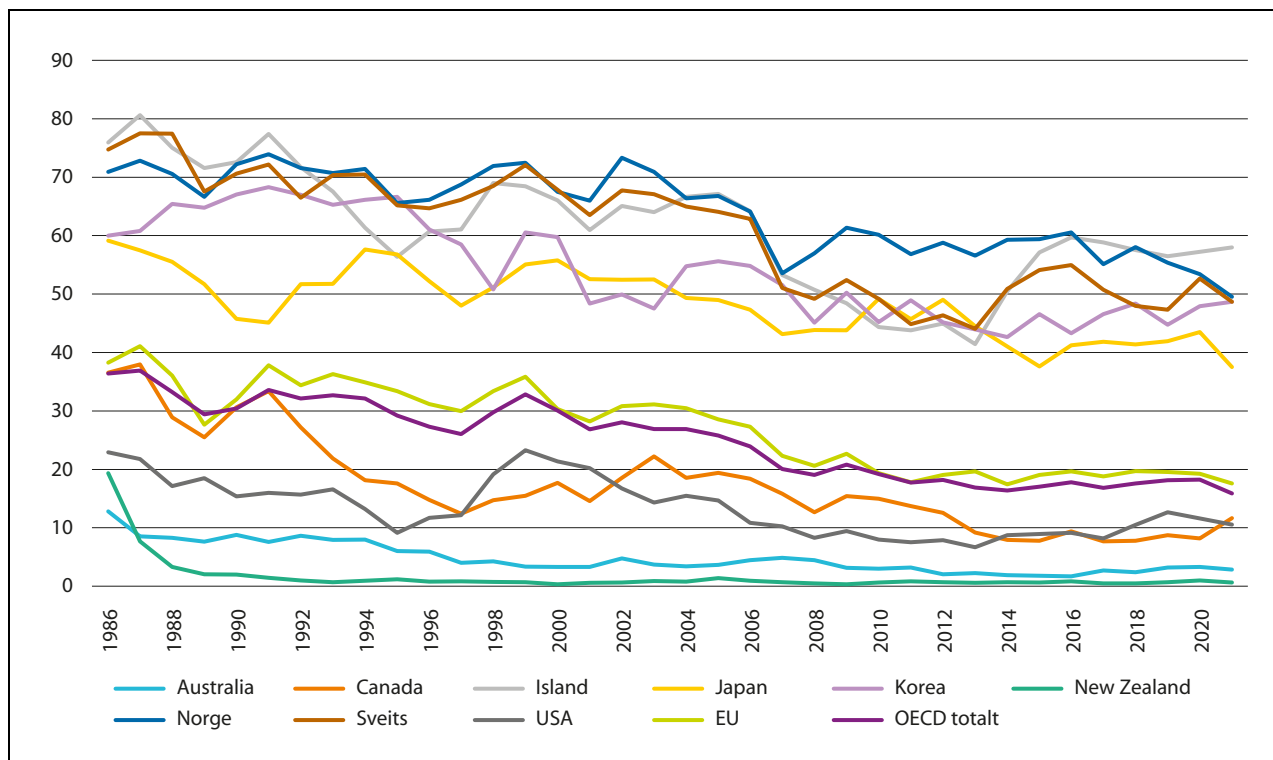
Jordbruket har hatt høy vekst i arbeidsproduktiviteten i mange år. De siste årene har arbeidsproduktivtetsveksten vært klart avtagende, blant annet som følge av at den lange trenden med færre bruk og lavere arbeidsforbruk har vært avtagende. I 2022 økte den beregnede arbeidsproduktiviteten i jordbruket med 6 pst. fra året før. Det har sammenheng med at jordbruket reduserte vareinnsatsen uten at produksjonen ble redusert like mye.

Produktivtetsveksten i jordbruket har tradisjonelt sett vært høy. Jordbrukssektoren har de siste ti årene hatt en vekst i arbeidsproduktiviteten på i gjennomsnitt 3,7 pst. årlig, ifølge Budsjettmndda. Veksten har vært høyere i jordbruket enn for resten av økonomien. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge de siste ti årene var 1,0 pst., ifølge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppkjørene. Det er en del metodiske utfordringer ved produktivtetsberegninger som medfører at de ofte er beheftet med betydelig usikkerhet.

3.4.6 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøtens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. I tillegg kommer

Figur 3.16 Utvikling i PSE-prosent for utvalgte land.

Kilde: OECD

verdien av særskilte skatte- og avgiftsordninger. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen et eksempel på en skatteordning som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Netto overføringer i faste kroner var høyest i siste halvdel av 1980-årene, og har deretter hatt en nedadgående trend. Etter 2007 har det vært en viss økning i realverdien av totaloverføringene, ifølge OECD. Norge har, sammen med Sveits, Sør-Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene, jf. figur 3.16.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært mellom 50 og 55 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, i hovedsak pga. svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. Endringer i PSE-prosenten kan også skyldes endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Nedgangen i Norges PSE-prosent i 2021 skyldes i hovedsak økende verdensmarkedspriser i beregningen av skjermingsstøtte. Tabell 3.12 gir

en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986–1988 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.3.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2021 på -25 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -4 pst.

3.5 Miljø og klima – utvikling og rapportering

3.5.1 Utvikling innen miljø- og klimaområdet

I dette kapitlet rapporteres det på målsettingen om bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Det vises for øvrig til nettbasert

Tabell 3.12 Gjennomsnittlig PSE-prosent for Norge og andre land

	1986–88	2000–02	2019–21	2019	2020	2021
OECD-gjennomsnitt	35	28	17	18	18	16
EU	38	30	19	20	19	18
Norge	71	69	53	55	53	50
Sveits	77	66	50	47	53	49
Island	77	64	57	57	57	58
Japan	57	54	41	42	44	38
Sør-Korea	62	53	47	45	48	49

Kilde: OECD (2022), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022

miljø- og klimastatistikk fra Landbruksdirektoratet, miljøstatus.no, vann-nett.no og SSB, og Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken.

3.5.1.1 Utvikling på miljøområdet

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden. Målretting av miljøvirkemidlene har stått sentralt. Nasjonalt miljøprogram ble etablert i 2004 for å bidra til bedre samordning og målretting av miljøarbeid i jordbruket. Hvert fjerde år oppdateres og videreutvikles programmet, sist gang i 2022 og nåværende nasjonale miljøprogram har sin virkeperiode fra 2023 til 2026.

Kulturlandskap og naturmangfold

Jordbrukets kulturlandskap er preget av både elementer fra historisk bruk og moderne drift. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, tun, gjerder og andre typer natur- og kulturmiljøelementer. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv er et viktig felles gode for samfunnet og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping. Ulike naturgitte forhold har gitt stor variasjon i produksjonsmåter og ressursutnyttelse i ulike deler av landet, med forskjellig særpregede kulturlandskap. Kulturlandskapet er i stadig endring. Effektivisering og opphør av drift gir utfordringer for kulturmiljøet. Norsk rødliste for arter 2021 viser at 29 pst. av truede arter i

Norge er knyttet til kulturmark. Gjengroing, fremmede arter, oppdyrking og gjødsling er utfordringer for biologisk mangfold i kulturlandskapet. Plantevernmidler kan også være en trussel, særlig mot insekter. Tiltaksplan for ville pollinerende insekter, tiltaksplan for bekjempelse av fremmede arter og oppfølgingsplan for trua natur beskriver tiltakene som sektorene (herunder jordbruket) følger opp for å bedre utviklingen for natur. Norsk jordbruk bidrar til å holde arealer i hevd gjennom beiting, annen skjøtsel og bærekraftig bruk. Naturavtalen som Norge sluttet seg til i Montreal i desember 2022 inneholder både mål om at minst 30 pst. av land og hav på jorden skal bevares innen 2030 og mål om at all natur skal forvaltes bærekraftig. Avtalen skal følges opp med en stortingsmelding, og regjeringen har startet opp dette arbeidet.

Utslipp av næringsalter til vann

For mye næringsalter er blant de tre største negative påvirkningene på våre vassdrag og kystområder. De viktigste kildene til dette er utslipp fra separate avløpsanlegg i spredt bebyggelse som ikke tilfredsstiller rensekravene, restutslipp fra kommunale avløpsanlegg og arealavrenning fra jordbruk. I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vanddirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte regionale vannforvaltningsplaner med tiltaksprogram for perioden (2022–2027) ble fastsatt i 2022. I nasjonale føringer for vannforvaltningsarbeidet slås det fast at det i områder hvor iverksatte tiltak ikke er tilstrekkelige til at miljømålet nås, skal det innføres mer for-

pliktende krav. Landbruks- og matdepartementet delegerte i januar 2021 myndighet til statsforvalteren til å fastsette regionale krav om miljøforsvarlig drift av jordbruksareal etter jordlovens § 11. Delegeringen gir statsforvalteren mulighet til å iverksette regionale miljøkrav i særlig utsatte områder. Alle statsforvalterne er gjennom styringsdialogen med LMD bedt om å vurdere dette for vannforekomster der landbrukspåvirkningen er for stor til at vanddirektivets miljømål om god tilstand nås med dagens innsats. Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden står sentralt i dette arbeidet.

Ytterligere reduksjon av vannforurensning fra jordbruket (avrenning av jord, næringsstoff og plantevernmidler) er viktig. Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. NIBIO⁴ viser til at jord- og fosfortap i et nedbørfelt påvirkes av mange faktorer som bidrar til å tilsløre effekten av jordarbeiding. Temperatur, nedbør og avrenning er viktige påvirkningsfaktorer, og særlig i forbindelse med vinterforhold kan været være avgjørende for hvor store jord- og fosfortapene blir det enkelte år. Oppsummeringen etter mer enn 25 år med overvåkingsdata i JOVA-programmet er at jord- og fosfortap varierer mye mellom år, noe som dels kan tilskrives variasjon i nedbør og temperatur og dels effekten av jordarbeiding. Utslag av jordarbeiding er størst når det er mye nedbør og stor avrenning og dermed høy risiko for jordtap. For problemstillinger knyttet til gjødsling er avrenningsmønsteret mindre preget av slike naturgitte forhold. I enkelte områder har en del foretak for mye gjødsel og lite spredeareal og/eller lagerkapasitet.

Ammoniakk (NH₃) bidrar til forsurening og overgjødsling i naturen, og er kilde til dannelse av klimagassen lystgass (N₂O) og til dannelse av små helseskadelige partikler i atmosfæren. Utslipp av ammoniakk fra jordbruket kommer særlig fra husdyrgjødsel i husdyrrom og gjødselager, og under og etter spredning av husdyr- og mineralgjødsel. Utslippene av ammoniakk fra jordbrukssektoren har vært relativt stabile siden 1990. Ettersom utslipp fra øvrige sektorer har gått mer ned, står jordbruket for en vesentlig og økende andel av Norges samlede utslipp (95 pst).

Norge har gjennom Gøteborgprotokollen forpliktet seg til å begrense utslippene av ammoniakk. Forpliktelsen er også innlemmet i EØS-avtalen (Direktivet om nasjonale utslippstak for

forurensninger til luft). Ifølge den reviderte Gøteborgprotokollen fra 2012 har Norge en forpliktelse fra 2020 og fremover om at de årlige utslippene av ammoniakk skal være minst 8 pst. lavere enn nivået i 2005. Dette tilsvarer et maksimalt årlig utslipp på 29 280 tonn (Miljødirektoratet, mars 2023). For 2021 var utslippene 30 778 tonn, dvs. 1500 tonn over forpliktelsen som gjelder fra 2020. Norges samlede utslipp av ammoniakk avtok frem til 2020, men utslippene økte fra 2020 til 2021 på grunn av høyere husdyrtall. Samlet for perioden har utslippene fra spredning av husdyrgjødsel avtatt noe pga. overgang til miljøvennlige spredemetoder og forsterket virkemiddelbruk på dette området gjennom tilskudd til spredning med hhv. nedlegging og nedfelling over Regionale Miljøprogram (RMP). De estimerte utslippene er basert på samme forholdsmessige fordeling av håndteringsmåter for gjødsel som i gjødselundersøkelsen 2018 (SSB 2020) og landbrukstellinga 2020 (SSB 2021). Utslippstallene gjenspeiler dermed ikke fullt ut den økende oppslutningen om miljøvennlige spredemetoder som har skjedd etter 2018, noe som kan tilsi at faktisk utslippsnivå er noe nærmere forpliktelsesnivået enn det estimatet viser.

3.5.1.2 *Utvikling innen utslipp av klimagasser fra jordbruket. Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak, første rapporteringsår 2023*

All matproduksjon starter med fotosyntesen. I utgangspunktet er derfor alt jordbruk basert på omsetning av CO₂. Jordbruksaktiviteter og særlig husdyrhold er biologiske prosesser som også er opphav til utslipp og opptak av andre klimagasser, hovedsakelig i form av utslipp av metan (CH₄) og lystgass (N₂O). Jordbruket er den største kilden til utslipp av både metan og lystgass i Norge.

I 2019 inngikk Solberg-regjeringen og organisasjonene i jordbruket, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon fra jordbruket med 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter samlet for perioden 2021–2030.

I avtalen er det nedfelt et punkt om at det skal settes ned en regnskapsgruppe. Regnskapsgruppen skal føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen, og skal gjøre opp status for avtalepartenes arbeid med å oppfylle avtalen i forbindelse med de årlige jordbruksforhandlingene. Rapporteringen skal gi grunnlag for at partene skal kunne vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i klimaavtalen.

⁴ NIBIO, rapport nr. 6/2020.

Boks 3.1 Klimaavtalens system for regnskapsføring

- Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak (årlig)

Utarbeides årlig og vil være en sammenstilling av utslippene som bokføres i det nasjonale klimagassregnskapet, fordelt på kilder og gasser. Dette omfatter jordbruksrealterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk.

- Gapanalyse (hvert tredje år)

Tall fra klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen for å si noe om hvordan det har gått til nå. Nyeste utslippsfremskrivning sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen for å svare på hvordan det forventes å gå i resterende del av avtaleperioden. I 2032 gjøres en sluttrapportering der klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen. Gapanalysen undersøker

summen av utslipp omfattet av avtalen i forhold til målet om utslippsreduksjon, og skal være en tilnærming ovenfra og ned (top down). 2023 er første år for denne rapporteringen.

- Tiltaksrapportering

Tiltaksrapporteringen skal gi informasjon om gjennomføring av tiltak og synliggjøre effekter av tiltakene ved hjelp av beregninger og/eller aktivitetsindikatorer. Det vil være behov for aktivitetsindikatorer for å kunne forklare endringer i klimagassregnskapet fra år til år og resultat i gapanalysen. Tiltaksrapporteringen gjøres første gang i 2023, deretter vurderes det hvor ofte og i hvilket omfang det skal rapporteres på hhv. tiltaksgjennomføring og effekt av tiltak. Tiltaksrapporteringen undersøker gjennomføring og effekt av tiltak.

Rapporteringen er tredelt, med formål som angitt i tekstboksen.

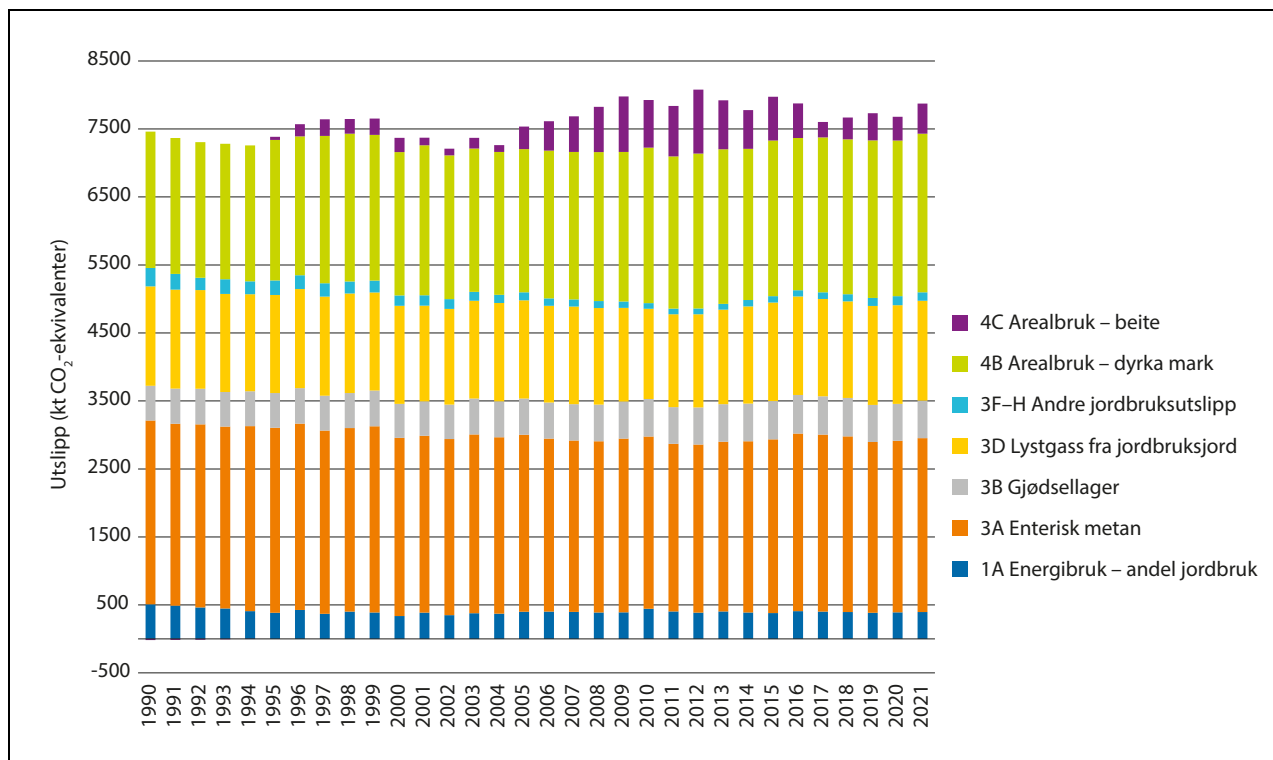
Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak som utarbeides årlig gir oversikt over jordbruksrelaterte utslipp i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk slik det føres i det offisielle klimagassregnskapet. Det inkluderer ikke skog og utmarksbeite i arealbrukssektoren. Utenom utslippene fra energibruk og kalking, stammer utslipp og opptak i jordbruket fra biologiske prosesser. De faktiske utslippene påvirkes av mange forhold som vi ikke har full oversikt over. Noen av disse utslippene mangler vi metode eller data for å gjøre regning for. I den følgende teksten presenteres regnskapsgruppens første rapportering på klimaavtalen. En mer omfattende rapportering (gap-rapportering) vil bli presentert høsten 2023.

Siden 1990 har jordbruksrelaterte utslipp for de tre sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk økt med 5,8 pst. Det totale utslippet i klimaavtalens regnskapsår 2021 var 7,9 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Mye av økningen siden 1990 er i arealbrukssektoren. Fra 2020 til 2021 økte utslippet med 2,5 pst. Det er imidlertid grunn til å tro at pandemien, med svært redusert grensehandel, har gjort 2020 og 2021 til spesielle år, og

det er derfor krevende å bruke utslippsutviklingen i disse årene til å si noe om langsiktige trender. Figur 3.17 viser utviklingen for utslippene for alle kilder i klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak på aggregert CRF-nivå for årene 1990–2021.

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren blir beregnet med metodikk i tråd med retningslinjene til FNs klimapanel (IPCC). Bokførte tall for utslipp av klimagasser som krediteres jordbrukssektoren i utslippsregnskapet var på 4,6 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2021, og utgjorde 9,4 pst. av de totale norske utslippene i 2021. Utslipp fra jordbrukssektoren har blitt redusert med 4,7 pst. fra 1990 til 2021. Med grunnlag i intensjonsavtalen med jordbruket, arbeider regjeringen mot en reduksjon bokført i jordbrukssektoren på 4 mill. tonn CO₂-ekv. i inneværende 10-års periode. Dette innebærer at utslippene fra jordbruket må ned med ca. 9 pst. Hovedoppgaven til jordbruket er å produsere mat, og utslippene fra jordbruket kan ikke fullt ut fjernes. I lavutslippssamfunnet Norge i 2050 vil utslippene fra jordbruket være blant de siste utslippene som er igjen.

Utslipp av metan kommer i hovedsak fra dyrenes fordøyelse og fra lagring av husdyrgjødsel. Jordbruket står for vel halvparten av de norske

Figur 3.17 Jordbruksrelaterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk i perioden 1990–2021, CO₂-ekv.

Kilde: Miljødirektoratet.

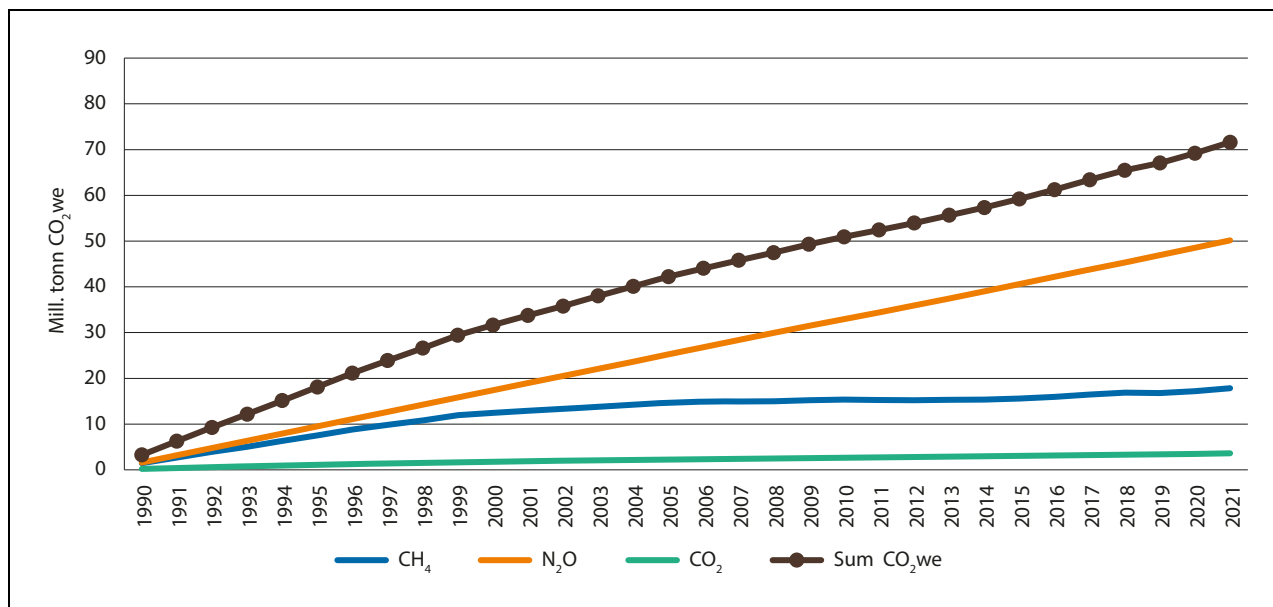
metanutslippene. Fra 1990 til 2021 er utslipp av metan fra jordbruket redusert med 4,7 pst. Færre storfe, grunnet mer bruk av kraftfôr og økt effektivitet i melkeproduksjonen, er blant hovedårsaker til nedgangen. Utslipp av lystgass kommer i hovedsak fra spredning av mineral- og husdyrgjødsel. Utslippene avhenger blant annet av lokale forhold som hvordan jorda bearbeides, nedbør, jordsmonn og hva som dyrkes, noe som gir utslippstall med stor usikkerhet. Utslippene av lystgass fra jordbruket ble redusert fra 1990 til 2010, men har siden økt igjen og ligger nå på samme nivå som i 1990. Utslipp fra energibruk i jordbruket er knyttet til oppvarming, samt traktorer og andre maskiner og redskaper. Energiforbruk til oppvarming er først og fremst oppvarming av veksthus og korntørker. Siden 1990 har utslippene av klimagasser fra jordbruksrelatert energibruk gått ned med 22 pst. Den viktigste grunnen er at fossile drivstoff i mindre grad brukes til oppvarming, siden det har blitt erstattet med elektrisitet. Mellom 2020 og 2021 har utslippet gått opp med 1,1 pst., hovedsakelig på grunn av økning i bruken av fossile brenslere, og en nedgang i bruken av elektrisitet.

Siden 1990 har de jordbruksrelaterte utslippene i arealbrukssektoren økt med nesten 40 pst.

Det er særlig grunnet overgang fra skog til beite som gir utslipp i regnskapet. Den største kilden til utslipp fra dyrka mark er drenert, organisk jord. Dette er arealer som tidligere har vært myr, som er drenert og oppdyrket.

Klimagassen metan

En stor del av utslippene fra jordbruket er metan. Metan er en kraftig, men kortlivet klimagass. Konsentrasjonen av metan i atmosfæren er mer enn doblet siden førindustriell tid. Det at metan er en kortlivet klimagass gjør at det i hovedsak er utslippene de siste tiårene som bestemmer hvor stor oppvarmingseffekten av gassen er. Når metan omregnes til CO₂-ekvivalenter på vanlig måte, med GWP100-metodikk, reflekteres ikke fullt ut disse egenskapene. Ettersom metan er kortlevd, vil avtakende metanutslipp over tid medføre avtakende innhold av metan i atmosfæren. Tilsvarende effekt for CO₂ krever at opptakene overstiger utslippene ettersom CO₂ akkumuleres i atmosfæren. Kutt i metanutslippene vil derfor ha en mer umiddelbar effekt enn kutt i CO₂-utslipp, noe som kan bidra til å hindre overskridelse av temperaturmål. Ifølge utslippsbaner i FNs klimapanelers 6. hovedrapport, må CO₂-utslippene glo-

Figur 3.18 Akkumulert bidrag til oppvarming av klimagasser fra jordbruket

Kilde: Basert på utslippsdata fra SSB, det er bruk GWP100-verdien 28.

balt kuttes med 80 pst. fra 2019 til 2040 for å nå 1,5-gradersmålet, mens metanutslippene må reduseres med 44 pst. Ved å omregne metan til CO₂-ekvivalenter på vanlig måte, fremstår det som at et gitt metanutslipp og et gitt CO₂-utslipp har samme effekt. I realiteten vil et avtakende metanutslipp tilsvare et opptak av CO₂.

Ettersom metan er potent, vil et stigende metanutslipp ha en kraftig oppvarmingseffekt. De globale utslippene av metan har de siste tiårene økt raskt. Norge er med på det internasjonale metan-initiativet «Global Methane Pledge», der over 100 land har gått sammen for å redusere de globale metanutslippene med 30 pst. fra 2020-nivå innen 2030.

For å rapportere samlede utslipp og opptak av klimagasser, har partene til Parisavtalen blitt enige om å omregne alle klimagasser, inkludert metan, til CO₂-ekvivalenter med bruk av vekt-faktoren GWP100 fra IPCCs femte hovedrapport. Retningslinjene for rapportering under Parisavtalen spesifiserer at land fra 2024 i tillegg kan bruke andre vekt-faktorer for å rapportere supplementær informasjon om aggregerte utslipp og opptak. I så fall skal landene gi informasjon i sin dokumentasjon av utslippsregnskapet om verdiene brukt og hvilken av IPCCs hovedrapport de er fra. Det betyr med andre ord at man kan benytte alternative vekt-faktorer i tillegg til GWP100. Klimaforskere har de siste årene

utviklet en ny metode, med benevnningen GWP*, for å beregne oppvarmingseffekten av kortlevde klimagasser over tid. Metoden tar utgangspunkt i den etablerte vekt-faktoren GWP100 for å regne om utslipp til CO₂-ekvivalenter⁵. Figur 3.18 viser det akkumulerte bidraget fra jordbruket til oppvarming fra 1990 til 2021. Regnet på vanlig måte med GWP100, utgjør utslippet fra jordbruket om lag 146 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i perioden, eller 9 pst. av de totale norske utslippene, og metanutslipp utgjør om lag halvparten av jordbruksutslippene. Figuren viser at oppvarmingsbidraget er omtrent halvparten (om lag 72 mill. tonn CO₂-we, warming equivalents), ettersom metanutslippene har falt noe i den samme perioden, og oppvarmingseffekten av det er om lag en fjerdedel av det som fremkommer beregnet med GWP100. Gitt behovet for raskt å bremse oppvarmingshastigheten, er det også relevant å se på hva slags effekt ulike tiltak har på kort sikt (for eksempel 10 år). I 2020 publiserte Miljødirektoratet en rapport som ser på klimaeffekten på kort sikt av tiltakene i Klimakur 2030, hvor vekt-faktoren GTP10 brukes. I løpet av en 10-årsperiode utpeker det seg da at tiltak som reduserer kortlevde klimaforurensere som metan, har stor klimaeffekt.

⁵ Miljødirektoratet (2020): Metodikk for fremstilling av klimaeffekt på kort og lang sikt

3.5.2 Rapportering innen miljø- og klimaområdet

Avlsprosjektet «Avl for klimavennlig storfe»

I jordbruksavtalen for 2017 ble det avsatt 15,5 mill. kroner til et 4-årig avlsprosjekt i regi av GENO, der GENO og samarbeidspartnere bidrar med en tilsvarende sum. Midlene skulle bidra til å utrede mulighetene for å inkludere lavere metangassutslipp i avlsarbeidet på NRF mjølkekyr, samtidig som det tas hensyn til andre egenskaper som produksjon, fruktbarhet, helse og økt føreffektivitet. Det er installert totalt 17 metangassmålere av typen GreenFeed for registrering, innsamling og lagring av metanutslippsdata på individnivå på 16 ulike lokasjoner rundt om i landet. Det er etablert rutiner for overføring, lagring og analyse av de innsamlede dataene. Dette vil etter prosjektperioden gå inn som en del av driften i avlsarbeidet på NRF. Det er foretatt over 400 000 målinger og over 800 ulike kyr med data er med i materialet. Mengde metan som måles stemmer med teorien om at 5–8 pst. av bruttoenergien i fôret i melkeproduksjon slippes ut som metan. Prosjektet har beregnet et gjennomsnittlig utslipp fra NRF melkekyr på 422 g CH₄/dag og en arvegrad på hele 0,34 for metanutslipp. Prosjektet er presentert og gjort kjent ved en rekke arrangementer, inkludert internasjonale vitenskapelige kongresser. GENO tar sikte på at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026–2027.

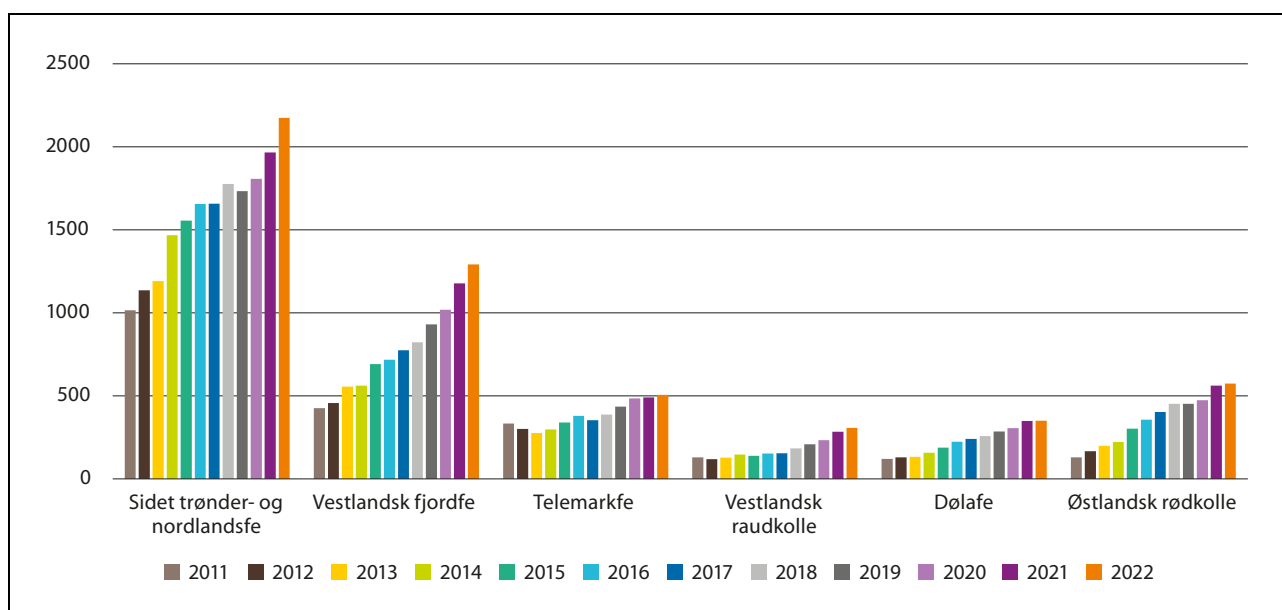
Metanmålerne flyttes nå og samlokaliseres i fjøs med utstyr for registrering av grovfôropptak i forsøket «Avl for økt føreffektivitet og utnyttelse av norske grovfôrressurser». Resultatene virker lovende og gir vinn-vinn for både klima og økonomi. Basert på disse avlstiltakene vil GENO utvikle en «Bærekrafts-avlsverdi» som grunnlag for seleksjon på NRF. GENO ønsker derfor å videreføre registreringsarbeidet utover prosjektperioden både på metan og fôropptak.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige husdyrraser

Hovedkriteriene for å definere en bevaringsverdig rase går frem av Norsk genressurssenters *Handlingsplan for bevaringsverdige husdyrraser 2020–2025*. Figur 3.19 viser utviklingen i antall avlshundyr for storfe fra 2011–2022. For 2022 viser tallene en økning i de bevaringsverdige husdyrrasene innen storfe, sau, hest og geit. For første gang er ingen av de bevaringsverdige kurasene lenger vurdert som «kritisk truet». Ingen av rasene er likevel så tallrike at de ikke lenger kan karakteriseres som «ikke truet».

Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for matproduksjonen, klimagassutslipp og vannmiljø i tillegg til en rekke

Figur 3.19 Utviklingen i antall avlshundyr, storfe, 2011–2022, Kuregisteret.

Kilde: Norsk genressurssenter

andre essensielle økosystemtjenester. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbrukssystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå implementert. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord.

Arbeid med å redusere matsvinn

Mindre matsvinn vil bidra til å redusere klimagassutslipp ved at behovet for produksjon av alle typer matvarer reduseres. Norge har forpliktet seg til å følge opp FNs bærekraftsmål, herunder mål om at matsvinnet globalt skal halveres innen 2030. I 2017 ble det undertegnet en avtale om reduksjon av matsvinn mellom fem ministre, herunder landbruks- og matministeren, og en samlet matbransje. Bransjeavtalen omfatter alle ledd i verdikjeden for mat. I avtalen slutter partene seg til FNs bærekraftsmål om å halvere matsvinn innen 2030. I bransjeavtalen er myndighetene gitt ansvar for å sammenstille nasjonal statistikk om matsvinn i hovedrapporteringer for årene 2020, 2025 og 2030. Første hovedrapport ble lagt frem i desember 2021, og viser at reduksjonen i matsvinnet fra 2015 til 2020⁶ er beregnet til å være om lag 10 pst., 5 prosentpoeng lavere enn delmålet satt for 2020 i bransjeavtalen. Landbruksdirektoratet har ansvar for å kartlegge matsvinnet fra jordbrukssektoren, og la frem sin andre rapport *Matsvinn i jordbrukssektoren. Kartlegging for 2021*⁷ i februar 2023. Rapporten viser at matsvinnet for alle jordbruksproduksjoner i 2021 samlet er lavt og totalt utgjør 46 751 tonn, som er 1,9 pst. samlet for alle produksjoner. Det er variasjon mellom de ulike sektorene: Grøntsektoren (frukt, bær, grønnsaker og poteter) har det største matsvinnet innenfor jordbruket målt i mengder, og også i andeler (7,2 pst. i 2021). Innenfor kategoriene frukt, bær, grønnsaker og poteter er det store variasjoner i produksjonsvolumer og andeler matsvinn mellom ulike produkter. Poteter utgjør en stor del av det totale kvantumet av grønt-

produkter og har også høy andel matsvinn, og påvirker derfor sterkest grøntsektorens samlede matsvinn. Kornsektoren har den nest største mengden matsvinn innen jordbruket, og andelen matsvinn ligger også høyt (6,4 pst.). Kjøttsektoren har et relativt lavt matsvinn i mengde og andel (0,5 pst. i 2021). Innenfor kjøttsektoren er det mange produksjoner (kjøttslag) av ulik størrelse, og også variasjoner i matsvinnandeler. De største produksjonene (gris, kylling og storfe) har lave matsvinnandeler, og derfor er sektorens samlede matsvinnandel lavt.

Utredning om seterdrift

I jordbruksoppkjøret 2022 ble partene enige om å gi Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren i oppdrag å gjennomføre en utredning som skulle ta for seg hvilke sider ved seterdriften som er viktig og realistisk å ta vare på for fremtiden. Direktoratene skulle formulere forslag til målsettinger og vurdere mulig innretting av virkemiddelbruk rettet mot seterdrift. Det ble opprettet en referansegruppe med representanter for jordbruksnæringen. Utredningen ble avlevert 1. mars 2023. Direktoratene stadfester at det er store natur-, kulturmiljø- og landskapsverdier knyttet til seterdrift, og at seterdrift bidrar til matmangfold og utnyttelse av utmarksressurser. Den langvarige og varierte bruken av naturressursene i seterområdene har til sammen skapt store estetiske, kulturhistoriske og biologiske kvaliteter som også opplevelses- og reiselivsnæringene drar stor nytte av. Direktoratene anbefaler at tilrettelegging for ressursutnyttelse og matproduksjon fortsatt må være bærebjelken i arbeidet med å ivareta seterdriften, og at det legges til rette for en langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon, samt fellesgodeproduksjon knyttet til seterdrift. Direktoratene foreslår følgende hovedmål for seterdrift: *Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, er fortsatt et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.*

Direktoratene foreslår videre en rekke delmål for videre setersatsing og skriver at tilskudd til drift av seter gjennom regionale miljøtilskudd er det viktigste økonomiske virkemiddelet, men andre virkemidler målrettet mot spesifikke verdier bør også inngå i en satsing på seterdrift.

Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) omfatter en sentral del av de mest målrettede miljøtiltakene og

⁶ *Hovedrapport 2020. Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn. Tilgjengelig fra:* Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn: Hovedrapport 2020 (regjeringen.no)

⁷ *Tilgjengelig fra:* Matsvinn i jordbrukssektoren kartlegging for 2021 Rapport 12 2023.pdf (landbruksdirektoratet.no)

Tabell 3.13 Oppslutning om vannmiljøtiltak i Oslofjordområdet (Oslo og Viken, Vestfold og Telemark og Innlandet) i 2021 og 2022

Fylke	2021 (dekar)	2022 (dekar)	Økning 2021–2022 i pst.
Oslo og Viken			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹	625 273	796 628	27%
Fangvekster ²	54 477	87 184	60%
Vestfold og Telemark			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹	140 417	154 225	10%
Fangvekster ²	13 765	19 591	42%
Innlandet			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹	246 768	254 361	3%
Fangvekster ²	9 370	11 835	26%

¹ Tiltakene «Ingen jordarbeiding om høsten», «direktesåing» og «ingen jordarbeiding på flomutsatt areal» er slått sammen.

² Tiltakene «fangvekster som underkultur» og «sådd etter høsting» er slått sammen

Kilde: Landbruksdirektoratet

miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen. Formålet er bevaring og skjøtsel av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet og å redusere forurensing til vann og luft. Det er fastsatt en nasjonal meny av tiltak som fylkene kan velge fra, basert på sine miljøutfordringer. Alle fylker har utarbeidet miljøprogram for sin region.

De regionale miljøprogrammene skal rulleres hvert fjerde år. Ny programperiode for regionale miljøprogram gjelder for perioden 2023 til 2026. I programmet skal det være en beskrivelse av miljøutfordringer i fylket og på bakgrunn av disse, prioriteringer for hvordan man vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale retningslinjene/kommunale tiltaksstrategier for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler). Landbruksdirektoratet fastsatte i 2022 revidert nasjonal instruks som danner rammer for de regionale forskriftene.

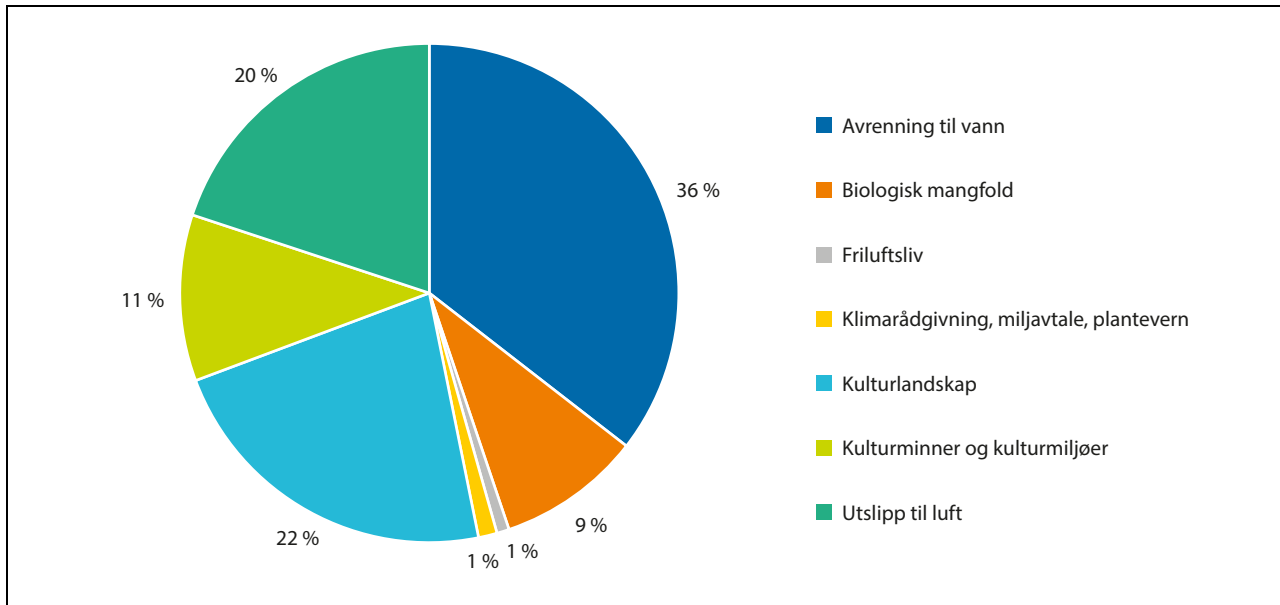
I 2022 ble det, innenfor RMP, gjennomført tiltak på om lag 55 pst. av alle foretak (21 182 foretak) for 785 mill. kroner. Tiltaket Ingen jordarbeiding om høsten ble gjennomført på ca. 1,3 mill. dekar høsten 2022. Dette var en økning på 184 000 dekar fra 2021. Det er stor forskjell i oppslutning både mellom fylker og brukstørrelse. I Viken og Innlandet er oppslutningen størst og det gjennomføres miljøtiltak over RMP på om lag 65 pst. av alle foretak som søker produksjonstilskudd. Statistikken viser økende opp-

slutning om RMP med økende foretakstørrelse. På foretak over 250 dekar gjennomfører over 70 pst. miljøtiltak over RMP, på foretak over 1000 dekar er oppslutningen nesten 90 pst.

Oslofjordfylkene økte i 2022 tilskuddssatsene på sentrale vannmiljøtiltak som følge av ekstra avsetning i jordbruksoppkjøret. I Innlandet og Vestfold og Telemark var økningen i søkere på 1 pst. fra året før. I Oslo og Viken søkte 3 463 foretak om vannmiljøtiltak i RMP, en økning med 6 pst. (209 søkere) sammenlignet med 2021. Se tabell 3.13 for informasjon om økt oppslutning om vannmiljøtiltakene. Den sterke økningen i gjennomføring av vannmiljøtiltak i Oslo og Viken må sees i sammenheng med den sterke prioriteringen og økt bevilgning i jordbruksoppkjøret 2022.

Figur 3.20 viser den nasjonale fordelingen av tiltak i RMP per hovedområde. De største tiltaksområdene var avrenning til vassdrag og kyst (36 pst.), kulturlandskap (22 pst.) og utslipp til luft (20 pst.). Som en følge av satsingen på Oslofjorden i jordbruksoppkjøret 2022, er det en betydelig økt andel av midlene som går til avrenning til vann og en noe lavere andel til kulturlandskapsformål enn året før. Siden den totale bevilgningen til ordningen økte med 185 mill. kroner, ble det i 2022 utbetalt mer midler til alle formål.

Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene, jf. figur 3.21. Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og

Figur 3.20 RMP-midler fordelt på hovedområder i 2022.

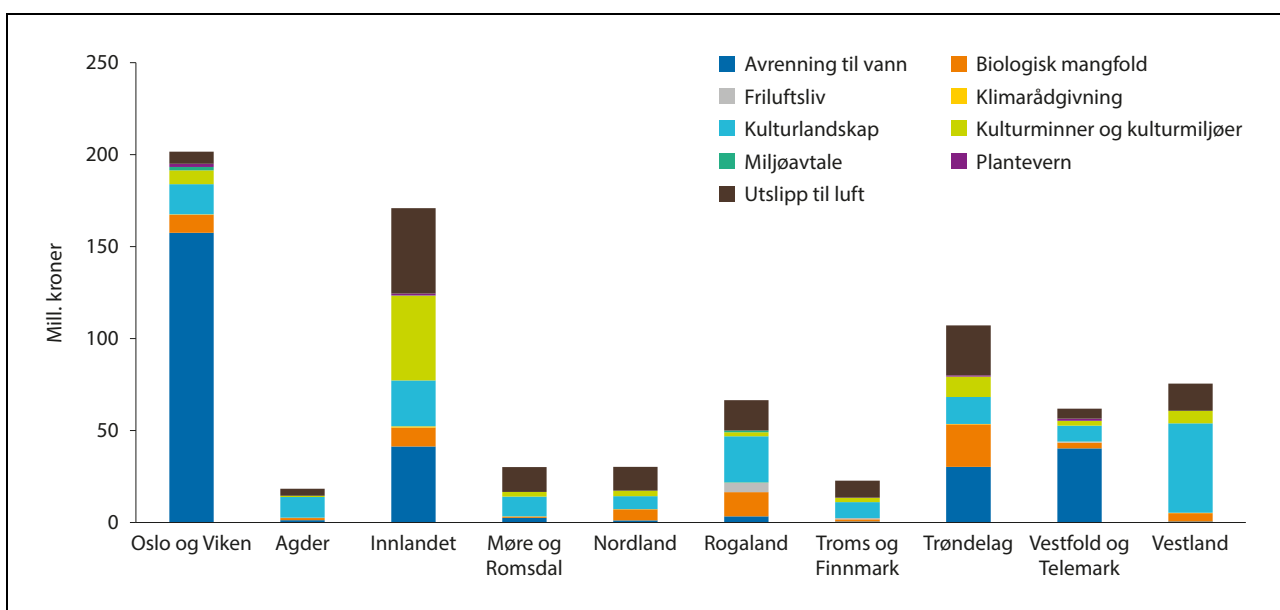
Kilde: Landbruksdirektoratet

næringsstoffavrenning til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Den ulike prioriteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

Oppslutningen om tiltakene «Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel» har økt betydelig over flere år, og alle fylker har fra 2019 implementert tiltakene i Regionalt miljøprogram. Tiltakene

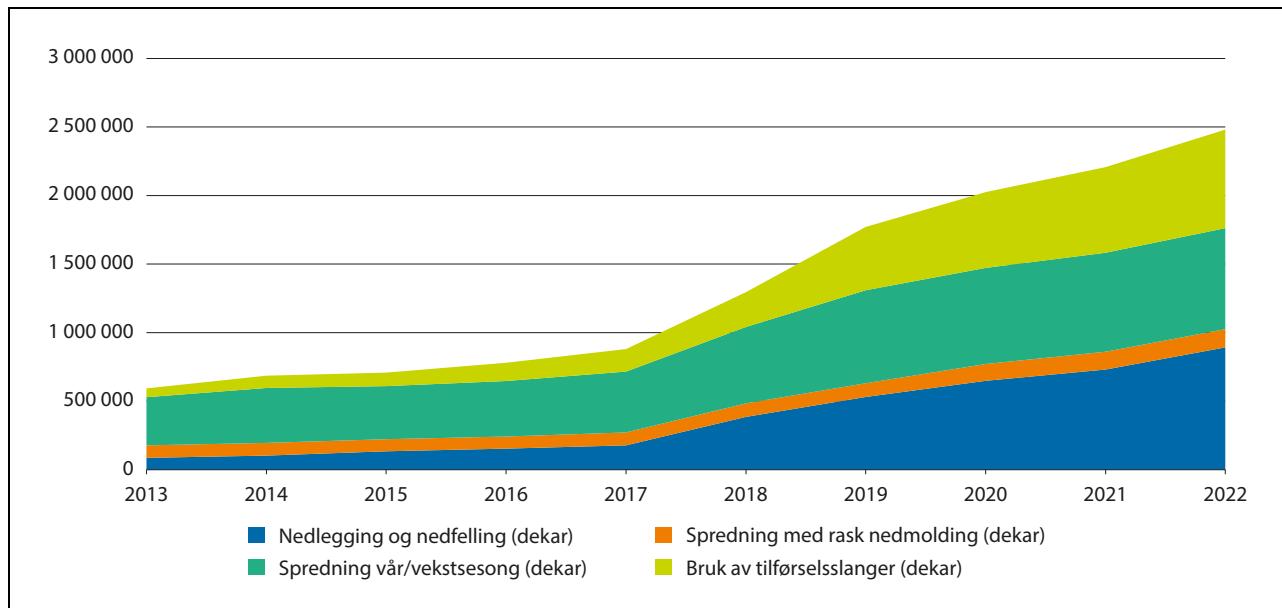
bidrar til mindre utslipp av ammoniakk og lystgass, mindre avrenning av næringsstoff til vann og gir bedre utnyttelse av husdyrgjødsel. Om lag 20 pst. av midlene gikk til dette formålet i 2022, og tiltakene ble gjennomført på snaut 2,5 mill. dekar, en økning på om lag 270 000 dekar fra 2021, jf. figur 3.22.

I jordbruksoppkjøret 2020 ble det bestemt at klimarådgivning skulle innlemmes som et tiltak i de regionale miljøprogrammene (RMP), gjeldende fra

Figur 3.21 Fylkesvis fordeling av miljøtema i RMP i 2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.22 Areal med innvilget tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel 2013–2022. Dekar.

Kilde: Landbruksdirektoratet

søknadsomgangen 2021. Tilskuddsordningen ble etablert for en treårig prøveperiode, og ordningen ble tilgjengelig i RMP i juni 2021. Alle som oppfyller kravene, kan få godkjenning som klimarådgiver. Per i dag er det 195 klimarådgivere med godkjente rådgivningsopplegg. Alle godkjente rådgivere er per nå fra Norsk landbruksrådgiving og TINE.

I 2022 søkte 388 bønder om tilskudd til klimarådgiving. Det forventes at flere bønder vil søke om klimarådgiving i kommende søknadsomganger, blant annet som følge av utrulling av klimakalkulatoren.

3.5.2.1 Rapportering på miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsfond

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturmiljøverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og totalt ble det i 2022 innvilget 180,7 mill. kroner. Dette var en økning på nesten 8 mill. kroner fra 2021. Totalt var det 2 765 prosjekter som fikk innvilget tilskudd i 2022. Det ble innvilget tilsagn på mer enn årets innvilgningsramme. Dette skyldes bruk av udisponerte midler fra året før og inn-dratte midler i løpet av året. Som en oppfølging av

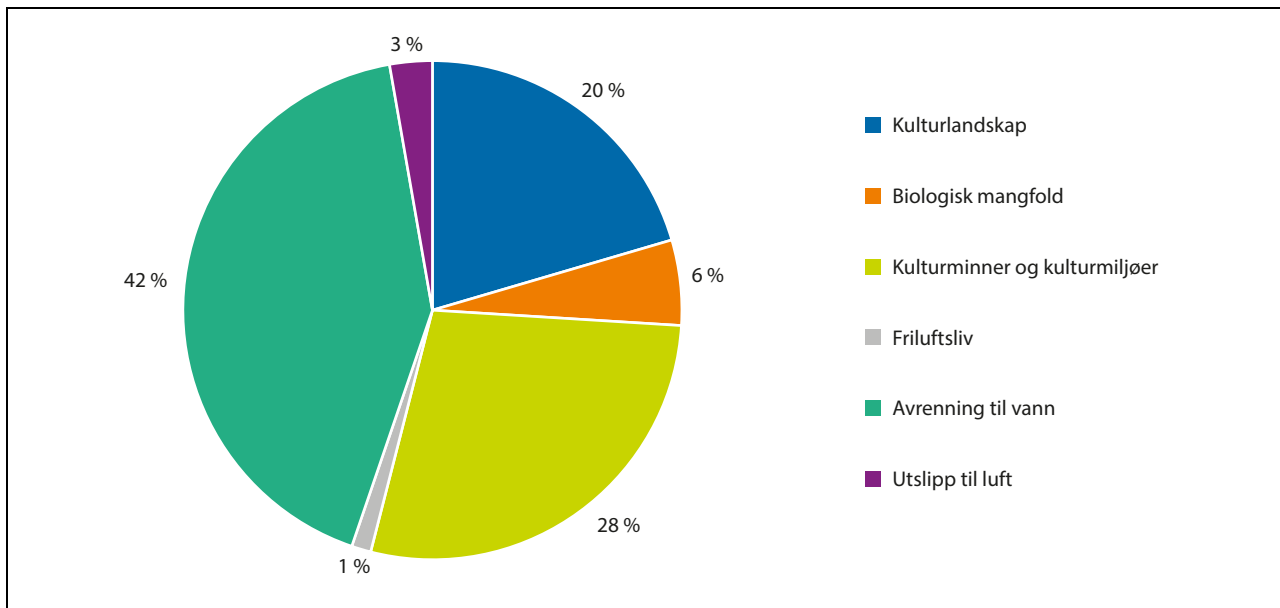
helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden ble det i jordbruksavtalen i 2022 besluttet å øke rammen med 23 mill. kroner. Disse midlene blir bevilget til prosjekter med oppstart i 2023.

Om lag 55 pst. av midlene ble i 2022 innvilget til tiltak for å ta vare på kulturlandskapet, mens 45 pst. av midlene gikk til tiltak for å redusere forurensing, jf. figur 3.23.

Miljøtemaet det ble innvilget mest tilskudd til i 2022 var avrenning til vann, totalt 76 mill. kroner (42 pst.) jf. figur 3.23. Innenfor dette miljøtemaet ble det innvilget mest tilskudd til tiltaket *utbedring av hydrotekniske anlegg* (57,4 mill. kroner) og *erosjonssikring i og langs vassdrag* (8,4 mill. kroner).

Det ble innvilget 37 mill. kroner (20 pst.) innenfor miljøtemaet kulturlandskap/landskaps-skjøtsel. Mange av prosjektene innenfor dette temaet gjelder gjerding og istandsetting av arealer for å legge til rette for slått og beite i verdifulle jordbrukslandskap. Innenfor miljøtemaet kulturlandskap og kulturmiljøer ble det totalt innvilget 50,6 mill. kroner, der det ble innvilget mest tilskudd til tiltaket *istandsetting av verneverdige bygninger* (36,1 mill. kroner).

En stadig større andel av midlene går til tiltak for redusert forurensning, spesielt utbedring av hydrotekniske anlegg. Dette kan forklares med behov for tilpasning til et endret klima og oppfølging av vannforvaltningsplaner. Det er også de siste årene gitt nasjonale føringer om at klimatilpasning, herunder hydrotekniske tiltak, skal prioriteres i områder der det er behov for det.

Figur 3.23 SMIL-midler fordelt på miljøtema/deltema i 2022. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Dette har totalt sett gitt en betydelig økning i oppslutningen om vannmiljøtiltak, både i antall tiltak og innvilget tilskudd. Som følge av store behov for å vedlikeholde hydrotekniske anlegg i enkelte områder, og sentrale føringer om at hydrotekniske tiltak skal prioriteres, er det flere kommuner som i liten grad innvilger tilskudd til kulturlandskapstiltak over SMIL-ordningen.

Drenering

Formålet med tilskudd til drenering er å øke kvaliteten på tidligere grøftet jordbruksjord ved å gi tilskudd til drenering av dårlig drenert jord med potensial for økt jordbruksproduksjon, samt å redusere faren for erosjon og overflateavrenning av næringsstoffer til vassdrag. God drenering bedrer muligheten for produksjon og innhøsting i perioder med ekstremvær. NIBIO har påvist mangedoblet utslipp av lystgass fra dårlig drenert jord i nedbørsepisoder sammenlignet med moderat drenert jord⁸. På den annen side er det målt økte CO₂-utslipp etter drenering av organisk jord. Tilskudd til drenering kan gis til drenering av tidligere grøftet jord, og planert areal som ikke tidligere er grøftet. Gjennomføring av drenering skal ta hensyn til effekter for naturmangfold og automatisk fredede kulturminner.

⁸ Bardalen, A. m-fl: Utslippsreduksjoner i norsk jordbruk. Kunnskapsstatus og tiltaksmuligheter. NIBIO Rapport 4 (149) 2018.

Etter at tilskudd til drenering ble gjeninnført i 2014, har dreneringsaktiviteten økt betydelig, men med årlige variasjoner. Satsøkningen i 2017 medførte en umiddelbar og betydelig økning i oppslutning til ordningen. Satsen for drenering økte også i 2022, noe som kan forklare at arealet som ble omsøkt økte noe fra 2021 til 2022.

Det var 2030 foretak som fikk innvilget tilskudd til drenering i 2022, og det ble innvilget tilskudd for om lag 90 mill. kroner. Dette er en betydelig økning fra 2021, da det ble gitt tilskudd på ca. 70 mill. kroner. Av 90 mill. kroner i tilskudd brukes 63 mill. kroner til systematisk drenering, ca. 4 mill. kroner til profilering og omgraving og ca. 22 mill. kroner til usystematisk drenering og avskjæringsgrøfter. Basert på tilskuddsdata ble i underkant av 39 000 daa drenert i 2022, 4000 dekar mer enn året før. Om lag 80 pst. av tilskuddsmidlene går til drenering på eget/eid areal, og om lag 20 pst. på leid areal.

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Forskrift om tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg trådte i kraft i 2015. Ved å bruke husdyrgjødsel og andre organiske substrater, hovedsakelig matavfall til biogassproduksjon, bidrar man til reduserte utslipp av klimagasser fra jordbruket, samtidig som det produseres klimavennlig biogass som kan komme til erstatning for fossile drivstoff.

For søknadsomgangen 2023 (leveranser i 2022) har Landbruksdirektoratet mottatt 49 søknader om tilskudd, med en samlet anslått tilskuddsutbetaling på 10,5 mill. kroner. Dette er om lag samme nivå som året før. Av søkerne leverte 33 til Greve Biogassanlegg i Vestfold og Telemark, og fire av søkerne leverte til Renevo i Vestland. De resterende leverte til egne/mindre anlegg. Det er foreløpig relativt få biogassanlegg som tar imot husdyrgjødsel, og dette er en av de største hindringene for at ordningen ikke har oppnådd større omfang. Det finnes flere virkemidler for å øke produksjonen og bruken av biogass. I 2022 har Enova gitt støtte på til sammen 261 mill. kroner til biogassproduksjon (Hardanger Biogass, Lista Biogass, Renevo Etne, Renevo Jondal, Sømna Biogass). Koronasituasjonen har medført forsinkelse i planlegging og bygging av nye anlegg. Tilskuddssatsen for levering av husdyrgjødsel til biogass har vært økt flere ganger siden oppstarten og sist i jordbruksoppkjøret 2020, da satsen ble økt til 100 kroner per tonn husdyrgjødsel fra 2021. Landbruksdirektoratet har i sine prognoser en betydelig økning i oppslutningen til ordningene i de nærmeste årene. Det presiseres at ordningen ikke lenger er en pilotordning, men er å betrakte som en ordinær ordning.

Tilskudd til tiltak i beiteområder og organisert beitebruk

Tilskudd til felles investeringer til tiltak i beiteområder og driftstilskudd til organiserte beitelag har som mål å fremme bruk av beiteressursene i utmarka, vedlikehold av kulturlandskap og redusere tap av dyr på utmarksbeite. Støtte til investeringer kan ses i sammenheng med midler til forebyggende og konfliktdependente tiltak mot rovvilt-skader over Klima- og miljødepartementet sitt budsjett, der dette er relevant. Avsetningen for 2022 var 26 mill. kroner, hvorav 6,5 mill. kroner ble øremerket CWD-tiltak. Interessen for ny teknologi er stor, og det er et betydelig økende antall søknader om støtte generelt og spesielt knyttet til Nofence.

Det ble utbetalt 36,6 mill. kroner i driftstilskudd fra RMP til 757 godkjente beitelag, noe som omfattet om lag $\frac{3}{4}$ av totalt antall sau og $\frac{1}{3}$ av totalt antall storfe som ble sluppet på utmarksbeite. Kartfestede data fra ordningen er grunnlaget for Beitelagskart på nett (BLN). BLN driftes av NIBIO og gir statistikk og grunnlag for rådgivning til næring og forvaltning om utmarksbeite, herunder om effekter av rovviltforvaltningen.

Kartet viser hovedtrekk i beitedyrenes bruk av områdene.

Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet gjennom utredninger og informasjonstiltak som raskt kan formidles til landbruket. Den totale rammen for 2023 var 28,2 mill. kroner. Av dette øremerket partene i jordbruksoppkjøret 2022 16,2 mill. kroner til følgende prosjekter: 1) overvåkingssystem for jordbruksjord, 2) forbedringer i TEOTIL⁹, 3) forprosjekt om handlingsplan for nitrogenutnyttelse, 4) utredninger og arbeid i regnskapsgruppa for klimaavtalen og 5) prosjektet bærekraft som konkurransefortrinn i norsk grøntsektor. Det ble satt av 7 mill. kroner til regionale prosjekter.

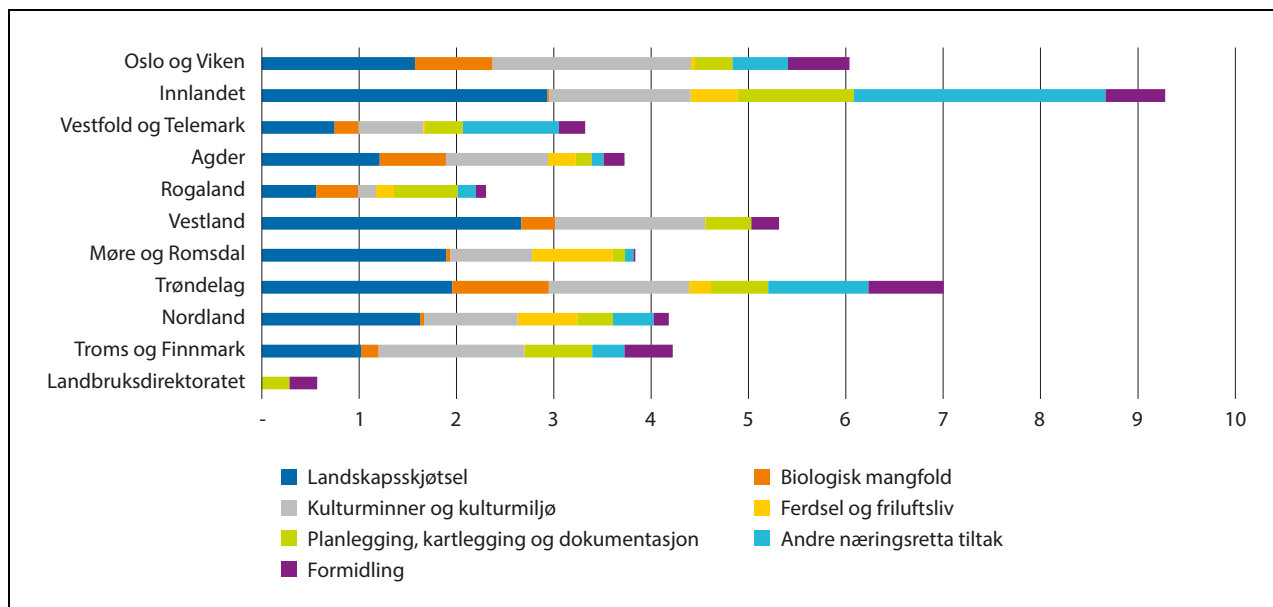
Det resterende, 13,2 mill. kroner, ble lyst ut til nasjonale prosjekter, herunder 5 mill. kroner som ble øremerket prosjekter til den nye kategorien økologisk landbruk. Disse midlene ble lyst ut i tråd med retningslinjer som ble avklart i møte med avtalepartene i jordbruksoppkjøret på forsommeren i 2022. Det ble innvilget støtte til ti prosjekter innen fagområdene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing og kulturlandskap/biomangfold og økologisk landbruk. Det kom ikke inn mange nok kvalifiserte søknader til at hele rammen på 5 mill. kroner til økologiske prosjekter ble brukt opp.

De regionale midlene lyses ut med utgangspunkt i samme retningslinjer som de nasjonale, men med noen regionale tilpasninger. Fylkenes rapportering viser at midlene i hovedsak går til aktiviteter som retter seg direkte mot bønder.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ble etablert i 2009 med 20 områder og er gradvis utvidet til å omfatte 49 områder i 2022. Ulike skjøtselstiltak blir finansiert med midler over jordbruksavtalen og Klima- og miljødepartementets (KLD) budsjett. Til sammen var det satt av 38,5 mill. kroner til ordningen i 2022, der 15,5 mill. kroner ble bevilget over jordbruksavtalen og 23 mill. kroner over budsjettet til KLD. I 2023 er rammen fra KLDs budsjett redusert med

⁹ Teoretiske beregninger av tilførsler av nitrogen og fosfor til norske kystområder fra ulike kilder.

Figur 3.24 Tilsagn midler til Utvalgte kulturlandskap, fylkesvis fordeling på miljøtema i 2022. Mill. kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

3 mill. kroner. Samlet ramme for 2023 er 35,5 mill. kroner. Det er besluttet å utvide ordningen med ytterligere to områder i 2023.

De utpekte områdene representerer variasjoner av kulturlandskap i jordbruket med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer over hele landet. Aktiv landbruksproduksjon er viktig for gjennomføring av satsingen.

Tilskudd til tiltak i verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap ble etablert i 2008 og bidrar til å ivareta våre internasjonale forpliktelser om å ta vare på natur- og kulturarven i verdensarvområdene. Dette er områder hvor landbruket spiller en vesentlig rolle for verdensarvverdiene. Verdiene i områdene blir svekket om det aktive landbruket avtar eller opphører. Formålet med tilskuddet er å styrke landbruket i verdensarvområdene. Midlene kan benyttes til engangs-/investeringstiltak og drift/årlige tiltak. I 2022 var rammen 7,5 mill. kroner over jordbruksavtalen. KLD overførte i 2022 vel 28,0 mill. kroner til ulike tiltak til verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap rettet mot ulike forvaltnings- og skjøtselstiltak i verdensarvområdene, samt informasjonsarbeid og tilretteleggingstiltak for å ivareta forpliktelsene gjennom Verdensarvkonvensjonen.

I jordbruksoppgjøret i 2022 ble det besluttet å innlemme verdensarvområdet Røros bergstad og Circumferensen inn i landbrukets verdensarvordning. Avgrensingen av området ble slik

det er definert i Unescos verdensarvliste, dvs. at buffersonen Circumferensen ikke er med i ordningen.

Begge ordninger har siden 2020 blitt forvaltet av kommunene.

Figur 3.24 viser tilsagn av prosjektmidler til utvalgte kulturlandskap i jordbruket og fordeling på miljøtemaer i 2022, inkl. midlene over KLDs budsjett.

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder for perioden 2021–2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Statusrapporten viser at det er flere utfordringer på plantevernmiddelet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i uønskede konsentrasjoner i miljøet.

For 2022 var det avsatt 12 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppen har gitt overordnede føringer for hvilke temaer som skulle prioriteres i 2022. Temaene omfattet blant annet integrert plantevern, hensyn til pollinatorer, riktig bruk av plantevernmidler og utstyr, holdningsskapende arbeid og informasjon, kunnskap om plantevernmidler under norske forhold. Landbruksdirektoratet vurderte søknadene i sam-

arbeid med Mattilsynet og tildelte midler til 16 prosjekter. For 2023 er det avsatt 14 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen.

3.5.3 Økologisk jordbruk

Satsingen på økologisk jordbruk følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Målet for økologisk jordbruk er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Oppfølgingen av strategien gjøres blant annet i de årlige jordbruksforhandlingene. I 2022 ble det utbetalt 125,72 mill. kroner i direkte tilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette var en økning på 1,5 mill. kroner fra 2021 og er tilskudd som kommer i tillegg til ordinære tilskudd.

3.5.3.1 Areal – og produksjonsutvikling

Figur 3.25 viser utvikling i økologisk drevet areal og areal under omlegging (karensareal), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift 1995–2022. Andelen foretak med økologisk produksjon har holdt seg relativt stabil på 5 pst. de siste årene. I 2022 var det i underkant av 1 900 jordbruksbedrifter med økologisk drift, og 400 900 daa jordbruksareal ble drevet økologisk. Medregnet karensarealet utgjorde dette 4,5 pst. av det totale jordbruksarealet. Det økologiske kornarealet økte med rundt 4 pst. fra 2021 til 2022, mens det var en liten nedgang i arealene til frukt, bær og grønnsaker.

3.5.3.2 Produksjon og omsetning

Produksjonen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner var i 2022 rekordhøy, anslått av Landbruksdirektoratet til 18 000 tonn. Produksjonen av økologisk melk var på 44,7 mill. liter i 2022, noe som var 7,1 pst., eller 3,4 mill. liter, mindre enn året før. Anvendelsesgraden, dvs. andelen solgt videre som økologisk melk, ble i 2022 på 58,9, tilsvarende en økning på 4,4 prosentpoeng sammenlignet med 2021.

Det ble til sammen produsert rett i overkant av 2 600 tonn økologisk kjøtt fra storfe, svin, sau og lam i 2022. Dette var en økning på 2,2 pst. fra året før. Mens produksjonen av økologisk sau- og lammekjøtt gikk noe ned fra året før, økte produksjonen av både storfe og svin. Det har vært en sterk vekst i økologisk fjørfeproduksjon de siste fem årene, men veksten avtok noe i 2022. Det ble

produsert litt over 670 tonn økologisk fjørfekjøtt i 2022, opp 4 pst. fra året før.

Produksjonen av økologiske egg gikk ned for andre året på rad. Årsaken var først og fremst sviktende salg i serveringsmarkedet grunnet nedstengning under pandemien, og videre har salget i dagligvaremarkedet gått ned, trolig grunnet prisstigning. Nedgangen i produksjonen var på litt over én pst. i 2022.

Omsetning av økologisk frukt, grønnsaker og poteter

Landbruksdirektoratets statistikk for omsetningen av økologiske poteter, grønnsaker og frukt er basert på data fra et utvalg grossister, og justert for å ta høyde for omsetning til forbrukermarkedet. Omsetning til industribedrifter og deler av serveringsmarkedet er ikke inkludert.

Omsetningen av norsk økologisk frukt, grønnsaker og poteter ble redusert med 11 pst. fra 2021 til 2022, etter en svak omsetningsvekst i 2021. Til sammenlikning gikk omsetningen av konvensjonelt produsert frukt og grønt ned med 3 pst. i 2022. Omsetningen av poteter økte imidlertid med 15 pst., etter en kraftig nedgang året før. Det var en nedgang i omsetningen av de fleste av frilandsgrønnsakene fra 2021 til 2022.

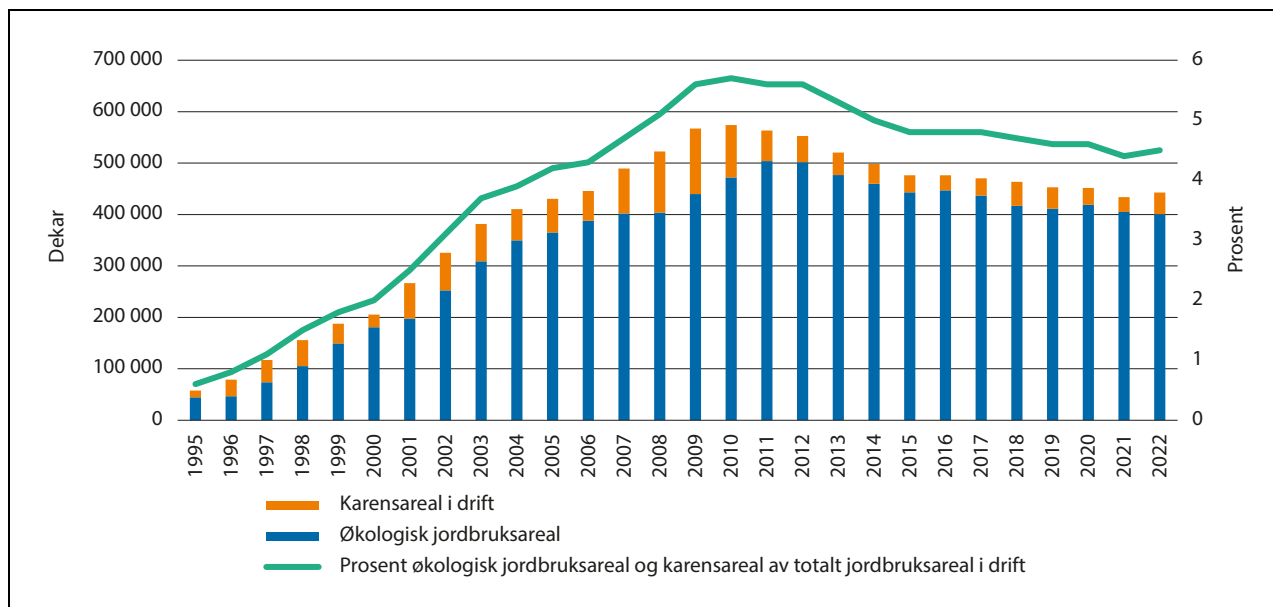
Også andelen økologisk av totalomsetningen for de fleste grønnsaker gikk ned i 2022.

Av rotvekstene er omsetningen av gulrot størst, men omsetningsveksten har stagnert og omsetningen av økologisk gulrot i 2022 var rundt 1,9 pst. lavere enn året før. For enkelte produkter gikk omsetningen noe opp, som blomkål, knollselleri og kålrot, mens det var en betydelig nedgang i omsetningen av blant annet kepaløk, pastinakk og purre.

For de fleste grønnsaksprodukter er andelen økologisk av total omsetning liten, men det varierer mye fra produkt til produkt. De største økologiske kulturene i 2022, der rundt 20 pst. av total omsetning var økologisk, var urter i veksthus og rødbeter.

Økte strømkostnader har gitt økonomiske utfordringer for produsenter av både konvensjonelle og økologiske veksthusprodukter. Spesielt har dette hatt en innvirkning på omsetningen økologiske agurker og tomater, som gikk ned med henholdsvis 57 og 39 pst. i 2022.

Produksjonen av økologisk eple og plomme var, som tidligere år, mindre enn etterspørselen, og den økologiske andelen av totalt omsatte mengder utgjorde 0,3 pst. for eple og 1,5 pst. for plomme.

Figur 3.25 Utvikling i økologisk areal og karensareal (dekar), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift, 1995–2022.

Kilde: SSB

Omsetning i forbrukermarkeder

Landbruksdirektoratet har de siste to årene innhentert tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen direkte fra de tre største dagligvarekjedene.

Omsetningen av økologiske landbruksvarer i dagligvarehandelen i 2022 var på 2,4 mrd. kroner. Dette var en nedgang på 109 mill. kr, tilsvarende 4 pst., fra året før. Forbruket falt sannsynligvis mer enn dette, ettersom prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer økte med 6,5 pst. i gjennomsnitt. Tallene tyder på at forbruket av økologiske dagligvarer nå er tilbake på det nivået det var på før pandemien.

De største varekategoriene i dagligvarehandelen er tørrvarer, meieriprodukter, fersk frukt og grønt og drikkevarer. Figur 3.26 viser salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2022.

Omsetningen gjennom andre salgskanaler enn dagligvare gikk ned med 1,5 pst., hovedsakelig på grunn av redusert omsetning hos Vinmonopolet. I de øvrige andre salgskanalene steg omsetningen med 18,4 pst. I kroner var denne økningen på 98 mill. kroner, altså i samme størrelsesorden som nedgangen i dagligvarehandelen.

3.5.3.3 Utviklingsmidler

For prosjektåret 2022 var det avsatt 31 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. Landbruksdirektoratet ga tilsagn om tilskudd til totalt 18 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden. Utvikling og utprøving av agronomiske tilpasninger som letter overgang til strengere regelverk er prioriterte områder for nye prosjekter. Det ble i 2022 gitt prosjektstøtte til et treårig prosjekt som skal se på utfordringer og mulige tilpasninger når veksthusprodusenter etter hvert får krav om å dyrke økologiske veksthusgrønnsaker i jord med bakkekontakt. Det ble også gitt prosjektstøtte til planlegging og gjennomføring av Landbrukets Økologikongress 2023. En del av midlene ble tildelt videreføring av prioriterte satsinger som veiledning av økologiske produsenter.

I jordbruksforhandlingene i 2022 ble det besluttet at aktivitetsområdene «Produktutvikling» og «Økologisk mat i storhusholdninger» skulle settes ut på anbud for perioden 2023 til 2025. Det er etter anbudsrundene inngått avtaler med Nofima og Matvalget (Debio-Info). I tråd med jordbruksforhandlingene i 2022 ble også en midtveiseevaluering av «Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018–2030)» lagt ut på anbud i desember 2022. Oxford Research AS er tildelt oppdraget etter anbudsrunderen.

Utredning om Økt norskandel i økologisk fôr

I jordbruksoppkjøret 2022 ble partene enige om å gjennomføre en utredning av norsk produksjon av økologisk korn og fôrvare. Bakgrunnen for utredningen var nye krav i økologiregelverket som sier at sier at økologiske husdyrprodusenter må ha en viss andel egenprodusert fôr eller fra regionen (Norge eller nærmeste naboland).

Andelen norske råvarer i økologisk kraftfôr ligger per i dag rundt 30 pst. Den økologiske produksjonen av korn og proteinvekster i Norge er relativt stabil, selv om antallet produsenter går ned. Landbruksdirektoratet har i rapporten utredet hvordan egenprodusert økologisk fôr og total norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvarer kan økes. Direktoratet har kartlagt flaskehals, vurdert og foreslått ulike tiltak og pekt på nye kunnskapsbehov innenfor området.

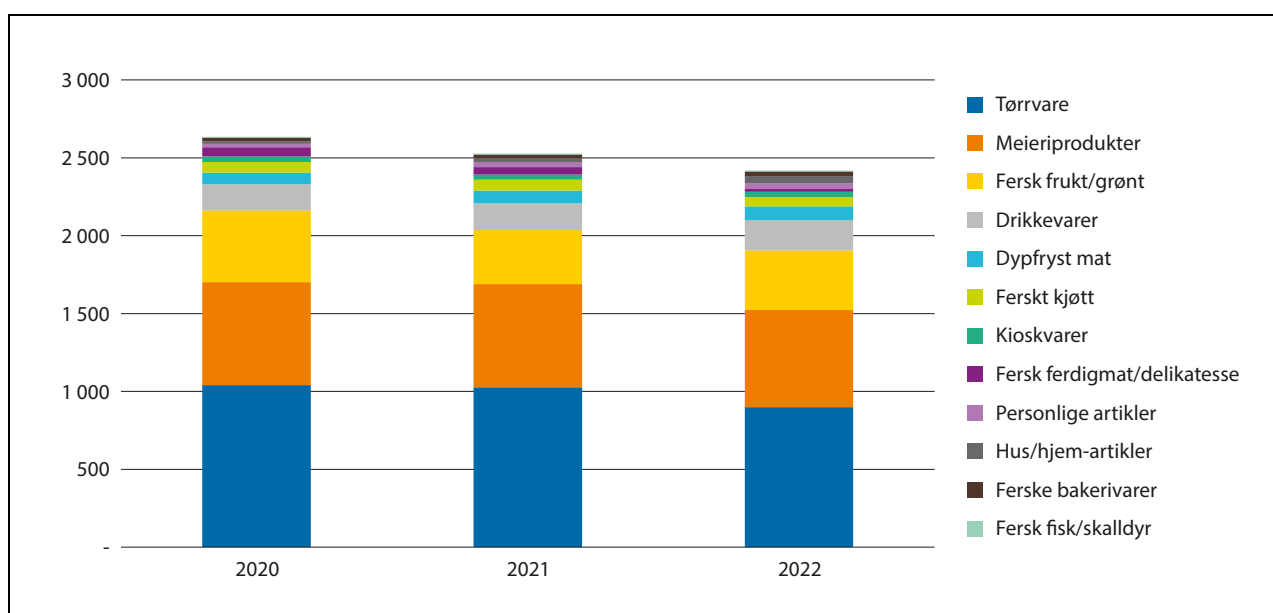
Direktoratet peker i rapporten på det er en rekke flaskehals som forhindrer økt produksjon i Norge. De viktigste er (1) agronomiske utfordringer, som ugras og tilgang på gjødsel, (2) oppfatninger om muligheten for å oppnå lønnsom drift og (3) mottaks- og sorteringskapasitet ved kornmottakene, samt store ekstrakostnader i verdikjeden knyttet til lave volumer og få anlegg som mottar økologisk korn.

Landbruksdirektoratet peker på tre alternative retningsvalg:

- Fortsette i hovedsak som i dag – med satsing på rådgiving for bedre avlinger og supplerende import fra naboland.
- Rendyrke spydspissfunksjonen for økologisk fôr dyrking – med satsing på økologisk korn dyrking for å være pådriver for endring av den konvensjonelle kornproduksjonen. Flaskehals og ekstrakostnader kompenseres.
- Grunnleggende endringer i strukturen og virkemidlene for økologisk kornproduksjon – med tydelig grep for en mer effektiv verdikjede, mer fokus på fôr dyrking på egen gård og klyngedannelse.

Av de to siste alternativene vurderer direktoratet at det første alternativet trolig har begrenset effekt på økt norsk økologisk fôrproduksjon, mens potensialet for økning trolig er større med det siste alternativet, men det påpekes også at virkningene kan være usikre og i verste fall negative. Uavhengig av retningsvalg peker direktoratet på fire generelle anbefalinger for å øke norsk produksjon av økologisk fôr:

- Stimulere til mer grovfôr og beite
- Styrke rådgiving
- Utvikle inntektskalkulator for økologisk kornproduksjon
- Etablere kjente prosedyrer ved stans i produksjon av økokraftfôr for økt beredskap

Figur 3.26 Salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet som har hentet tall fra NorgesGruppen, Coop og Rema

3.5.4 Andre politikkområder

3.5.4.1 Rådgiving og kunnskapsformidling i hele landet

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i landbruksnæringen, er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er en viktig kunnskapsprodusent for jordbruket og driver faglig utvikling og lokalt tilpasset rådgiving i landbruket i hele landet. NLR består per i dag av ti regionale, økonomisk og juridisk selvstendige, rådgivingsenheter, og en felles serviceenhet (NLR Sentralenheten). Til sammen har enhetene omtrent 24 000 medlemmer og 330 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer. Formålet med støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen er å bidra til at alle bønder skal ha et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet.

NLR har virksomhet innen hovedproduksjonene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker, potet, veksthus, og fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, jordprøvetaking og gjødslingsplan, jord og hydroteknikk, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk, kulturlandskap, klimarådgiving og fornybar energi. I tillegg til rådgiving arrangerer NLR kurs, samlinger og fagdager med ulike tema innen ulike fagområder de har ansvaret for, og samarbeider med relevante fagmiljø og aktører. I 2021 skrev NLR 557 fagartikler der 171 var basert på egne forsøk og 386 på litteraturstudier.

For 2022 ble det satt av 98 mill. kroner til Norsk Landbruksrådgiving. Av disse midlene ble 38 mill. kroner overført direkte til regionene som et såkalt rammetilskudd, og sikrer drift i regionene. I tillegg ble det satt av egne midler til kunnskapsutvikling i regionene, som er utbetalt på bakgrunn av gjennomførte feltforsøk, markdager og fagartikler. De resterende midlene benyttes av NLR Sentralenheten. Av disse har en del midler gått til felleskostnader for regionene, slik som kjøp av bedriftshelsetjenester i forbindelse med HMS-avtaler, felles IT-kostnader, utvikling av fellesnettsteder og intranett. Midlene finansierer også lønn til fagkoordinatorer i NLR (ni ansatte fagkoordinatorer og en prosjektleder) og midler til rådgiving og kunnskapsoppbygging innen fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, maskinteknisk rådgiving og økologisk landbruk.

I rapport fra Norsk Landbruksrådgiving om bruken av tilskuddet for 2022 vurderer de at målet om rådgiving i hele landet er oppnådd gjennom dagens kontorstruktur, selv om det i deler av landet er store avstander mellom rådgiver og medlem. Det pekes videre på at målet om likeverdig rådgiving er delvis oppnådd, da tilbudet i dag varierer noe mellom regionene.

I 2022 foretok Landbruksdirektoratet en gjennomgang av støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen. Gjennomgangen pekte bl.a. på at Norsk Landbruksrådgiving har en sentral plass i det norske landbruket ved å gi bønder og gartnere nødvendig og lokalt tilpasset rådgiving, og å drive kunnskapsformidling, men at den offentlige støtten bør målrettes bedre. Det ble videre pekt på at NLRs 10 regionale enheter er å betrakte som 10 selvstendig juridiske og økonomiske enheter. Dagens praksis med å tildele tilskuddet til NLR Sentralenheten, som så fordeler tilskuddet videre til de regionale enhetene, er forvaltningsmessig utfordrende sett opp mot Statens økonomireglement. Det ble fremhevet at samarbeidet mellom de ulike enhetene er svært varierende, og at det er krevende å foreta nødvendige prioriteringer ut fra et helhetsperspektiv. Dette er fordi store deler av tilskuddet forvaltes regionalt uten nærmere instruks gjennom nasjonalt forpliktende samarbeid enhetene imellom, eller fra NLRs sentralenhet.

Landbruksdirektoratet kom med en rekke anbefalinger for en mer målrettet virkemiddelbruk. Dette innebærer bedre tydeliggjøring av formålet med tilskuddet, bl.a. når det gjelder å presisere hva som menes med «likeverdig rådgivingstilbud i hele landet», samt tydeligere rapportering. Det ble også sett på områder der det i dag til en viss grad er overlapp med andre aktører særskilt innen byggteknisk rådgiving, økonomirådgiving og advokat- og regnskapstjenester.

I jordbruksoppgjøret 2022 fulgte jordbruksavtalepartene opp med å sette tydeligere krav til Norsk Landbruksrådgiving om at dagens oppgaveløsning må bli mer samordnet, enhetlig og effektiv. Det ble også gitt 2 mill. kroner i støttet til igangsetting av en organisasjonsprosess i Norsk Landbruksrådgiving som skal sette organisasjonen bedre i stand til å oppfylle formålet med støtten.

4 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Innledning

Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har stor betydning for produksjonen både i jordbruket, i næringsmiddelindustrien og i omsetningen av jordbruksvarer i sluttmarkedet. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må som følge av dette ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Næringsmiddelindustrien (uten drikkevarer) er Norges største landbaserte industri, både regnet etter sysselsetting og etter verdiskaping. Verdiskapingen har ligget rundt 45–50 mrd. kroner de siste årene. Samlet sett sysselsetter næringsmiddelindustrien uten drikkevarer om lag 50 000 personer, mer enn dobbelt så mange som den nest største landbaserte industrien i Norge, metallvareindustrien, ifølge SSB.

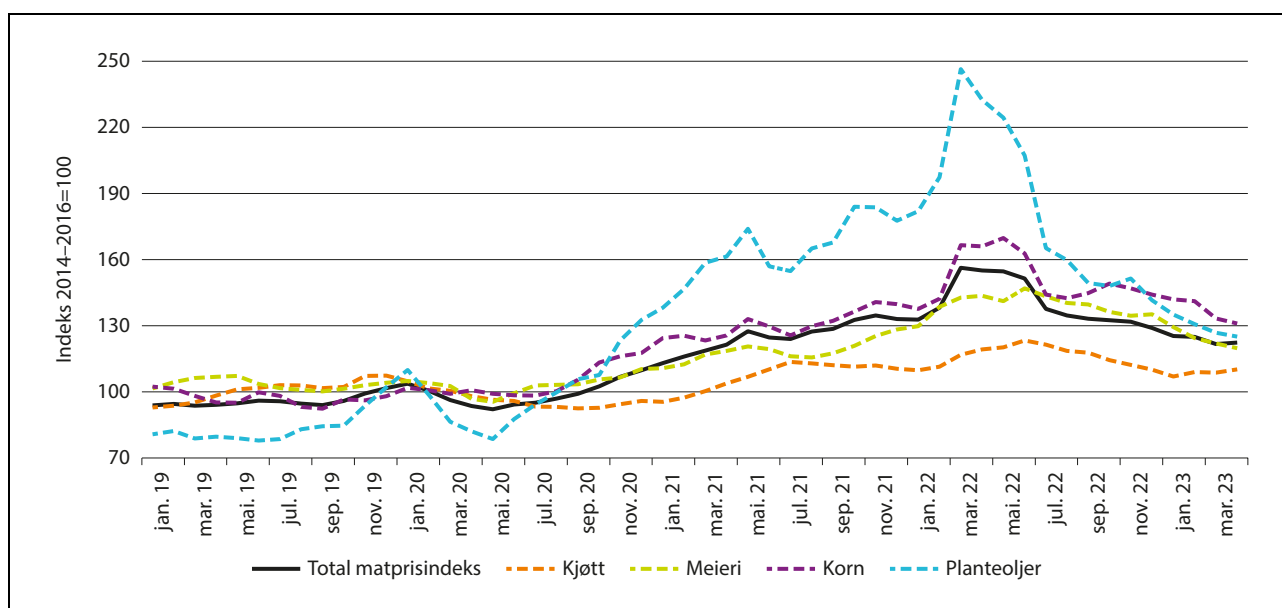
Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

Det har de siste årene vært uro i internasjonale matvaremarkeder med økte kostnader og økte, men senere fallende, matvarepriser. Allerede før Russlands invasjon av Ukraina steg kostnadene på viktige innsatsfaktorer til landbruket som energi, gjødsel, bygningsmaterialer og andre råvarer. Invasjonen forsterket denne utviklingen.

Den sterke økningen i matvareprisene internasjonalt de siste årene har særlig vært drevet av prisøkninger på planteoljer og korn. I mars 2022 nådde FAOs matvareprisindeks sitt høyeste nivå siden den ble etablert i 1990. Siden har indeksen sunket 12 måneder på rad. Totalt utgjør fallet det siste året 20,5 pst., i all hovedsak som følge av prisfall på planteoljer og korn. Fraktkostnader på bulkskip fikk et kraftig hopp etter krigsutbruddet. I andre halvår 2022 normaliserte global skipstrafikk seg, og fraktkostnadene falt betydelig. Ved inngangen til 2023 var kostnadene igjen tilbake til nivået før pandemiutbruddet.

Energiprisene skjøt også fart i 2022 som følge av redusert tilgang på russisk olje og særlig gass.

Figur 4.1 FAOs prisindeks for matråvarer M1/19 – M1/23. Gjennomsnitt 2014–2016=100.

Økte priser på naturgass for ammoniakkproduksjon og redusert tilgang fra Russland på nitrogen, fosfor og kalium, medførte økte priser på mineralgjødsel tidlig i 2022. Utover våren sank gjødselprisene noe, men holdt seg gjennom året på et historisk høyt nivå. Gassprisene nådde toppen på sensommeren, og har siden normalisert seg og ligger nå lavere enn ved krigsutbruddet.

Selv om Russland og Ukraina er relativt små økonomier globalt, er de betydelige eksportører av viktige matvarer, innsatsvarer til matproduksjon, mineraler og energi. Korn og oljefrø er de viktigste varene i den globale matvarehandelen. Både Russland og Ukraina er globale nøkkel-eksportører av nettopp disse varene. Kamphandlinger i fruktbare områder og stengte havner i Ukraina, bidro til et prissjokk på hvete og oljefrø i verdensmarkedet. Prisene sank likevel raskt utover våren, og har etter at EUs nye jernbaneløsninger for å frakte varer inn og ut av Ukraina og Svartehavsavtalen for å sikre skipstrafikken med korn fra Ukraina kom i stand, normalisert seg noe. De langsiktige konsekvensene for Ukrainas matproduksjon og fremtidige eksportkapasitet er fortsatt usikre, men produksjonskapasiteten vil være betydelig redusert i overskuelig fremtid. Det er også usikkerhet om Svartehavsavtalen der Russland gjentatte ganger har truet med å trekke seg om ikke nåværende sanksjoner lettes. Likeså er EUs «solidaritetsbaner» under et visst press. EU innførte midlertidig tollfrihet for alle ukrainske landbruksvarer i mai 2022. EU-kommisjonen innfører nå midlertidige begrensninger på import av ukrainsk hvete, mais, rapsfrø og solsikkefrø til Bulgaria, Ungarn, Polen, Romania og Slovakia, fordi det har skapt ubalanse og store utfordringer for lokale bønder og markeder. Ekstremvær og tørke i noen av de viktigste kornregionene i Europa, Kina og USA, bidro i 2022 også til utfordringer på tilbudssiden. I tillegg innførte store eksportland som bl.a. Russland, Indonesia, Kazakhstan, Romania og Argentina eksportrestriksjoner på jordbruksvarer. Høsten 2022 ga store avlinger i Australia og Russland, og kornmarkedet virker nå noe mer balansert. Det var imidlertid problemer med mangel på enkelte grønnsaker i Europa, for eksempel tomat, som følge av ekstremvær i Sør-Europa.

Det norske forbrukermarkedet har vært stabilt og fungert som normalt tross uroen internasjonalt og den tiltakende inflasjonen. Norges matvareberedskap er god og robust. Konsekvensene av de internasjonale forholdene for Norge er først og fremst knyttet til kronekurs, prisutvikling på

råvarer og innsatsfaktorer, og dermed også på matvarer for forbrukeren, og ikke bortfall av produksjon eller varer. Regjeringen følger nøye med på sentrale varestrømmer med viktige innsatsvarer for norsk matproduksjon, for å ha best mulig oversikt over tilførsler og flyt i leveransene.

En åpen og regelbasert verdenshandel er viktig for et lite land som Norge, og viktig for vår matvareberedskap. Norge samarbeider derfor med likesinnede land i multilaterale fora som WTO og FAO for å sikre et åpent, transparent og velfungerende matvaremarked, og argumenterer mot kortsiktige nasjonale eksportrestriksjoner og for viktigheten av en robust nasjonal produksjon.

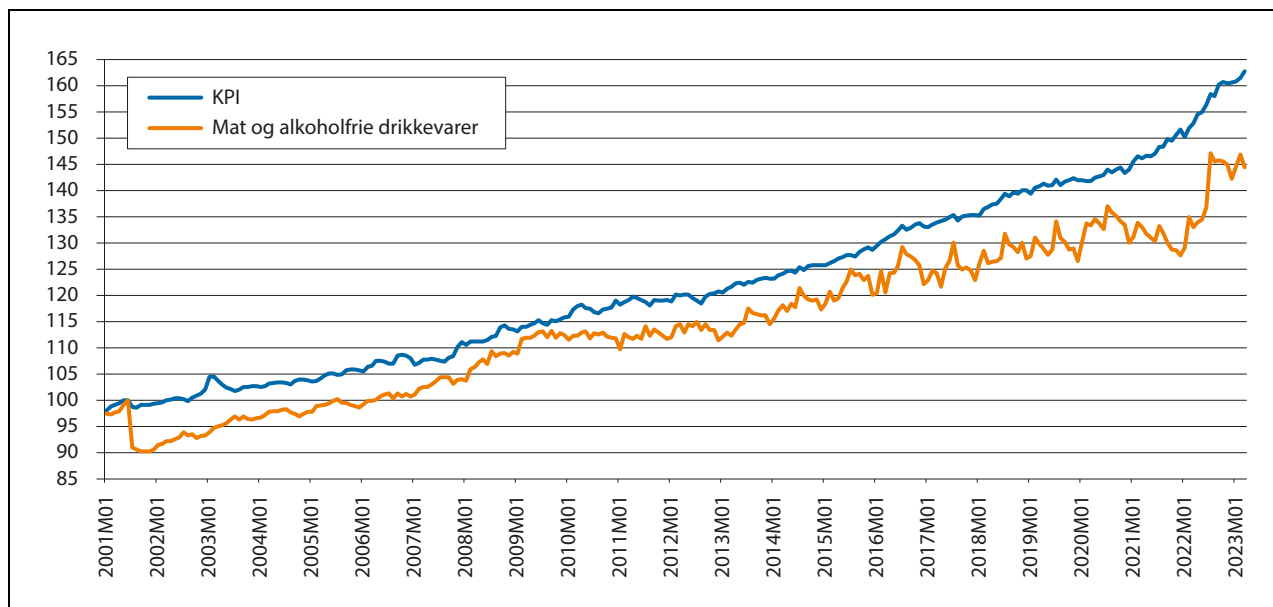
Mens inflasjonen i Europa i fjoråret var drevet av de høye energiprisene, ser det nå ut til at det er matvareprisene som i større grad driver inflasjonen, ifølge Den Europeiske Sentralbanken. Da matproduksjon er energikrevende, reflekteres dette indirekte etterslepet nå i høye matvarepriser hos vårt viktigste importmarked, EU. Høy importavhengighet på energi og vedvarende inflasjon i EU vil fortsette å prege den europeiske økonomien fremover. Utviklingen av krigen i Ukraina, fortsatt høy inflasjon og svak kronekurs taler for fortsatt høye priser på importvarer for norske forbrukere. Samtidig har de internasjonale matvareprisene, fraktkostnadene og priser på viktige innsatsmidler i matproduksjonen sunket jevnt det siste året og normalisert seg noe.

Verdens matvareprogram (WFP) har lenge varslet en matvarekrise, og reduserte i 2022 rasjoner til flere utsatte land som følge av de betydelig økte kostnadene ved nødhjelp. Prisøkningene og tilbudssvikt fra Ukraina og Russland som sentrale eksportører til mange utviklingsland, kommer på toppen av andre lokale og globale kriser som har gitt økt matmangel i verden de siste årene. Samtidig ble det vanskeligere for bønder over hele verden å produsere mat, fordi prisene på drivstoff, energi og kunstgjødsel har vært høye. Dette komplekset av utfordringer utgjør en økende trussel for importavhengige og politisk ustabile land – både humanitært, sosialt og sikkerhetspolitisk.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

I 2022 var prisveksten høyere enn på flere tiår, og det gjaldt både for mat og alkoholfrie drikkevarer og for konsumprisindeksen (KPI).

Omsetningen i dagligvarehandelen i Norge var på 212 mrd. kroner i 2022 ifølge SSB. Dette er 2 pst. lavere enn omsetningen i 2020 og 2021. I 2020 og 2021 var grensehandelen sterkt redusert,

Figur 4.2 Utviklingen i konsumprisindeksen og indeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer. Juni 2001=100.

Kilde: SSB

det var mindre reising, endret forbruksmønster, og dermed økt omsetning i dagligvarebutikkene. I 2022 fikk vi en tiltakende prisvekst på matvarer, som bidro til å øke omsetningen målt i kroner. Samtidig ble etterspørselsvolumet redusert til et mer «normalt» nivå etter de spesielle årene 2020 og 2021.

Etter momsreformen i 2001, har matprisene steget litt mindre enn generell prisvekst, jf. figur 4.2. I 2020 økte prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 3,2 pst. Det var den største økningen siden den internasjonale matkrisen i 2008–2009. I 2021 falt prisene med 2 pst. I 2022 var årsveksten på 6,5 pst. for mat og alkoholfrie drikkevarer, mens konsumprisindeksen hadde en vekst på 5,8 pst. Tolvmånedersveksten i matprisene var oppe i 13 pst. i oktober 2022, mens den i mars 2023 var på 8,6 pst. Prisveksten på mat har de siste par årene vært lavere i Norge enn i de fleste landene rundt oss. Det er trolig sammensatte årsaker til dette. Importvernet medfører at forbrukerprisene for mat i Norge påvirkes mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land.

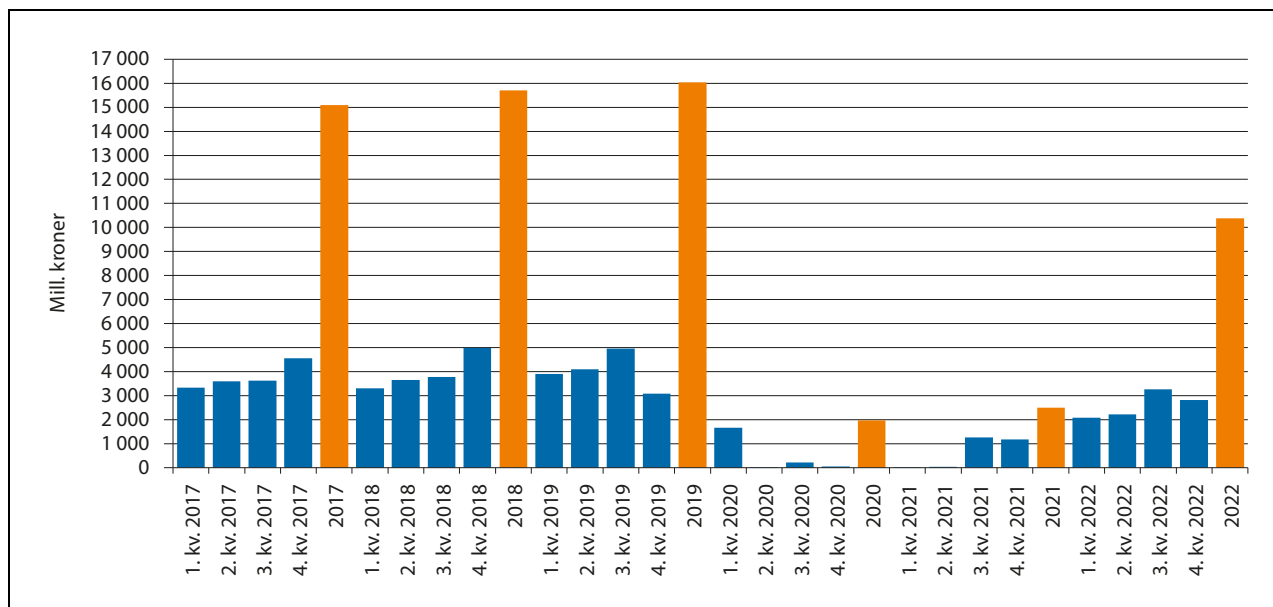
Nordmenn bruker en liten andel av inntekten på mat, til tross for at prisnivået er høyt. Det høye prisnivået skyldes blant annet høyt kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon og konkurranseforhold. I tillegg er norske råvarepriser høyere enn i nabolandene, blant annet som følge av landbrukspolitikken, herunder tollvernet. Ifølge Eurostat/SSB lå prisnivået på matvarer og alkoholfrie

drikkevarer i Norge 50 pst. over nivået for EU27 i 2021. Av matvarene er det fisk som, relativt sett, er billigst sammenlignet med våre naboland. Prisnivået på alle varer og tjenester til konsum i husholdningene var 56 pst. høyere i Norge enn gjennomsnittet i EU27 i 2021.

Grensehandelen

Etter mange år med vekst i grensehandelen, ga koronatiltakene fra 12. mars 2020 nær full stans i grensehandelen i forbindelse med dagsturer til utlandet. Fra 2019 til 2020 falt grensehandelen med 88 pst. Også i begynnelsen av 2021 førte reiserestriksjonene til at det ikke ble foretatt dagsturer over grensa. I andre halvår 2021 tok grensehandelen seg litt opp etter at restriksjonene ble hevet, og endte totalt på 2,5 mrd. kroner i 2021, iflg. SSB, jf. figur 4.3. I 2022 endte grensehandelen på 10,4 mrd. kroner, det vil si 35 pst. lavere enn i 2019.

Privatimport av matvarer gjennom grensehandel har tidligere ikke inngått i statistikken for matforbruk. Fra 2020 har NIBIO innarbeidet et grovt anslag på omfanget av grensehandelen, til beregningen av selvforsyningsgraden, og revidert tidsseriene. Gjennom stopp i grensehandelen blir uregistrert import i noen grad erstattet av ordinær import. Uten anslaget på omfanget på grensehandelen ville endringer i innkjøpsmønsteret fremstått som forbruksvekst. SSB jobber med å lage en ny og forbedret grensehandelsstatistikk,

Figur 4.3 Grensehandel per kvartal og år 2017–2022. Mill. kroner.

Kilde: SSB

basert på et større utvalg og resultatene vil bli publisert på ulike varegrupper.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. Koronapandemien i 2020–2022 medførte imidlertid store endringer i etterspørselen pga. stengte grenser med lite reising, lavere etterspørsel fra serveringsmarkedene og ingen grensehandel. Det siste året har den høye prisveksten påvirket etterspørselen etter matvarer. Ifølge tall fra Budsjettnemnda for jordbruket ble engrosforbruket av kjøtt redusert fra 2021 til 2022, og melkeforbruket har gått betydelig ned.

Storfeproduksjonen økte i 2022, men engrosforbruket ble redusert. Dette førte til store lageroppbygginger. Produksjonen av svinekjøtt endte på rundt 134 500 tonn i 2022, som var nesten samme nivå som året før, mens salget ble redusert. Produksjonen av saue- og lammekjøtt gikk ned med 11 pst. i 2022. Den totale produksjonen av sau- og lammekjøtt i 2022 endte på om lag 23 500 tonn. Produksjonen av slaktekylling endte på 105 600 tonn i 2022, og var omtrent på samme nivå som året før. Norge har overskudd av egg. Produksjonen av egg har vært stabil de siste årene, og var 74 000 tonn i 2022.

Det ble i 2022 produsert 1 453,4 mill. liter melk, en reduksjon på 5 pst. fra 1 530,2 mill. liter

året før. Forbruket ble redusert etter den høye etterspørselen under pandemien. Forholdstallet for disponibel kvote ble redusert fra 1,07 til 0,99 for å justere tilbudet til etterspørselen. Det medførte tilpasninger der både antall melkekyr og gjennomsnittlig ytelse ble redusert fra 2021 til 2022. Forbruket av drikkemelk per person ble redusert med 6,1 pst, ifølge Opplysningskontoret for meieriprodukter. Reduksjonen i forbruket av ost var på 4,2 pst. per person. Forbruket av importert ost per person ble også redusert i 2022, men mindre enn forbruksreduksjonen for ost totalt.

Importen av landbruksvarer til Norge øker i verdi, men har de siste årene vært relativt stabil i volum. I 2022 ble det importert jordbruksvarer til en verdi av 102,9 mrd. kroner, en økning på 14,9 pst. fra året før. Varer som ble importert tollfritt utgjorde 90 mrd. kroner i importverdi. Dette viser at det meste av importen består av varer som ikke produseres i Norge eller som er nødvendige innsatsvarer til næringsmiddelindustrien.

Veksten i import av råvarer til fiskefôr utgjør historisk sett en betydelig andel av veksten i importen av landbruksvarer. Av mengden importerte fôrråvarer, utgjør råvarer til fiskefôr om lag 2/3, mens råvarer til kraftfôr utgjør om lag 1/3. Av jordbruksvarene ble det i 2022, målt i verdi, importert mest råvarer til fiskefôr. Denne importen utgjorde nesten 29 pst. av jordbruksvareimporten. Import av frukt og grønnsaker utgjorde 12 pst. av importverdien, mens importen av brus, øl, vin og brennevin utgjorde 10 pst. Norge har en betydelig

import av grøntprodukter som poteter, grønnsaker, frukt, bær og nøtter med en samlet importverdi i 2022 på rundt 12,5 mrd. kroner. Dette er for en stor del grøntprodukter som ikke produseres i Norge, for eksempel tropiske produkter, eller produkter der det ikke er markedsdekning av norsk vare eller tilgang til norsk vare kun i deler av året. Importverdien av bakevarer var rundt 6,6 mrd. kroner i 2022, opp 10 pst. fra 2021, mens importmengden gikk ned med rundt 2,4 pst.

Om lag 57 pst. av importen av landbruksvarer kommer fra EU. Sverige og Danmark var størst i 2022 med en samlet importverdi til Norge på 17,2 mrd. kroner. I størrelsesorden 24 pst. av importen i 2022 kom fra land som omfattes av den norske ordningen for generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland (GSP-ordningen). Brasil er her dominerende med sin eksport av proteinråvarer til fiskefôr.

Eksporten av jordbruksvarer fra Norge var i 2022 på 16,8 mrd. kroner, en økning på 18 pst. fra 2021. Prisstigningen det siste året har bidratt til at eksporten målt i verdi i flere tilfeller har økt, mens eksporten målt i mengde har gått ned. De viktigste eksportvarene målt i verdi var fiskefôr, fiskemel, fiskeolje og soyamel og -olje produsert av importerte soyabønner. Av sentrale norske jordbruksvarer var eksporten av meieriprodukter den største målt i verdi.

Bearbeidingsindustrien/RÅK-industrien

Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase, og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige på både pris og kvalitet. Anslagsvis 75 pst. av matkornet, 25 pst. av melkeproduksjonen og 10 pst. av eggproduksjonen i Norge inngår i produksjonen av RÅK-varer. Også en betydelig del av norsk frukt og bæravling går til produksjon av RÅK-varer. For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke markedsandelen innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Fremtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

For de råvarene og ferdigvarene som omfattes av RÅK-ordningen, blir råvareprisforskjeller mellom norsk og internasjonal pris kompensert ved utbetaling av tilskudd når tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen. Pristjevningen skjer nå i form av prisnedskrivning av

innenlandske jordbruksråvarer som benyttes til produksjonen av ferdigvarer. Fra utgangen av 2020 falt muligheten for å gi eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer bort.

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av RÅK-ordningen, er spesielt utsatt for økt importkonkurranse. Importen har over tid vært økende. I 2022 ble det importert RÅK-varer til en verdi av 18,9 mrd. kroner. Dette er en økning på 9 pst. fra 2021. Samtidig har importmengden for første gang på mange år gått ned, med 1 pst. fra fjoråret. Det kan skyldes at det i 2022 har vært noe svakere importkonkurranse for RÅK-varer enn tidligere år, grunnet de betydelige prisøkningene på mange råvarer internasjonalt. Blant annet registrerte man redusert import av store varegrupper som brødvarer og bakverk, øl, müsli og sukkervarer. Videre var det også en nedgang i import av kosttilskudd og næringsmidler til fremstilling av drikkevarer. Storparten av importen av RÅK-varer til Norge kommer fra EU, og da særlig våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor avgjørende for konkurransevilkårene i industrien, som f.eks. bakeindustrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

I samme periode ble det eksportert RÅK-varer til en verdi av 4,15 mrd. kroner. Eksportmengden økte med 19 pst., mens verdien økte med 21 pst. Eksportmengden har økt for RÅK-varer som bakverk, brødvarer, andre kornprodukter og sauser. For supper, syltetøy, sjokolademasse og modifisert stivelse er eksportmengden redusert. Disse varene utgjør tradisjonelt en liten andel av den totale norske RÅK-eksporten.

I 2022 ble det utbetalt om lag 187 mill. kroner i PNS (prisnedskrivning) for salg av 106 600 tonn RÅK-varer. Mens avtaket av tilskuddsberettigede råvarer økte med 9 pst. fra fjoråret, falt utbetalingene med 10 mill. kroner. Dette skyldes i hovedsak lavere PNS-satser som følge av høyere internasjonale priser på råvarene som inngår i RÅK-ordningen. I fjorårets jordbruksoppgjør ble partene enige om at bevilgningen til RÅK-ordningen skulle økes med 10 mill. kroner øremerket utvidelse av vareomfanget. Fra 1. januar 2023 er vaniljesaus, vaniljekrem og rømmedressing inkludert i RÅK-ordningen. Til sammen gir disse varene i dag avsetning for omtrent 12 mill. liter melk, eller i underkant av 1 pst. av årlig norsk melkeproduksjon.

Utvikling i matvarekjeden

De tre store dagligvarekjedene kontrollerer nærmere 97 pst. av dagligvaremarkedet i Norge. I

2022 hadde NorgesGruppen 43,5 pst. av markedet, Coop 29,6 pst. og REMA1000 hadde 23,5 pst. Bunnpris har 3,5 pst. av markedet og har innkjøps- og distribusjonsavtale med NorgesGruppen. Et fåtall frittstående aktører og netthandel dekker det resterende av markedet.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør en stadig større del av dagligvarekjedenes omsetning. Fra 2011 til 2022 er verdiandelen økt fra 12,3 pst. til 18,2 pst. ifølge tall fra Nielsen. EMV-andelen har økt mest innen kategorier av ferskvarer som egg, ferske deiger/farser, fjørfekjøtt og kjøttpålegg. På varekategorier som ferskt rent kjøtt og ferske deiger/farser ligger andelen EMV på mellom ca. 65–80 pst. Definisjon og omfang av EMV er omdiskutert. Det er igangsatt en kartlegging av dagligvarekjedenes EMV, der Samfunnsøkonomisk Analyse AS har foreslått en definisjon av EMV. Nærings- og fiskeridepartementet har videre lyst ut et oppdrag for å analysere virkningene av EMV på konkurransen, priser og utvalg i verdikjeden for mat.

Dagligvarekjedene satser også på oppkjøp av industri og har etablert seg innen bl.a. bakeri-, grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon sammen med stor markedskonsentrasjon i alle tre salgskanaler (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), er samlet med på å gi dagligvarekjedene stor kontroll i verdikjeden.

Virksom konkurranse i alle ledd i verdikjeden er nødvendig for at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og varetilbud i ulike priskategorier. Regjeringen prioriterer arbeidet med konkurranseforholdene i dagligvaremarkedet høyt. Det er iverksatt flere kartlegginger og tiltak for å bedre konkurranseforholdene i dagligvarebransjen. Foruten de nevnte kartleggingene knyttet til EMV omfatter dette bl.a. kartlegging av prisdannelse, styrking av Dagligvaretilsynet og utredning av et nytt markedsetterforskningsverktøy til Konkurransetilsynet.

4.5 Matpolitikken

All mat som blir omsatt i Norge skal være trygg, og uten farlige smitte- og fremmedstoffer. Mattryggheten sikres gjennom tiltak langs hele produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Geografiske forhold, et kjølig klima, lite livdyrimport og gode overvåkings- og kontrolltiltak som næringen slutter opp om, er viktig for mattryggheten. Mangeårig og godt samarbeid mellom myndig-

heter og næring er også av stor betydning. Sammenlignet med andre land, har Norge lite forekomst av matbåren sykdom. Forekomsten av smittestoffer og fremmedstoffer i mat er lavt.

God plante- og dyrehelse er grunnleggende for mattrygghet, og en viktig innsatsfaktor for norsk landbruks verdiskaping, konkurranseevne og en langsiktig og bærekraftig matproduksjon. Norge har generelt god landdyrhelse sammenlignet med andre land. I 2022 var det to utbrudd av høypatogen fugleinfluenza og Newcastle sykdom i kommersielle fjørfehold. Utbruddene ble slått ned uten videre spredning. Økningen av forekomst og tilstedeværelse av denne og flere andre sykdommer i Europa medfører økt trusselbilde for norske dyrehold. Forekomst av sykdommer hos husdyr som er overførbare til mennesker, direkte eller gjennom mat, er begrenset. Det er en fordel både for folkehelsen og for konkurranseevnen i husdyrnæringene.

Den norske plantehelsen er fortsatt god, men det er grunn til å være bekymret over at det introduseres nye planteskadegjørere med importerte varer hvert år. Import av planter fra land utenfor Europa, import av trær og treemballasje, samt netthandel og privat import representerer en særlig risiko.

En gunstig situasjon når det gjelder planteskadegjørere og god plantehelse legger til rette for lav bruk av plantevernmidler. Det arbeides kontinuerlig med å redusere bruk av og risiko ved bruk av plantevernmidler. Overvåkingsprogrammet for rester av plantevernmidler i næringsmidler viste ingen funn av rester av plantevernmidler over grenseverdien i norske produkter i 2021.

Antibiotikaresistens er i dag en av de alvorligste truslene mot menneskers og dyrs helse i verden, og en viktig problemstilling innenfor «En verden – én helse»-tankegangen. Et høyt forbruk av antibiotika øker forekomsten av resistente bakterier. Bruken av antibiotika i norsk husdyrhold er svært lav i internasjonal sammenheng. Den gode situasjonen i landbruket skyldes blant annet god helse hos dyrene, noe som fører til redusert behov for antibiotika, samt en svært restriktiv praksis for bruk av antibiotika. Som oppfølging av regjeringens nasjonale strategi mot antibiotikaresistens for perioden 2015–2020, ble det i 2016 laget en egen handlingsplan med tiltak mot antibiotikaresistens i landbruket. Et viktig mål for landbruket var å redusere forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10 pst. innen 2020, noe som ble oppnådd allerede i 2018. Etter dette har det vært en ytterligere nedgang i forbruket. Fra

2013 til 2021 var nedgangen i salget av antibakterielle veterinærpreparater som i hovedsak benyttes til de viktigste matproduserende artene (storfe, gris, sau, geit og fjørfe) på 25 pst.

Det er også viktig å hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold. Dette har man så langt lyktes med. Husdyrnæringen har en egen handlingsplan for forebygging av antibiotikaresistens hos produksjonsdyr.

Regjeringen besluttet i 2020 å videreutvikle regjeringens nasjonale strategi mot antibiotikaresistens. Arbeidet ble forsinket pga. pandemien, men har nå startet opp igjen. Dette tverrsektorielle arbeidet ledes av Helse- og omsorgsdepartementet. Den nye strategien vektlegger tilgang på antibiotika (smalspektret), ansvarlig bruk, og har en én-helse-tilnærming, der menneskers, dyrs og miljøets helse ses i sammenheng. Rapporten «Antibiotikaresistens – kunnskapshull, utfordringer og aktuelle tiltak», skrevet av en tverrsektoriell ekspertgruppe ledet av Folkehelseinstituttet i 2021, vil danne et viktig grunnlag for strategiarbeidet, og gi et helhetlig perspektiv knyttet til målretting av det videre arbeidet mot antibiotikaresistens.

Matpolitikken skal ivareta flere forbrukerhensyn enn helse og mattrygghet. Oppmerksomheten om dyrevelferd er stor i befolkningen, og regjeringen har satt i gang arbeid med en stortingsmelding om dyrevelferd, som etter planen skal legges frem i 2024. Dyrevelferden i Norge er gjennomgående god, selv om vi også har utfordringer. Det har vært jobbet systematisk med bedring av dyrevelferden de senere årene. I de fleste produksjoner er det nå etablert dyrevelferdsprogram som inkluderer obligatoriske veterinærbesøk og kontroll gjennom slakteriene. I

gjennomgangene gjør veterinærene funn, som følges opp med utbedringer, endringer av rutiner for fôring, stell, sykebehandling eller avlivning. Effekten måles gjennom kontrollsystemene. Utvidet sykdomsregistrering (USR) i kjøttkontrollen, matkjedeinformasjon og helseregisterings-systemer er eksempler på slike kontrollsystemer. Systemene gjør at utviklingen kan følges tett. Mattilsynet, slakteriene og veterinærene vil kunne reagere når registreringer beveger seg i feil retning. Mattilsynet gjennomfører i tillegg omfattende tilsynskampanjer for, om nødvendig, å kunne iverksette ytterligere forbedringstiltak. Godt samarbeid mellom Mattilsynet og næringen, blant annet om HMS-tjenester og med slakteriene, bidrar til at dyrehold med risiko for vanskjøtsel kan oppdages. Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere årene, herunder innføring av overtredelsesgebyr. Mattilsynet har inngått en samarbeidsavtale med politiet. Det er etablert dyrekrimfunksjoner i alle av Mattilsynets fem regioner og samtlige 12 politidistrikt. Evaluering av prosjektet med dyrekrimfunksjon i Mattilsynets Region Midt har vist at etableringen av dyrekrimfunksjoner har gitt bedre samhandling mellom etatene og ført til strengere straffepåstander i saker om dyrevelferd, i tråd med Høyesteretts praksis.

Merking av mat er viktig for at forbrukerne skal få riktig informasjon om matvarene. Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne ta informerte valg. Det pågår flere prosesser i EU knyttet til merking av mat. Disse følges opp av berørte departementer i Norge.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Utviklingen over tid har gått i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. De senere årene har det imidlertid vært mindre fremdrift i liberaliserende prosesser. Handelspolitikken har vært preget av uløste problemer i WTO og tiltakende handelskonflikter mellom sentrale land i verdenshandelen. Det siste året har vist internasjonale utviklingstrekk i retning av svekket grunnlag for de økonomiske og institusjonelle rammene for global handel.

Etter to år med pandemi, redusert økonomisk aktivitet, høye priser og pressede forsyningslinjer, forventet man at 2022 skulle bli et mer normalt år. Men den globale pandemien, Russlands angrep på Ukraina og en klimakrise som gjør seg stadig mer gjeldende, har understreket erkjennelsen av at forsyningslinjer kan være sårbare. Dette ser ut til å kunne gi enda steilere geopolitiske motsetninger, som kan endre handelen mellom ulike land og regioner. Den russiske invasjonen av Ukraina ga rekordhøye priser på matvarer og innsatsvarer globalt, og viste at stormakter fortsatt er villige til å bruke mat og innsatsmidler som redskap for politiske og militære målsetninger. På tross av at markedene har normalisert seg noe, vil krigens forløp og dens konsekvenser sannsynligvis fortsette å skape usikkerhet og ustabile markeder. Krigen i Ukraina utgjør en ekstra trussel for verdens mest sårbare, da både Ukraina og Russland er viktige eksportører av både mat og innsatsmidler til matproduksjon. Mindre mat i markedet gjør at prisene øker, og allerede ustabile og sårbare områder rammes hardest. Dette skjer i en tid der usikkerhet knyttet til matforsyning i verden øker. I 2022 er 828 mill. mennesker definert som underernærte, 150 mill. flere enn før pandemien. 193 mill. er akutt matusikre. Usikkerheten på verdensmarkedet er nærmere omtalt i kapittel 4.2.

Norge har våren 2023 en rekke pågående handelsforhandlinger gjennom EFTA som kan påvirke markedsadgangen for landbruksvarer til Norge. Fra norsk side kan det i slike forhandlinger være krevende avveininger mellom offen-

sive interesser som økt markedsadgang for industrivarer og fisk, og våre defensive interesser knyttet til beskyttelse av sensitive norske jordbruksproduksjoner.

Regjeringen vil ivareta norske landbruksinteresser i internasjonale handelsforhandlinger hvor landbruk inngår, i samsvar med regjeringens mål for landbrukspolitikken.

5.2 Import av landbruksvarer

Verdien av jordbruksvarer importert til Norge utgjorde 102,9 mrd. kroner i 2022, en økning på 14,9 pst. fra året før. Økningen skyldes høye verdensmarkedspriser. Den totale importmengden var noe redusert. Importen av jordbruksvarer utgjorde 10 pst. av Norges totale vareimport.

Den største andelen av importen av jordbruksvarer i 2022 kom fra EU med en importverdi på 59 mrd. kroner, dvs. 57 pst. av vår totale landbruksimport målt i verdi. Blant EU-landene er det våre nærmeste naboland som dominerer importen. Brasil er vårt største importmarked for jordbruksvarer utenfor EU, fulgt av Storbritannia og Russland.

Verdien av importen av jordbruksvarer fra utviklingsland utgjorde 24,9 mrd. kroner i 2022, en økning fra 19,3 mrd. kroner i 2021. Mye av dette skyldes verdiøkningen på råvarer til kraftfôr og fiskefôr, hvor prisene på verdensmarkedet steg kraftig i 2022. Andelen av total import fra u-land målt i mengde sank marginalt. Import fra u-land utgjorde 24 pst. av totalimporten av jordbruksvarer. En betydelig del av denne importen kommer fra Sør-Amerika og Asia, i hovedsak fôr- og råvarer til havbruksnæringen. Våre største importmarkeder blant utviklingslandene i 2022 var Brasil, Kina, Peru, Hviterussland og India.

Toll- og kvotefri markedsadgang for produkter fra de fattigste landene er, og har lenge vært, et sentralt tiltak i norsk utviklings- og handelspolitikk. Alle land kategorisert som de minst utviklede landene (MUL) på OECDs DAC-liste og lavinntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere, til sammen 50 land, omfattes i dag av

nulltoll-ordningen. Andre utviklingsland, fra lavinntekts- til øvre mellominntektsland, får også vesentlige tollreduksjoner ved eksport til Norge gjennom GSP-ordningen. Namibia, Botswana og Eswatini har i tillegg særskilte eksportmuligheter for storfekjøtt og sauekjøtt til Norge, innenfor årlige tak på 3 700 tonn for storfekjøtt og 400 tonn for sauekjøtt.

Importen fra MUL-landene utgjorde 1,3 pst. av den totale importen av jordbruksvarer i 2022 med en samlet verdi på 1,31 mrd. kroner. Import av fiskefett- og oljer, roser, kaffe og frukt og grønt fra det afrikanske kontinent dominerer under denne landgruppen.

5.3 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av Verdens Handelsorganisasjon (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier.

Markedsadgang

Norges forpliktelser når det gjelder øvre tillatte tollsatser og importkvoter fremgår av Norges bindingsliste til WTO (vedlegg til St.prp. nr. 65 (1993–94)).

Internstøtte

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som er underlagt forpliktelser om reduksjon (såkalt gul støtte), og støtte som ikke er underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte). For den sistnevnte kategorien støtte eksisterer det ingen øvre beløpsbegrensning, men støtteordningene må oppfylle visse kriterier for å være unntatt fra begrensningen.

Grønn støtte har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel, og er unntatt reduksjonsforpliktelser. For Norges del omfatter denne kategorien støtte til bl.a. miljøprogrammer og velferdsordninger. For 2021 var notifisert grønn støtte på 9,1 mrd. kroner.

Blå støtte er ordninger under programmer som skal begrense produksjonen, og som er

basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. For 2021 var notifisert blå støtte på 6,3 mrd. kroner.

Samtlige interne støttetiltak til fordel for jordbruksprodusenter som ikke er omfattet av ett av unntakene, er underlagt begrensninger som er uttrykt ved hjelp av et samlet mål for støtte, AMS (Aggregate Measurement of Support), også omtalt som gul støtte. Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrukket særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner.

For å overholde begrensningene for gul støtte er målprisene faset ut for storfekjøtt, sau og lam, egg og senest svin fra 1. juli 2021. Handlingsrommet for gul støtte vil ha betydning for vurderinger knyttet til gjenværende målpriser fremover.

For 2021 var det notifiserte nivået i gul boks 10,3 mrd. kroner. Nedgangen fra 2020 skyldes avviklingen av målpris for svinekjøtt i 2021. Beregnet beløp for 2021 inkluderer ikke effektene av jordbruksoppkjøret i 2022.

Eksportstøtte

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det gjort vedtak om å avvikle bruken av eksportstøtte for landbruksvarer. For Norge innebar vedtaket at våre ordninger for eksportstøtte senest måtte avvikles innen utgangen av 2020. Dette er formalisert i Norges reviderte bindingsliste til WTO (godkjent 28.2.2018).

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. Forhandlinger i 2008 om en ny landbruksavtale stoppet da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene, på sentrale punkter, var for stor.

På ministerkonferansen på Bali i desember 2013 oppnådde WTOs medlemsland enighet på flere områder. På landbruksområdet ble det enighet om ministerbeslutninger vedrørende tollkvoteadministrasjon og matvaresikkerhet for utviklingsland. I tillegg ble det enighet om en ministererklæring om å utvise tilbakeholdenhet i bruken av alle former for eksportstøtte i påvente av en endelig avtale der støtteordninger ble eliminert. Som nevnt ovenfor, ble det ved den påfølgende ministerkonferansen i Nairobi i desember

2015 gjort vedtak om endelig avvikling av eksportstøtte for landbruksvarer. Ministerkonferansen i Buenos Aires i desember 2017 brakte ingen nye resultater på landbruksområdet.

Smitteverntiltak og den uavklarte situasjonen i forbindelse med koronapandemien har påvirket forhandlingene de siste årene, og det 12. ministermøtet (MC12) ble utsatt flere ganger, før det endelig ble avholdt i juni 2022.

På bordet til ministerkonferansen i 2022 lå det en tekstpakke bestående av tre deler: Et arbeidsprogram for videre forhandlinger under landbrukskomiteens spesialsesjon, en beslutning om å unnta leveranser til Verdens Matvareprogram (WFP) dersom land innfører eksportrestriksjoner og en politisk erklæring om matsikkerhet.

Det var ikke mulig å komme til enighet om arbeidsprogrammet for videre forhandlinger, til tross for at det foreliggende tekstutkastet lå nært opp til forpliktelsene som allerede ligger i WTOs landbruksavtale. Dette illustrerer at avstanden mellom medlemmene er betydelig. Landbruk står imidlertid uansett sentralt i forhandlingene i WTO, og mange land har som hovedprioritet å komme til enighet om et resultat om en videre landbruksreform som inkluderer reduksjoner i støtte og beskyttelse. Dette endres ikke selv om det ikke ble noen enighet om et arbeidsprogram.

Daværende forhandlingsleder, ambassadør Gloria Abraham Peralta fra Costa Rica, fratradte etter MC12. Ny forhandlingsleder, ambassadør Alparslan Acarsoy fra Tyrkia, ble ikke formelt valgt før 27. januar i år. Det har derfor vært relativt sett lite aktivitet i landbruksforhandlingene i etterkant av MC12. Arbeidet har imidlertid startet opp igjen under den nye forhandlingslederen våren 2023.

Hovedfokuset så langt er diskusjoner om nye måter å angripe reformmandatet på. Russlands krig mot Ukraina har påvirket de internasjonale markedene for landbruksvarer og prisnivået på sentrale landbruksvarer og innsatsfaktorer. Situasjonen har bidratt til å sette matsikkerhet høyere på dagsorden i WTO.

Videre er bærekraft et sentralt tema i alle politiske fora, også WTO. Særlig gjelder dette diskusjonen om subsidier, med referanse til Kunming-Montreal avtalen som ble inngått under det 15. toppmøtet under konvensjonen om biologisk mangfold. Avtalen innebærer blant annet at landbrukssubsidiens effekt på biologisk mangfold skal vurderes, og at partene til avtalen skal vurdere sin virkemiddelbruk i lys av denne.

Både hensynet til matsikkerhet, og til beskyttelsen av miljø, er positivt nevnt i fortalen til

WTOs landbruksavtale, og er således ikke noe nytt. De senere års utvikling vil imidlertid kunne innebære at bærekraft og matsikkerhet vektlegges sterkere i den landbrukspolitiske reformen i WTO.

Neste ministermøte vil bli avholdt i Dubai i slutten av februar 2024, og det forventes at aktiviteten i landbruksforhandlingene vil øke utover høsten. Diskusjonene er fremdeles i startgropen, men det er hittil lite som tyder på at medlemmenes posisjoner har endret seg i vesentlig grad. De medlemmer som alltid har argumentert langs linjene om at subsidier og beskyttelse må reduseres ytterligere gjør det samme nå, om enn under nye overskrifter som klima, miljø og naturmangfold. Det vil derfor trolig være krevende å komme frem til enighet om materielle resultater før neste ministermøte.

5.4 EUs landbrukspolitikk

EU-landbruket har vært preget av økte kostnader til energi, gjødsel, bygningsvarer og andre råvarer i 2022/2023. Krigen i Ukraina har forsterket dette ytterligere. EU har normalt stor import av vegetabiliske oljer og førråvarer fra Ukraina. Økte kostnader på ulike innsatsfaktorer har medført økte priser på jordbruksvarene i EU. Gjennomsnittlig økte produsentprisene i EU med 24 pst. i 2022, mest for korn, egg og melk.

For å kompensere for de høye kostnadene i jordbruket vedtok landbruksministrene i EU i mars 2022 en krisepakke til jordbruket på 510 mill. euro som medlemslandene kunne disponere ut fra nasjonale behov. Medlemslandene fikk også aksept for noe større fleksibilitet i bruk av nasjonale støtteordninger. Videre ble det bestemt at som en midlertidig ordning for 2022, kunne en del av det arealet som var tenkt avsatt til biologisk mangfold isteden brukes til produksjon av proteinvekster. Denne ordningen er videreført for kommende sesong.

På tross av de høye kostnadene i jordbruket har det for mange bønder vært en god inntektsutvikling i jordbruket i EU. Dette gjelder spesielt for produsenter av melk og korn.

EU iverksatte 1. januar 2023 en ny landbrukspolitikk som gjelder frem til utgangen av 2027.

Den nye landbrukspolitikken har ni målsettinger. Disse er å sikre en rimelig inntekt for bøndene, øke konkurransekraften, styrke bondens posisjon i verdikjeden, tiltak knyttet til klima, miljø, landskap og biologisk mangfold, sikre rekruttering, utvikle nye arbeidsplasser i distrik-

tene, sikre trygg og sunn mat og fremme kunnskap og innovasjon.

EU legger stor vekt på klima- og miljø i sin landbrukspolitikk. 40 pst. av EUs landbruksbudsjett er øremerket klimatiltak. Videre skal 25 pst. av den direkte støtten under budsjettet brukes på et eget miljøprogram. EU er også svært opptatt av at næringslivet omstilles i en grønnere retning. For mange sektorer har de derfor iverksatt detaljerte krav for at sektorene skal defineres som bærekraftige. På grunn av at EUs nye landbrukspolitikk først ble iverksatt den 1. januar 2023 har EU så langt ikke iverksatt krav overfor jordbrukssektoren. Slike krav kan imidlertid komme i fremtiden.

Det legges også opp til en bedre utjevning av arealstøtten mellom EU-landene, dvs. at støtten økes i de land som har hatt støtte under gjennomsnittlig støttenivå. Dette betyr overføring av økonomiske midler fra vest til øst i EU. Kommisjonens forslag om reduksjoner i støtten til bruk som får mer enn 60 000 euro, og videre et støttetak på 100 000 euro, ble ikke godtatt av medlemslandene.

En vesentlig endring er også at ansvaret for gjennomføringen av landbrukspolitikken i større grad er overført til medlemslandene. Hvert enkelt medlemsland har utarbeidet en strategi som beskriver nasjonale utfordringer og virkemidler de vil benytte for å nå EUs felles landbrukspolitiske målsettinger. Strategiplanene ble vedtatt av Kommisjonen høsten 2022. Kommisjonen legger opp til å ha en midtveis-evaluering av strategiplanene med medlemslandene i 2024.

Det legges også opp til økt fleksibilitet for medlemslandene når det gjelder virkemidlene for bygdeutvikling, bl.a. støtte til innovasjon, modernisering og styrket konkurransekraft.

Den gjennomsnittlige alderen på bøndene i EU er høy og økende. EU har derfor en ordning hvor bønder under 40 år kan få ekstra støtte i fem år etter overtakelsen.

Som en del av EUs grønne giv («Green Deal») la Kommisjonen i mai 2020 frem en strategiplan for utvikling av landbrukssektoren fra jord til bord («Farm to Fork»). Planen skal bidra til forbedret kosthold, helse og miljø. Strategien omfatter hele verdikjeden, dvs. innsatsvarer, produksjon, videreforedling, transport, distribusjon og forbruk.

I strategien er målsettingen at EU innen 2030 skal redusere bruken av plantevernmidler med 50 pst., bruken av gjødsel med 20 pst. og bruken av antibiotika med 50 pst. Kommisjonen har videre foreslått at 25 pst. av EUs jordbruksareal innen 2030 skal være økologisk. Dagens nivå er vel 9 pst.

Flere medlemsland har etterlyst konsekvensanalyser av strategien fra «jord til bord». Enkelte medlemsland frykter at landbruket får høyere kostnader som vanskelig kan tas ut i økt forbrukerpris, og at EU kan miste konkurransekraft både på hjemmemarkedet og på eksportmarkedet. Kommisjonen mener at strategien nettopp sikrer bøndene økt konkurransekraft, fordi det legges om til produksjon av trygge produkter med høy kvalitet som EUs innbyggere og også eksportmarkedene i økende grad etterspør. For å gi jordbruket like konkurransevilkår med importerte jordbruksvarer, er EU opptatt av at importerte produkter må tilfredsstille de samme produksjonsvilkår som i EU. Dette vil derfor bli lagt til grunn i bilaterale handelsavtaler og forsøkt forhandlet frem i WTO.

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen og politikktutformingene i EU på jordbruksprodukter påvirker omfanget av import, grensehandel og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien. EUs store regelverkspakker på matområdet, som «Farm to Fork», er delvis EØS-relevant. Utviklingen av lovverk og virkemidler i EU på dette området henger tett sammen, kan dekke flere sektorer og kan derfor også ha indirekte følger for norske landbruksinteresser. Regelverksutformingene i EU og mulig EØS-relevans følges tett av Landbruks- og matdepartementet.

5.5 Forhandlinger om handelsavtaler

Norge har inngått 30 bilaterale frihandelsavtaler med til sammen 41 land. I tillegg har Norge som en del av EFTA ferdigforhandlet avtaler med Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay) og Moldova. Avtalen med Mercosur er ikke formelt undertegnet, da det blant annet gjenstår noen avklaringer knyttet til miljøkapittelet i avtalen. Avtalen med Moldova forventes undertegnet ved EFTAs ministermøte i Liechtenstein i sommer. Det er i meget liten grad gitt konsesjoner på landbruksvarer i frihandelsavtalene som går på bekostning av norsk produksjon.

EFTA forhandler nå nye handelsavtaler med India, Malaysia, Thailand, Kosovo og Vietnam. Fremdriften er varierende, men gjennomgående er de ulike prosessene konstruktive. Norge gjenopptok også de bilaterale handelsforhandlingene med Kina i 2017, men med beskjeden fremdrift. Forhandlinger med India og Thailand er gjenopp-

tatt etter lange opphold. Det er ikke utsikter til snarlig ferdigstilling av en avtale med Vietnam. Forhandlingene om en frihandelsavtale med Kosovo startet sommeren 2022.

EFTA er videre i reforhandlinger av eksisterende avtaler med Chile, Det Palestinske Området, Egypt, SACU (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Eswatini og Lesotho), og Mexico. Det er ulik fremgang i disse prosessene. I etterkant av det russiske angrepet på Ukraina har EFTA og Ukraina blitt enige om at eksisterende frihandelsavtale oppdateres. For Ukraina er liberalisering av handelen med varer et uttalt mål. EFTA-landenes felles holdning er at en eventuell oppdatering av frihandelsavtalen med Ukraina skal skje innenfor rammene av landenes respektive landbrukspolitikk.

Storbritannia trådte ut av EU og EØS-avtalen 31. januar 2020. Samme dag trådte en midlertidig bilateral handelsavtale i kraft. En permanent frihandelsavtale ble iverksatt 1. desember 2021. For landbruk innebærer avtalen i hovedsak en videreføring av de handelsbetingelser som gjaldt mellom Norge og Storbritannia da Storbritannia var EU-medlem. Importkvoter for import fra Storbritannia ble etablert der dette ikke går på bekostning av norsk produksjon. Det ble blant annet ikke gitt importkvoter på grasbaserte produksjoner som kjøtt av storfe og sau/lam. Importkvoten på 299 tonn ost til Storbritannia innebar også en tilsvarende reduksjon av importkvoten til EU.

Nye handelsavtaler forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i avtalen

6.1 Mål og rammer for oppkjøret

Kapittel 1–5 gjennomgår premissgrunnlaget for forhandlinger om ny jordbruksavtale. I kapittel 2 omtales jordbrukskapitlet i Hurdalsplattformen kort, og noen sentrale deler av Næringskomiteens beskrivelse av mål og rammer for jordbrukspolitikken ved behandlingen av jordbruksoppkjøret i 2022.

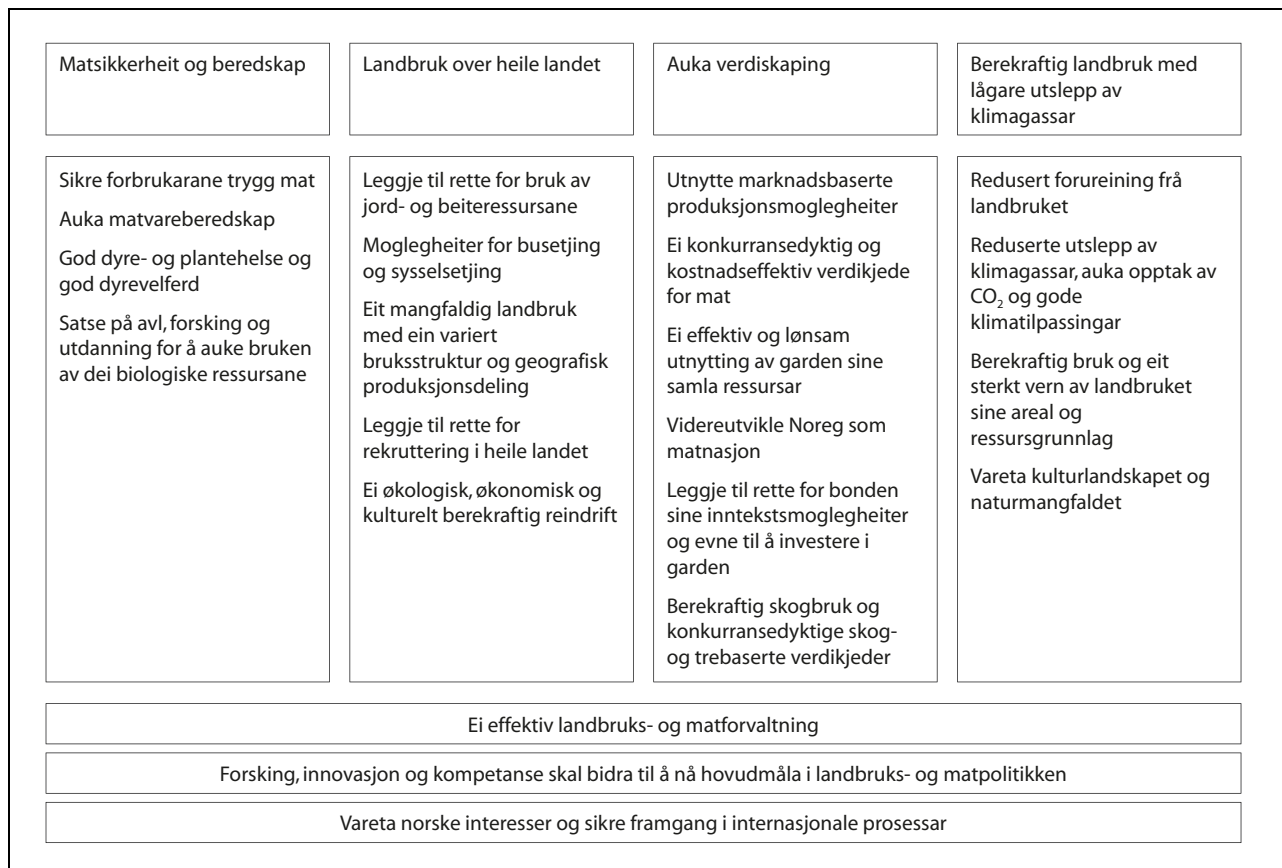
Hovedavtalen sier at jordbruksavtalens formål er å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift. Hovedavtalen sier også at jordbruksavtaler står tilbake for lover og stortingsvedtak, og kan heller ikke kreves gjennomført i strid med traktater som er bindende for staten.

Hovedmålene i jordbrukspolitikken

Gjeldende mål for landbrukspolitikken er gjengitt i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2023, jf. figur 6.1. Jordbruksoppkjørets oppgave er å utvikle virkemidlene med sikte på en best mulig måloppnåelse, samlet sett.

Jordbruksavtalen bidrar til bærekraftig omstilling av sektoren

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030, og utgjør en overbygning for alle land og samfunnsområder. Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Landbruks-

Figur 6.1 Målene for landbrukspolitikken

og matpolitikken skal i hovedsak bidra til å nå bærekraftsmål 2 om matsikkerhet og bærekraftig landbruk. En variert bruksstruktur som er tilpasset Norges naturressurser og geografi, gir de beste mulighetene til å produsere mat på en bærekraftig og klimavennlig måte over hele landet.

FNs bærekraftsmål 17 «Samarbeid for å nå målene» handler blant annet om gode samarbeidsmekanismer og institusjoner. I Norge er de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket med på å sikre utforming av de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon i fellesskap. Avtaleinstituttet som samarbeidsmodell har bred politisk oppslutning i Stortinget.

Jordbruksavtalen er i praksis et verktøy for å oppnå bærekraft i jordbrukssektoren. Virkemidlene omfatter en rekke ulike ordninger som skal bidra til oppnåelse av målene i landbrukspolitikken og økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft.

Økonomisk bærekraft

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å bedre inntektsmulighetene. Forutsigbare rammevilkår og inntektsutvikling er grunnleggende forutsetninger for at jordbruksproduksjonen skal oppnå tilstrekkelig økonomisk bærekraft og sikre god rekruttering til næringen. Investeringsvirkemidlene er prioritert høyt for å kunne bidra til økonomisk bærekraftig utvikling og omstilling av små og mellomstore bruk i hele landet og for å imøtekomme dyrevelferdshensyn.

Miljømessig bærekraft

Årets jordbruksavtale har en tydelig klima- og miljøprofil med styrking av særskilte virkemidler knyttet til utviklings- og omstillingstiltak på området. Avtalen har en tydelig prioritering av grøntnæringen, der det også legges til rette for å styrke samarbeidet i hele verdikjeden. Økt omsetning og forbruk av norsk frukt og grønt bidrar til økt verdiskaping basert på norske ressurser, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

Sosial bærekraft

For den enkelte næringsutøver i jordbruket er sosial bærekraft sterkt knyttet til forutsigbare rammevilkår, gode velferdsordninger og inntektsutvikling.

For samfunnet for øvrig handler sosial bærekraft i jordbruket bl.a. om hvilke samfunnsgrøder

jordbruksnæringen bidrar til totalt sett. Jordbruket bidrar bl.a. til landbruk over hele landet, kulturlandskap og bevaring av biologisk mangfold. Det innebærer en tydelig kobling til distriktpolitikk og landbrukets bidrag til matproduksjon, sysselsetting, verdiskaping og lokalsamfunnsutvikling i hele Norge. I den inngåtte avtalen videreføres den særskilte satsingen på å styrke landbruket i Nord-Norge.

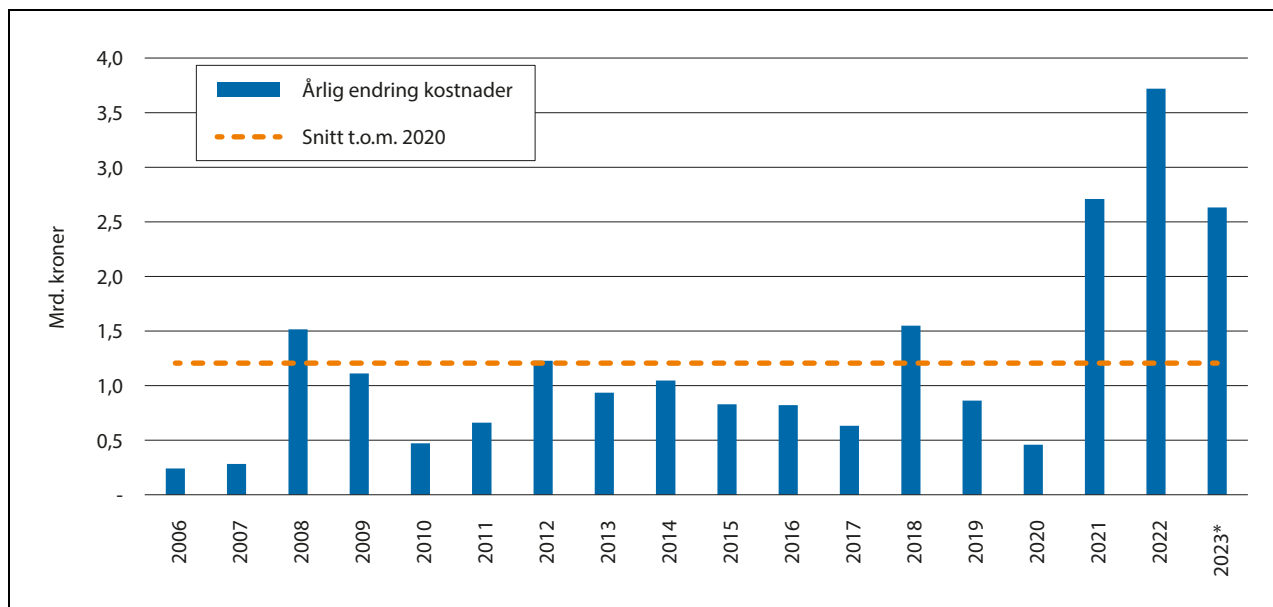
En ekstraordinær situasjon

Norges og verdens matproduksjon har stått i en ekstraordinær situasjon de siste årene. Koronapandemien, flaskehals i logistikk, kraftige prisøkninger på energi og andre innsatsfaktorer nasjonalt og internasjonalt, ekstremvær og krigen i Ukraina, har satt matproduksjonen på prøve. Verdens matpriser nådde i mars 2022 sitt høyeste nivå noensinne iflg. FAO. Pandemitiltakene ga en midlertidig vekst i hjemmemarkedet som bidro til økte inntekter fra kjøtt- og meieriprodukter. Jordbruket har opplevd en ekstraordinær kostnadsvekst for gjødsel, fôr, strøm, drivstoff, frakt, emballasje, bygningsmaterialer m.m., jf. figur 6.2. Dette bidro, sammen med regjeringens ambisjon om å løfte inntektsmulighetene i jordbruket vesentlig, til fjorårets ekstraordinære jordbruksavtale. Den la til rette for en økning i samlede inntektsmuligheter over to år på 10,9 mrd. kroner. Årets forhandlinger dreier seg på vanlig måte om én avtaleperiode, i en situasjon hvor kostnadsveksten er i ferd med å flate ut, og delvis falle. Det gjør at det kan legges til rette for inntektsvekst med en klart lavere økonomisk ramme enn i 2022.

Siden FAOs matprisindeks nådde toppen i mars 2022, har den falt 12 måneder på rad og er ned med vel 20 pst. i mars 2023, sammenlignet med mars 2022. Europeiske kornpriser har falt med om lag 40 pst. i samme periode. Produsentprisene på melk økte sterkt i Europa en periode, men har begynt å falle, og fallet ventes å fortsette. Prisene på naturgass, som er avgjørende i produksjon av gjødsel, har falt med over 80 pst. fra toppen i august 2022. Strømstøtten gjør også at jordbruket, som den eneste næringen i Norge, har en maksimalpris på strøm på 70 øre/kWh. Samtidig er den norske krona svekket. Kronesvekkingen bidrar, isolert sett, til økte priser på importerte driftsmidler, men også styrket konkurransekraft mot import av matvarer.

Disse forholdene gjør at de ytre rammene for årets oppgjør er helt annerledes enn i 2022. Kostnadsutviklingen er mer normalisert, og fallende internasjonale råvarepriser gjør at konkurranse-

Figur 6.2 Årlig endring i produksjonskostnader i jordbruket, iflg. Totalkalkylen, registrert regnskap. Mrd. 2022-kroner.

Kilde: Budsjettmemnda

kraften til norske jordbruksprodukter forverres. Regjeringen viser til protokollen fra fjorårets avtale, hvor partene la til grunn at deler av prisøkninger og kostnadskompensasjon kan reverse-res dersom kostnader og verdensmarkedspriser går tilbake til mer normale nivåer.

Inflasjon, svekket kjøpekraft og matpriser

Jordbruksavtalen i 2022 viser at regjeringen prioriterer jordbruket og norsk matproduksjon høyt. Regjeringen vil bidra til trygghet for norsk matproduksjon, selvforsyning og matberedskap i en usikker verdenssituasjon og med klimaendringer som truer stabiliteten i matproduksjonen. Norge opplever nå en meget høy inflasjon. Økte levekostnader og svekket kjøpekraft i befolkningen må også få betydning i jordbrukspolitikken. Regjeringen har stor oppmerksomhet på utviklingen i forbrukerprisene på mat. Ved at kostnadsøkningene i stor grad ble kompensert med økt budsjettstøtte, bidro fjorårets oppgjør til at matprisene i Norge, så langt, har økt vesentlig mindre enn i våre naboland. Figur 6.3 viser tolv månedersveksten fra mars 2022 i Norge sammenlignet med EU og våre naboland.

Hensynet til å øke inntektsmuligheter i jordbruket må veies opp mot hensynet til prisutviklingen på mat og hensynet til statsbudsjettet. Regjeringen har økt bevilgningene til jordbruket både for å gjennomføre målrettede jordbruks-

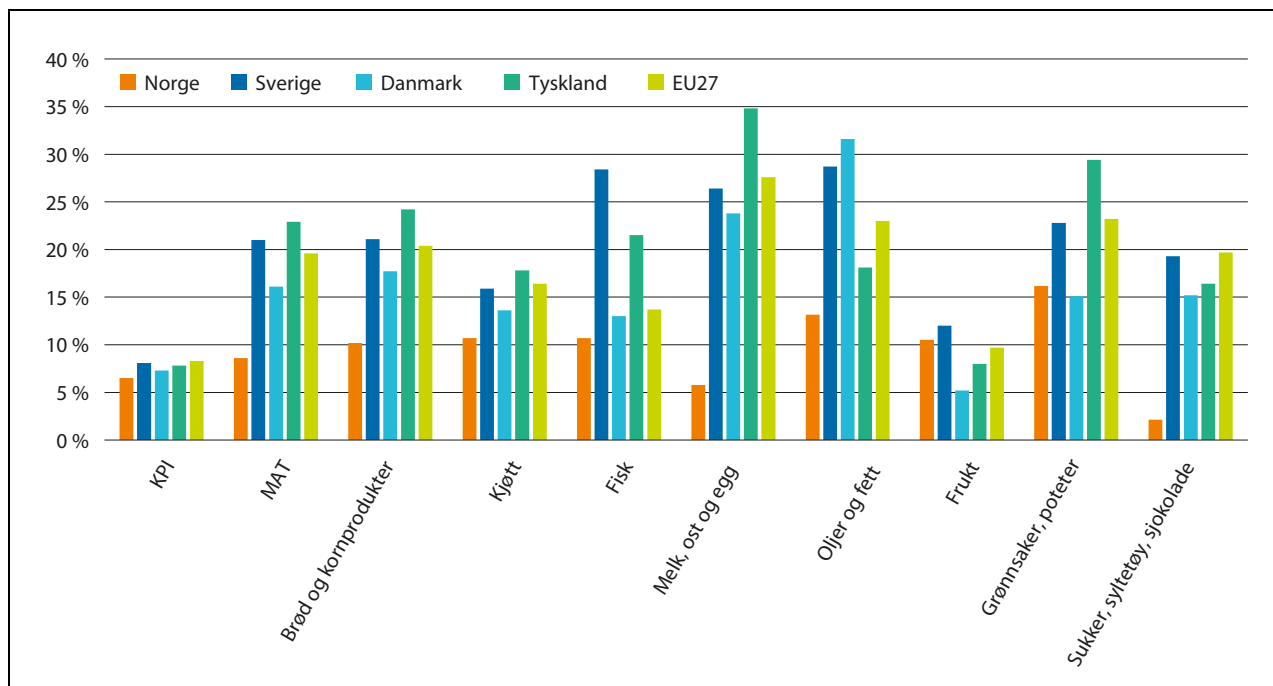
politiske tiltak og for å øke inntektsmulighetene i jordbruket. Fra regjeringen Solbergs budsjett for 2022 til og med den inngåtte avtalen for 2024 vil budsjettstøtten over jordbruksavtalen øke med 9,5 mrd. kroner, fra 17,5 til 27,0 mrd. kroner, tilsvarende 54 pst. I tillegg kommer 2 mrd. kroner i ekstrabevilgning i 2022 og strømstøtten til primærprodusenter i jordbruket, veksthusnæringen og vanningslag. Dette viser at dagens regjering prioriterer økte inntektsmuligheter for jordbruket og trygghet for norsk matproduksjon meget høyt, samtidig som hensynet til matprisene veier tungt.

Prioriterer klima og miljø

Den menneskeskapte klima- og naturkrisen er vår tids største utfordring, og jordbruksavtalen må vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Satsing på klima og miljø må inngå i de nødvendige avveiningene mellom de landbrukspolitiske målene.

Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket prioriteres i den inngåtte avtalen, sammen med oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden, med en betydelig styrking av midler til vannmiljøtiltak. Det legges også opp til en satsing på kulturlandskap, bruk av beite og artsmangfold.

I den inngåtte avtalen økes bevilgningene til de målrettede klima- og miljøordningene betydelig. Det gjennomføres en særskilt økning på både

Figur 6.3 Tolvmånedersveksten i forbrukerpriser på mat, fra mars 2022 til mars 2023.

Kilde: SSB, Eurostat

Regionale miljøprogram, SMIL og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket. Av en økning på 220 mill. kroner til Regionale miljøprogram er 80 mill. kroner øremerket særskilt satsing på Oslofjorden. Avtalen prioriterer også tiltak som skal styrke oppslutningen om klimatiltak, samt kunnskapsgrunnlaget som skal bidra til oppfølging av klimavtalen mellom staten og jordbruket, herunder bruk av metanhemmere i føret til drøvtyggere under norske forhold. Utslipp av metan fra husdyrholdet utgjør en stor del av klimagassutslippene fra jordbruket. For å nå målene i klimavtalen må tiltakene for å redusere metanutslipp forsterkes vesentlig. Økt bærekraft i sektoren kan bidra til oppfyllelse av de andre landbrukspolitiske målene, eksempelvis gjennom bedre ressursutnyttelse, klimatilpasning og omdømme. I den inngåtte avtalen avsettes 9 305 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljøformål i 2024, dette er 1 113 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2023.

Internasjonale forhold

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Tilstrekkelig konkurransekraft er fundamentet for et omfattende norsk jordbruk, en høy selvforsyningsgrad og for måloppnåelsen på

alle områder jf. målene for landbrukspolitikken gjengitt i figur 6.1. Importen av jordbruksprodukter har økt over tid, men falt litt for ost og bearbejdede produkter, som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK-varer) i henhold til EØS-avtalens protokoll 3. Nytt prisfall internasjonalt og gjenåpning for grensehandel etter pandemien, normaliserer igjen konkurransesituasjonen.

Over tid er det gjennomført flere tilpasninger i markedsordningene i jordbruket for å holde virkemidlene i tråd med WTO-regelverket. Adgangen til reguleringseksport er avviklet, administrerte priser for kjøtt og egg er avviklet og sektorene har en volumbegrenset adgang til fellesfinansiert reguleringslagring. Nå er over halvparten av markedsinntektene i jordbruket i sektorer som ikke har målpriser og virkemidler for markedsprisstøtte. Det innebærer at jordbruksavtalens mulighet til å forhandle om, og regulere, priser er sterkt redusert. Det reduserer også muligheten for å forhandle om og påvirke inntektsutviklingen.

Norges maksimale adgang til «gul støtte»/AMS (Aggregate measurement of support) er på 11,449 mrd. kroner. Taket kan ikke inflasjonsjusteres. Landbruksdirektoratet anslår at med gode kornavlinger ligger Norges gule støtte for 2023 over 11 mrd. kroner, noe som innebærer at handlingsrommet er lite. Den inngåtte jordbruksavtalen er innenfor Norges internasjonale

forpliktelser, jf. Hovedavtalen. I denne jordbruksavtalen er partene enige om å sette ned en arbeidsgruppe som skal vurdere nødvendige endringer i markedsordninger og målpris-systemet for gjenværende sektorer, for å holde jordbruksavtalen innenfor Norges forpliktelser. Mandat for arbeidet er gjengitt i punkt 11.1 i sluttprotokollen, jf. vedlegg 1.

Økt selvforsyning

Regjeringen har som mål å øke den norske selvforsyningsgraden korrigert for import av fôrvarer til 50 pst. Årets avtale viderefører arbeidet med å øke selvforsyningsgraden. Norge har høy selvforsyning av husdyrprodukter og relativt lave selvforsyningsgrader for energirike plantevekster til mat. Med dagens konsum utgjør sistnevnte om lag 2/3 av energiinntaket. Ut over det jordbruksavtalen kan bidra med, viser flere utredninger at vesentlig økning i selvforsyningsgraden avhenger av endringer i kostholdet i retning plantevekster til mat som kan produseres i Norge. Økning av selvforsyningsgraden handler først og fremst om:

- Å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både planteprodukter til mat og til fôr. Dette må skje i et helhetlig samarbeid mellom alle leddene i verdikjeden for mat. Aktørene må gå sammen om forskning, agronomi, produktutvikling og rammevilkår. Eksempler på gode tiltak er blant annet Matkorninitiativet, Tines grovfôrprosjekt, rådgivning for bedre dyrking, prosjektet Økt Norsk og utvikling av nye norskproduserte planteprodukter til mat.
- Å styrke konkurransekraften mot import; RÅK-produkter, meierivarer, frukt og grønt. Stor forbedring i inntektsmulighetene vil ikke bidra til å øke selvforsyningsgraden hvis ikke konkurransekraften forbedres. Da vil heller selvforsyningsgraden falle, og produksjonsapparatet i Norge vil bli dårligere utnyttet.

Inntekt

I inntektspolitikken prioriterer regjeringen å redusere inntektsforskjellen mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet høyt. Høringen av NOU 2022: 14 Inntektsmåling i jordbruket (Gryttenutvalget) ble avsluttet i januar. Utvalgets hovedoppgave var å vurdere avgrensninger og forutsetninger for å sammenligne næringsinntekt i jordbruket med lønn for arbeidstakere. Operasjonalisering av slike avgrensninger og forutsetninger er krevende. Det er nødvendig at operasjo-

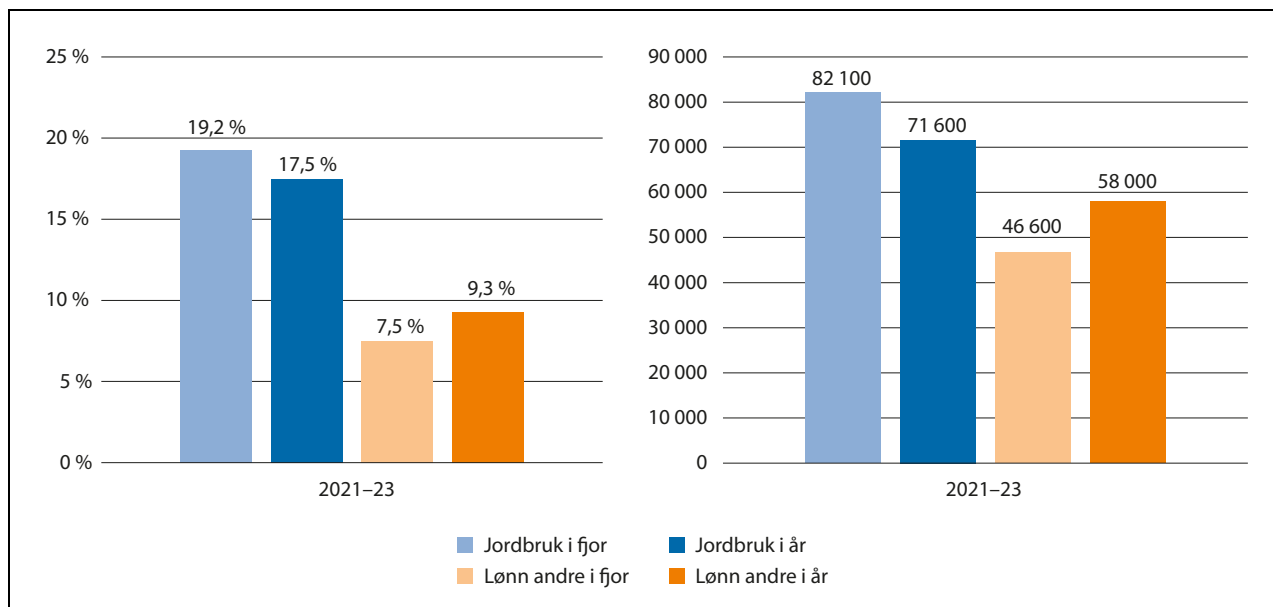
naliseringsen har tilstrekkelig tillit i næringen, hos myndigheter og i samfunnet, og står seg over tid.

Siden denne prosessen pågår, gjorde landbruks- og matministeren det klart at årets oppgjør ville bli gjennomført på ordinær måte, uten endringer i grunnlagsmaterialet. Den inngåtte avtalen er basert på det omforente grunnlagsmaterialet fra Budsjettneemnda for jordbruket. Avtalen viser tydelig at dette ikke er til hinder for en vesentlig nivåheving i jordbrukets inntektsmuligheter.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene er utarbeidet etter de samme prinsippene som de siste vel 20 årene. Enkelte tidsserier i kalkylen er revidert med grunnlag i SSBs landbruksundersøkelse for 2021, noe som gjør at den ligger på et litt lavere nivå enn i fjor, også bakover i tid. Grunnlagsmaterialet viser betydelig inntektsvariasjon i Totalregnskapet, både mellom bruk og fra år til år, bl.a. som følge av ekstremvær, pandemi, markedsutvikling og variasjon i renter, energi-, fôr- og gjødselpriser. Over halvparten av markedsinntektene i jordbruket er nå fra sektorer som ikke har noen offentlig administrert målpris. Jordbruksoppgjøret kan bare gi næringen inntektsmuligheter, og oppgjørets direkte innflytelse på prisdannelsen har vært avtakende over tid. Budsjettneemnda understreker at prognosen for inntektsutviklingen til 2023 er uvanlig usikker. Inntektsutviklingen i jordbruket må vurderes over flere år.

Det totale jordbruksarealet har vært nokså stabilt etter 2014. Iflg. normalisert regnskap har produksjonen av planteprodukter de siste 10 årene økt med om lag 10 pst., mens husdyrproduksjonene bare har økt svakt, etter en midlertidig økning under pandemien. Investeringene har ligget noenlunde stabilt, målt i faste priser. Det har i enkelte områder vært oppbremsing i bygningsinvesteringene, mens omsetningen av maskiner og redskaper i 2022 var rekordhøy. Lønnsomheten i jordbruket er i gjennomsnitt lav, men varierer mye. Årets referansebruksberegninger viser svakest utvikling for melkeproduksjon. Det skyldes reduserte melkekvoter etter økning ifm. pandemien, vekst i produksjons- og rentekostnader og små endringer i melkepris til produsent, som følge av at økningen i målprisen i fjorårets oppgjør ble motvirket av bl.a. økte kostnader ved inntransport og lavere etterbetaling fra Tine.

Figur 6.4 Inntektsutviklingen i jordbruket og årslønn for lønsmottakerne, forutsatt i fjor og beregnet i år for perioden 2021–2023 (Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk inkludert effekt av jordbruksfradraget).

Kilde: Budsjettnemnda, Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene, resultat lønnsoppgjør frontfagene 2023

6.3 Inntektsutviklingen

Etter en beregnet inntektsvekst per årsverk på 14,4 pst. (58 900 kroner) i 2022, prognoserer Budsjettnemnda en ytterligere inntektsvekst på 2,7 pst., (12 700 kroner) per årsverk i 2023. Endringen fra 2021 til 2023 fremgår av figur 6.4. Resultatet inkluderer verdien av jordbruksfradraget, slik Stortinget har forutsatt. En litt svakere inntektsutvikling enn beregnet i jordbruksoppgjøret i fjor, skyldes særlig at kostnadene (inkl. renter) anslås å øke med nesten 7 mrd. kroner fra 2021 til 2023. Kostnadsveksten er særlig stor for gjødsel, kraftfôr, energi, renter og bygningsmaterialer. Før endringer i jordbruksavtalens målpriser og andre prisendringer i 2023, anslås brutto inntektsvekst til 8,7 mrd. kroner i samme periode. På inntektsiden er det i hovedsak inntekter fra kjøtt, korn og direkte tilskudd som øker, mens inntektene fra melkeproduksjon reduseres.

Figur 6.4 viser inntektsutviklingen fra 2021 til 2023 for jordbruket og gjennomsnittlig vekst i årslønn. For perioden 2021 til 2023 er utviklingen beregnet å være 1,7 prosentpoeng (10 500 kroner) svakere enn lagt til grunn i fjor. Variasjon i inntekter og kostnader, og periodisering i Totalkalkylen, har betydning for utviklingen fra år til år, men slik situasjonen har vært det siste året, er resultatet innenfor påregnelige feilmarginer. Anslagene for 2023 innebærer at jordbruket er anslått å få en vekst i kjøpekraft per årsverk på 5,6 pst. fra 2021 til

2023, mot en reduksjon på 1,6 pst. for lønsmottakere i samme periode. Årslønn for andre grupper ble 11 400 kroner høyere enn prognosen i fjor. Fjorårets jordbruksoppgjør skulle legge til rette for å redusere avstanden til andre grupper med om lag 40 000 kroner, sammenlignet med en inntekt i jordbruket i 2022 hvor svikten ift. forutsetningene året før var kompensert. Svakere vekst for jordbruk og sterkere lønnsvekst for andre grupper utgjør 21 900 kroner, tilsvarende 888 mill. kroner.

6.4 Økte inntektsmuligheter

Den inngåtte avtalen har en økonomisk ramme på 4 147 mill. kroner, jf. tabell 6.1. Avviket i forhold til fjorårets forutsetninger blir kompensert, og avstanden til andre grupper kan bli redusert med

Tabell 6.1 Økonomisk ramme for jordbruksavtalen 2023–2024. Mill. kroner.

	Mill. kroner
Endring i målpriser	864
Endret bevilgning på kap. 1150	2 907
Overførte midler	48
Endret verdi av jordbruksfradraget	328
Sum, mill. kroner	4 147

Tabell 6.2 Målprisendringer fra 1. juli 2023.

	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404,1	5,91	0,33	463,4
Poteter	79,0	6,38	0,46	36,3
Grønnsaker og frukt	4 176,3		8,8 %	366,6
Norsk matkorn	204,7	4,75	-0,01	-2,3
Sum målprisendringer				864,0

60 000 kroner på toppen av en kronemessig lik utvikling som andre grupper.

Avtalen innebærer økning i målpriser, som med fullt årsutslag utgjør 864 mill. kroner. Fordelingen av målprisøkningen på produkter fremgår av tabell 6.2. Videre innebærer avtalen en økning i bevilgningen til jordbruksavtalen over statsbudsjettet på 2 907 mill. kroner. I tillegg finansieres avtalen med 48 mill. kroner i ledige midler som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet og et anslag på økt verdi av jordbruksfradraget på 328 mill. kroner. Anslaget på verdi av jordbruksfradraget er usikkert, fordi det ikke finnes tallgrunnlag for å vurdere hvordan de enkelte jordbruksbedriftene vil plassere seg i forhold til regelverket for fradragsrett. Det gjelder spesielt ved en så stor økning i vederlaget til arbeid og kapital som i denne avtalen. Det må antas at en større andel vil gå i taket for fradrag og dermed ikke få noen økt verdi av fradraget. Den beregnede verdien er derfor redusert noe, sammenlignet med Budsjettnemndas beregningsmetode.

Avtalen legger til rette for en økning i inntektsmulighetene på om lag 23 pst., eller vel 110 000 kroner per årsverk, fra 2023, før oppgjør, til 2024. Målprisøkningene fra 1. juli vil gi inntektseffekt allerede i 2023, og den resterende økningen kommer i 2024.

Nettoinntekten i jordbruksforetakene kan ikke vedtas, fordi den avhenger av en rekke andre forhold enn det som avtales i jordbruksoppgjøret, herunder bøndernes egne valg. En høy ramme vil kunne gi større kostnadsvekst, og dermed i seg selv bidra til at forutsetningene om inntektsutvikling ikke oppfylles. Det er dessuten risiko for at en høy ramme gir insentiver til overproduksjon både på kort og lang sikt. Tabell 6.2 viser de avtalte endringene i målpriser fra 1. juli 2023.

Økningen i målpriser anslås å gi en økt utgift til mat på om lag 400 kroner for en gjennomsnitts-

husholdning i året. For anslaget på prisvekst i sektorer uten målpris anslås en effekt på om lag 325 kroner. Det isolerte utslaget av økningen i råvarepriser på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer anslås til 1,0 pst. Endringene i målprisene, bevilgningen til RÅK-ordningen og gjeninnføring av tilskudd til norsk matkorn tar hensyn til konkurransekraften for norske jordbruksvarer når prisforskjellene mellom Norge og andre land øker.

Tekniske forutsetninger

Den inngåtte avtalen legger til grunn tekniske forutsetninger som vist i tabell 6.3. Bl.a. med grunnlag i utviklingen i prisene på urea internasjonalt, nylige reduksjoner i gjødselprisene i Europa og utviklingen i prisene på naturgass, er det anslått en prisreduksjon på 40 pst. for produksjons-sesongen 2024. Anslagene for prisvekst for «andre driftsmidler» og prisforutsetningene for investeringer i maskiner, redskaper og bygninger er relativt høye og delvis basert på å trendfremskrive historisk prisvekst. Anslagene er usikre og må vurderes samlet. I sum innebærer det at partene anslår en samlet vekst i totale kostnader på 790 mill. kroner, som er en klart lavere økning enn de foregående årene.

Med de forutsetningene partene har lagt til grunn, viser linje B i tabellen at det kreves en ramme på om lag 850 mill. kroner mill. kroner å legge til rette for kronemessig lik inntektsvekst i jordbruket som for lønnsinntakene. Deretter legges det inn kompensasjon for avviket i forhold til forutsetningene i fjor (linje C) på 888 mill. kroner. I tillegg innebærer avtalen 60 000 kroner i ytterligere nivåheving av inntektsmulighetene (linje D). Med dette legges det til rette for å redusere avstanden til andre grupper betydelig, og mer enn i noe enkeltoppgjør noen gang.

Tabell 6.3 Tekniske forutsetninger for avtalen.

	Grunnlag	Volum	Pris	Sum
	Mill. kr			Mill. kr
1. Produksjonsvolum	42 618	0,5 %		210
2. Prisendring på varer uten målpris	21 211		3,3 %	700
3a Gjødsel	3 225	10 %	-40 %	-1 100
3b Kraftfôr	9 924	0,5 %	3,3 %	380
3c Energi	4 357			0
3d Andre driftskostnader	14 482	0,5 %	5,3 %	840
4. Sum driftskostnader	31 988			120
5. Kapitalslit og leasing	9 326			400
6. Normalisert realrentekostnad	705			269
7. Arbeidsforbruk	19 523	-1,1 %		-210
8. Lik prosentvis vekst som andre grupper	19 313		4,4 %	850
A. Sum lik prosentvis vekst som andre grupper				519
9. Kronemessig lik inntektsutvikling	40 100		29 400	330
B. Sum lik kronemessig vekst				849
C. Kompensasjon for avvik ift. i fjor			21 900	888
D. Nivåheving	40 100		60 000	2 410
SUM, ramme, mill. kroner				4 147

6.4.1 Utslag på referansebrukene

Budsjettmyndas sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og tilskuddsendringer i avtalen for 2024, inkludert forutsetningene om pris- og kostnadsendringer og økt utnytting av jordbruksfradraget, jf. tabell 6.3.

Tabellen viser fullt utslag for kalenderåret 2024 sammenlignet med 2021, og med 2023 før oppgjøret.

6.5 Hovedprioriteringer

Et betydelig løft for miljø- og klimaarbeidet

I regjeringens politiske plattform heter det at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpasning, og investering i jord. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Den inngåtte jordbruks-

avtalen prioriterer følgende på miljø- og klimaområdet:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, spesielt knyttet til metanhemmere i fôr og tilskuddsordninger som bidrar til reduserte utslipp. Videre støttes videreutvikling av klimakalkulatoren.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med betydelig styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til avrenningsreduerende tiltak. I tillegg settes det i gang arbeid med en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket.
- Avtalen styrker ordninger som vil bidra til en betydelig økt miljø- og klimainnsats i norsk jordbruk, både i form av målrettede tiltak og forbedring av kunnskapsgrunnlaget, herunder vesentlige økninger på ordningene Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen og Verdskapsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket.

Tabell 6.4 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2024, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk.

Referansebruk ¹	Årsverk	2021	2022	2023 før oppgjør	2024	21 til 24	23 til 24
1 Melk. 33 årskyr	2,09	429 200	449 000	374 100	535 600	106 400	161 500
2 Korn. 507 daa	0,46	401 400	775 800	574 600	761 500	360 100	186 900
3 Sau. 169 vinterfôra	1,28	286 400	364 100	472 600	548 600	262 200	76 000
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	1,61	458 200	494 800	457 500	575 000	116 800	117 500
5 Svin og korn. 49 avlssvin	1,65	609 000	754 100	920 800	970 100	361 100	49 300
6 Egg og planteprod. 6831 høner	1,60	516 500	570 500	533 400	586 000	69 500	52 600
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	1,24	501 500	580 400	501 200	683 600	182 100	182 400
8 32 ammekyr	1,20	308 600	386 900	452 300	540 900	232 300	88 600
9 51 dekar frukt og bær	1,82	530 400	550 900	646 700	721 600	191 200	74 900
10 115 dekar grønnsaker + korn	2,02	447 500	553 200	433 100	604 900	157 400	171 800
11 Fjørfe-slakt og planteprodukter	1,01	747 500	980 800	925 800	991 400	243 900	65 600
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	2,02	481 100	516 700	479 800	659 100	178 000	179 300
13 Melk. 16 årskyr, landet	1,76	366 700	390 800	385 900	493 500	126 800	107 600
14 Melk. 53 årskyr, landet	2,47	500 600	513 600	372 800	572 600	72 000	199 800
15 Melk. 71 årskyr, landet	2,88	593 900	615 300	458 700	682 800	88 900	224 100
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	2,09	535 900	573 700	465 900	652 700	116 800	186 800
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	2,01	390 400	405 400	331 600	486 500	96 100	154 900
18 Melk. 36 årskyr, Jæren (2)	1,90	451 000	472 800	378 600	537 100	86 100	158 500
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	2,09	417 200	428 800	367 700	516 600	99 400	148 900
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	2,30	431 500	449 000	320 000	497 400	65 900	177 400
21 Melk. 29 årskyr, Nord-Norge (6,7)	2,17	442 700	454 300	382 000	576 100	133 400	194 100
22 Korn. 331 daa, Østlandet	0,31	393 400	762 200	544 000	735 300	341 900	191 300
23 Korn. 782 daa, Østlandet	0,70	523 800	894 100	732 400	909 900	386 100	177 500
24 Sau. 159 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	1,26	258 600	329 400	434 900	509 800	251 200	74 900
25 Sau. 177 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	1,35	333 500	408 500	509 100	600 200	266 700	91 100
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	1,06	121 500	163 200	233 900	285 600	164 100	51 700
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	1,70	388 000	480 200	558 900	666 000	278 000	107 100
28 Ammeku 29 kyr (5a, 5b, 6, 7)	1,24	326 200	383 000	437 700	522 300	196 100	84 600
29 Ammeku 35 kyr (1, 3, 4)	1,13	292 300	400 400	448 000	529 900	237 600	81 900
30 Ammeku 45 kyr, landet	1,40	368 300	463 600	524 600	629 000	260 700	104 400

¹ Parentesene angir hvilken arealtilskuddssone de ulike referansebrukene er plassert i.

Sterk prioritering av melkeproduksjon

Melkeproduksjonen er høyt prioritert i årets avtale. med betydelig økning av blant annet distriktstilskudd for melk, driftstilskudd, beite-tilskudd og husdyrtilskudd for melkekyr, samt økt målpris. Økning i investeringsmidler er også viktig for utviklingen i norsk melkeproduksjon.

I avtalen er partene enige om at produksjonstaket i melkeproduksjon senkes til 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk. For å stimulere til å øke andelen eid kvote, er partene enige om at i omsetningsrundene i 2023 og 2024 kan inntil 100 pst. av kvotemengden selges privat. Under forhandlingene ble partene orientert om brev fra finansministeren med forslag ifm. statsbudsjettet for 2024, om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote ikke skal inngå i personinntektsgrunnlaget. Partene er enige om at kombinasjonen av disse to justeringene vil bidra til å oppfylle målsetningen om å øke andelen eid kvote, og at det fremover er viktig å gi næringen forutsigbarhet. Partene er derfor enige om at regelverket for kvoteordningen bør ligge fast.

Struktur og tak

I tillegg til strukturgrepet med reduksjon i produksjonstaket for ku- og geitemelk, er partene enige om å differensiere satsene for arealtilskudd for grønnsaker, frukt og bær i alle soner etter foretakets areal av disse vekstene. For grønnsaker økes tilskuddssatsen bare for de første 300 dekar, for frukt for de første 75 dekar og for bær for de første 150 dekar per foretak, jf. fordelingsskjemaet i vedlegg 1.

I jordbruksoppkjøret 2022 ble det nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle vurdere struktur-differensiering og tak på tilskudd over jordbruksavtalen. Det vil være krevende å forvalte struktur-differensierte arealtilskudd, på grunn av at mange planteprodusenter vil kunne havne i en gråsoner med hensyn til om de er i driftsfellesskap eller ikke. Partene er derfor enige om at det ikke skal innføres tak på eller struktur-differensiering av arealtilskuddene på korn og potet.

Partene er enige om å heve taket for avløsning ved ferie og fritid med 30 000 kroner, for å bedre ferie- og fritidsmulighetene for heltids husdyrprodusenter. Videre er partene enige om å fortsatt suspendere taket for utbetaling av tilskudd husdyr i 2024.

Satsing på de unge i næringen

Stabil rekruttering av nye næringsutøvere er nødvendig for å nå målene i norsk landbrukspolitik. Jordbruksavtalen bidrar i sin helhet til å opprettholde gode rammevilkår for næringen. Årets avtale gir en vesentlig økning i inntektsmulighetene i landbruket og styrking av ordninger som er viktig for unge som vil satse på en fremtid i næringen. Avtalepartene er enige om:

- Styrking av investeringsvirkemidlene med 70 mill. kroner, inkludert videreføring av generasjonsskiftetilskudd og særskilte bestemmelser for unge under 35 år. Heving av maksimal prosentsats og kronebeløp som kan gis per prosjekt for investeringer innen løsdrift for storfe skal bidra til å gi større risikoavlastning for den enkelte som investerer.
- Stimulering til økt vekst og verdiskaping for landbruksbaserte næringer innen lokalmat, reiseliv mm. over Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping.
- Styrking av velferdsordningene over jordbruksavtalen for å bidra til rekruttering til jordbruket.
- Kompetanseutvikling bl.a. gjennom støtte til voksenagronomen, mentortjenesten hos NLR og regionale tilskuddsmidler til rekruttering og kompetanseheving. Igangsette en evaluering av voksenagronomen, inkludert en vurdering av hvordan unge og nye bønders kompetansebehov best kan løses fremover i tid.

Økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt

Grøntsektoren er i vekst og har potensial for økt markedsandel og selvforsyning. Avtalepartene mener det er viktig å videreføre satsingen på tiltak som kan bidra til økt innovasjon og vekst i grøntsektoren. Grøntsektoren har gjennom Grøntutvalgets arbeid satt seg ambisiøse målsettinger mot 2035. Næringen har samlet seg og fått en felles strategisk plattform gjennom Forum for Norsk Grønt, og flere større prosjekter som skal bidra til økt konkurransekraft og bærekraft i sektoren er igangsatt. Avtalepartene er enige om å legge til rette for en videre styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt, mer mangfold for forbrukeren og god helse. Følgende ordninger og satsinger er rettet mot grøntsektoren:

- Økte målpriser for frukt, bær, grønnsaker og potet. Videreføre øvre prisgrense på 20 pst.
- Følgende tilskudd økes: Pristilskudd grønt, arealtilskuddet til grønnsaksproduksjon og tilskudd til fellesanlegg frukt.
- Støtte til investeringer innen grøntsektoren, inkl. småskala grøntproduksjon er prioritert.
- Det igangsettes en vurdering av virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet) om det skal kunne gis tilskudd til utprøving og innfasing av mobile enheter og robotisering.
- Avsetting av 8 mill. kroner til prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren over klima- og miljøprogrammet.
- Prioritere nasjonale tilretteleggingsmidler til prosjekter i grøntsektorens verdikjede.
- 3 mill. kroner i økt tilskudd til Opplysningskontoret for frukt og grønt for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Tverrsektorielt arbeid skal vektlegges.
- Støtte til energirådgiving i veksthus i regi av Norsk Gartnerforbund videreføres.

Velferdsordninger

Regjeringen prioriterer en styrking av velferdsordningene i jordbruket. Det er viktig for rekruttering, ferie og fritid, sikkerhet ved sykdom og bidrar til å opprettholde god dyrevelferd. Avtalepartene er enige om å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe for gjennomgang av tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel og landbruksvikarordningen, jf. mandat i sluttprotokollen, vedlegg 1. I avtalen er følgende ordninger og satsinger:

- For tilskudd for avløsning økes satsene med 5 pst., mens maksimalbeløpet per foretak økes med 30 000 kroner til 126 580 kroner.
- Avløsertilskuddet ved sykdom og fødsel mv. styrkes med heving av maksimal dagsats til 2 100 kroner, dvs. en økning på 350 kroner.
- For landbruksvikarordningen heves tilskuddet per årsverk med 10 600 kroner.
- Videre utvikling av velferdsordningene utredes i en partssammensatt arbeidsgruppe frem mot neste jordbruksoppgjør.

Styrking av landbruket i Nord-Norge

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting i mange kommuner i Nord-Norge. Regjeringens nordområdepolitikk har bl.a. som mål å snu den negative befolkningsutviklingen, utnytte de lokale

verdiene til å skape vekst og gjøre nordområdene til sentrum for grønn omstilling. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det igangsatt en særskilt satsing for å mobilisere næring, kompetansemiljøer og virkemiddelapparat til å bremse den negative utviklingen i landbruket i nord og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. Avtalepartene er enige om å videreføre og forsterke satsingen på landbruket i Nord-Norge. Satsingen omfatter særskilt:

- Videreføring av den områderettede satsingen for å utvikle landbruket i nord med tilhørende verdikjeder.
- Styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomien i landsdelen, herunder alle typer distriktstilskudd, driftstilskudd og frakttilskudd. Tilskudd til potet i Nord-Norge utvides til også å omfatte grøntprodukter.
- Høyere tilskuddssats for distriktstilskudd kjøtt i Nord-Norge, som er relatert til produksjonsulemper både hos primærprodusent og i slakterileddet. Dette er et utjevningstiltak som utbetales direkte til bonde.
- Styrking av investeringsvirkemidlene. Bestemmelsen om at det ikke er et maksimalt tak for tilskudd som i dag gjelder i Troms og Finnmark, skal også gjelde i Nordland.
- Handlingsplan for grønt, som er under utarbeidelse i regionen. Det er et viktig tiltak for å vurdere hvordan grøntproduksjonen i Nord-Norge kan styrkes fremover i tid. Oppfølging av handlingsplanen må bl.a. inngå i arbeidet til den områderettede satsingen som er etablert.

Landbrukets utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond omfatter virkemidler innen næringsutvikling, kunnskapsutvikling og klima- og miljøtiltak. Partene er enige om å prioritere investeringsvirkemidler for å imøtekomme løsdriftskravet for små og mellomstore melkebruk. Ordningen styrkes med 70 mill. kroner til 1 220,5 mill. kroner. Det er en samlet økning på nærmere 80 pst. i denne regjeringsperioden. I tillegg prioriteres ordninger med klima- og miljøinnretning og en særskilt satsing på Nord-Norge. Bevilgningen til fondet økes med 273 mill. kroner til 2 331,6 mill. kroner for 2024, og styrkes med 93,8 mill. kroner for 2023. Tilskuddsrammen fra fondet økes med 198 mill. kroner til 2 519 mill. kroner i 2024. Det er nødvendig å styrke fondet for å bedre fondets egenkapital.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Ordningene under Landbrukets utviklingsfond (LUF) omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Regnskap og prognoser for utviklingen av fondet er basert på Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet som ble avgitt 15. mars 2023. Per 31. desember 2022 var fondets egenkapital 603 mill. kroner. Tabell 7.1 viser kapitalsituasjonen i LUF.

Fondet har ansvar for innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Ansvar per 31. desember 2022 er beregnet til 2 368 mill. kroner. I tillegg kommer ansvar for rentestøtteordningen som per 31.12.2022 er beregnet til 150 mill. kroner.

Tilskuddsrammen fra fondet har i flere år vært vesentlig høyere enn bevilgningen inn til fondet, noe som har medført et relativt stort negativt årsresultat for fondet i flere år. Ettersom fondet har hatt en solid egenkapital med årlig tilførsel av innbetalinger i form av tilbakebetaling av investeringslån, har det vært mulig å budsjettere med et visst negativt årsresultat fra jordbruksavtalepartenes side. Investeringslånene vil være tilbakebetalt i løpet av de nærmeste årene og det vil etter det kun være bevilgning til fondet over jordbruksavtalen som tilfører fondet midler.

I de siste års jordbruksoppgjør har det blitt gjort flere tiltak for å styrke fondets egenkapital. I fjorårets jordbruksoppgjør ble bevilgningen til fondet økt med 50 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen fra fondet. Fondet ble også styrket med engangsmidler i 2022 på 57,3 mill. kroner. Det ble videre lagt til grunn at egenkapitalen som et minimum bør være 200 mill. kroner, for å være sikker på å kunne dekke fremtidige utbetalingsforpliktelser.

Videre har ubenyttede rammer på enkelte ordninger blitt inndratt. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det enighet om at det fra årsskiftet 2023/2024 skal innføres en praksis med at ubenyttede ram-

mer på ordninger forvaltet av Landbruksdirektoratet, statsforvalteren og Innovasjon Norge skal inndras til fondet.

Årsresultatet for 2022 ga et positivt resultat på nærmere 60 mill. kroner. Det positive resultatet kommer blant annet av at bevilgningen til fondet ble økt i 2022. Prognosene for 2023–2027 tilsier at fondet, gitt uendret bevilgning inn og tilskuddsramme ut av fondet vil få økte utbetalinger og vil gå med underskudd. Med utgangspunkt i dette vil man i 2027 ikke ha nok egenkapital til å betale ut årlige forventede forpliktelser. Kapitalsituasjonen for LUF må styrkes videre. Landbruksdirektoratet anbefaler sterkt i sin årsrapport om fondet at fondskapitalen og likviditeten til fondet styrkes gjennom økt tilførsel av midler, slik at fondet kan betjene ansvaret og forventede utbetalinger. Alternativt anbefales det at tilskuddsrammen fra fondet reduseres, for å styrke fondet på lengre sikt.

Det er utfordrende å fastsette gode utbetalingsprognoser for et fond som har 26 ulike tilskuddsordninger under seg. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det lagt til grunn at ubenyttede rammer på ordningene forvaltet av Innovasjon Norge, Landbruksdirektoratet og statsforvalteren skulle inndras til fondet ved årsskifte 2023/2024. Inndragning av ubenyttede rammer er et tiltak for å redusere fremtidig ansvar. Avtalepartene er enige om at partene møtes innen 15. februar hvert år for å vurdere inndragning av ubenyttede rammer. Partene er enige om at hovedregelen skal være inndragning av rammer, men med åpning for vurdering av hver av postene. For IBU-ordningen er det skissert en egen løsning jf. kap. 7.2.1. Ubenyttede rammer fra ordninger med samfinansiering fra andre budsjettkapitler og tidsbegrensede ordninger/prosjekter som ikke er avsluttet inndras ikke.

Bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond for 2024 settes til 2 331,6 mill. kroner, en økning på 273 mill. kroner fra 2023. Tabell 7.1 viser oversikt over kapitalsituasjonen til fondet 2022–2027 med utgangspunkt i de endringene som er gjort i årets jordbruksavtale. Bevilgningen til fondet økes med 75 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen fra fondet økes. Kapitalsituasjonen til

Tabell 7.1 Fremføring av kapitalstusjonen for LUF for 2022–2027. Mill. kroner.

	Regnskap 2022	Prognose 2023	Prognose 2024	Prognose 2025	Prognose 2026	Prognose 2027
Bevilgning	1 578,6	2 058,6	2 331,6	2331,6	2331,6	2331,6
Engangsmidler	57,3	168,8				
Renteinntekter	7,8	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Andre inntekter ¹	25,5	23,5	23,5	23,5	23,5	23,5
Bevilgning kap. 1149	42,4	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
SUM INNTEKTER	1 711,6	2 278,8	2 383,1	2383,1	2383,1	2383,1
Utbetalinger av tilskudd fra fondet jf. årsrapport LUF 2022	1 609,4	2 108,5	2 247,0	2238,1	2272,5	2354,2
Utbetalinger kap. 1149	42,4	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Endring i tilskuddsramme ²		75,0	198,0	198,0	198,0	198,0
SUM UTBETALINGER	1 651,8	2 203,5	2 465,0	2456,1	2490,5	2572,2
RESULTAT	59,8	75,3	-81,9	-73,1	-107,4	-189,1
<i>Utvikling i egenkapital</i>	<i>602,6</i>	<i>677,9</i>	<i>596,0</i>	<i>522,9</i>	<i>415,5</i>	<i>226,4</i>
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto IN	638,3	578,0	592,0	519,9	413,0	224,1
Utestående investeringslån	9,0	6,2	4,0	3,0	2,5	2,2
Tapsfond risikolån BU	-44,4					
Kortsiktig gjeld	-0,3					

¹ Omfatter overføringer fra to statsforvaltere til ordningen Verdensarv, samt overføring fra Reindriftens utviklingsfond til ordningen konfliktforebyggende arbeid og overføring fra Miljødirektoratet til ordningen Utvalgte kulturlandskap.

² Endring i tilskuddsrammen for 2024 (ut over prognose satt i årsrapport for LUF 2022) kommer trolig ikke til utbetaling i sin helhet i 2024.

fondet er fremdeles krevende og må holdes under oppsyn også fremover i tid.

Partene er videre enige om at Landbrukets utviklingsfond tilføres 93,75 mill. kroner i engangsmidler for 2023. Fondet styrkes videre med 75 mill. kroner for å dekke ekstra tilskuddsramme i 2023 til Forskningsmidlene over jordbruksavtalen på 5 mill. kroner og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling på 70 mill. kroner.

7.1.2 Tilskuddsramme for LUF

Tabell 7.2 viser tilskuddsramme for LUF i 2024, samt endring i tilskuddsramme fra 2023 til 2024. 70 mill. kroner av ledige midler for 2023 benyttes

til å styrke Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket i inneværende år. 5 mill. kroner av ledige midler for 2023 benyttes til å styrke forskningsmidlene i 2023. For 2024 er partene enige om at tilskuddsrammen for fondet økes med 198 mill. kroner og settes til totalt 2 519 mill. kroner. Utbetalingsforpliktelser for rentestøtteordningen på 40 mill. kroner og utbetalinger til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet på 4,2 mill. kroner fremgår ikke av tilskuddsrammen.

En vesentlig del av tilskuddsrammen for LUF er i 2024 avsatt til ordninger som skal stimulere til næringsutvikling, investering og bedriftsutvikling i landbruket, rekruttering og kompetanseheving. Skogbruk og ordninger knyttet til klima- og miljø-

Tabell 7.2 Tilskuddsramme for LUF. Mill. kroner.

	2023	Ekstra 2023	2024	Endring 2023–2024
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1 150,5		1 220,5	70,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler inkl. grøntprosjekter	16,0		16,0	
Regionale tilretteleggingsmidler	40,0		41,0	1,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		17,0	0,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		14,7	0,0
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		14,0	0,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,0	0,0
Mentorordning	4,0		0,0	-4,0
Forskning og utvikling	77,0	5,0 ¹	83,5	6,5
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk mat	66,0		71,0	5,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	84,3		84,3	0,0
Bondens marked og Norsk Gardsost	4,0		3,0	-1,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi-utvikling i landbruket	162,0	70,0	222,0	60,0
Skogbruk	260,0		270,0	10,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	3,0		1,5	-1,5
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170,0		200,0	30,0
Drenering	68,0		68,0	0,0
MetanHUB	0,0		10,0	10,0
Klimasmart landbruk	10,0		10,0	0,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		31,0	0,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		14,0	0,0
Klima- og miljøprogram	37,0		40,0	3,0
Biogass	13,0		22,0	9,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		25,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme²	2 321,0	75,0	2 519,0	198,0

¹ 0,5 mill. kroner skal gå til evaluering av voksenagronomen i 2023 jf. kap. 7.2.5.2. Avsetningen for 2023 skal også dekke utredningene omtalt i kap. 7.2.6.

² I tillegg til tilskuddsrammen må det med utgangspunkt i utbetalingsprognosene for fondet, jf. Landbruks direktoratets årsrapport for fondet, avsettes en ramme på 40 mill. kroner til rentestøtteordningen og 4,2 mill. kroner til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet. Disse avsetningene er inkludert i fremtidige utbetalingsprognoser for fondet.

tiltak utgjør en annen sentral del av tilskuddsrammen til fondet. Avtalepartene er enige om å prioritere investeringstilskudd for å imøtekomme dyrevelferdskrav, ordninger med klima- og miljøinnretning og en distriktsrettet satsing i Nord-Norge.

7.2 Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket

Flere av virkemidlene som ligger under Landbrukets utviklingsfond er viktige for å følge opp ambisjonene i Hurdalsplattformen knyttet til utvikling og investering innen landbruksnæringen, økt produksjon og omsetning av lokalmat og -drikke og økologisk mat, samt utdanning, kompetanseheving og landbruksforskning.

Sentrale mål for virkemidlene er å legge til rette for flere gründere, flere vekstkraftige bedrifter og innovative næringsmiljøer i landbruket. Risikoavlastende virkemidler er et viktig bidrag til en mer konkurransedyktig og fremtidsrettet landbruksproduksjon over hele landet. Flere av virkemidlene har videre som mål å lette oppstartsutfordringer og bidra til kompetanseutvikling i næringen. Ordningene har derfor betydning for rekrutteringen til landbruket.

7.2.1 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midlene) har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Gjennom investeringer og moderniseringer i driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og produktivitetsvekst i landbruket.

En annen viktig begrunnelse for modernisering av driftsapparatet er hensynet til dyrevelferd. Investeringsbehov med bakgrunn i dyrevelferds-hensyn skal derfor prioriteres høyt for IBU-ordningen. Det understrekes at støtte til slike investeringer omfatter alle typer produksjoner, herunder også de kraftfårkrevende produksjonene. Det legges til grunn at dette også følges opp i de regionale partnerskapene i deres prioriteringer av virkemiddelbruken.

Modernisering av driftsapparatet gir også mulighet for en mer miljøvennlig produksjon og mindre utslipp av klimagasser, eksempelvis

energieffektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser.

Det er et særskilt behov for å støtte investeringer på små og mellomstore melkebruk for å imøtekomme kravet om løsdrift for storfe, som trer i kraft i 2034. Tall fra Tine og Kukontrollen viser at 72,1 pst. av melka i 2022 ble produsert i løsdriftsfjøs. 49,0 pst. av besetningene var imidlertid fortsatt i bås fjøs (3 237 bås fjøs). Det har de seneste årene vært stor pågang etter investeringsvirkemidlene i de fleste fylkene. Blant annet som følge av kraftig kostnadsvekst, har pågangen etter investeringstilskudd i melkeproduksjon i flere fylker gått ned det siste året.

Det er behov for å gjøre kraftfulle tiltak for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet. En betydelig andel av de gjenværende bås fjøsene er på små og mellomstore bruk på Vestlandet og i deler av Innlandet, der ressursgrunnlaget tilsier at det er krevende å øke produksjonen vesentlig for å oppnå tilfredsstillende økonomi i driften. I Hurdalsplattformen ble det signalisert tydelige ambisjoner om å styrke investeringsvirkemidlene i landbruket. Med økningen som ligger inne i avtalen er den samlede økningen for IBU hittil i denne regjeringensperiode på 80 pst. I tillegg ble det i fjorårets jordbruksoppgjør gjort flere endringer for å tilrettelegge for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekt, særlig innen melkeproduksjon. Maksimal tilskuddssats ble hevet til 40 pst. og øvre grense for tilskudd ble hevet til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Det ble også innført et tilskudd til ressurskartlegging i forkant av selve investeringsprosjektene. Dette skal bidra til at planleggingen av investeringene blir bedre. Videre ble to utredningsprosjekter igangsatt for å få bedre kunnskap om eventuelle geografiske variasjoner i byggekostnader og forholdet mellom offentlig og privat finansiering av investeringsprosjektene. Kunnskap og erfaringer fra prosjekter der man har jobbet systematisk for å legge til rette for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter, som «Innlandsfjøsset», bør utnyttes og spres i rådgivingsapparatet.

Avtalepartene viser til at det kun er 10 år til løsdriftskravet trer i kraft. Det er nødvendig å få opp takten på investeringene, særlig for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet. IBU-midlene har en tydelig distriktsprofil siden den fylkesvise fordelingen av midlene tar hensyn til sentralitet i tillegg til omfanget av jordbruksproduksjonen i fylket. Midlene har også en tydelig strukturprofil ved at små og mellomstore bruk skal prioriteres. Bruk med inntil

30 kyr skal prioriteres ved investeringer innen melkeproduksjon. Partene er enige om at maksimal tilskuddssats for tilskudd til investeringer innen løsdrift for storfe settes til 50 pst. og øvre grense for tilskudd til settes til 5 mill. kroner. Bestemmelsen om at det ikke er et maksimalt tak for tilskudd som i dag gjelder i Troms og Finnmark, skal også gjelde i Nordland. Endringene skal gjelde fra 1.7.2023. Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Endringen i maksimal støtteutmåling som nå ligger til grunn vil derfor ligge fast i perioden frem til 2034. Virkemiddelapparat og rådgivings-tjenester må fremdeles jobbe for å få ned investeringskostnadene i prosjektene gjennom god planlegging. I tillegg til de fylkesvise rammene avsettes det en egen pott til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner. Denne rammen kan benyttes av fylker som har brukt opp egne fylkesrammer. Det skal rapporteres særskilt på bruken av disse midlene. Tiltaket skal evalueres etter to år.

IBU-midlene blir fordelt mellom fylkene etter en fordelingsnøkkel som bl.a. skal ta hensyn til landbruksproduksjonen i fylket og distriktshensyn. Etterspørselen etter midler er ujevn mellom fylkene. Mens noen fylker over år opplever stor etterspørsel og av den grunn må gi lavere støtteutmåling per prosjekt, har andre fylker over år lavere etterspørsel og kan gi høyere støtteutmåling i prosjektene. Det er uheldig når det blir stor ulikhet i støtteutmåling mellom fylkene på ellers like prosjekter pga. ulikhet i tilgjengelige rammer. For å håndtere denne problemstillingen har Innovasjon Norge i juni hvert år kommet med forslag til en viss omfordeling av rammene. I praksis er det relativt små summer som har blitt omfordelt. Ved årsskiftet 2022/2023 stod det igjen til sammen 96 mill. kroner i ubenyttet IBU-ramme. I tillegg til at rammen har økt vesentlig de siste årene, kan dette være et uttrykk for en noe avventende holdning blant bøndene som følge av økte kostnader. Det er viktig å bruke investeringsmidlene for å sikre omstilling i landbruket over hele landet. Som følge av dette, og som følge av flere fylkesoppløsninger fra 2024, er avtalepartene enige om at ubenyttede midler ved årsskiftet skal inndras og fordeles ut igjen til samtlige fylker. Fordelingsnøkkel fra før fylkessammenslåingene legges til grunn.

Det er en ambisjon å øke produksjon og forbruk av norsk frukt og grønt. Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal fremdeles være et tydelig prioritert område, herunder også støtte til investeringer innen småskala grøntproduksjon.

IBU-ordningen er også et virkemiddel for å fremme rekruttering til næringen, både fordi

ynge gårdbrukere investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør det for å legge til rette for neste generasjon. Næringsutøvere under 35 år er prioritert i deler av regelverket. I 2022 gikk 30 pst. av investeringstilskuddene til personer under 35 år. Det har også vært en kraftig økning i generasjonsskiftetilskudd over ordningen. Generasjonsskiftetilskuddet er ment som et investeringstilskudd til mindre investeringer på gården i forbindelse med et generasjonsskifte. Tilskuddet kan også innvilges til en førstedel av en etappevis utbygging, f.eks. knyttet til løsdriftsfjøs, men der det ikke er avklart om man vil eller kan foreta hele investeringen. Det nye tilskuddet til ressurskartlegging, innført fra 2023, er også et tilskudd som er godt tilpasset unge bønder som har overtatt gård og har behov for å kartlegge muligheter og alternativer før en ev. større investering. Innovasjon Norge gir i dag inntil 2 mill. kroner i generasjonsskiftetilskudd.

Spørsmålet om det skal kunne gis tilskudd til utprøving og innfasing av mobile enheter og robotisering over IBU-ordningen har i flere runder blitt fremmet av næringen. IBU-ordningen har hittil ikke gitt støtte til mobile installasjoner eller frittstående maskiner. Over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket, som ligger under Bionova, gis det i dag tilskudd til utprøving av teknologi og løsninger på gårdsnivå som enda ikke er hyllevarer. Innføring av et slikt tilskudd reiser derfor både spørsmål om en tydelig faglig begrunnelse for om offentlig støtte til mobile enheter i landbruket skal prioriteres, hvilken ordning det er naturlig at en slik ev. støtte skal forvaltes under og hvilke avgrensinger som ev. må gjøres, knyttet til slik støtte. Avtalepartene er enige om at virkemiddelapparatet, herunder Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet og eventuelt flere, samarbeider om en vurdering i form av en skriftlig rapport på dette området som ferdigstilles innen 31.12.2023.

Det er en generell føring for IBU-midlene å prioritere klima- og energieffektive løsninger. I perioden 2020–2023 har det blitt gitt et ekstra tilskudd for å premiere landbruksbygg innen tradisjonelt landbruk som har tre som byggemateriale. Avtalepartene er enige om at tilskuddet videreføres i sin nåværende form.

God håndtering av gjødsel i forbindelse med husdyrproduksjon er viktig både for å forhindre forurensning og for å kunne få til en best mulig utnyttning av gjødsel som ressurs.

Avtalepartene er enige om at den øvre grensen for tilskudd til bygging av gjødsellager heves til 250 000 kroner per prosjekt. I takt med utbyg-

ging av biogassanlegg, vil biorest fra biogassproduksjon fremover kunne bli en stadig viktigere gjødselkilde for landbruket, herunder også biorest fra annet organisk materiale enn husdyrgjødsel. I mange tilfeller kan det være hensiktsmessig at det etableres felles lager for biorest i istedenfor lager på den enkelte gården. Fordi fellesanlegg vil kunne bli kostbare, er avtalepartene enige om at øvre tilskuddsgrense for slike fellesanlegg settes til 200 000 kroner per landbrukseiendom som er medeier i anlegget.

Risikolån – toppfinansiering i områder med lavt pantegrunnlag

Ordningen med risikolån landbruk over IBU-ordningen er et supplerende verktøy som kan benyttes til å redusere risikoen i investeringsprosjekt, særskilt i områder med lavt pantegrunnlag. Innlån skjer gjennom Innovasjon Norges generelle innlånsvirksomhet, mens tapsavsetningen skjer fra IBU-ordningen og er balanseført i regnskapet til Landbrukets utviklingsfond. Gjennomgangen av ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 ble gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag, vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. I tillegg til muligheter for risikolån over IBU-ordningen, har landbruket gjennom Innovasjon Norge også tilgang på lavrisikolån bevilget over Nærings- og fiskeridepartementets budsjetter. Historisk sett har det blitt gitt mye lavrisikolån i områder der lokalbankene har lite tilbud (f.eks. Nord-Norge og nord i Trøndelag). Det vises også til den pågående utredningen om forholdet mellom offentlig og privat finansiering av investeringsprosjektene som skal ferdigstilles innen 31.12.2023. Ordningen med risikolån videreføres i sin nåværende form.

Samlede føringer for 2024

Avtalepartene er enige om at rammen for IBU-ordningen økes med 70 mill. kroner til 1 220,5 mill. kroner. Økningen må særskilt ses i lys av behovet for omstilling på grunn av krav til dyrevelferd. Det er behov for oppgradering av driftsapparatet innenfor alle produksjoner for å imøtekomme krav til dyrevelferd. Behovet er størst når det gjelder omstilling til løsdriftsfjøs for storfe, særskilt for små- og mellomstore melkebruk.

Det avsettes en egen pott til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner som alle fylker kan trekke på når egne fylkesrammer er

brukt opp. Det skal rapporteres særskilt på bruken av disse midlene. Tiltaket skal evalueres etter to år.

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket skal legges til grunn for forvaltningen av midlene. Ut over føringene som går frem av dagens forskrift er avtalepartene enige om følgende nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2024:

- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.
- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke eller minimum 10 måneders lagringskapasitet for husdyrgjødsel, samt lager med fast toppdekke til biorest og øvrig organisk gjødsel. Det kan også gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket, med en øvre grense på 250 000 kroner per prosjekt. Ved investering i felleslager for biorest settes øvre grense for tilskudd per landbrukseiendom til 200 000 kroner.
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer settes til 40 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd settes til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Den øvre grensen gjelder ikke i Nordland, Troms og Finnmark.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer innen løsdrift settes til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd settes til 5 mill. kroner per prosjekt. den øvre grensen gjelder ikke i Nordland, Troms og Finnmark.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.

- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.

IBU-ordningen har etter hvert svært mange føringer både gjennom forskrift og andre nasjonale føringer og gjennom regionale føringer. På nasjonalt nivå er det behov for å foreta en gjennomgang av hva som bør være forskriftsfestet innenfor ordningen og hva som ikke bør være det.

Avtalepartene er enige om at Innovasjon Norge, sammen med representanter fra avtalepartene, tar en gjennomgang av de nasjonale føringene med sikte på målretting og forenkling. Arbeidet ferdigstilles innen 1.10.2023.

7.2.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)

Formålet med de nasjonale tilretteleggingsmidlene (NT-midlene) er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppe for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, samt fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, og forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggingstiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

Midlene må ses i sammenheng med bedriftsrettede virkemidler innen næringsutvikling forvaltet av Innovasjon Norge, samt regionale tilretteleggingsmidler innen næringsutvikling og kompetanseheving forvaltet av fylkeskommunen. I 2023 ble ordningen styrket med 10 mill. kroner, både gjennom overføring av tilskuddsmidler for å styrke utviklingen innen økologisk landbruk og for å legge til rette for en særskilt prioritering av prosjekter som bidrar til utvikling innen grøntnæringen.

Satsingen som er igangsatt for å øke konkurransekraften og etterspørselen etter norsk frukt og grønt må videreføres. Gjennom tilskuddsmidlene over ordningene er det igangsatt en rekke forprosjekter og hovedprosjekter som det kan være aktuelt å støtte videre.

Det er viktig å prioritere prosjekter som kan bidra til en positiv utvikling innen produksjon og omsetning av økologiske varer.

Avtalepartene er enige om at avsetningen for 2024 videreføres med 16 mill. kroner. Følgende

områder og prosjekter gis prioritet ved søknadsutlysning i 2024:

- Prosjekter innen grøntsektorens verdikjede som følger opp de anbefalte innsatsområdene i rapporten «Grøntsektoren mot 2035».
- Utviklingsprosjekter innen økologisk landbruk.
- Prosjekter som bidrar til å styrke HMS-arbeidet i landbruket.

7.2.3 Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket (RT-midler)

De regionale tilretteleggingsmidlene skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom utviklings- og mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til bl.a. kommuner, organisasjoner og forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Ordningen forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen av ordningen. Det er til en viss grad overlapp mellom disse midlene og midlene til rekruttering og kompetanseheving, jf. kap. 7.3.5. Begge ordningene er forvaltet av fylkeskommunen og under samme forskrift, men med enkelte mindre ulikheter i bestemmelsene for ordningene. Det foreslås at det ses på muligheten for å slå sammen ordningene for å legge til rette for forenkling og bedre forvaltning av midlene totalt sett.

Avtalepartene er enige om at avsetningen til regionale tilretteleggingsmidler i landbruket settes til 41 mill. kroner i 2024. Økningen må ses i sammenheng med at det ikke er avsatt nasjonale midler til å støtte opp om Bondens marked regionalt jf. kap. 7.2.10. Det forutsettes ellers at den strategiske innretningen på bruken av tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsrettede virkemidlene regionalt, og at arbeidet er godt forankret i de regionale partnerskapene.

7.2.4 Områderettet innsats

For å legge til rette for målrettet innsats i områder som har særskilte utfordringer har det blitt avsatt midler til særskilte områderrettede tiltak. I jordbruksoppkjøret for 2023 ble det satt av 17 mill. kroner til en ny satsing på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. I tillegg ble det satt av 3 mill. kroner til fjellandbruket. Disse to

områderettede satsingene har politisk vært et sentralt virkemiddel for å synliggjøre regional innsats med utgangspunkt i potensial og utfordringer for disse områdene.

Avtalepartene er enige om å videreføre satsingen på fjellandbruket med 3 mill. kroner i 2024. Satsingen skal forankres i regionalt partnerskap for landbruk, og ses i sammenheng med de regionale tilretteleggingsmidlene som fylkeskommunene forvalter.

Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Matproduksjon, et levedyktig landbruk og rikholdige areal- og naturressurser er en rygggrad for bosettingsstrukturen i nord. Landbruket i nord er særlig sårbart med få kompetansemiljøer, små produsentmiljøer, og til dels store avstander mellom bønder. Det gir utfordringer med hensyn til å sikre rekruttering ved generasjonsskifte, gode kunnskaps- og kompetansemiljøer og å sikre innovasjon og utvikling i næringen. Dette var bakgrunnen for at det i jordbruksoppgjøret i 2023 ble etablert en ny satsing for bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord på 17 mill. kroner som skal evalueres etter tre år. Minimum 5 mill. kroner ble øremerket forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Formålet med satsingen er å bidra til å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk. Troms og Finnmark fylkeskommune koordinerer satsingen i samarbeid med bl.a. Nordland fylkeskommune, organisasjonene i landbruket, statsforvaltere, Sametinget, NIBIO og øvrige forsknings- og kunnskapsmiljøer. Regionalt partnerskap landbruk i Nord-Norge er godt i gang med å følge opp satsingen, herunder organisering og gjennomføring av arbeidet.

Som del av dette har også fylkeskommunene i Troms og Finnmark og Nordland besluttet å tildele egne regionale utviklingsmidler for å forsterke satsingen ytterligere. Partnerskapet vil jobbe videre med satsingen med utgangspunkt i fire arbeidspakker: «Fra bås-fjøs til løsdrift», «Økonomi og lønnsomhet», «Økt bruk av utmarksbeite i nord» og «Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon».

Landbruks- og matdepartementet er i ferd med å ferdigstille forskriften for forvaltningen av virkemidlene. Fra 1.1.2024 vil Troms fylkeskommune overta det forvaltningsmessige ansvaret for ordningen.

Avtalepartene er enige om at satsingen videreføres med 17 mill. kroner i 2024, og minimum 5 mill. kroner av disse øremerkes NIBIO.

7.2.5 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdanningssystem bidrar til å tilby utøverne i landbruket rett kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike rådgivingstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger bl.a. av type produksjon. En rekke av ordningene over jordbruksavtalen bidrar til å styrke kompetansen i næringen, spesielt ordninger innenfor Landbrukets utviklingsfond.

I tillegg til ordningene som omtales nedenfor, omfatter IBU-ordningen, Utviklingsprogrammet, de nasjonale tilretteleggingsmidlene, de regionale kompetansenettverkene for lokalmat og avsetningen til skogbruk, kompetansehevende tiltak for den enkelte næringsutøver. Rådgivingstjenesten i regi av Norsk landbruksrådgiving er sentral for kompetanseheving i landbruket, og en bidragsyter til kunnskapsbasert utvikling av produksjonsgrunnlaget på den enkelte gård.

Utdanningsprogrammet naturbruk i videregående skole har hatt en jevn økning i antall søkere over flere år. Målrettede rekrutteringstiltak og større oppmerksomhet om betydningen av grønne næringer, kan ha bidratt til denne utviklingen. Imidlertid er det få søkere til disse fagene sammenlignet med andre fag i videregående skole, og søkningen til landbruksfagene på Vg2 og Vg3 har gått ned de siste årene. Den relativt svake rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole kan få konsekvenser for kompetansen i landbruket.

7.2.5.1 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving

Fylkeskommunene forvalter virkemidler til styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Prioriterte områder for ordningen er støtte til etterutdanning i landbruket, og tiltak som retter seg inn mot rekruttering, likestilling og omdømmebygging.

Avtalepartene er enige om å videreføre avsetningen med 14 mill. kroner for 2024. Jf. kap. 7.2.3

foreslås det at det ses på muligheten for å slå sammen RT-ordningen med denne ordningen, for å legge til rette for forenkling og bedre forvaltning av midlene totalt sett.

7.2.5.2 *Nasjonal modell for voksenagronomen*

Landbruket er en kompetansekrevede næring som fordrer at man har oppdatert kunnskap i ulike produksjoner, i tillegg til praktisk erfaring og kunnskap. Mange av de som etablerer seg i næringen i dag har en annen utdanning enn landbruksfaglig utdanning. I tillegg til de ordinære utdanningsløpene er det derfor nødvendig med fleksible løsninger for kompetanseheving. En fleksibel landbruksutdanning er også et viktig tiltak for de som ikke har noen tilknytning til landbruket fra før, men som ønsker seg inn i næringen. Det er stor interesse for voksenagronomordningen, og etter flere år med vekst i deltakelsen, ser det nå ut til at den er stabilisert på et nivå som gir mulighet for et økonomisk bærekraftig og forutsigbart tilbud for fylkeskommunene.

Voksenagronomen, som ble etablert i 2018, er et toårig samlingsbasert opplæringsløp for deltagere over 25 år som har brukt opp retten sin til videregående opplæring. I utgangspunktet legges opplæringsloven til grunn. Det betyr at man etter to år avlegger eksamen og får den samme sluttkompetansen med yrkestittel agronom som det ordinære elever i videregående skole får etter 3 år på naturbruk (Vg1 naturbruk, Vg2 landbruk og gartner og Vg3 landbruk). Når det gjeler gartneropplæringen, «voksengartneren», tilsvarer det første året Vg2 landbruk og gartner i ordinær skole, og det andre året det som tidligere het Vg3 gartner i skole. Etter omlegging av skoleløpet i ordinær videregående skole, der Vg3 ble endret til en toårig læretid, gir ikke lenger «voksengartneren» formell sluttkompetanse. Partene bli i fjor enige om at opplæringsmodellen for «voksengartneren» skal fortsette på samme måten som i dag, og evalueres etter fem år.

Faglig råd for naturbruk har gitt innspill til at opplæringsløpet for landbruksopplæringen i videregående skole bør endres fra tre år i skole med sluttkompetanse yrkestittel agronom til et fireårig løp, inkludert læretid, med sluttkompetanse fagbrev. På den bakgrunn er Utdanningsdirektoratet i gang med å utrede om agronomopplæringen i videregående skole bør endres. Det vil være flere fordeler med et opplæringsløp som ender med sluttkompetanse fagbrev. En slik endring vil imidlertid få konsekvenser for voksenagronomen, ved at dagens modell ikke lenger vil

gi en formell sluttkompetanse, slik situasjonen nå har blitt for gartneropplæringen. Videre er det spørsmål om dette kan få konsekvenser for det samlede tilbudet og fagmiljøet på naturbruk i de videregående skolene. Basert på årets søkertall vil det, i fylkeskommunal regi, være flere som følger opplæringen på Vg3 landbruk på voksenagronomen enn i det ordinære skoleløpet i skoleåret 2023–2024.

Evaluering av voksenagronomen og vurdering av opplæringsstruktur i videregående skole

Våren 2024 uteksamineres det femte kullet voksenagronomdeltagere. Avtalepartene er enige om å evaluere erfaringene med voksenagronomordningen, med hensyn til målgruppe, faglig innhold, modell og formell vs. uformell sluttkompetanse.

Det er videre enighet om at det i evalueringen av voksenagronomordningen inngår en vurdering av konsekvenser av et mulig endret opplæringsløp innen landbruk i videregående skole.

Det er viktig for unge og nye bønder å få mulighet til å skaffe seg relevant og oppdatert kompetanse, både gjennom voksenagronomen og gjennom ordinært skoleløp. Videre er det et stort behov for kompetente avløsere, både i forbindelse med svangerskap, og svangerskapspermisjon, ferie og fritid.

Det avsettes derfor midler til en evaluering av ordningen som også omfatter en analyse av hvordan utdanningsbehov best kan løses for unge og nye bønder, og for avløsere. Dette er også en oppfølging av ambisjonen i Hurdalsplattformen om å «gjennomgå og betre landbruksutdanninga på alle nivå».

Avtalepartene er enige om å videreføre avsetningen til voksenagronomopplæringen med 17 mill. kroner. Av dette skal 0,3 mill. kroner gå til drift av felles pedagogiske og digitale løsninger for hele landet, basert på prosjektet som ble igangsatt i forbindelse med etableringen av voksenagronomordningen. Det avsettes videre 0,5 mill. kroner over forskningsmidlene for 2023 til en evaluering av ordningen, herunder en vurdering av strukturen i landbruksopplæringen i videregående skole.

7.2.5.3 *Mentorordning i landbruket*

Norsk landbruksrådgiving har siden 2017 hatt ansvar for et forsøk med en lavterskel mentorordning i landbruket, i samarbeid med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Fra 2020 har ord-

ningen vært en nasjonal ordning. Målet med tiltaket har vært å bistå unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter innenfor landbruket eller landbruksbaserte næringer, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. Tilrettelegging for nettverk mellom adeptene som deltar i mentorordningen har vært vektlagt. Fra 2024 innlemmes støtten til tiltaket på 4 mill. kroner i tilskuddet som gis til Norsk Landbruksrådgiving over post 77.13 *Tilskudd til rådgivning*. Støtten vil være et bidrag til at Norsk Landbruksrådgiving kan videreføre en tjeneste knyttet til mentorbistand for unge produsenter.

7.2.5.4 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Kompetansenettverksordningen for lokalmat finansieres over LUF og forvaltes av noen utvalgte fylkeskommuner, som fordeler midler til fem regionale aktører som er ansvarlige for aktivitetene i kompetansenettverkene jf. tabell 7.5.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Dette kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester. De fem ansvarlige fylkeskommunene skal bidra til god koordinering mellom kompetansenettverkene, mellom fylkene som hører til i det

enkelte nettverkets virkeområde, og opp mot andre kompetansetilbud i regionen. Det legges videre til grunn at kompetansenettverkene samarbeider med Norsk Mat om synliggjøring av det samlede tilbudet via lokalmat.no

Avtalepartene er enige om at avsetningen til drift av de fem kompetansenettverkene for lokalmat holdes uforandret på 14 mill. kroner i 2024. I tillegg kommer 0,7 mill. kroner til administrasjons- og gjennomføringskostnader. Fordeling av tilskudd mellom nettverkene fremgår av tabell 7.3.

7.2.6 Forskning og utvikling

Midler til forskning og utvikling over jordbruksavtalen har som formål å støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Forskning av høy kvalitet og med relevans for sektorens næringsliv skal bidra til økt matproduksjon, trygg mat, god dyrevelferd og til økt bærekraft og konkurransevne i sektoren.

Som prioriterte forskningstema foreslås økt innsats innenfor temaene klima, matsikkerhet og beredskap, og kunnskapsutvikling som bygger opp under Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad. Det er særskilt behov for tiltak som kan bidra til reduksjon av klimagassutslippene i jordbruket, herunder kunnskap som kan bidra til å redusere utslipp av lystgass og metan. Forskning på bærekraftig fôr basert på norske ressurser vil være et annet prioritert område, og vil inngå i arbeidet med det målrettede samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr som ble lansert i Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. Det er i dag knyttet usikkerhet til den globale matforsynings-situasjonen, som sannsynligvis vil få konsekvenser

Tabell 7.3 Regionale kompetansenettverk og ansvarlige fylkeskommuner

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Forslag 2023 mill. kroner
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge	Agder og Rogaland	2,40
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,55
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge	Vestland	2,40
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag.	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,90
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge.	Nordland og Troms og Finnmark	2,75

i lang tid fremover. Det er viktig å ha et langsiktig perspektiv både med hensyn til stabil tilgang på innsatsfaktorer, og utvikling av mer bærekraftige løsninger. Forskningsprosjekter finansiert over ordningen skal resultere i anvendte løsninger med stor nytte for næringen.

Avtalepartene er enige om at avsetningen økes med 6,5 mill. kroner til 83,5 mill. kroner til forskning og utvikling for 2024. Ordningen styrkes videre med 5 mill. kroner i 2023, der 0,5 mill. kroner skal benyttes til evaluering av Voksenagronomen jf. kap. 7.2.5.2. Det vises ellers til videreføring av avsatte midler til forsknings- og utredningsprosjekter til NIBIO under kap. 7.2.4 innenfor satsingen på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord, samt det pågående prosjektet PREIS jf. kap. 7.2.7.

Støtten til det norsk-svenske samarbeidet innen hesteforskning skal videreføres på samme nivå som tidligere.

Avtalepartene er enige om at det gjennomføres følgende utredninger dekket av ledige midler for 2023:

- Som en oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden er det behov for styrket kunnskapsgrunnlag om avrenning fra skogarealer og identifisering av eventuelle effekter av skogsdrift. Utredningen gjennomføres innen 1.3.2024.
- 1 mill. kroner til kartlegging av tilgangen på avløserer og landbruksvikarer og hvordan den kan styrkes. Dette inkl. hvordan de ulike avløserlagene har valgt sin tilpasning ut fra størrelsen på geografisk ansvarsområde, tetthet av jordbruksforetak, type produksjoner mv.

7.2.7 PREIS

Landbruket har over tid fått et omfattende tilbud av teknologiske løsninger. Det er nødvendig å tilpasse løsningene til norske produksjonsforhold og til bondens behov. Videre er det viktig med nøytrale råd om nye teknologiske løsninger. I den forbindelse har NIBIO sammen med en rekke samarbeidspartnere etablert prosjektet «Presisjonsjordbruk ut i praksis», forkortet PREIS. Formålet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at alle norske gårdbrukere som ønsker får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er godt testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bondens eierskap til lagringsløsninger for innsamlede data. Dette er informasjonstjenester som har potensial til å redusere klima- og miljøbelastninger fra jordbruket, og/eller gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomi på gårdsnivå. Skreddersydd brukerstøtte og rådgiv-

ning i skjæringspunktet mellom ny teknologi og agronomi er en integrert del av systemet.

NIBIOs samarbeidspartnere i prosjektet er Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgivning. I tillegg deltar pilotbønder i forbindelse med utprøving av ny teknologi. Prosjektet må sikre god dialog med andre aktører med tilgrensende digitaliseringsprosjekt, for eksempel Klimasmart landbruk.

Avtalepartene er enige om å avsette 4 mill. kroner for 2024, som er prosjektets siste år. Ved avslutning av prosjektet må det gjøres en vurdering av hvordan resultatene fra prosjektet kan tas videre ut i praksis.

7.2.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat (SNM) har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norsk produsert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitets-sikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, generisk informasjon om økologisk mat, samt drift og utvikling av databasen lokal-mat.no. Stiftelsen skal også drifte det nasjonale nettstedet for Inn på tunet.

Det oppdaterte KSL-verktøyet, som nå er inne i sitt tredje driftsår, har bidratt til effektivisering gjennom god dataflyt for bønder, varemottakere, rådgiver og tilsyn. Antall spørsmål i egenrevisjonen er redusert med 25 pst., og det er rom for ytterligere forenklinger fremover. Stiftelsen viser til at det ligger et stort effektiviseringspotensial i å supplere fysiske revisjoner med digitale revisjoner, og vil innværende år starte et prosjekt som skal teste ut en slik løsning for 150 revisjoner.

Avtalepartene er enige om at drift og utvikling av KSL er stiftelsens hovedoppgave. Videre utvikling av KSL og å øke antallet revisjoner skal prioriteres. Stiftelsen skal fortsette å markedsføre merkeordningene Spesialitet og Beskyttede betegnelser.

Stiftelsen må også fortsette arbeidet med å videreutvikle merkeordningen Nyt Norge. Partene legger til grunn at merkeordningen samfinansieres mellom Omsetningsrådet, merkebrukerne og dagligvarehandelen, i tråd med planen styret i Norsk Mat har lagt opp til. Utover dette må stiftelsen ivareta arbeid med godkjen-

ningsordningen for Inn på Tunet, kunnskapsbasert informasjon om økologisk mat, måling av salg av lokalmat, samt drift av lokalmat.no.

Partene er enige om å øke avsetningen til Stiftelsen Norsk Mat med 5 mill. kroner til 71 mill. kroner for 2024.

7.2.9 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) skal bidra til vekst og verdiskaping innen lokal mat og drikke, reiseliv, herunder jakt- og fisketurisme, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Innovasjon Norge forvalter programmet, som er et sentralt virkemiddel for å oppnå målsettingene i landbrukspolitikken, og da spesielt for å bidra til vekst, verdiskaping og sysselsetting i distriktene.

Programmet tilbyr finansiering til bedrifter som ønsker å vokse, støtte til etablering av forpliktende bedriftsnettverk, samt støtte til tilpassede kompetansetiltak til bedriftene. Utviklingsprogrammet kan også støtte kompetanse- og produktutvikling for aktører som ønsker å selge jaktoplevelser, og for de som ønsker å videreforedle og selge viltkjøtt. I tillegg skal nasjonale og regionale omdømmetiltak i programmet bidra til å øke kunnskap om de næringene programmet dekker, både hos forbrukere, i markedet og i samfunnet generelt, og til å øke kompetanse og bygge stolthet i næringen.

Den gode utviklingen innenfor nye næringer er et resultat av at man over lang tid har bygget stein på stein i et samarbeid mellom det offentlige og næringen selv. Veksten på lokalmatområdet, inkludert reindriftsprodukter, har vært svært stor over mange år. I dag har lokalmat blitt et område dagligvarehandelen profilerer seg på og som reiselivet etterspør. Siden 2001 har virkemidlene i Utviklingsprogrammet vært helt sentrale i denne utviklingen. Bedriftene som produserer lokalmat, reiselivsopplevelser og Inn på tunet-tjenester m.m. bidrar positivt på norsk landbruks omdømme. Videre bidrar bedriftene til økt verdiskaping og sysselsetting i distriktene. Muligheten for å etablere nye næringer på sitt gårdsbruk, har også bidratt til at flere unge ønsker å overta gården.

Finansieringsvirkemidler

Dagens utviklingsprogram støtter de bedriftene innenfor andre næringer som ønsker å vokse. I

2022 var det en nedgang i søknadstilfanget fra vekstbedrifter. Årsaken er sannsynligvis ettervirkninger av pandemien, kombinert med usikkerhet knyttet til kostnadsøkninger. For 2023 melder IN at interessen for vekststøtte igjen er økende, særlig fra lokalmatprodusentene. IN har planer om å starte et mobiliseringsarbeid for å øke etterspørsel av programmets ordninger generelt og finansieringsordningene spesielt, med særlig mål om å nå frem til reiselivsaktører og Inn på Tunet-tilbydere.

Utvikling av næring knyttet til høstbare viltressurser skal fortsatt vektlegges i programmet. Erfaringene fra Inn på tunet-løftet 2 og annet utviklingsarbeid med Inn på tunet skal nyttiggjøres inn i utviklingsprogrammets samlede portefølje og i videre arbeid med vekstbedrifter, nettverk og omdømmearbeid. Innenfor reiselivsområdet bør det blant annet gjøres en vurdering av mulighetene for å se innsatsen rettet mot landbruk og reindrift i sammenheng.

Omdømmeporteføljen

Omdømmeporteføljen ble revidert i 2022. I hovedsak innebærer dette at porteføljen i større grad skal bidra til regional utvikling, og at innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner. Sentrale omdømme-prosjekter har de siste årene vært Matstreif, deltakelse på Internationale Grüne Woche (IGW), Det Norske Måltid og støtte til regionale matfestivaler. Matstreif ble gjennomført for siste gang i 2023. Dersom næringen i Oslo-regionen selv ønsker dette, kan det isteden etableres en regional matfestival.

Det har over en 15-års periode blitt gitt støtte til mat- og drikkekonkurransen Det Norske Måltid. Prosjektet har siden 2020 vært kategorisert som et nasjonalt omdømme-prosjekt. Innovasjon Norge har vært vedtaksmyndighet for støtte som har blitt gitt til dette tiltaket, men har i sin saksbehandling vurdert det som utfordrende å kunne gi støtte til Det Norske Måltid uten å komme i konflikt med statsstøtteregelverket. Med bakgrunn i dette gis det ikke videre støtte til Det Norske Måltid over Utviklingsprogrammet.

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er et viktig tiltak som blant annet skal bidra til regional utvikling innenfor lokalmat og reiseliv. Et krav for deltakelse er at regionene skriftlig synliggjør hvordan IGW-deltakelsen skal kobles opp mot øvrig næringsutviklingsarbeid i regionen. Det har blitt arbeidet for å skalere ned IGW-deltakelsen noe. I 2023 ble antall del-

takende regioner redusert fra 3 til 2. Videre skal regiondagen i 2023 gjennomføres i Norge. Til-takene som ble gjennomført i 2023 skal evalueres.

Kompetansebehov

Innovasjon Norge, Stiftelsen Norsk Mat og Landbruksdirektoratet er alle sentrale tilbydere av kompetansetiltak til lokalmatprodusenter. De har i fellesskap gjort en vurdering av innretningen av dagens kompetansetilbud. Bakgrunnen er en tilsynelatende nedgang i interessen for de kompetansetilbudene som finnes. De viser til at tilbudet til bedriftene er spredt på mange aktører både nasjonalt og regionalt, noe som gjør tilbudet uoversiktlig. Det har i tillegg skjedd en rivende utvikling på lokalmatområdet siden eksisterende kompetansetilbud ble etablert, og det finnes nå et mangfold av store og små lokalmatprodusenter som opererer i ulike markeder og som har ulike kompetansebehov. Det er derfor grunn til å tro at deler av kompetanseporteføljen bør justeres for å tilpasse kompetansetilbudet til endrede behov.

Med bakgrunn i dette er avtalepartene enige om at det gjennomføres en kartlegging av lokalmatprodusentenes kompetansebehov og av om dagens kompetansetilbud er dekkende.

Styringsgruppen for utviklingsprogrammet

Avtalepartene er enige om at dagens styringsgruppe for programmet ikke fungerer optimalt slik den er innrettet i dag. Det er behov for å styrke arbeidet med strategisk utvikling og synliggjøring av politikkområdet andre landbruksbaserte næringer i landbruket. Avtalepartene er derfor enige om at dagens styringsgruppe legges ned, og at det etableres en ny modell for et rådgivende utvalg/strategisk gruppe for Utviklingsprogrammet, som styrker forankringen av programmet i næringen og på politisk nivå nasjonalt og regionalt. Gruppen møtes to ganger årlig. Den strategiske gruppen skal bestå av:

- Politisk nivå i Landbruks- og matdepartementet (leder av gruppen)
- Ledere i faglagene i jordbruket og reindriften
- Politisk nivå i fylkeskommunen
- Administrerende direktør i Innovasjon Norge

Andre aktører kan trekkes inn ved behov. I tillegg bør det legges til rette for at gruppen får innspill fra relevante næringsaktører og interesseorganisasjoner. Avtalepartene vedtar et mandat for den

strategiske gruppen i etterkant av årets jordbruksoppgjør.

Avtalepartene er enige om at avsetningen til Utviklingsprogrammet videreføres med en bevilgning på 84,3 mill. kroner for 2024.

7.2.10 Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost

Avtalepartene er enige om å videreføre bevilgningen til Norsk Gardsost og Bondens Marked Norge i 2024 med hhv. 1 mill. kroner og 2 mill. kroner. Tilskuddet skal benyttes til aktivitet innenfor organisasjonens virke. Støtten skal bidra til å opprettholde aktivitet og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og matkultur, og med det være et synlig bidrag til utviklingen av Norge som matnasjon. Bevilgningen til de regionale Bondens Marked videreføres ikke, men det vises til at Bondens marked regionalt kan søke støtte over Regionale tilretteleggingsmidler forvaltet av fylkeskommunene, som er styrket med 1 mill. kroner.

7.2.11 Inn på tunet-løftet 2

Inn på Tunet-løftet 2 er et treårig prosjekt som har pågått i perioden 2019–2022. Noen aktiviteter fortsetter ut i første halvår 2023. Total ramme for løftet er 12 mill. kroner som har vært finansiert over LUF. En stor del av løftet har vært å gjennomføre fire pilotprosjekter som ble avsluttet i desember 2023. Det er utarbeidet et digitalt veiledningsmaterieell for kjøp av Inn på Tunet-tjenester, der erfaringene fra pilotprosjektene er trukket inn.

Siste strategi for Inn på tunet er fra 2012. Det er et godt momentum for å utarbeide en ny strategi på området nå, slik at ny kunnskap fra løftet kan tas videre raskt. Å få på plass en nasjonal strategi på området er også viktig fordi det innenfor Inn på tunet er en lang rekke nasjonale og regionale aktører som har et tilretteleggings- eller utviklingsansvar. For å lykkes er det derfor viktig med god koordinering og ansvarsfordeling mellom aktørene. I tillegg er det behov for en god tverrsektoriell forankring.

Avtalepartene er enige om at det, med utgangspunkt i dette, utarbeides en ny nasjonal strategi for Inn på tunet i løpet av 2024. I arbeidet må det vurderes om det er resultater fra Inn på Tunet-løftet 2 som også kan være relevant for Ut på vidda-tilbudene. Hovedansvaret for å utarbeide strategien legges til Landbruksdirektoratet, i samarbeid med relevante aktører. Mandat for arbeidet

utarbeides av avtalepartene i etterkant av årets jordbruksoppgjør.

7.2.12 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapingsprogrammet er fra 2023 lagt til Bionova. Programmet har som mål å bidra til produksjon og bruk av fornybar energi internt i landbruket og salg av biovarme til andre samsfunnssektorer. Programmet skal også støtte uttesting av ny produksjonsteknologi, som kan redusere klimagassutslippene og øke konkurransekraften for landbruket. Dette vil gi økt verdiskaping basert på landbrukets egne ressurser og bidra til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken.

Bioenergi er en sentral del av fornybardelen av programmet. Programmets målområde omfatter også anlegg som kombinerer biovarmeproduksjon med strømproduksjon fra solceller. Videre gis det støtte til prosjekter med ren strømproduksjon fra solceller til næringsformål på landbruks-eiendommen. Det kan også gis støtte til kombinerte el-/varmeanlegg basert på biobrensel, såkalte CHP-anlegg. Det stilles de samme kravene til lønnsomhet som for rene bioenergianlegg. Slike løsninger gir gårdsbruk muligheter for å bli selvforsynte med energi. Et annet utviklingsområde er produksjon av biokull som sideprodukt til bioenergi. Dette er særlig interessant som et klimatililtak, gjennom binding og lagring av karbon i jord.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor programmet. Utviklingen har nådd et punkt hvor det er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for biogassanlegg, men det er relativt store gjødselvolum som skal til for å forsvare investeringer i biogass. Innblanding av andre råstoffkomponenter som f.eks. fiske-slam, gir en produksjonsgevinst. Det er også en trend at lønnsomheten for solcelleanlegg blir bedre.

Programmet skal bidra til å introdusere ny klima- og miljøvennlig teknologi i landbruket. Dette gjelder utviklings- og utprøvningsprosjekter knyttet til uttesting av ny produksjonsteknologi og nye løsninger på gårdsnivå. Det er en naturlig kobling mot Bioøkonomiordningen under Bionova og innsatsen rettet mot agritech-bedrifter, også for utvikling av hjemmemarkedet.

Avtalepartene legger til grunn at verdiskapingsprogrammet for fornybar energi, som en del av Bionova, skal videreutvikles til å ta et mer helhetlig ansvar for gode løsninger når det gjelder

klima, miljø og energi for landbruket. Programmet kan gjennom dette gi et aktivt bidrag til at målet i klimaavtalen med jordbruket nås. Fremover forventes det økt investeringsbehov i biorest-lager og gårdsanlegg, gitt at det legges opp til økt utnyttelse av husdyrgjødsel til produksjon av biogass. Verdiskapingsprogrammets innretning gir gode muligheter for å bidra til å introdusere ny teknologi og bruk av fornybar energi i landbruket, samt bruk av landbrukets ressurser til produksjon av energi til andre sektorer og samsfunnsområder.

Årets ramme for programmet ble disponert i mars, og mer enn 400 søknader ble liggende ubehandlet. Avtalepartene er enige om å styrke avsetningen for 2023 med 70 mill. kroner av ledige midler, og at avsetningen til programmet økes med 60 mill. kroner for 2024.

7.2.13 Skogbruk

Skogressursene er viktige for sysselsetting og verdiskaping i Norge. En ansvarlig og langsiktig forvaltning av skogressursene er en forutsetning for å produsere skog med kvalitetstømmer og slik bidra til fremtidig verdiskaping og karbonbinding. Skogen er også viktig for friluftsliv, naturmangfold og kulturminner, samt for å redusere risiko for flom, skred og ras. Gode avveininger mellom aktivitet og miljøhensyn i skogbruket står sentralt i regjeringens skogpolitikk.

Skog i vekst tar opp CO₂, og aktiv skogskjøtsel med planting, gjødsling og ungskogpleie gir økt CO₂-opptak. Skogens positive klimabidrag går frem av Regjeringens klimastatus og -plan (særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2022–2023)). Regjeringen vil bruke skogen aktivt som en del av klimapolitikken.

Med bakgrunn i at hogsten har økt de siste årene, øker også behovet for planting og ungskogpleie. Skogkultur er viktig for fremtidig virkestilgang, verdiskaping og CO₂-opptak i norske skoger. Klimaplan 2021–2030 peker på at økt skogkulturinnsats kan gi betydelige klimabidrag fremover. Regjeringen vil øke tilskuddene til skogplanting, ungskogpleie og andre skogkulturtiltak for å øke CO₂-opptaket og sikre ressursgrunnlaget for industrien. Regjeringen vil vurdere nye klimatililtak i forvalta skog som har høyt potensial for økt opptak og er enkle å implementere. Dette gjelder spesifikt styrket ungskogpleie og stubbebehandling mot rotråte.

Et velfungerende skogsveinett er avgjørende for en lønnsom verdikjede og for tilgang til fornybart råstoff til det grønne skiftet. Nybygging av

skogsveier og standardheving av gamle veier legger til rette for rasjonell og kostnadseffektiv transport. Veiinvesteringene bidrar også til å gjøre skogsveinettet mer robust mot klimaendringer og klimarelaterte skader. Ved bygging av skogsveier skal det tas nødvendige hensyn til naturmangfold, kulturminner og andre miljøverdier, i tråd med forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveger for å vise at eventuelle naturverdier hensyntas. Satsingen på skogsbilveinettet for å tilpasse det til endrede klimaforhold og moderne tømmertransport videreføres.

Bærekraftig skogbruk krever et godt kunnskapsgrunnlag for å gjøre avveininger mellom økonomi og miljø og sikre god måloppnåelse. Det er viktig at beslutninger gjøres med grunnlag i kunnskap som er basert på dokumenterbar og etterprøvbart informasjon om de naturressursene som skal forvaltes. Viktige kilder er Landsskogtakseringen, Kilden (skogportalen), Askeladden (kulturminner og kulturmiljø) og Naturbase. Skogeiere har ansvar for å følge opp foryngelse og ivaretagelse av nøkkelbiotoper, samt andre hensyn som friluftsliv og kulturmiljøverdier.

Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer er det grunnleggende virkemiddelet for å sikre god oversikt over skogressursene og dermed et godt beslutningsgrunnlag for skogtiltak og verdiskaping. Samtidig er dette viktig for å sikre god nok kunnskap om hvor de viktige miljøverdiene er slik at de kan tas hensyn til, og for å kunne dokumentere skogbrukets miljøinnsats. Skogbruksplanleggingen er modernisert de siste årene, blant annet når det gjelder miljøregistreringsmetodikk i samsvar med inndelings- og beskrivelsessystemet fra Natur i Norge – Artsdatabanken og når det gjelder bedre overvåking av nøkkelbiotoper. I en utredning fra Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet fra 2021, om forvaltning av den eldste skogen og nøkkelbiotopene, er det foreslått forbedringer i opplegget for miljøregistreringer som departementet skal følge opp.

Tilskudd til miljøtiltak i skogbruket skal bidra til at miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivare tatt og videreutviklet. For eksempel kan midlene gå til langsiktig bevaring og skjøtsel av nøkkelbiotoper, kompensasjon for økte driftsutgifter og fjerning av utenlandske treslag av hensyn til miljøverdier, samt skjøtselstiltak for å ivareta landskap, friluftsliv og kulturminner. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med forskrift om næringsutvikling og miljøtiltak i skogbruket. Til tross for at det er informert bredt om ordningen,

har det vært lavere etterspørsel enn den avsatte rammen de siste årene.

Landbruksdirektoratet har på oppdrag fra LMD utredet innrettingen på ordningen for miljøtiltak i skogbruket under LUF. Denne ble lagt frem til jordbruksoppgjøret 2022.

For å bidra til økt og mer effektiv bruk foreslår Landbruksdirektoratet blant annet å forenkle søknadsprosedyrer, beskrive klarere hva som inngår i ordningen, og videreføre en beløpsgrense per prosjekt, men å løfte denne noe. Videre anbefaler direktoratet at ubrukte midler det enkelte år skal kunne tilbakeføres til ordinære skogkulturtiltak. Departementet vil følge opp utredningen på egnet måte, bl.a. med mål om å øke etterspørselen til miljømidlene, slik at det blir mindre ubrukte midler enn i dag.

Kompetansehevede tiltak er sentralt for gjennomføringen av skogpolitikken. Skogkurs – Skogbrukets Kursinstitutt – er en viktig aktør i denne sammenheng, og retter seg mot både offentlig og privat veiledningsapparat, skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Løpende kompetanseheving er en forutsetning for skogeierens muligheter til selv å kunne legge til rette for økt verdiskaping med basis i eiendommens ressurser. Som en del av dette har Skogkurs også kurs om jakt, vilt, viltkjøtt og utmarksnæring.

Avtalepartene er enige om å øke avsetningen til skogbrukstiltak med 10 mill. kroner, til 270 mill. kroner for 2024. Av dette øremerkes 5 mill. kroner til miljøtiltak. Fordelingen mellom de ulike virkemidlene vil gjøres etter drøftinger mellom avtalepartene. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

7.2.14 Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin

Regjeringen har fastsatt et mål om færrest mulig villsvin spredt ut over et minst mulig område i Norge. Handlingsplan mot villsvin 2020–2024, beskriver en rekke tiltak og virkemidler som bygger opp under dette målet. Handlingsplanen følges opp av Miljødirektoratet og Mattilsynet på sine respektive ansvarsområder. Fellingsstatistikk og overvåkingsdata tyder på at villsvinbestanden – og den økende trenden siden 2012 – trolig ble snudd til nedgang i jaktåret 2021/2022. Det er ikke rapportert om økt utbredelse. Denne utviklingen må ses i sammenheng med nedgang i den svenske villsvinbestanden.

Det er nødvendig å holde trykket på villsvin oppe blant grunneiere og jegere. Avtalepartene er

enige om at det settes av 1,5 mill. kroner til tiltak mot villsvin i 2024, en halvering fra 2023. Midlene er en del av en helhetlig innsats for å redusere forekomst og utbredelse av villsvin.

7.2.15 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift forvaltes av Statsforvalteren i Trøndelag. Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk, i tillegg til konflikter mellom reindrift og andre berørte parter.

Konfliktforebyggende er regulert i forskrift til reindrifftsavtalen. I Reindrifftsavtalen 2023/2024 ble det enighet om å åpne for søknader om tilskudd til vedlikehold av gjerder som får godkjent sluttrapport fra og med 2023. Slik søknad kan sendes første gang fem år etter at sluttrapport for prosjektet er godkjent. Det er et vilkår for tilskudd til vedlikehold at gjerdet er i bruk, er løpende vedlikeholdt, i god stand og har fungert etter hensikten. Det gis et tilskudd på 10 kroner per løpemeteter gjerde.

Avtalepartene er enige om at det settes av 1,5 mill. kroner til ordningen over jordbruksavtalen, en avsetning på samme nivå som over reindrifftsavtalen. 0,1 mill. kroner av totalrammen settes av til administrasjon, fordelt likt på reindrifftsavtalen og jordbruksavtalen.

7.3 Miljø og klima

I Hurdalsplattformen er klima- og miljørådsatsingen i landbruket formulert slik:

«Klimagassutsleppa frå landbruket skal redusertast og opptaket av karbon aukast, samstundes som vi aukar sjølvforsyninga og tilpassar produksjonen til eit endra og vanskelegare klima. Ein variert bruksstruktur som er tilpassa Noreg sine naturressursar og geografi, gir dei beste moglegheitene til å produsere mat på ein berekraftig og klimavennleg måte. Det er òg viktig for å sikre god dyrevelferd, auka mattryggleik og betre beredskap.»

I regjeringens politiske plattform heter det også at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, og investering i jord.

Det er viktig for regjeringen å prioritere arbeidet med grønn omstilling og ivareta et bærekraf-

tig landbruk, både knyttet til arbeid med miljørettede tiltak og reduksjon av klimagasser, herunder oppfølging av intensjonsavtalen om klima med jordbruket, og biobasert sirkulærøkonomi. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Miljø- og klimasatsingen over jordbruksavtalen skal bidra til å opprettholde kulturlandskapet og til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, herunder utslipp til luft og vann. Flere av miljøordningene bidrar også til bedre agronomi. Avtalepartene vektlegger i årets jordbruksforhandlinger følgende på miljø- og klimaområdet:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatilpassing, spesielt knyttet til metanhemmere i fôr og tilskuddsordninger som bidrar til reduserte utslipp og økte opptak.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med betydelig styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til avrenningsreducerende tiltak. I tillegg er det enighet om å igangsette arbeidet med en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket.
- Avtalepartene er videre enige om en styrking av ordninger som vil bidra til en betydelig økt miljø- og klimainnsats i norsk jordbruk, både i form av målrettede tiltak og forbedring av kunnskapsgrunnlaget, herunder vesentlige økninger på ordningene Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologitvanning i landbruket.
- Avtalepartene er enige om en betydelig satsing på frukt og grønt.

Regjeringen har også etablert Bionova som skal være et viktig verktøy både for oppfølging av intensjonsavtalen om klima og for å utvikle den biobaserte sirkulærøkonomien.

Konkretisering av avtalepartene sine prioriteringer blir omtalt under de ulike ordningene.

Samlet oversikt over miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen for 2024

Avtalepartene er enige om å avsette 9 305 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljøeffekt i 2024, dette er 1 113 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2023.

Tabell 7.4 gir en oversikt over den samlede satsingen på miljø- og klimaområdet i årets jordbruksforhandlinger.

Tabell 7.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøformål, mill. kroner i 2024

Kap. 1150		2023	2024	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170	200	30
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68	68	0
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	31	0
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	37	40	3
Post 50	Klimasmart Landbruk	10	10	0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	25	0
Post 50	Biogass	13	22	9
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	162	222	60 ¹
Post 50	MetanHUB	0	10	10
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14	14	0
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 74.16	Beitetilskudd	1 349,0	1 886,9	537,9
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 360,5	5 567,3	206,8
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	786,1	1 006,1	220
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,6	162,6	16
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	0	18	18
Post 77.11	Støtte til avls.org., klimakammer	0	0	2
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
	Sum virkemidler innen miljø- og klima	8 192,2	9 304,9	1 112,7

¹ I tillegg 70 mill. kroner i ledige midler i 2023.

Overordnede rammebetingelser på klima- og miljøområdet

Norge har meldt inn et forsterket klimamål under Parisavtalen om å redusere utslippene med minst 55 pst. innen 2030, sammenlignet med nivået i 1990. Regjeringen har nylig sendt et forslag til Stortinget om endring av klimaloven som følge av denne innmeldingen. Av Parisavtalen går det frem at vi må bedre evnen til å møte negative klimaendringer og kutte klimagassutslipp på en måte som ikke truer matproduksjonen. Mens både Norge og EU fortsatt hadde klimamål for 2030 om 40 pst. utslippsreduksjon, inngikk Norge en forpliktende klimaavtale med EU om å samarbeide om å oppfylle våre respektive klimamål for 2030, herunder innenfor ikke-kvotepiktig sektor, der

jordbruket er plassert. Også EU forsterket sitt klimamål i 2021 og har nylig vedtatt nytt klimaregelverk. Norge vil gå i dialog med EU for å avklare vilkårene for norsk deltakelse i det oppdaterte EU-regelverket. For at regelverket skal gjelde for Norge, må Stortinget gi sitt samtykke. Av regjeringens politiske plattform fremgår det at regjeringen ikke vil innføre avgift på klimagassutslipp som følger av biologiske prosesser. Videre vil regjeringen oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktøy. Det viktigste nye verktøyet er Bionova, en finansieringsmekanisme som blant annet skal støtte klimatiltak i landbruket.

Klimaplan for 2021–2030 (Meld. St. 13 (2020–2021)) inneholdt en plan for å oppfylle Norges forpliktelse for 2030 under Parisavtalen, i samarbeid

med EU. Denne klimaplanen ble behandlet i Stortinget 8. april 2021, i samsvar med Innst. 325 S (2020–2021) til Meld. St. 13 (2020–2021). I klimaplanen slås det fast at intensjonsavtalen om klima mellom regjeringen og jordbruket fra 2019 ligger til grunn for det videre klimaarbeidet i landbruket, og at et bærekraftig og levende landbruk i hele landet er en viktig del av det grønne skiftet, og det grønne næringslivet som Norge skal ha i tiårene fremover. Videre fremgår det av Klimaplan 2021–2030 at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør på en klimasmart og bærekraftig måte. Jordbruket har selv levert en klimaplan, Landbrukets klimaplan, som synliggjør hvordan jordbruket vil følge opp intensjonsavtalen om klima. Utviklingen av virkemidler skal følges opp i de årlige jordbruksoppgjørene. I Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 var det bred enighet om at intensjonsavtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje. Det må derfor legges vekt på å redusere utslippene per produsert enhet. Å bedre kunnskapen og praksisen for opptaket av karbon i jord, jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene, blir et viktig arbeid fremover. I 2020 sluttet Norge seg til «Fire promille-initiativet», som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Klimaloven forplikter regjeringen til årlig å rapportere til Stortinget på klimamåloppnåelse. Regjeringens klimastatus og -plan, som legges frem som et særskilt vedlegg til statsbudsjettet hvert år, er regjeringens svar på denne forpliktelsen. Klimastatus og -plan viser hvordan regjeringen ligger an til å nå klimaforpliktelser og -mål, samt oppsummerer regjeringens klimapolitikk for måloppnåelse.

Klimaendringer kan gi nye muligheter for produksjon som bøndene vil utnytte, men endringene vil også medføre stor usikkerhet. Utvikling av tilpasset teknologi, forskningsbasert og praktisk agronomisk kunnskap, er en forutsetning for å lykkes under mer krevende værforhold. Det fremgår av regjeringsplattformen at regjeringen vil styrke klimaberedskapen. Varmere klima fører med seg et uforutsigbart værmønster der flom og skred, skogbranner, jorderosjon, steinsprang og tørke vil forekomme oftere. Samfunnssikkerheten utfordres og tilgangen på livsviktige naturressurser trues. Behovet for klimaforebygging- og klimatilpasning er stort og økende. NOU 2022: 3 «På trygg grunn» tydeliggjør også behovet for at sam-

funnet er bedre rustet mot naturhendelser. Også i jordbruket er det viktig med innsats som bidrar til å binde jordsmonnet, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og som er viktig for overvannshåndtering og flomdemping. Regjeringen vil fremme en stortingsmelding om klimatilpasning i løpet av 2023.

Jordbruksavtalen omfatter flere økonomiske virkemidler som skal stimulere til redusert avrenning til vassdrag og kyst, eksempelvis gis det tilskudd for at kornarealer og vassdragsnære arealer ikke jordarbeides om høsten. I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vannedirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte vannforvaltningsplaner, med tilhørende tiltaksprogrammer, er vedtatt for årene 2022–2027. Planarbeidet viser at jordbruk fremdeles er en av hovedpåvirkerne på vannet i Norge, og en av hovedårsakene til at miljømålene ikke er nådd for mange av vannforekomstene. Det er behov for en betydelig styrket innsats mot forurensning fra jordbruk i planperioden 2022–2027 for å oppnå målet om god tilstand i alle landbrukspåvirkede vannforekomster.

Det er et viktig landbrukspolitisk mål å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, og bedre ivaretagelse av kulturlandskapet og naturmangfoldet. Stortinget har fastsatt et mål om at årlig omdisponering av dyrka mark skal under 3 000 dekar innen 2025, og regjeringen skal ifølge Hurdalsplattformen vurdere om målet skal settes til 2 000 dekar. Landbruket har et ansvar for å følge opp disse målene gjennom god forvaltning og drift av sine arealer.

I jordbrukslandskapet er det store verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø. Jordbruket har et eget ansvar for å ta vare på dem, jf. nytt nasjonalt mål på kulturmiljøfeltet; «Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.» Landbruksarealene er viktige områder for utøvelse av friluftsliv, og det er derfor viktig å gi allmennheten mulighet for ferdsel i landskapet.

I desember 2022 ble partslandene til Konvensjonen om biologisk mangfold enige om et nytt globalt rammeverk for naturmangfold. Avtalen inneholder fire hovedmål som skal nås innen 2050 og 23 mål som skal nås innen 2030. Mange av målene har direkte relevans for landbruk, herunder mål om restaurering av forringet natur, opprettholdelse av genetisk mangfold, reduksjon av forurensning og matsvinn, og insentiver og subsidier som kan skade naturmangfold. I tillegg er det et spesifikt mål om bærekraftige primærnæringer.

Alle målene er globale, og skal nås gjennom globale initiativ og nasjonale bidrag. Landene skal redegjøre for sine nasjonale bidrag gjennom oppdaterte nasjonale handlingsplaner og strategier. For å følge opp det globale rammeverket, vil regjeringen legge frem en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for naturmangfold. Denne skal være klar til det neste partsmøtet under Konvensjonen om biologisk mangfold høsten 2024.

Regjeringen følger opp tiltaksplanen for bekjempelse av fremmede skadelige arter (2020–2025) og tiltaksplanen for pollinerende insekter (2021–2028). Det er også et tverrsektorielt samarbeid om tiltak for truet natur. Sektorvise tiltak for biologisk mangfold skal bidra til å nå det nasjonale målet om at ingen arter og naturtyper skal utrykkes, og at utviklingen til truet natur, nær truet natur og naturtyper skal bedres.

7.3.1 Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. samlet for årene 2021–2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives all jordbruksaktivitet innen sektorene jordbruk, transport, oppvarming og arealbrukssektoren (unntatt skog) i det offisielle utslippsregnskapet. Det er etablert en regnskapsgruppe, bestående av avtalepartene, som skal gjøre opp status for progresjon og utvikling i arbeidet med å følge opp avtalen. Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet utgjør sekretariatet for regnskapsgruppa. Regnskapsgruppas rapport for arbeidet i 2022 kan leses i kap. 3.5.1.2.

Det er etablert et tredelt rapporteringssystem, som til sammen vil gi et faglig grunnlag for å vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i avtalen. Klimaavtalens første gap-rapportering og tiltaksrapportering vil ferdigstilles høsten 2023.

Regnskapsgruppa skal også bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget om klimagassutslipp og opptak fra jordbruket og effekt av tiltak, ved å initiere utviklingsprosjekter og følge med på relevant forskning som kan ligge til grunn for videreutvikling av nasjonal utslippsmetodikk.

Regnskapsgruppa skriver i sitt innspill til jordbruksforhandlingene at det fremover bør prioriteres kunnskapsutvikling knyttet til følgende områder:

- Utslipp av lystgass fra jord: Det er behov for flere målinger av utslipp for å utvikle utslipps-

faktorer som er representative for norske forhold og som fanger opp tiltak bedre.

- Tilsetningsstoffer i fôr for reduserte metanutslipp fra drøvtyggere: Det er behov for mer kunnskap om klimaeffekt og praktisk bruk under norske forhold.
- Utslipp fra gjødsellager: Det er stor usikkerhet knyttet til utslippsfaktorene for ammoniakk, lystgass og metan fra norske gjødsellager. Det er behov for flere målinger under norske forhold.
- Karbonlagring i jord: Per i dag mangler det metodikk og overvåking som trengs for å dokumentere ev. resultater som oppnås. Det pågår flere forskningsprosjekter som kan gi bedre datagrunnlag og bidra til at effekt av tiltak som påvirker karbonlagring i jord kan dokumenteres og fanges opp i klimagassregnskapet.

I tillegg til arbeidet med rapportering, planlegger regnskapsgruppa å sette ut et prosjekt på lystgass høsten 2023. Formålet med prosjektet er å vurdere kunnskapsbehov for å forbedre metodikken som brukes for å beregne utslipp av lystgass fra jordbruksjord og hva som skal til av dokumentasjon for å innføre ny metodikk.

Avtalepartene viser til at regnskapsgruppa støtter opp om oppfyllelsen av intensjonsavtalen ved å bidra til resultatkontroll og et dekkende klimagassregnskap der flere klimatiltak og relevante aktiviteter på sikt kan fanges opp av regnskapet. Partene støtter opp om prioriteringene fra regnskapsgruppa gjennom årets jordbruksforhandlinger.

Partene er enige om at det settes av 1,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2024 til prosjekter prioritert av regnskapsgruppa, også jf. punktene over. Inntil 0,5 mill. kroner kan brukes til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.

7.3.2 Innsats for å redusere klimagassutslippene fra jordbruket

De dominerende utslippskildene fra jordbruket er utslipp av metan fra drøvtyggere og husdyrgjødsel, og utslipp av lystgass fra gjødsel og gjødslet mark. Avtalepartene er enige om at det er viktig at det settes stort trykk på tiltak som kan bidra til å redusere utslippene fra jordbruket, samtidig som målene for landbrukspolitikken ligger til grunn. I tråd med målet i intensjonsavtalen for klima må det derfor tilstrebes en utvikling som bidrar til reduserte utslipp per produserte enhet og som

ivaretar behovet for å redusere de samlede utslippene fra sektoren.

Det pågår mye viktig arbeid for å redusere metanutslippene fra husdyrproduksjonen. Bedre kvalitet på grovfôret er ett tiltak som gir mindre metanproduksjon fra vomma på kua. Bedre grovfôr kan også redusere behovet for kraftfôr. Prosjektet Grovfôr 2020 viste at det er store variasjoner i grovfôr kvaliteten på relativt like gårder, hvilket tilsier at mange bønder har potensial for å bedre grovfôr kvaliteten. Videre foregår det arbeid med avl på mer klimavennlige NRF-kuer i regi av GENO. GENO har ambisjoner om at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026–2027.

Tilsetningsstoffer i fôret til drøvtyggere forskes det mye på, både i Norge og internasjonalt. Forskningen viser et høyt potensial for utslippsreduksjoner, opptil 30 pst. Denne typen fôrtilsetninger finnes allerede på markedet, men det er behov for mer utprøving av hvordan tilsetningene kan tas i bruk under rådende drifts- og fôringsregimer i Norge, og hvordan bruk og effekt kan dokumenteres under norske forhold.

God dyrehelse og fruktbarhet hos dyrene er også viktig for å begrense klimagassutslippene per produsert enhet. Ifølge rapporten «Klimaendringer og Landbruk» (2016) bruker friske dyr anslagsvis 10–15 pst. mindre energi enn syke dyr. Friske dyr er mer effektive og har lavere utslipp pr. produsert enhet. Norge har en husdyrhelse i verdenstoppen.

Avtalepartene viser til Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 hvor det var bred enighet om at intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje.

Tiltak for å redusere klimagassutslipp fra jordbruket er sterkt prioritert i årets jordbruksforhandlinger.

Avtalepartene vil vise til at alle elementene under bidrar til å redusere klimabelastningen fra jordbruket, enten fordi de bidrar til konkrete utslippskutt eller som et bidrag til bedre kunnskapsgrunnlag:

- Regionalt miljøprogram (RMP), herunder miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og klimarådgiving
- Drenering
- Klimasmart Landbruk/klimakalkulatoren
- Støtte til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

- SMIL-ordningen, herunder tilskudd til tett dekke over eksisterende gjødsellager og hydrotekniske tiltak
- Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket
- Energirådgiving i vekshussektoren
- Klima- og miljøprogrammet
- PRESIS
- Etablering av MetanHUB
- Utrede hvordan husdyrtilskuddet kan utvikles til å bidra til å redusere klimabelastningen fra husdyrproduksjonen
- Utarbeide en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket
- Støtte til drift av mobilt klimakammer for måling av metan
- Midler til forskning og utvikling

Etablering av MetanHUB

Det er nylig etablert et utviklingsprosjekt for implementering og oppfyllelse av mål om reduksjon av metanutslipp jordbruksnæringen, der Tine er prosjekteier og andre aktører i jordbruket er med. Formålet med prosjektet er å bruke metanhemmere som bidrag til å oppfylle intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Det skal gjøres gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering av metanhemmere for drøvtyggere under norske forhold.

Avtalepartene er enige om en satsing på metanhemmere i fôr sammen med andre relevante tiltak gjennom en metanHUB, jf. prosjektbeskrivelse fra Tine SA. En norsk satsing og bred tilnærming må til for å finne bruksmåter som bygger opp under det norske husdyrholdet og ressursgrunnlaget basert på grovfôr og beite. Bruken må være forenlig med god dyrevelferd, mattrygghet og forbrukeraksept. En metanHUB med deltakelse fra fagmiljøer og aktørene i næringen kan bidra til å utvikle kunnskap og praksis til hjelp for et sunt, godt og klimavennlig norsk husdyrhold, som fortsatt nyttiggjør våre naturgitte ressurser og ivaretar kulturlandskapet.

Partene er enige om å støtte prosjektet MetanHUB med 10 mill. kroner over LUF i 2024. Det tas sikte på å støtte prosjektet i henhold til prosjektbeskrivelsen til og med 2027, men bevilgninger er avhengig av prioriteringer i de enkelte jordbruksoppkjøp i perioden. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Det er enighet om at det etableres en styringsgruppe for prosjektet bestående av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, KLD og Tine SA.

I henhold til prosjektbeskrivelsen skal prosjektet inkludere ulike dyregrupper som melkeku, ammeku, okser, kviger, melkegeit og sau. Prosjektet skal ha tett kontakt med Mattilsynet når det gjelder forsøk og sikker råstoffkvalitet og i tråd med regelverk, trygg mat og dyrevelferd. Prosjektet skal årlig rapportere på fremdrift, resultater og økonomistatus til avtalepartene. Avtalepartene er enige om at prosjektet ikke skal avgrenses til de to produktene Bovaer (3-NOP) og Asparagopsis armata, for å ta høyde for at det kan utvikles andre nye lovende produkter i prosjektperioden.

Særlig innsats for raskt å redusere metanutslippene

Avtalepartene er enige om at det er svært viktig at det settes inn kraftfull innsats for å redusere metanutslippene fra jordbruket, både for å redusere klimagassutslippene fra jordbrukssektoren og for å nå målet for intensjonsavtalen om klima. Det er også et mål å vri jordbruksavtalen i en mer miljø- og klimavennlig retning, og vi har forpliktelser i WTO som skal oppfylles.

Mandat – vurdering av hvordan husdyrtilskuddet kan bidra til å redusere klimabelastningen fra husdyrproduksjonen

Partene er enige om å nedsette en arbeidsgruppe med formål å foreta en vurdering av hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddene til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd til også å være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Partene er enige om følgende mandat for arbeidsgruppen:

«Metanutslipp fra drøvtyggere utgjør en vesentlig del av klimagassutslippene fra jordbruket. Partene er enige om at det er viktig at det settes inn en større innsats for å redusere metanutslippene fra jordbruket, for å redusere klimagassutslippene og derigjennom nå målet for klimaavtalen mellom jordbruket og staten. For å oppnå dette må en vurdere ytterligere tiltak knyttet til virkemidlene over jordbruksavtalen. Avtalepartene er enige om at målene for landbrukspolitikken må ligge til grunn for et slikt arbeid, og at det må tilstrebes at utslippene reduseres per produserte enhet.

Husdyrtilskuddene utgjør et vesentlig inntektselement i de grovfôrbaserte husdyrproduksjonene. Samtidig er det innenfor disse produksjonene at klimagassutslippene utgjør den største andelen av utslipp fra jordbruket. Det er derfor behov for å se nærmere på utfor-

ming og krav knyttet til husdyrtilskuddet innenfor disse produksjonene. Arbeidsgruppen skal bl.a. vurdere:

- Hvordan knytte insentiver for reduserte klimagassutslipp, som f.eks. klimarådgiving, klimaplan, klimakalkulator, metanhemmere i fôr, til husdyrtilskuddet
- Implementeringsplan/opptrappende virkemidler
- Konsekvenser for sjølforsyning, matproduksjon, herunder struktur og distrikt, jf. vedtatte landbrukspolitiske mål
- Kostnader for matproduksjon, inkl. konkurransekraft
- Forvaltning av husdyrtilskuddet
- Kvantifisere potensiell effekt på klimagassutslipp, direkte og indirekte

Arbeidsgruppa skal vurdere hvordan metanhemmere i fôr kan tas i bruk og de økonomiske konsekvensene for matprodusenter, utformingen av tilskuddet og forvaltning knyttet til dette.

Det legges til grunn at eventuelle krav/insitamenter skal være praktiske å gjennomføre for produsentene og forvaltningsmessig forsvarlig.

Arbeidsgruppen vil bestå av avtalepartene og ledes av Landbruks- og matdepartementet. Nødvendig faglig ekspertise trekkes inn etter behov. Arbeidsgruppen skal levere rapport innen 31.10.2024. Partene er enige om at arbeidsgruppen innen 1. mars 2024 skal legge frem en delrapport med foreløpige vurderinger og forslag til løsninger til drøfting i jordbruksoppkjøret 2024.

Sekretariatet legges til Landbruksdirektoratet.»

7.3.3 Oppfølging av helhetlig plan for Oslofjorden

Rapporten «Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» ble lagt frem i mars 2021. Jordbruket og kommunale avløp tilfører en vesentlig andel nitrogen til Oslofjorden. Tilførselene fra jordbruket kommer fra arealer i nedbørsfeltene som drenerer til fjorden, og omfatter nesten hele Østlandet. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene i 2022 enige om at 70 mill. kroner av den økte bevilgningen til RMP skulle gå særskilt til vannmiljøtiltak i fylkene Oslo, Viken, Vestfold-delen av Vestfold og Telemark og Innlandet. Avsetningen skulle stimulere til større

oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket og for å følge opp helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden, se kap 3.5.2 for omtale av oppslutningen til vannmiljøtiltak i Oslofjordområdet i 2022. For å redusere påvirkninger fra jordbruket brukes både lokale, regionale og nasjonale miljøkrav, tilskudd til frivillige tiltak og rådgivning. Regelverket omfatter blant annet hjemler for at kommunen og statsforvalterne kan stille strengere krav til miljøtiltak i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har vedtatt 60/40-regelen i Østfold, Akershus og Oslo, gjennom forskrift om krav til jordarbeiding og miljøtiltak i nedbørfelt til sårbare vassdrag. Forskriften pålegger alle bønder å ha minst 60 pst. av jordbruksarealet i stubb eller gras om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. Flere statsforvaltere, blant annet Statsforvalteren i Innlandet og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark er nå i gang med å vurdere om det er behov for miljøkrav i sitt område og hvordan det i så tilfelle skal innrettes.

Avtalepartene ble enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi NIBIO i samarbeid med NIVA i oppdrag å gjøre nødvendige oppdateringer i TEOTIL-modellen, som skal gi bedre og sikrere data om avrenning fra jordbruket. Dette vil styrke grunnlaget for bedre vannmiljøforvaltning innen landbruket og målretting av tiltak og virkemidler, innenfor f.eks. Oslofjordområdet, men også generelt for å nå målene i vannforskriften. Arbeidet skal ferdigstilles innen 31.12.2023.

Avtalepartene er enige om at arbeidet i jordbruket med å følge opp Oslofjordplanen fortsatt må styrkes, og er en enige om betydelig økning både på RMP-rammen og SMIL-rammen for 2024 som skal stimulere til økt oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket, spesielt knyttet til Oslofjordområdet. Avtalepartene forventer også betydelig økt oppslutning om vannmiljøtiltak i Rogaland. Når det gjelder RMP er det enighet om at 80 mill. kroner av en total økning på 220 mill. kroner i 2024 øremerkes vannmiljøtiltak i fylkene som drenerer til Oslofjorden. Dette er tiltak som gjennomføres i 2023, men som kommer til utbetaling i 2024. Det er videre enighet om å styrke SMIL-ordningen med 30 mill. kroner i 2024, der kommuner innenfor nedbørfeltet til Oslofjorden skal prioriteres i fordelingen av midler. Som en oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden er det også behov for styrket kunnskapsgrunnlag om avrenning fra skogarealer og identifisering av eventuelle effekter av skogsdrift. Det er derfor enighet at det avsettes midler til utredning over forskningsmidlene, jf. kap 7.2.6, til dette.

7.3.4 Nasjonalt miljøprogram

Landbruksdirektoratet fastsatte 1.9.2022 revidert Nasjonalt miljøprogram (NMP). NMP skal bidra til å nå nasjonale mål, herunder mål om et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og ivareta internasjonale forpliktelser gjennom å målrette miljøarbeidet i jordbruket. NMP 2023–2026 gir enn samlet fremstilling av hvordan myndighetene legger til rette for jordbrukets oppnåelse av mål for miljø og klima. Dette inkluderer tilrettelegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Tiltakene i programmet bidrar til et åpent og variert jordbrukslandskap, til at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes, samt til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer til luft og vann. Ordningene som ligger i NMP forvaltes på ulike nivåer. Ordningene som forvaltes nasjonalt har generelle krav knyttet til seg, og skal bidra til å gi generelle miljøgoder som eksempelvis åpent kulturlandskap. Miljøkravene er innlemmet i Kvalitetssystemer i landbruket (KSL). Ordningene som forvaltes regionalt og lokalt skal ivareta utfordringer som krever større grad av målretting enn det som er mulig i de nasjonale tilskuddene.

Nasjonalt miljøprogram er inndelt i ni miljøfaglige tema, der jordbruket har et sektoransvar. Disse er en videreføring fra tidligere nasjonale miljøprogram. For hvert tema er det utformet mål som viser til en ønsket tilstand eller utvikling.

Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket

Nitrogen er en forutsetning for all plantevekst og følgelig en nødvendig innsatsfaktor i jordbruket, og dermed sentral for matsikkerhet og beredskap. Samtidig kan nitrogen skape miljøproblemer ved lekkasje til miljøet. Som en oppfølging av utredningen «*Nitrogen til nytte i jordbruket*» utarbeidet av Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet til jordbruksoppgjøret 2023, er partene enige om at det skal utarbeides en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket.

Planen skal ha en helhetlig tilnærming til nitrogenkretsløpet knyttet til jordbrukets primærproduksjon, herunder leverandører av varer og tjenester til primærleddet. Planen skal munne ut i vurderinger og anbefalinger av aktuelle innsatsområder, tiltak og virkemiddelbruk, som kan bidra til bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. Hensynet til matproduksjon skal stå sen-

tralt. Planen skal også inneholde vurderinger av ytterligere kunnskapsbehov, blant annet knyttet til utslipp av lystgass fra jordbruksjord.

Partene er enige om at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å utforme en slik plan i samarbeid med Miljødirektoratet. Avtalepartene utgjør styringsgruppen for arbeidet. Aktører og forskningsmiljøer som har sentral kompetanse om eller en rolle i forvaltningen av nitrogen, må trekkes inn i arbeidet på en hensiktsmessig måte.

Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet, utarbeider innen 1.9.2023 et forslag til mandat for arbeidet, som vedtas av avtalepartene, i tråd med rammene beskrevet over. Planen skal ferdigstilles innen 31.12.2024.

Det settes av inntil 2 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet til kjøp av utredningstjenester, møtegodtgjørelse m.m.

Satsing på seterdrift

I jordbruksoppkjøret 2022 ble partene enige om å gi Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren i oppdrag å gjennomføre en utredning som skulle ta for seg hvilke sider ved seterdriften som er viktig og realistisk å ta vare på for fremtiden. Se kap. 3.5.2 for omtale av utredningen.

Avtalepartene er enige om at seterdrift er en viktig del av norsk matproduksjon, og at en ytterligere nedgang i antall aktive setre er bekymringsverdig. Seterutredningen konkluderer med at støtten over Regionale miljøprogram (RMP) er den viktigste støtten for seterbrukeren, men og at andre insitamenter er viktige.

Partene mener det er viktig at det legges til rette for seterdrift fremover som sørger for langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon knyttet til seterdrift. Det er derfor enighet om at det etableres følgende mål for norsk seterdrift: *Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, skal fortsatt være et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.*

Avtalepartene viser til at det er etablert en rekke eksisterende virkemidler som støtter opp om norsk seterdrift, og i jordbruksforhandlingene er det enighet om å styrke satsingen knyttet til disse virkemidlene

- RMP: Øke minstesatsen for tilskudd; 80 000 kr/seter for setring i 4 uker, 100 000 kr/seter for setring i 6 uker. RMP-ordningen styrkes jf. kap 7.3.6.
- SMIL: Det er gjennom SMIL-ordningen rom for lokal prioritering av tiltak knyttet til seterdrift. SMIL-ordningen styrkes, jf. kap. 7.3.7.

- Beitetilskudd: Det er enighet om en betydelig styrking av utmarksbeitetilskuddet, jf. vedlegg 1.
- Setersatsingen må også sees i sammenheng med satsingen på Fjellandbruket og områderetta innsats, jf. kap. 7.3.4.

Satsing på jord gjennom Jordprogrammet, Soil Mission og implementering av overvåkingssystem

Nasjonalt jordprogram ble lansert i 2020, jf. rapporten Nasjonalt program for jordhelse. Flere elementer i jordprogrammet er nå implementert: Nasjonalt Miljøprogram og Regionale miljøprogram har fått jord og jordhelse som eget miljøtema med tilhørende nye jordhelsefremmede tiltak, NIBIO har startet arbeidet med å etablere et jordovervåkingssystem, og jord er en egen fagkategori for utlysinger i klima- og miljøprogrammet.

Jord er også på dagsorden i internasjonalt samarbeid der Norge deltar. En særlig satsing er samfunnsoppdrag jord innen Horisont Europa, der norske fagmiljøer aktivt deltar. Målet med samfunnsoppdrag jord er å skaffe kunnskap, praksis og politikk som trengs for å oppnå god jordhelsestatus for matjord og jordsmonn. Det skal skje ved å opprette 100 «Levende laboratorier» (Living Labs) og «fyrtårn» (lighthouses) mot overgangen til bedre jordhelse i Europa innen 2030. Det innebærer å utvikle og ta i bruk kunnskapen om jordhelse i virkelige situasjoner, i levende laboratorier, og demonstrere løsninger i fyrtårn, dvs. foregangsprosjekter.

Arbeid med jordhelse og levende laboratorier møter mye interesse også blant bønder. Slikt arbeid innebærer imidlertid en økonomisk byrde ut fra kostnader og tidsbruk, mens nytten kommer gradvis. I nasjonalt jordprogram er det foreslått å etablere et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis. Slikt utviklingstilskudd kan være egnet for å tilgodese merarbeid bl.a. ved å utvikle dyrkingspraksis som fremmer jordhelse og delta i levende laboratorier.

EU har lagt frem forslag til felles regelverk og standarder for sertifisering av økt opptak og lagring av karbon.

Avtalepartene er enige om at Landbruksdirektoratet frem mot jordbruksoppkjøret 2024 får i oppdrag å utrede hvordan et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis kan utformes og iverksettes, herunder vekstskifte med korn og olje/proteinvekster. Utredningen må ferdigstilles innen 1.3.2024.

Nasjonal tilskuddsordning for bevaringsverdige husdyrraser

Norge har gjennom Konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til en bærekraftig forvaltning, som inkluderer husdyrgenetiske ressurser. Å sikre de bevaringsverdige husdyrrasene bidrar til å beholde valgmuligheter og livsgrunnlag for fremtidens landbruk, og samtidig gjøre det mulig å benytte rasenes spesielle egenskaper i kommersiell sammenheng.

I Norge er 18 av de nasjonale småfe-, storfe- og hesterasene i landbruket regnet som bevaringsverdige, og definert som truet eller kritisk truet etter standarder fra FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO). Det genetiske materialet hos disse husdyrrasene vil kunne gå tapt dersom de ikke lenger benyttes i landbruksproduksjonen og inngår i videre avl.

Tilskuddsordningen er rettet mot besetninger som holder de husdyrrasene som regnes som truet eller kritisk truet. Når en av de bevaringsverdige husdyrrasene ikke lenger er så fåtallige at de regnes som truet eller kritisk truet, vil de, etter en helhetsvurdering, tas ut av tilskuddsordningen. Tilskuddet til bevaringsverdige husdyrraser vurderes å ha en god effekt. Dyretallet i rasene har i de senere år økt i takt med økning i tilskuddet. Ingen av de bevaringsverdige rasene var i 2022 så store at de ikke vurderes som truet.

Norsk genressurscenter er faglig kompetansesenter for forvaltning av bevaringsverdige genetiske ressurser for mat og landbruk og yter faglig bistand til alle aktører i det nasjonale bevaringsarbeidet Norsk genressurscenter, rase- og avlslag for den enkelte rasen og interesseorganisasjoner samarbeider om å gi avlsråd. Det sentrale avlsmålet i de bevaringsverdige husdyrrasene er først og fremst å øke avlspopulasjonene til de ikke lenger regnes som truet samtidig som innavlsøkningen holdes på et moderat nivå og slik sikre at de funksjonelle egenskapene som helse og fruktbarhet ikke degenereres.

Partene er enige om at det generelle husdyrtilskuddet og driftstilskuddene, som også gis for kyr av bevaringsverdig rase, allerede er differensiert mellom melkeku og ammeku, og at det ikke er nødvendig å differensiere støtten for bevaringsverdige storferaser.

Partene er enige om å øke satsen for bevaringsverdig storfe med 200 kroner per dyr og at satsene videreføres uendret for øvrige dyreslag. Se tabell 7.5 for satser per dyr. Det vises også til tilskuddet til hestesentrene, tilskudd til genressurstiltak og midler til NIBIOs forvaltningsstøtte over statsbudsjettet.

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder i perioden 2021–2025.

Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av slike midler. Det er flere utfordringer på plantevern-middelområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i miljøet i uønskede konsentrasjoner.

Referansegruppen viser til at det er udekte behov på flere viktige områder i handlingsplanen. Dette gjelder blant annet integrert plantevern og alternative metoder til kjemiske plantevernmidler, tiltak for redusert avdrift og avrenning av plantevernmidler til vann, informasjons- og holdnings-skapende arbeid rettet mot de som bruker plantevernmidler, prosjekter knyttet til helserisiko for næringsutøvere og omgivelser, og riktig bruk av verneutstyr og egnede beskyttelsestiltak mot eksponering.

Referansegruppen foreslår prioriteringer for utlysningen det enkelte år, for å sikre at mål og tiltak som er fastsatt for fem års perioden følges opp på en systematisk måte.

Referansegruppen viser til internasjonale forpliktelser og nasjonale behov og tilråder at det

Tabell 7.5 Tilskudd til bevaringsverdige raser, kroner per dyr. Post 74.14.

Dyreslag	Sats, kroner per dyr
Storfe (minst 7/8 av en av rasene dølafe, sidet trønder- og nordlandsfe, telemarkfe, vestlandsk fjordfe, vestlandsk raudkolle og østlandsk rødkolle)	3 910
Sau (blåset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar)	310
Geit (kystgeit)	610
Hest (unghest under 3 år av nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest)	1 200

settes av 14 mill. kroner for 2024 til oppfølging av handlingsplanen.

Avtalepartene er enige om å videreføre avsetningen på 14 mill. kroner for 2024 til oppfølging av handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

Oppfølging av Nasjonal pollinatorstrategi og Tiltaksplan for pollinerende insekter (2021)

Gjennom flere tilskuddsordninger i landbruket gjennomføres det en lang rekke tiltak som har tilrettelegging for gode leveområder for pollinatorer som hovedmål eller delmål. Nedenfor presenteres en samlet oversikt over tiltak som legger til rette for pollinatorer og deres leveområder.

- Gjennom Regionale miljøprogram (RMP) gis det tilskudd til å så pollinatorvennlige frøblandinger og/eller skjøtte pollinatorvennlige soner på jordbruksarealer.
- Det gis også prosjektmidler gjennom SMIL-ordningen og RMP-tilskudd til andre tiltak som legger til rette for gode leveområder for pollinatorer.
- Det kan gis tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), inkludert tilskudd til skjøtsel av skog i kantsoner og i sammenheng med kulturminner.
- Gjennom Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Verdensarvsatsingen gis det tilskudd for å bidra til å sikre blant annet naturmangfold gjennom langsiktig skjøtsel og drift.
- Gjennom Klima- og miljøprogrammet gis det midler til prosjekter som øker kunnskapen om pollinatorer i jordbrukslandskapet, og bidrar til tilrettelegging og skjøtsel for pollinerende insekter.

Som oppfølging av den nasjonale pollinatorstrategien og tiltaksplanen for ville pollinerende insekter, ble Forskrift om tilskudd til frøavl m.m. til å omfatte pollinatorvennlige frøblandinger gjeldende fra juli 2022. I første omgang ble forskriften utvidet til å omfatte de regionalt tilpassede artene som er under oppformering. Forskriften innrettes slik at artslisten kan utvides ved behov.

Arbeid med å redusere matsvinn

I februar 2023 la Landbruksdirektoratet frem statistikk over matsvinn i jordbrukssektoren for 2021, jf. omtale i kap. 3.5.2. Det er gjennomgående lavt matsvinn i jordbrukssektoren, særlig for produksjonene kjøtt, melk og egg, noe som blant annet skyldes en moderne jordbrukssektor med høy kva-

litet i produksjonen og systematisk kvalitetsarbeid. Grøntsektoren har et samlet matsvinn på 7,2 pst. av total produsert mengde, og med store variasjoner innen de ulike produksjonene. For å redusere klimagassutslipp og følge opp FNs bærekraftsmål og bransjeavtalen for å redusere matsvinn om å halvere matsvinnet innen 2030, er det nødvendig å jobbe med å redusere matsvinnet i jordbrukssektoren ytterligere. Avtalepartene var enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi Landbruksdirektoratet et oppdrag om å utarbeide mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. Ettersom reduksjon av matsvinn i jordbrukssektoren til dels er avhengig av at det må gjennomføres tiltak i andre ledd i verdikjeden, er det nødvendig å involvere relevante aktører fra andre deler av verdikjeden i et slikt arbeid. Det ble satt av 0,5 mill. kroner til arbeidet for 2023, og det skal leveres rapport til jordbruksoppgjøret 2024.

7.3.5 Regionale miljøprogram (RMP)

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder: Redusere forurensning til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet, ivareta biologisk mangfold, utslipp til luft, plantevern og miljøavtale. I de regionale miljøprogrammene skal miljøutfordringer i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse, skal det gjøres prioriteringer av tiltak for oppfølging. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler.

Evaluering av pilotperioden for klimarådgiving

Tilskudd til klimarådgiving ble innført som tiltak i RMP i jordbruksoppgjøret 2021. Det ble da bestemt at ordningen skulle ha en pilotperiode på tre år. Siste søknadsomgang i pilotperioden vil være søknadsomgangen 2023, med utbetaling i 2024. Avtalepartene mener det er viktig å evaluere tiltaket på bakgrunn av erfaringene i denne perioden. Som grunnlag for vurderinger knyttet til videreføring av ordningen bør ordningen evalueres til jordbruksoppgjøret 2024. Av hensyn til

eventuelle endringer som følge av evalueringen bør pilotperioden utvides med ett år, altså til og med søknadsomgangen 2024. Evalueringen skal også vurdere behovet for et kompetansesenter for klima. Det er enighet om å sette av 0,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2024, til å gjennomføre en ekstern evaluering. Evalueringen må ferdigstilles til jordbruksoppgjøret 2024.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Partene er enige om at det er viktig å følge opp satsingen knyttet til regionale miljøprogram og særskilt Helhetlig plan for Oslofjorden og er enige om at rammen for RMP økes med 220 mill. kroner for 2024, jf. tabell 7.8. Av økningen på 220 mill. kroner er 80 mill. kroner øremerket til fylkene Oslo og Viken, Vestfold og Telemark og Innlandet for å følge opp Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden slik at disse fylkene kan stimulere ytterligere til økt tiltaksgjennomføring. Oslofjordtillegget er fra 2024 totalt på 150 mill. kroner. Avtalepartene forventer også betydelig økt oppslutning om vannmiljøtiltak i Rogaland. Partene er videre enige om å følge opp seterutredningen om økt støtte til seterdrift. Det er enighet om at nye minimumssetser blir 80 000 kr/seter for setring i 4 uker og 100 000 kr/seter for setring i 6 uker.

Bevilgningen innebærer en økning på 140 mill. kroner til den generelle RMP-potten for 2024 som

er fordelt etter vedtatt fordelingsnøkkel. I denne økningen er det også dekning for økt minimumssetser for setertilskudd, økt oppslutning om klimarådgeving, miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og ivaretagelse av naturmangfold og kulturlandskap.

Det er statsforvalterne sitt ansvar å gjøre en forsvarlig og best mulig prognosering som tar høyde for økt oppslutning når foreløpige satser øker betydelig som følge av økt ramme.

Den totale avsetningen til regionale miljøprogram blir 1 006,1 mill. kroner for 2024.

7.3.6 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tiltak i RMP og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, Kulturminnefondet, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensning under SMIL-ordningen kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og tilskudd

Tabell 7.6 Fordeling av midler til regionale miljøprogram for søknadsomgangen 2023 med utbetaling 2024. Mill. kroner.

Fylker	Mill. kroner 2023	Mill. kroner 2024 ¹
Oslo og Viken	202,1	279,8
Innlandet	170,6	221,4
Vestfold og Telemark	62,7	85,6
Agder	18,4	21,9
Rogaland	66,4	79,4
Vestland	75,9	90,8
Møre og Romsdal	30,4	36,3
Trøndelag	106,3	127,1
Nordland	30,3	36,2
Troms og Finnmark	23,1	27,6
Sum	786,1	1 006,1

¹ I fordelingen øremerket Oslofjorden er det tatt hensyn til at kun Vestfolddelen av Vestfold og Telemark har avrenning til Oslofjorden

gis som engangsstøtte til investeringer og utbedringer.

Ordningen støtter også viktige klimatilpassningstiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

Det er svært stor etterspørsel etter midler og kommunene må gjøre strenge prioriteringer mellom gode tiltak. Ordningen har god måloppnåelse når det gjelder å ta vare på miljøverdier. Avtalepartene er derfor enige om å øke avsetningen til SMIL-ordningen med 30 mill. kroner, slik at den totale avsetningen blir 200 mill. kroner i 2024. Partene er enige om at kommunene med arealer som drenerer til vassdrag som renner ut i Oslofjorden får en større del av økningen, slik at kommunen kan prioritere tilskudd til vannmiljøtiltak, dvs. hydrotekniske tiltak og tilskudd til fangdammer. Avtalepartene forventer også betydelig økt oppslutning om vannmiljøtiltak i Rogaland. Det er samtidig viktig at fordelingen til kommunene i tilstrekkelig grad hensyntar de ulike formålene med SMIL og det vises også til at det er muligheter til å gi investeringsstøtte til seterdrift over ordningen.

Tilskudd til drenering av jordbruksjord

Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir i all hovedsak lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå. Om lag 424 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013. Det er kun arealer som er tidligere drenert som er berettiget tilskudd over ordningen.

Drenering er viktig for økt planteproduksjon gjennom bedre utnyttelse av de dyrkede arealene. Partene er enige om å øke satsen for dreneringstiltak til 4 000 kroner per dekar for systematisk grøfting og økt sats på 61 kroner per løpemeter grøft begrenset oppad til 4 000 kroner per dekar. Den nye satsen skal gjelde fra 1.7.2023. Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Partene er enige om at satsen skal ligge fast på dette nivået.

Det er tilstrekkelig med midler på ordningen, så avtalepartene er enige om at bevilgningen holdes uendret på 68 mill. kroner i 2024. Av hensyn til blant annet vannmiljøutfordringer, skal arealer med korn, grønnsaker og poteter fortsatt prioriteres ved fordeling av midler.

Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringsen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. I dag er det Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017 – 2023 stilt om lag 62 mill. kroner på kapittel 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap og utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Fra og med 2021 er det etablert tilskudd til klimarådgiving på gårdsnivå over Regionale miljøprogram.

Det ble satt en rekke vilkår for tildelingen av midler til Klimasmart Landbruk i jordbruksoppgjøret 2022, blant annet fikk Landbruks- og matdepartementet en observatørrolle i styret. Selskapet ble videre bedt om å levere en rapport med følgende innhold til jordbruksoppgjøret 2023:

- Plan for videre drift og utvikling av klimakalkulatorene, herunder ansvarsfordeling og finansiering.
- Plan for hvordan sikre forsvarlig faglig oppdatering av modellene fremover i tid.
- Plan for samordning av beregningene i Klimasmart landbruk med beregninger i det nasjonale klimagassregnskapet.
- Plan for hvordan man kan sikre god oppslutning om klimakalkulatoren fra aktørene, dvs. både jordbruksforetak og eierbedrifter.

Rapporten ble oversendt avtalepartene den 20. mars 2023. I løpet av 2023 skal kalkulatorer for de produksjonene med de største utslippene være satt i drift. For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energi-produksjon, karbonlagring, gjødselhåndtering og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonnskartlegging mv.

Partene viser til at Tine har mobilisert sine melkeprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren gjennom å gi et bærekraftstillegg for de som tar i bruk kalkulatoren. Per mars 2023 har 77 pst. (ca. 7 000) av Tines melkeprodusenter kjørt klimaberegning på sin gård.

Avtalepartene er enige om at klimakalkulatoren har to viktige funksjoner: 1) Bonden selv får

kunnskap om hva som bør gjøres for å redusere utslippene på egen gård og 2) Kalkulatoren skal gi datafangst som kan bidra til et bedre klimagassregnskap.

Partene er enige om at Landbrukets Klimaselskap har en viktig jobb i arbeidet med å få faglig oppdaterte modeller til grunn for klimakalkulatorene, at det sørges for kontinuerlig oppdatering når det er nødvendig og at selskapet har en tilfredsstillende økonomisk situasjon. Det er videre viktig at oppslutningen om kalkulatorene blir høy, så man får en tilstrekkelig datafangst.

Avtalepartene er enige om en avsetning på samme nivå som i 2023, 10 mill. kroner til Klimasmart Landbruk i 2024. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Midlene skal gå til utvikling og nødvendig oppdatering av kalkulatorene. Partene er enige om at det er avgjørende at de involverte aktørene bidrar økonomisk til finansieringen av prosjektet.

Tilskudd til tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)

Ordningen stimulerer til effektivt samarbeid mellom dyreeiere og til realisering av nødvendig infrastruktur for næringsutvikling i husdyrproduksjoner basert på utmarksbeiteressursene. Utviklingen med færre sauebruk og utfordringer knyttet til rovvilt er viktige hensyn som denne ordningen skal ivareta. Det kan gis tilskudd til investeringer i fysiske anlegg i beiteområder, teknologi/elektronisk overvåkingsutstyr og til planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

Til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) ble det øremerket 6,5 mill. kroner for 2023. Statsforvalteren i Viken i samarbeid med Statsforvalteren i Vestland og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark har ansvaret for forvaltning av disse midlene.

Avtalepartene er enige om at avsetningen til ordningen holdes uendret på 31 mill. kroner i 2024. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. Det er enighet om at øremerking av 1 mill. kroner av avsetningen videreføres til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgivning av beitelag.

Klima- og miljøprogrammet – bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Klima- og miljøprogrammet skal gjennom utredninger og informasjonstiltak bidra til å oppnå landbrukspolitikkens målsettinger på klima- og miljøområdet. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk

jordbruk og oppdatert rådgivning overfor næringsutøverne innen temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, jord, vannmiljø og kulturlandskap, er sentrale elementer. Ny kunnskap som kommer frem gjennom prosjektene, skal raskt implementeres i praktisk jordbruk.

I jordbruksoppkjøret 2022 ble det bestemt å øremerke 5 mill. kroner av avsetningen til prosjekter som bidrar til kunnskapsutvikling innen økologisk jordbruk, blant annet gjennom utredninger, forsøk og utprøvinger av driftsmetoder. Dette var en oppfølging av flytting av midler fra Utviklingstiltak for økologisk landbruk til Klima- og miljøprogrammet. Mange søknader til nasjonale prosjekter har målsettinger som passer i flere kategorier. Landbruksdirektoratet erfarte i siste søknadsrunde at det kan være krevende å knytte søknader kun innen f.eks. økologisk kategori. Avtalepartene er derfor enige om å fjerne denne øremerkingen fra 2024, men det må fremkomme tydelig gjennom utlysningen av nasjonale midler at prosjekter innen økologisk landbruk skal prioriteres ved søknadsbehandling.

For 2024 er det enighet om å fortsatt prioritere prosjekter som bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget knyttet til jordbrukets klimautfordringer. Det er også viktig med bedre kunnskapsgrunnlag knyttet til oppfølging av vannforskriften, bl.a. for bedre målretting av tiltaksgjennomføringen. Prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren skal også prioriteres i henhold til jordbruksoppkjøret 2022, der det ble bestemt å avsette 8 mill. kroner over 3 år på Klima- og miljøprogrammet til dette.

Videre er avtalepartene enige om følgende avsetninger i 2024:

- Avsetning på 1,5 mill. kroner til arbeid i regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Herunder 1 mill. kroner til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.
- Avsetning på 0,5 mill. kroner til evaluering av pilotperioden for klimarådgivning. Se omtale under RMP.
- Avsetning av inntil 2 mill. kroner til arbeid med Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. Det kan også benyttes noe midler til arbeid med å utrede utviklingstilskudd jordhelse over denne avsetningen.

Avtalepartene er enige om å øke bevilgningen til Klima- og miljøprogrammet med 3 mill. kroner slik at samlet avsetning blir 40 mill. kroner i 2024.

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap er sektorovergripende satsinger som skal ivareta verdifulle jordbrukslandskap i Norge hvor aktiv landbruksdrift er nødvendig for å ivareta kulturlandskapsverdiene i disse områdene. Klima- og miljødepartementet finansierer tiltakene med 20 mill. kroner i 2023.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består i 2023 av 51 områder som er et representativt utvalg av verdifulle jordbrukslandskap over hele landet. Tilskuddet går til tiltak for å ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap, med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. Siden 2020 har tilskuddet blitt forvaltet av kommunene. Det er god måloppnåelse og erfaring med disse helhetlige områdesatsingene.

I jordbruksoppgjøret i 2022 ble det besluttet å innlemme verdensarvområdet Røros bergstad i landbrukets verdensarvordning. Avgrensingen av området ble slik det er definert i Unescos verdensarvliste, dvs. at buffersonen Circumferensen ikke inngår i ordningen. Da buffersonen også har store verdier for bergstaden og verdensarven, er avtalepartene enige om at også buffersonen innlemmes i ordningen. Med målrettede tiltak og prioriteringer vil en kunne styrke landbruket og med det ivareta større verdier i verdensarvområdet.

Avtalepartene er enige om at avsetningen videreføres på samme nivå i 2024, slik at avsetningen til tilskudd i utvalgte kulturlandskap i jordbruket er 15,5 mill. kroner og avsetningen til verdensarvsatsingen er 9,5 mill. kroner i 2024.

Biogass

Husdyrgjødsel er en ressurs til produksjon av biogass. Når husdyrgjødsel blir brukt i produksjon av biogass reduseres lagringstiden til gjødselen, og dermed reduseres utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. Bruk av husdyrgjødsel til biogassproduksjon kan også bidra til bedre foredling og utnyttelse av fosfor og nitrogen og redusert behov for bruk av mineralgjødsel. Gjødselen kan leveres til kommersielle biogassanlegg eller behandles i småskala biogassanlegg på egen gård. Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste

årene. Biogassproduksjon på gårdsanlegg utgjør foreløpig en svært liten andel av den totale biogassproduksjonen. Biogass fra gårdsanlegg blir i dag hovedsakelig brukt til å produsere strøm/varme til eget forbruk og bioresten blir utnyttet som gjødsel.

Forskrift om tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg trådte i kraft i 2015. Tilskuddssatsen har vært økt i flere omganger siden oppstarten. På grunn av forsinkelser med bygging og oppstart av nye anlegg som følge av korona-situasjonen, har veksten vært svakere enn antatt de siste årene. Det forventes betydelig økt søknadspågang i 2024, og det er prognosert et behov for å øke avsetningen til ordningen med 9 mill. kroner. Avtalepartene er kjent med at det er en rekke biogassanlegg under etablering som skal ta imot husdyrgjødsel. Forbedret teknologi og økte energipriser har ført til at markedssituasjonen for biogass er styrket. Dette innebærer også økt etterspørsel etter husdyrgjødsel som substrat til biogassproduksjonen. Forbedret markedssituasjon og økende prognosert søknadsomfang tilsier at det kan være hensiktsmessig å gjennomgå ordningen. Det er satt av midler i 2023 på kap. 1150 post 21 til å utvikle ny løsning for å effektivisere forvaltningen av tilskudd til gjødselleveranser til biogassproduksjon.

Partene er enige om at avsetningen til ordningen økes med 9 mill. kroner til 22 mill. kroner for 2024. Partene vil understreke at ordningen er å betrakte som en permanent ordning. Partene er enige om at Landbruksdirektoratet i samarbeid med Miljødirektoratet frem til jordbruksoppgjøret 2024 gjennomgår rammebetingelser, tilskuddsutforming og saksbehandlingsrutiner for ordningen. Det er enighet om at det etableres en referansegruppe bestående av representanter for avtalepartene.

7.4 Økologisk jordbruk

Ifølge Hurdalsplattformen er regjeringens ambisjon å stimulere til økt produksjon og omsetning av lokalmat og -drikke og økologisk mat. Arbeidet med utvikling av økologisk jordbruksproduksjon bygger på Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Strategien har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Økologisk landbruk er en spydspiss for det øvrige landbruket når det gjelder å drive frem nye, bærekraftige løsninger.

Midtveisvurdering av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk

Midtveisevalueringen av Nasjonal strategi er igangsatt, og gjennomføres av Oxford Research. Sluttrapporten skal ferdigstilles til november 2023. Med utgangspunkt i det som kommer frem i evalueringen vil behovet for endringer i strategien bli vurdert.

Tall for omsetning av økologiske varer

Landbruksdirektoratet publiserte frem til 2018 tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen, og har etter dette jobbet med å få på plass et nytt datagrunnlag. Til rapporten *Produksjon av økologiske jordbruksvarer – Rapport for 2022* har Landbruksdirektoratet innhentet tall fra dagligvarekjedene og bearbeidet dem selv. Landbruksdirektoratet jobber for å få på plass en måling av omsetning av økologiske varer, men har i arbeidet møtt på hindringer bl.a. i regelverket til Datatilsynet. Dette innebærer at det vil bli krevende å på kort sikt kunne levere ønsket statistikk for omsetning av økologiske varer, utover det som presenteres i Landbruksdirektoratets økorapport allerede.

Faktabasert informasjon

Stiftelsen Norsk Mat har ansvaret for å arbeide med faktabasert informasjon om økologisk mat rettet mot forbruker, og de er gitt et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om økologisk mat. Avtalepartene er enige om å videreføre avsetningen til dette arbeidet med 2 mill. kroner i 2024, over bevilgningen til Stiftelsen Norsk mat. Omsetningsrådet oppfordres til fortsatt å delta i spleiselaget med staten om den forbrukerrettede informasjonsvirksomheten, og bidra med støtte til dette arbeidet.

Tilskudd til økologisk jordbruksproduksjon

Avtalepartene er enige om å innføre pristilskudd for økologisk melk på 0,40 kr/liter, tilsvarende 18 mill. kroner. Videre er det enighet om å øke arealtilskuddet til økologisk frukt, bær og grønnsaker med 175 kroner per dekar, korn med 100 kroner per dekar, grovfôr med 5 kroner per dekar og økologisk areal i 1. karens med 50 kroner per dekar. Det er videre enighet om at satsene for økologisk husdyrproduksjon økes med hhv. 250 kroner per melkeku og 250 kroner per ammeku. Nye satser går frem av vedlegg 1.

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk jordbruk skal gå til prosjekter rettet mot å løse opp i flaskehalsen i verdikjeden for økologisk produksjon og forbruk. I tråd med føringene fra jordbruksavtalen 2022, ble prosjektmidler som tidligere lå på Utviklingstiltak innen økologisk jordbruk fordelt på tre prosjektordninger. Endringen har fungert etter hensikten i den forstand at det har kommet til nye søkere, og at noen av prosjektene når nye målgrupper. Det legges til grunn at denne tredelingen videreføres. Over ordningen med utviklingstiltak til økologisk jordbruk har Landbruksdirektoratet gjennomført to anbudsrunder på til sammen 7 mill. kroner. Tema for tilbudene var «Veiledningstilbud for økologisk mat og bærekraftige måltider i storhusholdning» og «Produktutvikling av økologisk mat og drikke fra norsk jordbruk», der Matvalget (Debio Info) vant den første og NOFIMA vant den andre. Anbudet ble lagt ut med en treårig horisont, noe som innebærer at 7 mill. kroner er bundet over posten i perioden 2023–2025.

Avtalepartene er enige om å videreføre avsetningen til utviklingstiltak innen økologisk landbruk på 15 mill. kroner for 2024.

7.5 Oppfølging av WTO-forpliktelsene

Partene er enige om at WTO-avtalen setter rammer for norsk jordbrukspolitikk, og det har gjennom forhandlingene vært lagt stor vekt på å finne løsninger som er i tråd med WTOs regelverk både med hensyn til internstøtte og samlet markedsprisstøtte (AMS).

Partene er enige om at det er behov for å vurdere endringer i markedsordningene for korn og melk på grunn av begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024. Partene er enige om å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe med følgende mandat:

«Etter Hovedavtalen for jordbruket, kan jordbruksavtaler ikke inngås i strid med internasjonale avtaler som er bindende for staten. I henhold til WTO-avtalen har Norge en forpliktelse til å ikke overstige 11,4 mrd. kroner i beregnet AMS, ofte omtalt som «gul boks». Målpriser for melk og korn fastsatt for kommende avtaleår er innenfor gjeldende forpliktelser, men det vil være et begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024.

WTOs landbruksavtale legger rammene for et mer markedsorientert globalt handels-

system for landbruksvarer, med målsetting om å oppnå betydelige og gradvise reduksjoner i støtte og beskyttelse for jordbrukssektoren over tid.

Partene er enige om å sette ned en partsammensatt arbeidsgruppe som skal lede et arbeid med å utrede endringer i markedsordningene for melk og korn i lys av WTO-avtalens begrensninger for internstøtte. Utredningen skal vurdere ulike alternative prismodeller og ha en redusert AMS som siktemål, og bygge på erfaringene fra endringene i markedsordningene for kjøtt og egg. Det skal også vurderes hvordan ulike løsningsmodeller vil påvirke forutsetningene for og gjennomføringen av jordbruksavtalen og -forhandlingene, samt konsekvensene for gjennomføringen av landbrukspolitikken i tråd med Stortingets vedtatte mål.

Tatt i betraktning betydelige forskjeller i meieri- og kornsektoren, skal den partsammensatte arbeidsgruppen nedsette to separate undergrupper der markedsregulatorne og matindustrien involveres på hensiktsmessig måte. Sekretariatet skal ledes av LMD og Landbruksdirektoratet skal bidra i sekretariatet. Den partssammensatte arbeidsgruppen skal avgi rapport i forkant av jordbruksoppkjøret 2024, senest 1. februar 2024.»

7.6 Korn, kraftfôr og mel

Internasjonale priser på korn og kraftfôrråvarer økte betydelig etter koronapandemien, og etter Russlands angrep på Ukraina i februar 2022. Russland og Ukraina er store eksportører av korn og andre råvarer, og invasjonen og hindringer av eksport via Svartehavet har gitt og gir stor usikkerhet om utviklingen i de globale matvaremarkedene. Internasjonale kornpriser nådde et historisk høyt nivå i mai 2022. I mars 2023 var disse falt med 18 pst. målt i dollar fra dette toppnivået, ifølge tall fra Verdensbanken.

Økt norsk produksjon av korn til både mat og fôr er en nøkkel til å nå målene om å øke selvforsyningsgraden, slik regjeringen legger opp til i Hurdalsplattformen. Å styrke lønnsomheten i kornproduksjonen er et viktig element i å opprettholde arbeidsdelingen i jordbruket, slik at arealene som er best egnet til korn- og grøntproduksjon brukes til det, mens tyngden av den grasbaserte husdyrproduksjonen blir liggende i distriktene. Dette er avgjørende for å utnytte det

totale produksjonspotensialet i norsk jordbruk best mulig og dermed også for selvforsyningsgraden. Ambisjonen om å styrke lønnsomheten i kornproduksjonen gjenspeiles også i årets jordbruksavtale. Med en forventet reduksjon i gjødselprisene på 40 pst., vil en med uendret målpris på hvete til mat og 10 øre reduksjon i øvrige målpriser for korn legge til rette for økte inntektsmuligheter og økt lønnsomhet i kornproduksjonen.

I forkant av jordbruksoppkjøret i 2022 bidro kostnadsveksten, særlig på gjødsel, til stor økonomisk usikkerhet for kornprodusentene. Regjeringen valgte allerede i mars 2022 å kommunisere at tilbudet i jordbruksoppkjøret ville inneholde tiltak som kompenserte for den ekstra veksten i gjødselprisene i månedene etter tilleggsforhandlingene høsten før, og bidra til lønnsomhet. Mange produsenter valgte å så hvete. I jordbruksoppkjøret ble målprisene på mat- og fôrkorn økt med henholdsvis 1 krone og 90 øre. Fasiten for 2022-sesongen endte med tidenes høyeste kornavlinger på Østlandet. For referansebruket med 507 dekar korn ble resultatet i 2022 beregnet til 775 800 kroner i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk inkludert inntektsvirkningen av jordbruksfradraget, en økning på 93 pst. fra 2021. Sannsynligvis var det store variasjoner i resultatene mellom ulike bruk, og tidspunkt for kjøp av gjødsel var utslagsgivende for resultatet.

Både avlingsmengde og kvalitet varierer betydelig mellom år, avhengig av vær og vekstforhold gjennom vekstsesongen. Etter 2018-sesongen med svært lave avlinger på grunn av tørke, fulgte 2019 og 2020 med relativt gode avlinger. Avlingene i 2021 var noe lavere med prognosert salgsavling på 1 181 000 tonn, og var med det om lag 10 pst. lavere enn året før. I 2022 oppnådde man svært høye avlinger, med en prognosert salgsavling på 1 421 000 tonn.

Markedsregulator (Felleskjøpet Agri) har pekt på at det er marked for mer hvete til fôr og mat, og noe økt behov for havre. Dersom hveten ikke holder matkvalitet og må klassifiseres som fôrhvete, er det gode anvendelsesmuligheter for fôrhvete som karbohydratråvare i kraftfôret.

Norske bakevarer møter sterk konkurranse fra import av bearbejdede produkter som halvfabrikata, kjeks, ferdige deiger med videre. Om lag 31 pst. av alt forbruk av matkorn skjer gjennom RÅK-produkter. Andelen har økt fra 25 pst. i 2011. Ivaretagelse av konkurransekraften overfor import for norsk matkorn er avgjørende for å kunne øke selvforsyningsgraden.

7.6.1 Midlertidig endring i markedsordningen for korn

Ved jordbruksoppkjøret i 2022 var internasjonale kornpriser på nivå over norsk målpris og nedskrevet engrospris. Ordningene og virkemidlene som til sammen utgjør korn- og kraftfôrpolitikken er basert på at norske priser er betydelig høyere enn verdensmarkedspris. Det var derfor behov for å gjøre tilpasninger i markedsordningen for korn.

Partene ble enige om en løsning der prisnedskrivingsstilskuddet for korn ble videreført og økt tilsvarende økning i prisen for førkorn, samt at prisnedskrivning også kunne benyttes for importert karbohydratråvare. Endringen skulle sikre at råvarekostnadene for karbohydratråvare til kraftfôr ikke skulle endres som følge av endrede målpriser på korn, eller ustabile priser på karbohydratråvarer internasjonalt. Endringene skulle heller ikke medføre at importert karbohydratråvare ble mer attraktiv som energiråvare i kraftfôr. Løsningen er fleksibel på den måten at prisnedskrivningen for importert vare går mot null og erstattes av en tollsats innenfor de auksjonerte tollkvotene, dersom internasjonale priser faller. Tilsvarende øker prisnedskrivingsraten med økende verdensmarkedspris. Ordningen bidrar ikke til økt import, siden den gjelder importerte karbohydratråvarer innenfor de tollkvoter som fastsettes ut fra behovet for å supplere norsk korn/karbohydratråvare inn i kraftfôret. Kvotestørrelsene fastsettes av Landbruksdirektoratet etter råd fra markedsregulator Felleskjøpet Agri.

Over tid er det grunn til å forvente at internasjonale priser vil finne et nytt normalnivå som er lavere enn norsk kornpris. Tiltak satt inn i denne ekstraordinære situasjonen må derfor være midlertidige. Det er særlig viktig at ikke norsk landbruks konkurransekraft svekkes som følge av videreføring av ekstraordinære tiltak, etter at markedene finner sitt nye normalnivå. Internasjonale

priser på karbohydratråvarer i kraftfôr har blitt redusert siden ordningen ble innført i 2022. Det er fortsatt høye priser på blant annet melasse og roesnitter, og svak kronekurs.

Avtalepartene er enige om at ordningen med prisnedskrivning for importert karbohydratråvare har vært viktig for å sikre stabile råvarepriser til kraftfôr, gjennom et år med betydelig variasjon og usikkerhet i de internasjonale råvaremarkedene. Det var i jordbruksforhandlingene 2022 et viktig premiss at ordningen skulle være midlertidig. Partene har vurdert om det har vært behov for justeringer av ordningen med sikte på å unngå utilsiktede virkninger. Partene er enige om å videreføre ordningen neste avtaleår etter samme regelverk som i inneværende avtaleår. Formålet er å sikre forutsigbarhet i en fortsatt uforutsigbar situasjon med særskilt høye priser på enkelte råvarer og svak krone.

Tabell 7.7 viser effekt på råvarepris for kraftfôr ved redusert førkornpris og redusert prisnedskrivingsstilskudd på 10 øre, sammen med uendret ordning for prisnedskrivning av importert karbohydratråvare. Sammen med økte frakttilskudd for korn/kraftfôr gir det en svak reduksjon i råvarekostnaden for kraftfôr.

I Norge ligger prisene for mathvete relativt sett betydelig høyere enn prisene på førkorn, sammenlignet med hva som er tilfelle på det internasjonale markedet. Med det prisbildet som nå observeres for europeisk hvete, ble partene enige om at det er riktig å gjeninnføre matkorntilskuddet. Tiltaket vil være et viktig bidrag for å styrke konkurransekraften og sikre avsetningen av norsk matkorn. Det bidrar dermed til styrket norsk selvforsyning. Partene er enige om å gjeninnføre matkorntilskuddet med en sats på 23 øre per kg. Samtidig holdes prisen på mathvete uendret, prisen på matrug reduseres med 10 øre og prisnedskrivningen på norsk korn reduseres med 10 øre per kg. Det gir en redusert råvarekostnad

Tabell 7.7 Effekt på råvarepris kraftfôr

	1000 tonn	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Endret råvarekostnad norsk kraftfôr pga. redusert kornpris	1 047,6	-0,10	-104,8
Redusert prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr		-0,10	104,9
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr			-35,0
Sum endret råvarekostnad kraftfôr	2 108,13	-0,017	-34,9

Tabell 7.8 Effekt på råvarekostnad matkorn

	Kroner per kg
Prisendring matkorn	-0,011
Endret prisnedskrivning	0,100
Endret matkorntilskudd	-0,230
Endret råvarekostnad matkorn	-0,141

på norsk korn til matmel på 14,1 øre per kg, som vist Tabell 7.8.

Partene vurderer at prissvingningene for oljefrø internasjonalt tilsier at det fortsatt vil være krevende å sette en målpris på oljefrø på riktig nivå. Det er derfor enighet om å fortsatt suspendere målpris for oljefrø og la denne svinge med importprisen, med en referansepris som slår inn dersom importpris fratrukket prisnedskrivningstilskudd faller under denne.

Partene vil presisere at endringene i markedsordningen for korn, som ble innført ved jordbruksoppkjøret i 2022, fortsatt må anses å være av midlertidig karakter. De internasjonale prisene på korn og kraftfôrråvarer vil trolig på sikt normaliseres under norsk nivå. Det er også noen prinsipielle og markedsmessige utfordringer ved å fullkompensere for høyere priser internasjonalt enn i Norge. Partene viser videre til omtale av arbeidsgruppe for målprisgjennomgang, der en gjennomgang av markedsordningen for korn vil være en del av mandatet.

7.6.2 Målpriser

Det er markedsmessig rom for å dyrke mer matkorn i Norge, og økt matkornproduksjon er et av de mest effektive tiltakene for å øke norsk selvforsyning og beredskap. Det er videre viktig å legge til rette for å bli mest mulig selvforsynt med kraftfôrråvarer gjennom økt produksjon av førkorn og proteinvekster. Det er forventet en betydelig nedgang i gjødselprisene for vekstsesongen 2023/2024. Isolert sett gir det rom for lønnsomhetsforbedring i kornproduksjonen. Partene er enige om å holde målprisen for mathvete uendret. For øvrige kornslag er partene enige om at målprisene reduseres med 10 øre per kg.

7.6.3 Arealtilskudd korn

I jordbruksoppkjøret 2022 ble arealtilskuddene til kornproduksjon vesentlig styrket i alle AK-soner,

og mest i sone 5–7. Partene er enige om at arealtilskuddene til kornproduksjon holdes stabilt på samme nivå i alle soner.

7.6.4 Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr

Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller på kraftfôr. Tilskuddene bidrar dermed til målsettingen om landbruk i hele landet.

I jordbruksoppkjøret 2022 ble bevilgningene til frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr økt med til sammen 25,2 mill. kroner. I sitt innspill til årets jordbruksoppkjør viste markedsregulator Felleskjøpet Agri til en økende underdekning det siste året på grunn av økte fraktkostnader.

Partene er enige om at kostnadsøkningen tilsier at frakttilskuddsordningene må styrkes. Dette er viktig for å legge til rette for landbruk i hele landet. Partene er enige om å øke bevilgningene til fraktordningen for korn med 20 mill. kroner og fraktordningen for kraftfôr med 15 mill. kroner, til sammen 35 mill. kroner.

7.6.5 Tilskudd til lagring av såkorn

For å sikre tilstrekkelig tilgang på såkorn, kan det gis tilskudd til beredskapslagring av såkorn med en sats på 0,90 kroner per kg. Prognosen for 2023 er på 10 mill. kroner. Partene er enige om å videreføre satsen og nivået på bevilgningen. Tilskudd til lagring av såkorn bevilges over tilskudd til frøavl, jf. kap. 7.12.4.

7.7 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Produksjon av frukt, bær, grønnsaker og poteter er i vekst. I 2022 hadde sektoren en samlet produksjonsverdi på nærmere 7,5 mrd. kroner. Markedet er i vekst og alle forbrukeranalyser tilsier vekst innenfor grøntområdet i mange år fremover. Grøntsektoren har imidlertid betydelig konkurranse fra import og norskandelen innenfor sektoren er i dag under 40 pst. Avtalepartene mener det er viktig å legge til rette for en styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

Produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og poteter er svært væravhengig, og kan variere mye mellom år. Næringen ble også sterkt påvirket av koronapandemien i 2020 og 2021. Innføringen av

strømstøtte for jordbruksforetak, veksthus og vanningslag gjorde at næringen fikk stabile prisbetingelser på en viktig innsatsfaktor i produksjonen. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at rundt 300 veksthusforetak og 70 vanningslag fikk strømstøtte i 2022. Det finnes ikke tall for hvilken produksjon jordbruksforetakene som fikk strømstøtte hadde, men totalt 13 000 jordbruksforetak fikk utbetalt strømstøtte. Det er rimelig å anta at flere av disse var grøntprodusenter.

I den nye folkehelsemeldingen (Meld. St. 15 (2022–2023)) er det et mål å øke andelen som følger kostrådene, for å utjevne sosiale forskjeller innen kosthold. Andelen av befolkningen som spiser de anbefalte «5 om dagen» har gått betraktelig ned, og er nå på 18,2 pst. Økt inntak av frukt og grønt er et område som bl.a. følges gjennom intensjonsavtalen mellom helsemyndighetene og matbransjen om tilrettelegging for et sunnere kosthold, bl.a. gjennom økt inntak av frukt, bær og grønnsaker.

Grøntsektoren er i vekst, og har et stort potensial for innovasjon og økt markedsandel. Sektoren har satt seg ambisiøse vekstmål mot 2035. Næringen har samlet seg og fått en felles strategisk plattform gjennom Forum for Norsk Grønt, og flere større prosjekter som skal bidra til økt konkurransekraft og bærekraft i sektoren er igangsatt. Jordbruksavtalen omfatter virkemidler og tiltak som kan bidra til å nå de ambisiøse målene, fra produksjonsrettede tilskudd til virkemidler innen forskning, utvikling, rådgiving og investering. I tillegg til styrking av produsentleddet må det jobbes mer med sektorovergrepene tiltak, og tiltak langs hele verdikjeden fra produsent til forbruker.

Avtalepartene mener det er viktig å videreføre satsingen på tiltak som kan bidra til økt innovasjon og vekst for grøntsektoren, og mener enigheten i årets jordbruksoppgjør vil bidra til dette. Det legges opp til å øke målprisene for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 8,8 pst. og målprisen på potet med 46 øre per kilo. Pristilskudd grønt foreslås økt med 42,0 mill. kroner og grønnsaksproduksjon i Nord-Norge inkluderes i satsene for potet i Nord-Norge. Arealtilskuddet til grønnsaksproduksjon foreslås økt med 13,9 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt foreslås økt med 2 mill. kroner. Partene er enige om at det skal utredes et pristilskudd til produksjon av poteter til industri.

I tillegg er grøntsektoren, inkl. småskalaproduksjon, prioritert over investeringsvirkemidlene. Prosjekter innen grøntsektorens verdikjede gis prioritert innenfor de nasjonale tilretteleggings-

midlene jf. kap. 7.3. Partene er enige om å videreføre tilskuddet på 1 mill. kroner til Norsk Gartnerforbunds arbeid med energirådgivning i veksthusnæringen, og å øke overføringene til Opplysningskontoret for frukt og grønt med 3 mill. kroner. For en helhetlig omtale av satsing på økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt, vises det til kap. 6.4. Markedstiltak i grøntsektoren er tilført 10 mill. kroner fra ledige midler i 2023 til avsetningstiltak hagebruk og potet. Partene er også enige om å utrede et pristilskudd til produksjon av poteter til industri.

Forslag til endringer fremgår av vedlegg 1.

7.7.1 Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter

Den generelle øvre prisgrensen på grøntprodukter har vært 12 pst. over gjeldende målpris. Som en følge av den urolige situasjonen på verdensmarkedet og den sterke økningen i produksjonskostnader, ble partene i fjorårets jordbruksoppgjør enige om en midlertidig økning av øvre prisgrense for grøntprodukter fra 12 pst. til 20 pst. for perioden 1.7.22–30.6.23. Endringen ga næringen mulighet til å ta ut høyere priser i markedet i en periode.

Partene er enige om å videreføre den øvre prisgrense for grøntprodukter på 20 pst. for perioden 1.7.23–30.6.24.

7.7.2 Opplysningskontoret for frukt og grønt

Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) har som formål å stimulere til økt forbruk av frukt, bær, grønnsaker og potet. OFG finansieres i hovedsak av midler over jordbruksavtalen i tillegg til støtte fra Helsedirektoratet til skolefruktprosjektet. OFG skal være en aktiv part i at nasjonale målsettinger for grøntsektoren og for helsesektoren nås. Norskpreferanse er førende for OFGs arbeid gjennom hele året ved å fremheve norske sesong- og lagringsprodukter. OFG har vært en aktiv part i oppfølgingen av Grøntutvalgets rapport «Grøntsektoren mot 2035» og de ambisiøse målsettingene som sektoren satte seg der. Det pågående prosjektet «Økt etterspørsel etter norsk grønt» som OFG har igangsatt sammen med Stiftelsen Norsk Mat er et eksempel på det.

Med bakgrunn i OFGs viktige rolle i arbeidet med å fremme forbruk av norsk grønt, sunt og bærekraftig kosthold til barn og unge, er partene enige om at avsetningen til OFG økes med 3 mill. kroner for 2024. Det forventes at den betydelige støtten som OFG får over jordbruksavtalen kan benyttes inn i det videre arbeidet med å øke for-

bruket av norsk frukt, grønt, bær og potet. Innenfor OFGs formål skal det tverrsektorielle arbeidet vektlegges.

7.8 Melk

Partene er enige om å prioritere melkeproduksjon i årets jordbruksavtale. Melkeproduksjon er en bærebjelke i det norske landbruket. Produksjonen foregår i hele landet, i alle landets fylker og de fleste kommuner, og står for en stor del av landbrukets samlede sysselsetting og verdiskaping. For å bidra til produksjon, inntektsutjevning og landbruk over hele landet, er flere av de viktige tilskuddsordningene differensiert geografisk, etter bruksstørrelse, eller begge deler. Differensieringen skal utjevne forskjeller i produksjonsbetingelser, og dermed også i inntektsmuligheter.

Tallene fra Budsjettnemnda for jordbruket viser at økonomien i melkeproduksjonen forventes redusert i 2023. Dette skyldes en kombinasjon av flere faktorer, blant annet volumreduksjon som følge av redusert etterspørsel og redusert etterbetaling fra Tine sammenlignet med 2022. Dette sammen med generell økning på større kostnadsposter som gjødsel, kraftfôr, energi og renteutgifter.

Som følge av at kravet til løsdrift trer i kraft fra 2034, og svært mange fjøs fortsatt er bås fjøs, står mange produsenter foran store investeringsbeslutninger. I jordbruksoppgjøret i 2022 ble IBU-midlene økt med 271 mill. kroner, til 1 150,5 mill. kroner. Føringen om at det i melkeproduksjon er særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr ble videreført. Partene viser til økningen som er foreslått på årets IBU-midler i kap. 7.2.

Partene er enige om å øke målprisene på melk med 33 øre per liter. Distriktstilskudd melk økes med 279 mill. kroner, og husdyrtilskuddet for melkekyr økes innenfor en ramme på 532,8 mill. kroner. Videre styrkes distrikts- og strukturprofilen gjennom en økning i driftstilskudd melk med 312,8 mill. kroner for foretak med ku- og geitemelkproduksjon. Partene er også enige om en styrking av kulturlandskapstilskuddet og beite-tilskuddene, noe som også kommer melkeprodusentene til gode. I tillegg er det enighet om en vesentlig styrking av velferdsordningene, jf. kap. 7.11. Endringene fremgår av vedlegg 1.

7.8.1 Kvoteordningen for melk

Formålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse melkeproduksjonen til avsetningsmulig-

hetene i markedet innenfor de målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur.

I fjorårets jordbruksoppgjør ble partene enige om å nedsette en arbeidsgruppe for å gjennomgå kvoteordningen for melk. Arbeidsgruppens mandat gikk blant annet ut på å kartlegge utvikling og organisering av produksjon på flere kvoter, og beskrive og vurdere tiltak for å redusere prisnivået på kvoter og øke andelen eide kvoter. I tillegg skulle arbeidsgruppen beskrive og vurdere et redusert kvotetak. Rapporten ble avlevert 16. mars 2023.

Kvoteordningen for melk har blitt justert flere ganger siden innføringen i 1983, ofte for å øke fleksibiliteten til produsentene. Andelen grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter har vært om lag 37 pst. fra 2012 og frem til i dag. Arbeidsgruppen peker på at den stabile andelen isolert sett tyder på at det verken har blitt mer eller mindre attraktivt for melkeprodusentene å produsere på flere kvoter i denne perioden. For den enkelte melkeprodusent er beslutningen om å produsere selv eller bortdisponere kvoten sin, i stor grad avhengig av hvorvidt avkastningen til egen produksjon overstiger alternativ inntjening ved bortdisponering.

Som følge av at flere av tiltakene for å redusere pris/øke andel eid kvote innebærer å begrense muligheten for å bortdisponere kvoter, ble det vurdert om det var mulig å gjeninnføre et eget regelverk for samdrifter. Arbeidsgruppen var imidlertid enige om at å gjeninnføre egne regler for samdrifter ikke vil la seg gjøre med de forvaltningsmessige utfordringene som vil oppstå.

Tiltakene som ble vurdert innebærer gjennomgående regelverksendringer som berører kvotenes omsettelighet, kvoteeiers råderett over kvoten, samt kvotepris ved omsetning og bortdisponering. Dette reiser problemstillinger blant annet knyttet til mulighet til å gi lover/forskrifter tilbakevirkende kraft, krav om erstatning, pantedrett og mulighet til prisregulering. Arbeidsgruppen gikk også gjennom gjeldende skatterett ved kjøp/salg og bortdisponering av melkekvote.

Arbeidsgruppen vurderte åtte tiltak rettet mot bortdisponering av melkekvote, blant annet å avgrense perioden kvoten kan bortdisponeres, salg av kvote til staten ved bortdisponering og statlig regulering av pris på bortdisponering. Det ble også vurdert fire tiltak for omsetning av kvote, blant annet kun statlig eller privat omsetning og statlig regulering av pris på omsetning. Alle tiltakene som ble vurdert, har uønskede konsekvenser, for eksempel mindre fleksibilitet for produ-

sent og/eller kvoteeier. Det er også vanskelig å se i hvilken retning prisene for bortdisponering og omsetning vil utvikle seg som resultat av de ulike forslagene, da det er flere faktorer som spiller inn på prisdannelsen.

Dagens produksjonstak er uavhengig av produksjonstype (ku eller geit) og innebærer at en enkelt produsent kan ha en disponibel kvote på 900 000 liter. Arbeidsgruppen la til grunn at ved en eventuell reduksjon i produksjonstaket, vil foretak som i dag disponerer mer grunnkvote beholde denne produksjonsrettigheten også i fremtiden. Det pekes videre på at en kraftig reduksjon i kvotetaket vil medføre en todeling av kvotesystemet, og kunne skape utfordringer blant annet for produsenter som er i en utvidelsesprosess.

7.8.1.1 Redusert produksjonstak for melk

Partene er enige om at produksjonstaket for disponibel kvote for et enkelt foretak eller fra en enkelt landbrukseiendom reduseres fra 900 000 liter til henholdsvis 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk. Foretak som hadde en høyere historisk leveringsrett per 1.1.2024 får videreført denne. Melkeprodusenter som er i prosess med å utvide produksjonen, vil omfattes av en overgangsordning. For øvrig videreføres dagens regelverk for kvoteordningen for melk. Detaljene i et nytt kvoteregulativ, inkl. overgangsordningen for melkeprodusenter som er i prosess med å utvide produksjonen, sendes på høring i løpet av høsten 2023 med ordinær høringsfrist, og vil gjelde fra 1.1.2024.

Landbruksdirektoratet får i oppdrag å avklare detaljene i nytt regelverk, herunder også konsekvensen for lokalforedlingsforetak. Partene er også enige om at Landbruksdirektoratet skal vurdere muligheten for å innføre en begrensning på muligheten for å kjøpe kvote over produksjonstaket. En slik endring vil evt. kunne gjelde fra omsetningsrunden 2024.

7.8.1.2 Tiltak for å øke andelen eid kvote

Endringer i kvoteordningen for 2023 og 2024

For å stimulere til å øke andelen eid kvote, er partene enige om at i omsetningsrundene i 2023 og 2024 kan inntil 100 pst. av kvotemengden selges privat. Fra og med omsetningsrunden 2025 går man tilbake til dagens regelverk, der inntil 60 pst. av kvotemengden som ønskes solgt, kan selges privat.

Endringer i skatteberegning ved salg av melkekvote

Partene viser til brev fra finansministeren til landbruks- og matministeren, klima- og miljøministeren og statsministeren med forslag ifm. statsbudsjettet for 2024 om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote, ikke skal inngå i personinntektsgrunnlaget:

«Gevinst ved realisasjon av alminnelig gårdsbruk i familien er fritatt for skatteplikt etter skatteloven § 9-3 sjette ledd jf. § 9-13 første ledd, forutsatt at eiendommen er eid i minst 10 år og vederlaget ikke overstiger $\frac{3}{4}$ av antatt salgsverdi. Gevinst ved realisasjon utenfor familien er fritatt for personinntektsberegning, jf. skatteloven § 12-11 fjerde ledd. Disse reglene gjelder også for melkekvote som realiseres sammen med gårdsbruket, jf. skatteloven §§ 9-13 sjette ledd og 12-11 fjerde ledd.

Selges kvoten separat er gevinst fullt ut skattepliktig, jf. skatteloven §§ 5-30 første ledd jf. 5-1 første ledd.

I forbindelse med budsjettet for 2024 tar jeg sikte på å fremme et lovforslag for Stortinget om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote ikke skal inngå i grunnlaget for personinntektsberegning. Gevinsten vil da bli beskattet som kapitalinntekt med satsen for alminnelig inntekt.

Som følge av at forhandlingene om jordbruksoppkjøret pågår, bør forslaget gjøres kjent slik at det kan være en del av rammebetingelsene i forbindelse med forhandlingene.»

Partene er enige om at kombinasjonen av de to justeringene som beskrives ovenfor vil bidra til å oppfylle målsetningen om å øke andelen eid kvote, og at det fremover er viktig å gi næringen forutsigbarhet. Partene mener derfor at regelverket for kvoteordningen bør ligge fast.

7.8.2 Høring av satser i prisutjevningsordningen

Landbruksdirektoratet har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring, jf. høringsbrev av 31. mars 2023. Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Landbruksdirektoratet etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppkjøret kan gi føringer. Endringene i satsene innebærer at avgiftene i prisgruppe 2 økes med fire øre per liter, mens tilskuddene i gruppe tre og fire henholdsvis økes

med to øre og reduseres med fire øre per liter. For biproduktene reduseres tilskuddene for smørproduktene til både dagligvare- og industrimarkedet med 30 øre. Oppsummert innebærer Landbruksdirektoratets høringsforslag at prisgruppene får økt avgiftene eller redusert tilskuddene med i gjennomsnitt 0,3 øre/liter i kommende satsperiode, mot 12,1 øre i inneværende satsperiode. Til grunn for forslaget ligger ønske om å opprettholde nåværende likviditet i prisutjevningsordningen grunnet usikker markeds-situasjon og å unngå større fremtidige endringer i oppbygging og nedbygging.

Innretning og virkemidler innenfor prisutjevningsordningen for melk, herunder de konkurransefremmende tiltakene, er ikke forhandlings-tema i jordbruksforhandlingene.

7.9 Kjøtt og egg

For å bidra til landbruk over hele landet med en differensiert bruksstruktur og tilpasset variasjon i klima og geografi, er partene enige om satsøkninger i tilskuddsordninger rettet mot norsk husdyrhold.

Markedsregulators prognoser fra mars måned for markedsbalansen for kjøtt og egg i 2023 viste at norsk produksjon i 2023 vil være om lag 1 700 tonn lavere enn etterspørselen. Ved årsskiftet 2022/2023 var det imidlertid nær 4 900 tonn storfekjøtt på reguleringslager, mens det ved utgangen av uke 16 var 3 520 tonn frossent kjøtt på reguleringslager. Markedsregulator må sørge for å betjene markedet for ferskt kjøtt samtidig som en oppnår en reduksjon av kvantumet frossent kjøtt innlagt på reguleringslager.

Prognosene fra mars måned viste et behov for suppleringsimport på 1 600 tonn svinekjøtt. For sau/lam var det et mindre overskudd, mens det for egg er behov for å gjennomføre regulerings-tiltak for å begrense overskuddet.

I tillegg til virkemidlene som omtales nedenfor, er partene enige om at økninger av avløser-tilskuddet og frakttilskuddene for hhv. egg og slaktedyrr er viktige for jordbruksforetak med kjøtt- og eggproduksjon.

7.9.1 Ammeku – storfekjøtt

Markedsbalansen for storfekjøtt er avhengig av utviklingen i både melkeproduksjonen og drifts-omfanget i jordbruksforetakene med ammeku-produksjon, men nær 70 pst. av etterspørselen dekkes gjennom storfeholdet i melkeproduksjon.

Forbruket av rødt kjøtt prognoseres redusert med 1 pst. per år frem mot 2027. Korrigert for estimert befolkningsvekst vil salget av rødt kjøtt være 2,3 pst. lavere i 2027 sammenlignet med 2023. Partene er enige om en heving av satsene for distriktstilskudd storfe (sone 4 og 5), driftstilskudd til spesialisert storfekjøttfeproduksjon (AK-sone 5–7), tilskudd husdyr, beitetilskuddene, kulturlandskapstilskuddet og tilskudd til økologisk husdyrproduksjon, jf. vedlegg 1. Heving av distriktstilskuddet med 3 kr per kg er en del av satsingen på jordbruket i Nord-Norge.

Kvalitetstilskudd for storfekjøtt

Ved jordbruksforhandlingene i 2022 var partene enige om å utrede kvalitetstilskuddet for storfekjøtt ut fra to ulike forhold. Dette gjelder hhv. om en skal benytte slakterienes desimalgradering i kvalitetsklassifiseringen av storfeslaktet som grunnlag for utmålingen av tilskuddet, og forslag til hvordan man kan unngå å overskride fastsatt maksimalt antall støtteberettigede enheter.

Tilskuddet utbetales med kroner 5,50 per kg for storfekjøtt av kvalitet O og med kroner 10,50 per kg for kjøtt av kvalitet O+ og bedre. Det kan være liten kvalitetsforskjell på to slakt som ligger hhv. rett over og rett under kravene til hhv. klasse O og klasse O+, men det vil være stor forskjell mellom tilskuddsutbetalingen for slaktene.

Slakteriene har innført klassifisering av storfeslakt med kvalitetsgradering fastsatt på desimalnivå. Landbruksdirektoratet har utredet om bruk av denne kvalitetsgraderingen kan brukes som nytt grunnlag for tilskuddsutmålingen. Direktoratet har utredet flere modeller som alternativ til dagens tilskuddsutmåling med mål om å innføre en jevnere satsløype. Innføring av en ny modell kan gi omfordelinger i tilskuddstildelingen, særlig for produsenter med storfe av melke-/kombirase. Direktoratet viser også til at slakteriforetakene ikke planlegger å bruke desimalgraderingen som grunnlag for utbetalingen av avregningspris til produsent. Dette innebærer at en endring av modell for tilskuddsutmålingen vil innebære store kostnader for foretakene, særlig for de mindre slakterianleggene.

På dette grunnlaget er partene enige om at tilskuddsutmålingen for kvalitetstilskuddet ikke endres med grunnlag i den nylig innførte desimalklassifiseringen.

Landbruksdirektoratet har også utredet hvordan avtalepartene kan sikre at det ikke gis tilskudd for mer enn fastsatt maksimalt antall støtteberettigede enheter på 50,5 mill. kg storfekjøtt.

For at Norge skal overholde WTO-regelverket kan ikke dette «taket» overskrides.

Et forslag går ut på at partene ved jordbruksforhandlingene hvert år, vurderer behovet for tiltak ut fra prognosert produksjonsomfang kommende år. Dersom prognosene viser risiko for produksjon ut over fastsatt tak, skal kvalitets-tilskuddet kun utbetales for en redusert andel av leveransene av slakt per jordbruksforetak gjennom året. Direktoratet viser til at iverksetting av tiltaket ventes å kreve systemendringer med tilhørende kostnader for slakteriforetakene, det antas derfor at tiltaket tidligst kan innføres fra 01.01.2024.

Prognosene for 2023 viser utbetaling av tilskuddet for 48,8 mill. kg storfekjøtt, og ut fra trendene i markedet vil det heller ikke i 2024 være risiko for å overskride taket på 50,5 mill. kg. Partene er enige om at det prognosebaserte systemet innføres som tiltak i løpet av 2024, for å hindre at taket overskrides i fremtiden. Dette krever endringer hos slakteriforetakene og Landbruksdirektoratet. Gjennomføring av dette tiltaket innebærer at det ikke er behov for å redusere hvilke kvaliteter som kan gi grunnlag for tilskuddet, og storfekjøtt klassifisert med fettgruppe 4 vil derfor fortsatt inngå i tilskuddsgrunnet.

7.9.2 Produksjon av sau og lam

Prognosene for 2023 viser at vi har balanse mellom norsk produksjon og etterspørsel. Markedsregulator viser til at økonomien i saueholdet er dårligere enn i de andre husdyrproduksjonene, samtidig som det ut fra markedssituasjonen ikke er rom for produksjonsøkning av noe omfang i de kommende årene.

Mange saueholdere driver i relativt liten skala, og det er vist til at antall jordbruksforetak med sau er synkende, særlig i Nord-Norge. Partene er derfor enige om en heving av distriktstilskuddet for sau på 3 kr per kg for å motvirke denne utviklingen. For sau/lam er økningene i de to beite-tilskuddene viktig med en heving av satsen på 110 kr per dyr i utmarksbeitetilskuddet og 30 kr per dyr i det generelle beitetilskuddet for å styrke økonomien i produksjonen. Det gjennomføres også en økning i lammeslakttilskuddet og tilskudd husdyr for sau.

For ull heves gjennomsnittssatsen for all tilskuddsberettiget ull med 3 kr per kg. Det legges til grunn at Landbruksdirektoratet ved differensieringen av gjennomsnittssatsen med satser for de ulike kvalitetsklassene prioriterer de beste ullkvalitetene.

Tilskudd for lammeslakt – unntak for slakterier uten godkjent klassifisør

Ved jordbruksoppkjøret 2022 var partene enige om å avvikle unntaksordningen for slakterianlegg som slaktet færre enn 2 000 sau/lam foregående år. Disse slakteriene kunne utbetale kvalitets-tilskuddet uten å ha godkjent klassifisør til stede mens slaktingen foregår. Tilskuddet har blitt utbetalt ut fra gjennomsnittlig kvalitet på lammene som er levert til slakterianlegg med klassifisør. Denne gjennomsnittssatsen er nær full sats for kvalitetstilskuddet, men uten at slaktet er kvalitetsgradert.

Partene vektla i 2022 at en utvikling med økt slaktekvantum ved disse slakteriene, kan bidra til at en større andel lam av dårlig kvalitet oppnår nesten fullt kvalitetstilskudd, noe som kan redusere legitimiteten for tilskuddsordningen. For å bidra til å unngå at lammekjøtt av dårlig kvalitet kan oppnå tilskuddet, vedtok avtalepartene ved jordbruksforhandlingene i fjor at unntaksordningen skal avvikles med virkning fra 1. juli 2023.

Etter fjorårets forhandlinger fremkom det imidlertid ny informasjon om at kostnadene med innføring av nytt utstyr til klassifisering mv. vil medføre store kostnader for disse mindre slakteriforetakene. Partene er derfor enige om at unntaksordningen likevel kan videreføres fra og med 2. halvår 2023. Men det legges til grunn at tilskuddssatsen som disse slakteriene kan formidle, ikke lenger skal være knyttet til gjennomsnittlig kvalitet ved de store slakteriene, og i stedet fastsettes særskilt av partene. Satsen legges på et lavere nivå enn hittil i forhold til den satsen som utbetales for lam som har vært klassifisert. Med denne tilpasningen vil en oppnå målet partene hadde i 2022 med å avvikle unntaket, som var å unngå at slakt som ikke blir klassifisert, skal kunne gi nær fullt kvalitetstilskudd. Med en relativt lav tilskuddssats vil en unngå en utvikling med større økning i slaktekvantumet ved slakteriene som ikke klassifiserer dyra.

For 2024 økes satsen for lammeslakttilskuddet til 545 kr per slakt av kvalitet O+ og bedre. Ut fra overnevnte grunnlag fastsettes 470 kr per slakt som sats for 2024 for dyr levert til de mindre slakteriene uten klassifisering, dvs. om lag 14 pst. lavere satsnivå.

Unntaksordningen for de mindre slakteriene uten godkjent klassifisør ble vedtatt avviklet fra 1. juli 2023. Videreføring av unntaksordningen innebærer derfor at partene også må fastsette en sats for den i 2. halvår 2023. Satsen for lammeslakttilskuddet er 525 kr per lam i 2023. Partene

er enige om å sette en sats på 453 kr per lam levert til slakterier uten godkjent klassifisør for andre halvår 2023. Det legges til grunn at dette ikke har noen provenyvirkning.

Tilskudd for kjeslakt

Kvalitetstilskuddet for kjeslakt gis for kje over 3,5 kg. Det er blitt vist til at de relative slaktekostnadene for så små slakt er store og at kvaliteten på produktet kan være klart redusert i forhold til slakt av noe større kje. Partene er derfor enige om å heve vektgrensen fra 3,5 til 5,0 kg, for at kvalitetstilskuddet kan gis for dyra. I 2022 ble det utbetalt tilskudd for 2 185 kje i intervallet 3,5–5 kg med samlet utbetaling på 764 750 kroner. Reduksjonen i proveny pga. hevingen av vektgrensen brukes til å øke satsen for kje over 5 kg. Partene er videre enige om en ytterligere satsheving av tilskuddssatsen for kje. Satsøkninger og provenyeffekt fremgår av vedlegg 1.

Tilskudd for produksjon med ammegeit

Ammegeit for produksjon av kjøtt og ull er en liten, men voksende næring innenfor norsk husdyrhold. Husdyr- og avløsertilskuddet for ammegeiter utbetales med de samme satsene som gjelder for sau. For sau utbetales tilskuddene for dyr født foregående år eller tidligere, men for ammegeiter utbetales det ikke tilskudd for ungdyr, kun for dyr som har kjeet.

Ved jordbruksoppgjøret 2022 ba partene om en utredning fra Landbruksdirektoratet om hvordan tilskuddsordningene kan endres, slik at ammegeitprodusentene i større grad kan få tilskudd med grunnlag i ungdyr.

Av alternativene direktoratet har utredet, prioriteres forslaget om å øke satsen for ammegeitene som har kjeet, og at dette gis som en kompensasjon for at ungdyra ikke gir grunnlag for utbetaling av tilskuddet. Partene er derfor enige om at det i tilskudd husdyr innføres en egen «satsgruppe» for ammegeiter. Med dette unngås f.eks. vurderinger av om ungdyr av ammegeitrase hos jordbruksforetak, som også har melkegeiter, skal gi grunnlag for tilskudd eller ikke. Det vektlegges også at fordi det allerede er en spesifisert registrering av ammegeiter i søknadsskjemaet for tilskuddet, kan endringen gjennomføres med virkning allerede for søknadsåret 2023, med utbetaling i 2024.

Partene er enige om innføring av nye intervallgrenser for ammegeit i tilskudd husdyr og at satsene for de nye intervallene heves, med en økt til-

skuddsutbetaling på 4,4 mill. kroner. Økningen i utbetalingen er basert på forholdstallet 1,2608, dvs. at hver ammegeit representerer å gi tilskudd for 1,26 dyr. Dette forholdstallet er den samme omregningsfaktoren som partene brukte ved omleggingen i 2017 for definisjonen av sau i tilskudd husdyr, fra vinterføra dyr til sau født foregående år eller tidligere.

Partene er tilsvarende enige om at det også i avløsertilskuddet innføres en egen sats for ammegeiter, hvor ammegeit gis en høyere sats enn sau. Dette for å kompensere for at ungdyr ikke inngår i tilskuddsgrunnlaget. Satsøkninger og provenyeffekt av forslagene fremgår av vedlegg 1.

7.9.3 Kraftfôrbasert husdyrhold

Kostnadene til kraftfôr er den viktigste innsatsfaktoren i svine- og fjørfeholdet, og kostnadsøkning på kraftfôr påvirker derfor de økonomiske rammevilkårene for produksjonen. Markedsinntektene utgjør hoveddelen av inntektsgrunnlaget for det kraftfôrbaserte husdyrholdet; svin, fjørfe, kjøtt og egg. Det er derfor av stor betydning å ivareta balansen mellom produksjon og etterspørsel.

Satsen for distriktstilskudd kjøtt for gris for Nord-Norge økes for å styrke produksjonen i regionen. For egg er partene enige om å øke satsene for distriktstilskudd egg og bevilgningen til frakttilskudd egg, jf. vedlegg 1. På grunn av det store tilbudsoverskuddet i eggsektoren kan det ikke gis ytterligere økning av tilskuddene til denne produksjonen.

Økningen av avløsertilskuddet og bevilgningene til frakttilskuddene for egg og slaktedyrbidrar til å styrke det kraftfôrbaserte husdyrholdet.

7.9.4 Birøkt

Partene er enige om å styrke norsk birøkt gjennom å øke husdyrtilskuddet med 50 kroner per bifolk. Det settes av 1,5 mill. kroner over underpost 70.11 til Norges Birøkterlag for å finansiere en opplysningsordning for honning og andre bieprodukter.

7.9.5 Distriktstilskudd kjøtt

Ved jordbruksforhandlingene i 2006 var avtalepartene enige om at det ikke lenger skulle foretas noen endring av sonegrensene for kjøtt og melk ut over noen mindre presiseringer av ordlyden i de daværende sonebeskrivelsene. Senere ble disse beskrivelsene tegnet inn i kart. I proposisjonen om jordbruksoppgjøret 2017 ble det fast-

satt at kartet skulle danne det juridiske grunnlaget for soneinndelingene for distriktstilskuddene for melk og kjøtt.

Partene legger til grunn at overnevnte føringer for sonegrensene skal videreføres, men ber Landbruksdirektoratet foreta en spesifikk evaluering av sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal.

7.10 Dyrevelferd

Dyrevelferd står høyt på agendaen i media og i samfunnsdebatten. Befolkningen har blitt mer opptatt av måten maten produseres på, og særlig får dyrevelferd økt oppmerksomhet, også i debatter om klima, miljø og bærekraft. Næringen har etablert dyrevelferdsprogrammer for alle de store husdyrproduksjonene de siste årene. Disse er viktige forbedringsverktøy for dyrevelferdsarbeidet i norsk husdyrproduksjon. Målet med et dyrevelferdsprogram er å løfte hele produksjonen og alle besetninger, på tvers av regioner og bedrifter.

Mattilsynet er vårt viktigste verktøy for å overvåke dyrevelferd og for å utvikle regelverket, samt å drive god rådgiving og et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene. Bevilgningen til Mattilsynet er derfor økt på dette området.

Regelverket for dyrevelferd er relativt strengt i Norge sammenlignet med mange andre land. Et viktig prinsipp i arbeidet med dyrevelferdsregelverket er at endringer i krav må ha faktisk betydning for dyrets velferd, samtidig som de må være praktisk og økonomisk gjennomførbare. Både regjeringen og næringen har en ambisjon om å videreutvikle dyrevelferden og at norsk jordbruk skal være verdensledende på dette området. Dette ligger også til grunn for arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd, som skal fremmes i 2024. Stortingsmeldingen skal ha en helhetlig og kunnskapsbasert tilnærming.

7.11 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger er avgjørende for å få flere unge til å satse på landbruket og dermed viktig for rekrutteringen til næringen. Ordningene er også svært viktige for dyrevelferden, og at bønder ønsker å ha sin arbeidsplass i landbruket over tid. Ved årets jordbruksoppgjør legger partene derfor sterk vekt på å forbedre velferdsordningene, og har prioritert dem gjennom betydelige økninger av tilskuddssatser og maksimalbeløp.

Heving av satsene for avløsertilskuddene vil gi produsentene økt mulighet til å benytte avløser-tjenester. Dette vil gi økt økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og gi bedre mulighet for å ta ut ferie og fritid gjennom året. Styrking av tilskuddsordningen til avløserlagenes landbruksvikarvirksomhet vil gi større sikkerhet for tilgang på arbeidshjelp for bøndene ved akutt sykdom og skade.

7.11.1 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid bidrar til finansiering av leid arbeidshjelp og bidrar på den måten til at husdyrprodusenter kan ta ferie og få ordnet fritid.

Partene prioriterer en forbedring av avløsertilskuddene, og er enige om en heving av maksimalbeløp per foretak og år fra 96 800 til 126 580 kroner (tilsvarende 30,7 pst.) og en økning av satsene på 5 pst., jf. vedlegg 1.

7.11.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.

Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom, svangerskap eller andre grunner ikke kan ta del i driften.

Partene er enige om en betydelig heving av satsen for tilskuddsordningen. Maksimal tilskuddssats per dag økes fra 2 100 til 2 450 kroner.

Partene er enige om å etablere en partssammensatt arbeidsgruppe som skal gjennomgå tilskuddsordningene for avløsning ved sykdom og fødsel mv. og landbruksvikarordningen med følgende mandat:

«Avtalepartene legger stor vekt på at norsk landbruk skal ha tilgang på godt fungerende velferdsordninger. Dette er viktig for bl.a. å bidra til rekruttering og at bønder blir værende i næringen. Partene har som mål å videreutvikle dagens ordninger, og det nedsettes derfor en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere endringer i tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. og landbruksvikarordningen. Formålet med arbeidsgruppen er å bidra til å gi norske bønder økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og at bonden kan være trygg på at det er mulig å få tak i kompetente folk som kan ta over drifta og stelle dyra hvis man blir syk. Navs ordninger er et viktig grunnlag for

avløserordningen, bl.a. ved at tildeling av ytelse fra Nav i stor grad er et vilkår for å kunne oppnå avløsertilskuddet.

Gjennomgangen skal bl.a. omfatte:

- Vurdere endringer i formålsbestemmelsene for ordningene, som å ta inn hensynet til dyrevelferd, og ev. effekter av dette.
- Nivået på ytelsene over avløsertilskuddet, herunder vurdere samordningen mellom beregnet tilskudd og bl.a. lønn og ytelse fra Nav (pensjon, stønader ved sykdom, uførhet, svangerskap, fødsel og foreldrepermisjon). En stor andel norske bønder har lønnsinntekt utenfor bruket som inngår i samordningen, mens bønder uten slik inntekt eller ytelse fra Nav ikke får avkortet beregnet avløsertilskudd før utbetaling. Denne forskjellen i utmålingen av tilskuddet inngår i vurderingen av samordningen.
- Vurdere mulighet for å gi tilskudd til avløsning ved sykdom også når ektefelle/samboer, eller person med næringsinntekt fra foretaket er avløser. Vurdere bestemmelsene for graderingen av avløsertilskuddet når ytelsene fra Nav er gradert.
- Bestemmelsene om tidsavgrensning på ytelsene fra ordningene, inkl. avløsertilskudd ved sykdom som stanser når det er utbetalt tilskudd for en person i 365 dager de siste tre årene.
- Hvilke krav bør stilles til avløserlag som deltar i landbruksvikarordningen, jf. forskriftens § 2 hvor det heter: «ha tilstrekkelig landbruksvikarberedskap tilgjengelig.»
- Vurdere nivået på tilskuddet per årsverk landbruksvikarvirksomhet ut fra kostnadene avløserlagene har med deltakelse i ordningen.
- Med grunnlag i den eksterne utredningen vurdere tilgangen på avløsere og landbruksvikarer med tilstrekkelig kompetanse.

Arbeidet gjennomføres i tråd med utredningsinstruksen av 19. februar 2016. For de endringsforslag som fremmes, må det gis en vurdering av effekter for proveny og tilskuddsforvaltningen.

Den partssammensatte arbeidsgruppen skal ledes av Landbruks- og matdepartementet. Landbruksdirektoratet skal ha hovedansvaret for sekretariatsfunksjonen for arbeidsgruppen.

Det etableres en referansegruppe med deltagere fra bl.a. Nav, Norske Landbrukstenester og en statsforvalter/kommune.»

Avtalepartene er videre enige om å sette av inntil 1 mill. kroner over FoU-midlene til ekstern kartlegging av tilgangen på avløsere og landbruksvikarer, og hvordan tilgangen på kompetent avløserbistand kan styrkes, jf. kap. 7.3.6. Utredningen må også omfatte hvordan avløserlagene har tilpasset seg ut fra variasjon i bl.a. størrelsen på geografisk ansvarsområde, tetthet av jordbruksforetak og type produksjoner.

7.11.3 Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)

Formålet for tilskuddsordningen er å bidra til enklere generasjonsskifter for dem som har hatt hoveddelen av inntekten sin fra jordbruk/gartneri og skogbruk.

Partene er enige om å videreføre satsene på hhv. 105 200 kroner for enbrukerpensjon, og 168 320 kroner for tobrukerpensjon. Partene er videre enige om å innføre en tilsvarende dispensasjonsadgang for enbrukerpensjon som vi allerede har for vilkårene for tobrukerpensjon, når det gjelder arbeidsavklaringspenger og uføretrygd.

7.11.4 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Formålet med ordningen er å sikre at primærproduzentene over hele landet har tilgang på arbeidshjelp, når de trenger det ved akutt sykdom eller i andre krisesituasjoner. Det er et mål at ordningen samlet skal ha et omfang på 240 årsverk for å bidra til at alle produsenter skal kunne dekkes gjennom beredskapsordningen.

Partene er enige om en forbedring av ordningen gjennom å øke tilskuddssatsen per årsverk landbruksvikarvirksomhet fra 294 400 til 305 000 kroner, jf. vedlegg 1.

Det vises til kap. 7.11.2 om tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. når det gjelder hhv. mandatet for den partssammensatte arbeidsgruppen som skal gjennomgå denne avløserordningen og landbruksvikarordningen og den eksterne utredningen av tilgangen på avløsere og landbruksvikarer.

7.11.5 Tilskudd til sykepengeordningen

Ordningen er en kollektiv innbetaling over jordbruksavtalen til Nav for å finansiere det høyere nivået på sykepenge for bønder jamført med

andre selvstendig næringsdrivende på hhv. 100 og 80 pst. av sykepengegrunnlaget.

Partene er enige om å sette av 38,1 mill. kroner til ordningen i 2024, i tråd med forbruksprognosen.

7.12 Andre politikkområder

7.12.1 Strukturvirkemidler og tak på tilskudd

De fleste ordningene i gjeldende jordbruksavtale er innrettet slik at de differensierer på struktur og/eller distrikt. Mange ordninger har også en maksimalgrense («tak»). Formålet med differensiering og tak på tilskudd er å kunne målrette tilskuddsmidler til der de gir best måloppnåelse i relasjon til de mål Stortinget har fastsatt for landbrukspolitikken. Prinsippet er at store effektive virksomheter skal hente det meste av sine inntekter i markedet, mens tilskuddsmidlene skal brukes til å nå mål om landbruk over hele landet med en variert bruksstruktur. Tilskudd skal derfor i stor grad benyttes til å kompensere merkostnader i næringen knyttet til struktur og geografisk lokalisering. Innenfor husdyrproduksjonene har mange tilskudd strukturdifferensiering, mens andre har tak enten i form av beløpstak eller maksimalt volum det utmåles tilskudd for.

Hurdalsplattformen har en ambisjon om å innføre tak på tilskudd. Den store kostnadsøkningen som jordbruket har hatt den senere tid, slår imidlertid sterkest ut for større bruk. Derfor ble man i jordbruksavtalen 2022–2023 enige om å kompensere uten strukturprofil, og midlertidig suspendere gjeldende tak for husdyrtilskuddene. Det ble også satt ned en partssammensatt arbeidsgruppe for å utrede temaet.

Arbeidsgruppen skulle gjøre en samlet vurdering av innretning av struktur og differensiering av virkemiddelbruken, og vurdere hvordan innretningen av virkemiddelbruken, herunder tak på tilskudd, best kan bidra til å nå målene for jordbrukspolitikken, med lavest mulige samfunnsøkonomiske kostnader. Utredningen skulle inneholde vurderinger av sammenhengen mellom faktiske strukturkostnader og strukturdifferensierte tilskudd. Det skulle videre gjøres vurderinger av driftssamarbeid og grensetrekking, fleksibilitet og samarbeid, uønsket tilskuddstilpasning, systemkrav og forvaltningsmessige konsekvenser, samt krav til notifisering til WTO.

Arbeidsgruppen avgrenset vurderingen av innføring av strukturdifferensiering/tak på tilskudd til virkemidler rettet mot planteproduksjon, med bakgrunn i at det allerede er tak og annen struktur-

turdifferensiering på tilskudd i husdyrproduksjon.

Den partssammensatte arbeidsgruppen la frem sin innstilling den 7. mars 2023. Rapporten går gjennom sammenhengen mellom strukturvirkemidler og de landbrukspolitiske målene, strukturen i jordbruket i dag, forhold som påvirker struktur og strukturutvikling, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen med strukturvirkemidler, og vurdering av ulike tiltak med tak på tilskudd eller annen strukturdifferensiering av tilskudd der man får mer for de første dekanene.

Arbeidsgruppen vurderer at alle de vurderte tiltakene med mer strukturdifferensiering har det til felles at de vil, dersom de blir innført, bidra til lavere produktivitetsvekst, høyere kostnader og lavere lønnsomhet i jordbruket enn uten slike tiltak. Marginale arealer kan i større grad gå ut av drift ved at det blir mindre lønnsomt å drive det siste arealet. Økte kostnader for næringen og forvaltningen må avveies mot muligheten for finansiering (fra markedsinntekter og/eller statsbudsjettet) og eventuelt økt måloppnåelse. Økte markedsinntekter som følge av slike tiltak anses av gruppa som lite sannsynlig.

Det kan bli flere saker med driftsfellesskapsproblematikk hvis man innfører strukturprofil på tilskuddene som gis for planteproduksjon. Søkere av produksjons- og avløsertilskudd var lenge uberegtiget tilskudd hver for seg, dersom de inngikk i et driftsfellesskap, men fra og med at ny forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd trådte i kraft i 2015, ble det tillatt for foretak i driftsfellesskap å levere individuell søknad, forutsatt at det ble opplyst om driftsfellesskapet i søknaden. Det gjelder et unntak i fjerde ledd, som sier at dersom foretakene ikke oppnår en merutbetaling ved å søke separat, trenger de ikke oppgi at de er i driftsfellesskap. Mange innen planteproduksjon vil kunne slå ut på flere av indikatorene for driftsfellesskap, med både felles arbeidsinnsats, felles driftsopplegg og relativ geografisk nærhet. Fordi det ikke har vært strukturdifferensiering av arealtilskudd siden 2014, har det heller ikke vært aktuelt å vurdere driftsfellesskap i foretakenes planteproduksjon siden da. Med differensierte satser vil størrelsen på produksjonstilskuddene påvirkes av hvor stort areal foretakene driver. Da kan mange planteprodusenter havne i en gråsoner, og det vil være svært krevende både for foretakene selv og for forvaltningen å vurdere om de er i driftsfellesskap eller ikke. Driftsfellesskapsaker er kompliserte og ressurskrevende for forvaltningen. Det kan bli flere tilfeller hvor foretak mottar mer til-

skudd enn de er berettiget. Dette vil svekke tilskuddsordningenes og jordbrukspolitikkenes legitimitet.

Partene er enige om at det ikke skal innføres tak på eller strukturdifferensiering av arealtilskuddene på korn og potet. Det vil være krevende å forvalte strukturdifferensierte arealtilskudd, på grunn av at mange planteprodusenter vil kunne havne i en gråsoner med hensyn til om de er i driftsfellesskap eller ikke. Partene er enige om å differensiere satsene for arealtilskudd for grønnsaker, frukt og bær i alle soner etter foretakets areal av disse vekstene. Det gjøres ved å øke satsene for arealtilskudd for de første dekanene, og beholde satsene avtalt i fjorårets oppgjør for resten av arealet. Differensieringen av tilskuddene vil kunne bidra til å dempe strukturutviklingen i disse produksjonene.

I jordbruksoppgjøret 2022 ble taket på husdyrtilskudd midlertidig suspendert, med bakgrunn i at store bruk ble mer negativt påvirket av den ekstraordinære kostnadsveksten. Suspenderingen av taket på husdyrtilskuddet er videreført med årets jordbruksavtale. Partene er enige om at taket skal gjeninnføres når kostnadssituasjonen er mer normalisert. Tilskuddstaket skal settes slik at effekten blir om lag som før det ble suspendert.

7.12.2 Tilskudd ved produksjonssvikt

I jordbruksavtalen 2019–2020 var partene enige om å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle vurdere flere sider ved den gjeldende produksjonssviktordningen, og eventuelt komme med forslag til endringer i regelverket. Med bakgrunn i denne rapporten, ble partene i jordbruksoppgjøret 2022 enige om at produksjonssviktordningen skal være en katastrofeordning som skal bidra til å redusere økonomisk tap og bidra til videre produksjon. Satsene ble oppjustert med 15 pst. for produksjonssesongen 2022 og partene var enige om å oppdatere satsene i jordbruksoppgjøret 2023 og deretter justere satsene hvert tredje år. Taket på tilskudd i vekstgruppene frukt, bær, poteter og grønnsaker ble økt til 1,5 mill. kroner.

Grovfôravlager varierer mye mellom distrikter, landsdeler og mellom bruk. På foretaksnivå gjøres det ulike tilpasninger, for eksempel gjennom ulikt ekstensivering- eller intensiveringnivå. Partene var i jordbruksoppgjøret 2022 enige om at dagens system med normavlinger skulle legges til grunn, men at normavlinger og klimaprosent skulle utredes videre slik at ulike tilpasninger på foretaksnivå bedre fanges opp.

Landbruksdirektoratet har, i samarbeid med en referansegruppe, vurdert mulige løsninger for håndtering av ulik driftsintensitet innenfor normavlingsprinsippet som ligger til grunn for ordningen og om man kan ta hensyn til innmarksbeite i beregning av produksjonssvikt. For å kunne gjøre individuelle tilpasninger i tilskuddsberegningen for varierende driftsintensitet, har Landbruksdirektoratet vurdert å fastsette flere normavlingsgrupper, gjøre individuell beregning av gjennomsnittsavling med grunnlag i egen dokumentasjon og justering ved hjelp av en individuell justeringsfaktor. For å kunne ta hensyn til avlingssvikt på innmarksbeiter har Landbruksdirektoratet vurdert å lage en sjablong i forhold til fulldyrket eng, lage egne normavlinger for innmarksbeiter og å tillate individuell beregning av gjennomsnittsavling med grunnlag i egen dokumentasjon.

Partene er enige om å ta i bruk de nye satsene som er beregnet av Landbruksdirektoratet fra og med sesongen 2024. Satsene skal beregnes med priser for 2022. Partene er enige om å øke takene for vekstgruppene grovfôr og korn og annet frø til modning til 900 000 kroner per vekstgruppe og takene for vekstgruppene frukt, bær, grønnsaker og poteter til 1 800 000 kroner per vekstgruppe.

Partene er enige om at dette ikke er en erstatningsordning, men at det skal være en enkel, effektiv ordning både for myndigheter og produsent som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap og gi grunnlag for videre produksjon og ha lave forvaltningskostnader. Med bakgrunn i dette blir det ikke gjort endringer i normavlingene for grovfôr eller innlemming av innmarksbeite i ordningen.

7.12.3 Tilskudd til dyreavl med mer

7.12.3.1 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet.

Følgende organisasjoner kan søke om støtte: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkerlag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjølfe, Landslaget for Telemarksfe og Avslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjølfe kan

søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det innhentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Partene er enige om at Norsk Sau og Geit får 2 mill. kroner til drift av mobilt klimakammer for måling av metan over post 77.11, støtte til avlsorganisasjoner.

Avtalepartene er enige om at bevilgningen til ordningen økes med 2,5 mill. kroner.

7.12.3.2 Tilskudd til semin

Det er store fylkesvise forskjeller i kostnadene til semintjenester. For å styrke utjevningen av kostnadene til semin er partene enige om at bevilgningen til ordningen økes med 4 mill. kroner. Tilskuddet fordeles av Landbruksdirektoratet med grunnlag i forskriften som regulerer tilskuddsordningen.

7.12.3.3 Tilskudd til veterinærreiser

Det gis tilskudd til veterinærreiser for å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrprodusentenes veterinærkostnader. Ordningen reguleres i forskrift om tilskudd til veterinærreiser.

Partene er enige om at satsen for reisetilskudd ved bruk av eget fremkomstmiddel, økes fra 16,37 kroner per km, med 3 kroner per km, til 19,37 kroner per km tilsvarende 9,3 mill. kroner. Satsen for bruk av båt økes med 9 kroner per km til 59 kr per km, som utgjør 0,1 mill. kroner.

Landbruks- og matdepartementet nedsatte i august 2022 en arbeidsgruppe som skulle utrede tilgangen til veterinærtjenester i Norge. Utredningen foreslår en rekke tiltak som anbefales vurdert. Ett av tiltakene var om ordningen med tilskudd til veterinære reiser kan forbedres med tanke på lange, tidkrevende og kostbare reiser i nærings svake områder.

Ordningen med tilskudd til veterinærreiser («reisetilskuddet») bidrar, i tillegg til å utjevne forskjeller i husdyrprodusentenes veterinærkostnader, indirekte til veterinærdekning i landet. Partene er enige om å utrede om ordningen med reisetilskuddet kan forbedres for lange, tidkrevende og kostbare reiser i områder med svakt næringsgrunnlag for veterinærpraksis, og om bidrag til veterinærdekning bør tydeliggjøres som et delformål for tilskuddsordningen. Utredningsarbeidet legges til Landbruksdirektoratet. Den

tidligere utredningen av reisetilskuddet fra 2022 legges til grunn, men direktoratet bes også vurdere eventuelle andre muligheter for målrettet å kunne bidra til å oppnå bedre veterinærdekning gjennom reisetilskuddet. Det vektlegges at eventuelle endringer i ordningen må kunne forvaltes på en hensiktsmessig måte. Utredningen skal avgis til avtalepartene i februar 2024.

7.12.4 Tilskudd til frøavl m.m.

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassede sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker samt naturfrø av regionalt tilpassede pollinatorvennlige blomsterarter.

Bevilgningen til tilskudd til frøavl m.m. dekker også tilskudd til beredskapslagring av såkorn. Det vises til kapittel 7.6.5 for omtale av dette. Partene er enige om en total ramme for denne posten på 30,06 mill. kroner.

7.12.5 Tilskudd til utvikling av plantemateriale

Formålet med tilskudd til utvikling av plantemateriale er å bidra til å sikre at norsk jord- og hagebruk får tilgang til klimatilpasset, variert og sykdomsfritt materiale, og gjøre materialet mer konkurransedyktig på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Graminor

Graminor AS har ansvar for utvikling av plantesorter til jord- og hagebruksnæringen i Norge. Selskapets samfunnsoppdrag er å levere nye plantesorter tilpasset norske vekstforhold til matprodusentene. Graminor utvikler nye sorter av artene korn, engvekster, potet, frukt og bær. Graminors arbeid er av stor betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima, både gjennom pågående programmer og videre satsinger i foredlingsprogrammene, for å møte utfordringer knyttet til endrede markedsforhold og kompetansemangel. Dette gjelder spesielt innen foredlingsprogrammene som ikke har tilfredsstillende markedsmessig basis i Norge.

Partene er enige om en økning av tilskudd til utvikling av plantemateriale på 2,5 mill. kroner, bl.a. for å møte fremtidig behov for plantemateriale. Samlet avsetning til formålet og fordeling på de ulike tiltakene følger av vedlegg 1.

7.12.6 Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet

7.12.6.1 Energirådgivning i veksthus

Norsk Gartnerforbund (NGF) har over mange år arbeidet med energi- og klimarådgivingsarbeid rettet mot gartnerne. Dette er rådgivning innenfor et felt der Norsk Landbruksrådgivning ikke tilbyr tjenester. Hovedformålet med NGFs rådgivningsarbeid er å redusere fossil energibruk i veksthusnæringen og konvertere energibruken til fornybare kilder i tråd med NGFs energistrategi og jordbrukets klimaavtale med staten. Klima- og energirådgivningen har i bidratt til at veksthusnæringen har redusert sin bruk av fossil energi vesentlig. Veksthusnæringens utslipp av CO₂ er likevel, ifølge SSB, beregnet til å være 52 200 tonn i 2018, tilsvarende 34 pst. av energiforbruket i næringen. Det er derfor fortsatt nødvendig med målrettet arbeid for ytterligere å redusere bruken av fossil energi.

Avtalepartene er enige om at bevilgningen på 1 mill. kroner til klima- og energirådgivning i veksthus i regi av NGF videreføres.

7.12.6.2 Norsk Landbruksrådgivning

Formålet med støtten til Norsk Landbruksrådgivning er å bidra til et likeverdig rådgivningstilbud til alle bønder i hele landet. Med dette forstås at alle bønder skal ha tilgang til faglig kompetent rådgivning innenfor de områdene som støttes over jordbruksavtalen, uavhengig av geografisk tilhørighet og medlemskap. Støtten skal også bidra til å sikre et landsomfattende tilbud av krisebistand. Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er rådgivnings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har Norsk Landbruksrådgivning en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket.

Avtalepartene viser til protokollen fra jordbruksforhandlingene 2022 om Norsk landbruksrådgivning (NLR):

«Dagens oppgaveløsning må bli mer samordnet, enhetlig og effektiv. Dette er en forutsetning for at NLR skal tildeles tilskudd framover i tid. Partene kan ikke se at dette kan gjøres uten at NLR organiserer seg som én juridisk enhet. Formålet med støtten vil ikke kunne oppfylles gjennom å tildele tilskudd direkte til NLRs 10 juridiske regionale enheter hver for seg. Det understrekes at lokal og regional tilstedeværelse fort-

satt skal være en forutsetning for rådgivningstjeneste. Avtalepartene er enige om å avsette en engangssum på 2 mill. kroner i 2023 som skal brukes til organisasjonsprosessen i NLR.

Partene er enige om at fortsatt støtte til organisasjonen vil kreve at NLR innen 1.3.2023 legger fram en plan for hvordan samordning av organisasjonen skal realiseres. Det forutsettes at gjennomføring av denne planen vil sette organisasjonen i stand til å oppfylle formålet med avsetningen på om lag 100 mill. kroner innen 1.1.2024.»

I forkant av årets jordbruksoppgjør overleverte NLR en plan for samordning av NLR til ett foretak, Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA. Det pågår en omfattende prosess for å slå sammen regionale enheter til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA. På årsmøtet i Norsk Landbruksrådgivning 20. april 2023 ble avtalen om å etablere Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA gjennom sammenslåing av regionale rådgivningsenheter og foreningen Norsk Landbruksrådgivning godkjent. Prosessen er ikke avsluttet, men nødvendige vedtak er fattet.

Avtalepartene viser til prosessen med samordning av Norsk Landbruksrådgivning til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA. Partene har vurdert og er enige om at Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA, gjennom sin organisasjonsmodell, vil ivareta de krav som stilles for å oppfylle formålet med støtten.

Avtalepartene er enige om at Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA tildeles 2 mill. kroner av ledige midler for 2023. Støtten for 2024 økes med 8 mill. kroner til 115 mill. kroner og tildeles i sin helhet Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA. 4 mill. kroner av økningen omfatter en overføring av tilskudd til mentor-tjenesten som tidligere ble bevilget over Landbrukets utviklingsfond, jf. kap. 7.2.5. Støtten over jordbruksavtalen skal prioriteres til rådgivnings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon, i tillegg til fagområdet HMS i landbruket. Innenfor byggt teknisk planlegging forventes det at Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA, som en sentral aktør på rådgiversiden, bidrar til å mobilisere sammen med virkemiddelapparatet, for å for å legge til rette for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter, særskilt innen løsdrift. Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA har også ansvar for søknader om «Minor use». I fjorårets jordbruksoppgjør ble Norsk Landbruksrådgivning styrket med 2 mill. kroner til arbeid

med «Minor Use». Minor Use søknader om bruksutvidelse av biologiske plantevernmidler skal prioriteres.

Det forventes at organisasjonsprosessen til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA på sikt vil bidra til en mer effektiv ressursbruk i organisasjonen, slik at en større del av tilskuddsmidlene fra jordbruksavtalen kan gå til rådgiving ut til bonden.

Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SAs kunnskapsproduksjon i form av artikler og rapporter må, på egnet måte, tilgjengeliggjøres for alle, ikke bare medlemmer, i den grad kunnskapsproduksjonen er finansiert med offentlige midler.

Landbruksdirektoratet må videreutvikle arbeidet med gode rapporteringsrutiner for tilskuddet, slik at avtalepartene kan vurdere om ressursbruken til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA er i tråd med formål og føringer gitt avtalepartene.

7.12.7 Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem

Over jordbruksavtalens post 21 finansieres utredninger, evalueringer og utvikling av IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger. Enkle, robuste og brukervennlige elektroniske forvaltningssystemer bidrar til god og effektiv forvaltning, både for næringsutøvere og forvaltning.

Midler som er overført fra 2022 til 2023 på post 1150.21, brukes til avtalte prosjekter som har blitt

utsatt, men også til en konseptutredning for skogeiernes system for refusjon av skogfond og søknad om tilskudd til skogbrukstiltak (WebSkas) og til å utvikle ny løsning for å effektivisere forvaltningen av tilskudd til gjødselleveranser til biogassproduksjon.

For 2024 er partene enige om å avsette 5,4 mill. kroner til forbedring, modernisering og risikoreduserende tiltak i eStil PT og 2,8 mill. kroner til avvikling av Eggsys og flytting av eggdata til LDB. Det settes av 2 mill. kroner til utredninger og evalueringer.

7.12.8 Tilskudd til råvareprisordningen

RÅK-ordningen skal utjevne forskjellene i råvarekostnader ved handel med bearbejdede jordbruksvarer innenfor EØS-området. Det gis kompensasjon for norskproduserte ferdigvarer som blir omsatt i Norge (PNS). «RÅK-industrien» er en betydelig avtaker av råvarer fra jordbruket, og det er viktig at bevilgningene over ordningen blir tilpasset engrosprisene på norskproduserte jordbruksvarer. Bevilgningsbehovet til ordningen vil også være påvirket av verdensmarkedspriser, som er ustabile, og valutakurser som i sum gjør det utfordrende å prognosere behovet.

Avtalen er tilpasset prognosert bevilgningsbehov og de endringer i målprisene det er enighet om. Budsjettet beløp for 2023 er på 255,2 mill. kroner og prognosert bevilgningsbehov for 2024 er på 211,5 mill. kroner.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold

8.1.1 Innledning

Jordbruksoppjøret 2023 dreier seg i hovedsak om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2024. Videre utarbeides det prognoser for forbruket i 2023 på de enkelte ordninger med utgangspunkt i gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2023. Det legges til grunn en omdisponering av de overførte bevilgninger fra året før, samt tilpasninger til de reviderte prognosene for behov ut fra gjeldende regelverk i inneværende år.

8.1.2 Overførte beløp fra 2022 og omdisponering av bevilgninger i 2023

Overførte beløp fra 2022 til 2023

På de overførbare postene er det overført 47,6 mill. kroner fra 2022 til 2023, jf. tabell 8.1.

Prognoser for forbruk i 2023

Forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet for de overførbare postene på kap. 1150 med gjeldende budsjettvedtak og satser i 2023 viser et underforbruk på 95,3 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2023, jf. tabell 8.2.

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2022 til 2023. Mill. kroner.

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	6,966
70	Markedstiltak (kan overføres)	2,722
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	16,906
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	6,722
78	Velferdsordninger (kan overføres)	14,302
	Sum overførte bevilgninger	47,618

Tabell 8.2 Prognoser for forbruk i 2023. Mill. kroner.

Post	Ordning	Differanse budsjett – prognose
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	-5,802
70	Markedstiltak (kan overføres)	91,200
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	3,745
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	-3,129
78	Velferdsordninger (kan overføres)	9,268
	Sum udisponert bevilgning 2023	95,282

Tabell 8.3 Disponering av overførte midler fra 2022 og omdisponeringer av budsjettet for 2023

Post	Ordning	Mill. kr
50	Fondsavsetninger LUF	93,700
70	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	20,000
71	Tilskudd markedsiltak i grøntsektoren	10,000
77	Tilskudd til rådgivning	2,000
50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi mv (i LUF)	70,000
50	Forskningsmidler (i LUF)	5,000
73	Pristilskudd korn, prisnedskrivning korn	-88,100
73	Pristilskudd korn, matkornstilskudd	30,300
		142,900

Omdisponeringer i 2023

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2022 og innsparinger innenfor budsjettet i 2023 blir etter dette 142,9 mill. kroner. Dette er midler som kan omdisponeres innenfor rammen av uendret budsjett i 2023.

Målprisene for korn endres fra 1. juli 2023. For matkorn er partene enige om en gjennomsnittlig reduksjon på 1,1 øre per kg, og for førkorn 10 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn reduseres tilsvarende reduksjonen i prisen på førkorn. Dette utgjør en reduksjon i behov for midler i 2023 på 88,1 mill. kroner. For å styrke konkurransekraften til norsk matkorn, gjeninnføres matkornstilskuddet med 23 øre per kg. Dette utgjør en økt kostnad på 30,3 mill. kroner i 2023. Den samlede effekt av dette innebærer at bevilgningsbehovet på post 73 reduseres med 57,8 mill. kroner i 2023.

På grunn av økende priser internasjonalt, øker behovet for bevilgning til ordningen med råvareprisutjevning med 20 mill. kroner, sammenlignet med prognose, i 2023, og dette dekkes med ledige midler. Videre benyttes ledige midler til å styrke posten til rådgivning med 2 mill. kroner, avsetningstiltak hagebruk og potet med 10 mill. kroner

og verdiskapingsprogrammet for fornybar energi mv. med 70 mill. kroner (i LUF) og forskningsmidlene i LUF tilføres 5,0 mill. kroner. Ytterligere ledige midler i 2023 overføres til Landbrukets utviklingsfond, som styrkes med 93,7 mill. kroner. Partene er enige om hvordan ledige midler i 2023 skal disponeres, jf. tabell 8.3.

Tabell 8.4 viser overførte midler fra 2022 i 2023 på 47,6 mill. kroner, samt ledige midler i 2023 på 95,3 mill. kroner. Til sammen gir det 142,9 mill. kroner. Tabellen viser disponeringen av ledige midler i 2023, samt hvordan overførte midler fra 2022 er disponert.

8.1.3 Budsjettmessige endringer fra 2023 til 2024

De budsjettmessige konsekvenser i 2024 av dette jordbruksoppkjøret vil bli fremmet for Stortinget i Prop. 1 S (2023–2024) fra Landbruks- og matdepartementet. I tabell 8.4 vises det justerte bevilgningsbehov som følge av endringene som foreslås i dette jordbruksoppkjøret. Endringer som skyldes konsekvensjusteringer eller justerte volumprognoser på overslagsbevilgningene er ikke innarbeidet.

Tabell 8.4 Omdisponeringer og endringer i 2023. Mill. kroner.

Post	Benevning	Budsjett 2023 ¹	Omdisp. 2023	Justert budsjett 2023	Disp. overførte midler 2023
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,800	-1,214	14,586	6,966
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	168,700	2 227,303	
70.11	Tilskudd markeditiltak grøntsektoren	35,900	10,000	45,900	
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-73,922	181,278	2,722
70.13	Tilskudd til avrensordningen poteter	44,000	0,000	44,000	
70	Markeditiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	-63,922	271,178	
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500		96,500	
73.11	Pristilskudd ull	108,000		108,000	
73.13	Pristilskudd melk	729,700		729,700	
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435		1 707,435	
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500		5,500	
73.17	Pristilskudd grøntsektoren	288,400		288,400	
73.18	Fraktilskudd	446,500		446,500	
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	-57,800	2 038,600	
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	-57,800	5 324,135	
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 483,700	-2,200	2 481,500	
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	-9,545	4 060,100	
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	-6,100	1 342,900	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	-4,706	5 355,794	16,906
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	0,000	786,100	
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	1,900	148,500	
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	-20,651	14 174,894	
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	106,245	-6,767	99,478	6,722
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	29,060	3,044	32,104	
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	2,000	110,000	
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	55,856	0,130	55,986	
77.17	Tilskudd til fellesanlegg frukt	20,700	0,000	20,700	
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	-1,593	318,268	
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	-18,669	1 316,698	14,302
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	0,000	168,100	
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	0,528	37,428	
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	0,220	70,968	
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	67,950	-5,649	62,301	
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	-23,570	1 655,495	
Sum kapittel 1150		24 082,359	0,000	24 082,359	47,618

¹ Saldert budsjett.

Tabell 8.5 Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2024, mill. kroner

Post	Budsjett 2023 ¹	Endring	Budsjett 2024 ²	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,800	-5,600	10,200
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	273,000	2 331,553
70.11	Markedstiltak grønt	35,900	4,500	40,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-0,460	254,740
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	2,000	46,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	6,040	341,140
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500	5,900	102,400
73.11	Pristilskudd ull	108,000	7,700	115,700
73.13	Pristilskudd melk	729,700	297,000	1 026,700
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435	57,083	1 764,518
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500	0,900	6,400
73.17	Pristilskudd grønt	288,400	42,000	330,400
73.18	Frakttilskudd m.m.	446,500	81,700	528,200
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	-65,400	2 031,000
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	420,983	5 802,918
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 483,700	312,800	2 796,500
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	650,585	4 720,230
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	537,900	1 886,900
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	206,800	5 567,300
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	220,000	1 006,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	16,000	162,600
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	1 944,085	16 139,630
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	106,245	10,830	117,075
77.12	Tilskudd til frøavl	29,060	1,000	30,060
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	8,000	116,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55,856	4,779	60,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	20,700	2,000	22,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	26,609	346,470
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	219,510	1 554,877
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	20,600	188,700
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	1,200	38,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	2,544	73,292
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	67,950	-7,950	60,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	235,904	1 914,969
Sum kapittel 1150		24 082,359	2 906,921	26 989,280
Sum kapittel 4150		0,050	0,000	0,050

¹ Saldert budsjett² Før flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningen

Tabell 8.6 Post 21 Driftskostnader til utredninger og evalueringer. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
21 Spesielle driftsutgifter	15,800	-5,600	10,200

Tabell 8.7 Post 50 Fondsavsetninger. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
50 Tilskudd til LUF	2058,553	273,000	2331,553

Tabell 8.8 Post 70 Markedstiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
70.11 Markedstiltak grønt	35,900	4,500	40,400
70.12 Tilskudd til råvareprisutjevning	255,200	-0,460	254,740
<i>Tilskudd, potetsprit</i>	<i>22,500</i>	<i>0,000</i>	<i>22,500</i>
<i>Tilskudd potetstivelse, industri</i>	<i>21,500</i>	<i>2,000</i>	<i>23,500</i>
70.13 Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	2,000	46,000
Sum	335,100	6,040	341,140

Tabell 8.9 Post 71 Tilskudd ved avlingssvikt. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
<i>Tilskudd ved svikt i planteproduksjon</i>	<i>93,500</i>	<i>5,900</i>	<i>99,400</i>
<i>Tilskudd ved svikt i honningproduksjon</i>	<i>3,000</i>	<i>0,000</i>	<i>3,000</i>
71 Tilskudd ved produksjonssvikt	96,500	5,900	102,400

Tabell 8.10 Post 73 Pristilskudd. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024 ¹
73.11 Tilskudd til norsk ull	108,000	7,700	115,700
<i>Grunntilskudd geitemelk</i>	<i>70,000</i>		
<i>Grunntilskudd økologisk melk</i>	<i>0,000</i>	<i>18,000</i>	
<i>Distriktstilskudd melk</i>	<i>659,700</i>	<i>279,000</i>	
73.13 Pristilskudd melk	729,700	297,000	1 026,700
<i>Grunntilskudd sau,lam,kje</i>	<i>90,100</i>		
<i>Kvalitetstilskudd storfekjøtt</i>	<i>438,900</i>	<i>0,000</i>	
<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	<i>673,300</i>	<i>38,400</i>	
<i>Kvalitetstilskudd til lammeslakt</i>	<i>505,135</i>	<i>18,683</i>	
73.15 Pristilskudd kjøtt	1 707,435	57,083	1 764,518
73.16 Distriktstilskudd egg	5,500	0,900	6,400
<i>Distriktstilskudd potet og grønt i Nord Norge</i>	<i>7,800</i>	<i>4,000</i>	
<i>Distriktstilskudd frukt,bær</i>	<i>280,600</i>	<i>38,000</i>	
73.17 Pristilskudd grønt	288,400	42,000	330,400
<i>Frakttilskudd kjøtt</i>	<i>170,000</i>	<i>45,000</i>	
<i>Frakttilskudd egg</i>	<i>8,300</i>	<i>1,700</i>	
<i>Frakttilskudd kraftfôr</i>	<i>268,200</i>	<i>35,000</i>	
73.18 Frakttilskudd	446,500	81,700	528,200
Prisnedskrivning korn	2 096,400	-125,900	
Matkorntilskudd	0,000	60,500	
73.20 Pristilskudd korn	2 096,400	-65,400	2 031,000
Sum	5 381,935	420,983	5 802,918

¹ Bevilgningsendring før kvantumsjustering

Tabell 8.11 Post 74 Direkte tilskudd. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024	
	<i>Driftstilskudd melk</i>	<i>1 814,500</i>	<i>281,200</i>	
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	<i>669,200</i>	<i>31,600</i>	
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 483,700	312,800	2 796,500
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	<i>4 043,945</i>	<i>647,085</i>	
	<i>Tilskudd bevaringsverdige husdyrraser</i>	<i>25,700</i>	<i>3,500</i>	
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	650,585	4 720,230
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	<i>866,700</i>	<i>294,000</i>	
	<i>Tilskudd for beiting</i>	<i>482,300</i>	<i>243,900</i>	
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	537,900	1 886,900
	<i>Kulturlandskapstilskudd</i>	<i>2 337,900</i>	<i>181,400</i>	
	<i>Arealtilskudd</i>	<i>3 022,600</i>	<i>25,400</i>	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	206,800	5 567,300
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	220,000	1 006,100
	<i>Ekstra husdyrtilskudd økologisk jordbr.</i>	<i>82,100</i>	<i>10,000</i>	
	<i>Ekstra arealtilskudd økologisk prod.</i>	<i>64,500</i>	<i>6,000</i>	
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	16,000	162,600
74	Sum	14 195,545	1 944,085	16 139,630

Tabell 8.12 Post 77 Utviklingstiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024	
	<i>Tilskudd til semin</i>	<i>30,600</i>	<i>4,000</i>	
	<i>Tilskudd til veterinærreiser</i>	<i>61,300</i>	<i>4,400</i>	
	<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	<i>14,345</i>	<i>2,430</i>	
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	106,245	10,830	117,075
	<i>Pris- areal- og lagringstilskudd</i>	<i>20,060</i>	<i>0,000</i>	
	<i>Tilskudd til lagring av såkorn</i>	<i>9,000</i>	<i>1,000</i>	
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	29,060	1,000	30,060
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	8,000	116,000
	<i>Utvikling av plantemateriale, nordisk.</i>	<i>2,400</i>	<i>0,000</i>	
	<i>Utvikling av plantemateriale, oppformering</i>	<i>12,875</i>	<i>0,000</i>	
	<i>Utvikling av plantemateriale, Graminor</i>	<i>26,660</i>	<i>2,100</i>	
	<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	<i>13,921</i>	<i>2,679</i>	
77.15	Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	55,856	4,779	60,635
77.17	Tilskudd til fellespakkerier	20,700	2,000	22,700
77	Sum	319,861	26,609	346,470

Tabell 8.13 Post 78 Velferdsordninger. Mill. kroner

		Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1 335,367	219,510	1 554,877
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	168,100	20,600	188,700
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	36,900	1,200	38,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	2,544	73,292
78.16	Tidligpensjonsordningen	67,950	-7,950	60,000
78	Sum	1 679,065	235,904	1 914,969

Tabell 8.14 Kap 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen. Mill. kroner

		Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
85	Markedsordningen for korn	0,050	0,000	0,050

Landbruks- og matdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2023 m.m.).

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2023 m.m.) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023 m.m.)

I

I statsbudsjettet for 2023 gjøres følgende endringer:

Utgifter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 15 810 000 til kr 14 596 000	1 214 000
	50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond, økes med..... fra kr 2 058 553 000 til kr 2 227 303 000	168 700 000
	70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 335 100 000 til kr 271 178 000	63 922 000
	73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i> , reduseres med..... fra kr 5 381 935 000 til kr 5 324 135 000	57 800 000
	74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 14 195 545 000 til kr 14 174 894 000	20 651 000
	77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 319 861 000 til kr 318 268 000	1 593 000
	78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i> , reduseres med ..... fra kr 1 679 065 000 til kr 1 655 495 000	23 570 000

II

Landbruks- og matdepartementet gis fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til det framlagte forslag til jordbruksoppgjør, herunder tiltak som er knyttet til bevilgninger i 2024.

Vedlegg 1

Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 16. mai 2023 mellom staten og Norges Bondelag

1 Avtalemessige forutsetninger

Grunnlaget for den inngåtte avtalen er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret i 2022 i Innst. 426 S (2021–2022) og budsjettforliket med Sosialistisk Venstreparti i Innst. 8 S (2021–2022), Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klima-plan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Jordbruksavtalen er et verktøy for å oppnå bærekraft i jordbrukssektoren både økonomisk, miljømessig og sosialt. I Norge er de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket i fellesskap med på å sikre utforming av de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon. Forutsigbare rammevilkår og god inntektsutvikling er grunnleggende forutsetninger for at jordbruksproduksjonen skal oppnå tilstrekkelig økonomisk bærekraft og bidra til god rekruttering. Tydelig klima- og miljøprofil og styrking av særskilte virkemidler knyttet til utviklings- og omstillingstiltak bidrar til miljømessig bærekraft. For næringsutøverne er sosial bærekraft knyttet til forutsigbare rammevilkår, gode velferdsordninger og inntektsutvikling. For samfunnet produserer jordbruket fellesgoder som landbruk over hele landet, kulturlandskap og bevaring av biologisk mangfold. Økt selvforsyning gir høyere innenlands produksjon av mat og er en viktig del av et bærekraftig jordbruk. Forbrukeren får gjennom dette tilgang på trygg norsk mat.

Årets forhandlinger ble gjennomført mellom staten og Norges Bondelag, etter at jordbrukets organisasjoner ikke klarte å opptre som én part og fremme et felles krav, jf. Hovedavtalen for jordbruket. I denne situasjonen har partene lagt særlig vekt på å gjennomføre forhandlingene i tråd med Hovedavtalens bestemmelser for å ivareta hensynet til forhandlingssystemet. Det vises til referatene fra prosessen.

Partene viser til det omforente grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket og at Landbruks- og matministeren i forkant av oppgjøret klargjorde at forhandlingene ville bli gjennomført på ordinær måte og uten eventuelle endringer i grunnlagsmaterialet som måtte følge av oppfølgingen av NOU 2022: 14. Partene viser videre til at fjorårets oppgjør på 10 900 mill. kroner var summen av økte inntektsmuligheter over to år i en situasjon med ekstraordinær kostnadsvekst i matproduksjonen. Årets avtale dreier seg på vanlig måte om én avtaleperiode, i en situasjon hvor kostnadsveksten har flatet ut og delvis er på vei ned. Det gjør at det kan legges til rette for større økning i inntektsmulighetene i år, med klart lavere ramme enn i fjor.

Den inngåtte jordbruksavtalen omfatter:

- Målpriser for perioden 1. juli 2023 – 30. juni 2024
- Bevilgninger over statsbudsjettet kap. 1150 for kalenderåret 2024
- Omdisponeringer innenfor budsjett for 2023
- Andre bestemmelser som framgår av denne protokollen

Partene er enige om de endringer i målpriser og satser, og bevilgninger på tilskuddsordninger, som går frem av vedlagte fordelings skjema.

Under denne regjeringen har bevilgningen til jordbruksavtalen på kapittel 1150 økt fra 17,5 mrd. kroner til 27 mrd. kroner, som tilsvarer 54 pst.

For saker som ikke er omtalt av denne protokollen vises det til statens tilbud av 5. mai 2023.

2 Økte inntektsmuligheter i 2024

Partene er enige om tekniske forutsetninger som fremgår av tabell 2.2 på neste side. Avtalen har en økonomisk ramme på 4 147 mill. kroner. Avtalen innebærer at målprisene økes med et fullt årsutslag på 864 mill. kroner, bevilgningene over

Tabell 1.1 Finansiering av avtalerammen

	Mill. kroner
Endring i målpriser	864
Endret bevilgning på kap. 1150	2 907
Overførte midler	48
Endret verdi av jordbruksfradraget	328
Sum, mill. kroner	4 147

statsbudsjettets kap. 1150 økes med 2 907 mill. kroner, det benyttes ledige midler på 48 mill. kroner og et anslag på endret verdi av jordbruksfradraget på 328 mill. kroner, jf. tabell 2.1.

Med dette opplegget gis jordbruket full kostnadskompensasjon fra 2023 til 2024. Videre legges det til rette for kronemessig lik inntektsvekst som for lønsmottakerne. Det gis videre full kompensasjon for avvik i forhold til forutsetningene i fjorårets oppgjør, både med hensyn på

inntektsutvikling fra 2021 til 2023, og større vekst i årslønn for lønsmottakere enn prognosert i fjor. I tillegg legges det til rette for en nivåheving i inntektsmulighetene på 60 000 kroner per årsverk ut over kronemessig lik inntektsvekst som lønsmottakerne fra 2023 til 2024. I sum utgjør økningen i inntektsmuligheter fra 2023 før oppgjør til 2024 23 pst. eller vel 110 000 kroner per årsverk. Anslaget for 2024 er usikkert. Resultatet vil blant annet avhenge av utviklingen i markedsbalansen og kostnader samt næringens tilpasning til endringene i de økonomiske rammevilkårene.

Tabell 2.2 viser tekniske forutsetninger og økonomisk ramme for avtalen.

Økningen i målpriser anslås å gi en økt utgift til mat på om lag 400 kroner i året for en gjennomsnittshusholdning.¹ For anslaget på prisvekst i sektorer uten målpris anslås en effekt på om lag 325 kroner. Det isolerte utslaget av økningen i råvarepriser på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer anslås til 1 pst. Avtalen innebærer

¹ 2,12 personer

Tabell 1.2 Tekniske forutsetninger for avtalen og økonomisk ramme

	Grunnlag	Volum	Pris	Sum
	Mill. kr			Mill. kr
1. Produksjonsvolum	42 618	0,5 %		210
2. Prisendring på varer uten målpris	21 211		3,3 %	700
3a Gjødning	3 225	10 %	-40 %	-1 100
3b Kraftfôr	9 924	0,5 %	3,3 %	380
3c Energi	4 357			0
3d Andre driftskostnader	14 482	0,5 %	5,3 %	840
4. Sum driftskostnader	31 988			120
5. Kapitalslit og leasing	9 326			400
6. Normalisert realrentekostnad	705			269
7. Arbeidsforbruk	19 523	-1,1 %		-210
8. Lik prosentvis vekst som andre grupper	19 313		4,4 %	850
A. Sum lik prosentvis vekst som andre grupper				519
9. Kronemessig lik inntektsutvikling	40 100		29 400	330
B. Sum lik kronemessig vekst				849
C. Kompensasjon for avvik ift. i fjor			21 900	888
D. Nivåheving	40 100		60 000	2 410
SUM, ramme, mill. kroner				4 147

at en betydelig økning i rammen tas over budsjettmidler, med sikte på å holde råvareprisøkningen på et moderat nivå.

Partene er enige om følgende omdisponeringer innenfor budsjettet for 2023:

- Landbrukets utviklingsfond tilføres 93,75 mill. kroner
- Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i jordbruket tilføres 70,0 mill. kroner
- Markedstiltak i grøntsektoren tilføres 10,0 mill. kroner
- Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen tilføres 20,0 mill. kroner
- Forskningsmidler i LUF tilføres 5,0 mill. kroner
- Tilskudd til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA tilføres 2,0 mill. kroner
- Prisnedskrivningstilskudd norsk korn reduseres med 88,1 mill. kroner
- Matkorntilskudd tilføres 30,3 mill. kroner

3 Utslag på referansebrukene

Budsjettnemndas sekretariat har for referansebrukene beregnet det kvantumsfaste utslaget av pris- og tilskuddsendringer i avtalen for 2024, inkl. forutsetninger om pris og kostnadsendringer og økt utnyttning av jordbruksfradraget tilsvarende forutsetningene i tabell 2.2. Referansebruksberegningene er basert på NIBIOs driftsgranskinger, og brukes blant annet til å vise inntektsutviklingen og å beregne virkninger av endringer som følge av jordbruksoppgjøret.

4 Melkeproduksjon

Partene er enige om å prioritere melkeproduksjon i årets jordbruksavtale. Økonomien i melkeproduksjonen er styrket gjennom økning i målpris, distriktstilskudd, driftstilskudd og husdyrtilskudd. Videre er partene enige om en styrking av blant annet kulturlandskapstilskudd, beite-tilskudd og velferdsordningene, noe som også kommer melkeprodusentene til gode.

Redusere produksjonstaket for melk

Partene er enige om at produksjonstaket for disponibel kvote for et enkelt foretak eller fra en enkelt landbrukseiendom reduseres fra 900 000 liter til 700 000 liter kumelk og til 350 000 liter geitemelk. Foretak som hadde en høyere histo-

risk leveringsrett per 1.1.2024 får videreført denne. Melkeprodusenter som er i prosess med å utvide produksjonen, vil omfattes av en overgangsordning. For øvrig videreføres dagens regelverk for kvoteordningen. Detaljene i nytt kvoteregulativ, inkl. overgangsordningen for melkeprodusenter som er i prosess med å utvide produksjonen, sendes på høring i løpet av høsten 2023 med ordinær høringsfrist, og vil gjelde fra 1.1.2024.

Videre er partene enige om at Landbruksdirektoratet skal vurdere muligheten for å innføre en begrensning på muligheten for å kjøpe kvote over produksjonstaket. En slik endring vil evt. kunne gjelde fra omsetningsrunden 2024.

Tiltak for å øke andelen eid kvote

Partene har vurdert mulige endringer i kvoteordningen for å øke andelen eid kvote.

For å stimulere til å øke andelen eid kvote, er partene enige om at i omsetningsrundene i 2023 og 2024 kan inntil 100 pst. av kvotemengden selges privat. Fra og med omsetningsrunden 2025 går man tilbake til dagens regelverk, der inntil 60 pst. av kvotemengden som ønskes solgt, kan selges privat.

Partene viser til brev fra finansministeren til landbruks- og matministeren, klima- og miljøministeren og statsministeren med forslag ifm. statsbudsjettet for 2024 om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote, ikke skal inngå i personinntektsgrunnlaget:

«Gevinst ved realisasjon av alminnelig gårdsbruk i familien er fritatt for skatteplikt etter skatteloven § 9-3 sjette ledd jf. § 9-13 første ledd, forutsatt at eiendommen er eid i minst 10 år og vederlaget ikke overstiger $\frac{3}{4}$ av antatt salgsverdi. Gevinst ved realisasjon utenfor familien er fritatt for personinntektsberegning, jf. skatteloven § 12-11 fjerde ledd. Disse reglene gjelder også for melkekvote som realiseres sammen med gårdsbruket, jf. skatteloven §§ 9-13 sjette ledd og 12-11 fjerde ledd.

Selges kvoten separat er gevinst fullt ut skattepliktig, jf. skatteloven §§ 5-30 første ledd jf. 5-1 første ledd.

I forbindelse med budsjettet for 2024 tar jeg sikte på å fremme et lovforslag for Stortinget om at gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote ikke skal inngå i grunnlaget for personinntektsberegning. Gevinsten vil da bli beskattet som kapitalinntekt med satsen for alminnelig inntekt.

Tabell 1.3 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2024, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk.

Referansebruk ¹	Årsverk	2021	2022	2023 før oppgjør	2024	21 til 24	23 til 24
1 Melk. 33 årskyr	2,09	429 200	449 000	374 100	535 600	106 400	161 500
2 Korn. 507 daa	0,46	401 400	775 800	574 600	761 500	360 100	186 900
3 Sau. 169 vinterfôra	1,28	286 400	364 100	472 600	548 600	262 200	76 000
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	1,61	458 200	494 800	457 500	575 000	116 800	117 500
5 Svin og korn. 49 avlssvin	1,65	609 000	754 100	920 800	970 100	361 100	49 300
6 Egg og planteprod. 6831 høner	1,60	516 500	570 500	533 400	586 000	69 500	52 600
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	1,24	501 500	580 400	501 200	683 600	182 100	182 400
8 32 ammekyr	1,20	308 600	386 900	452 300	540 900	232 300	88 600
9 51 dekar frukt og bær	1,82	530 400	550 900	646 700	721 600	191 200	74 900
10 115 dekar grønnsaker + korn	2,02	447 500	553 200	433 100	604 900	157 400	171 800
11 Fjørveslakt og planteprodukter	1,01	747 500	980 800	925 800	991 400	243 900	65 600
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	2,02	481 100	516 700	479 800	659 100	178 000	179 300
13 Melk. 16 årskyr, landet	1,76	366 700	390 800	385 900	493 500	126 800	107 600
14 Melk. 53 årskyr, landet	2,47	500 600	513 600	372 800	572 600	72 000	199 800
15 Melk. 71 årskyr, landet	2,88	593 900	615 300	458 700	682 800	88 900	224 100
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	2,09	535 900	573 700	465 900	652 700	116 800	186 800
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	2,01	390 400	405 400	331 600	486 500	96 100	154 900
18 Melk. 36 årskyr, Jæren (2)	1,90	451 000	472 800	378 600	537 100	86 100	158 500
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	2,09	417 200	428 800	367 700	516 600	99 400	148 900
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	2,30	431 500	449 000	320 000	497 400	65 900	177 400
21 Melk. 29 årskyr, Nord-Norge (6,7)	2,17	442 700	454 300	382 000	576 100	133 400	194 100
22 Korn. 331 daa, Østlandet	0,31	393 400	762 200	544 000	735 300	341 900	191 300
23 Korn. 782 daa, Østlandet	0,70	523 800	894 100	732 400	909 900	386 100	177 500
24 Sau. 159 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	1,26	258 600	329 400	434 900	509 800	251 200	74 900
25 Sau. 177 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	1,35	333 500	408 500	509 100	600 200	266 700	91 100
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	1,06	121 500	163 200	233 900	285 600	164 100	51 700
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	1,70	388 000	480 200	558 900	666 000	278 000	107 100
28 Ammeku 29 kyr (5a, 5b, 6, 7)	1,24	326 200	383 000	437 700	522 300	196 100	84 600
29 Ammeku 35 kyr (1, 3, 4)	1,13	292 300	400 400	448 000	529 900	237 600	81 900
30 Ammeku 45 kyr, landet	1,40	368 300	463 600	524 600	629 000	260 700	104 400

¹ Parentesene angir hvilken arealtilskuddssone de ulike referansebrukene er plassert i.

Som følge av at forhandlingene om jordbruksoppkjøret pågår, bør forslaget gjøres kjent slik at det kan være en del av rammebetingelsene i forbindelse med forhandlingene.»

Partene er enige om at kombinasjonen av de to justeringene som beskrives ovenfor vil bidra til å oppfylle målsetningen om å øke andelen eid kvote, og at det fremover er viktig å gi næringen forutsigbarhet. Partene mener derfor at regelverket for kvoteordningen bør ligge fast.

5 Klima- og miljøarbeidet i landbruket

Partene er enige om nok et betydelig løft for miljø- og klimaarbeidet i landbruket i årets jordbruks-

avtale. Dette skal bidra både til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket inkludert klimagassutslippene per produserte enhet og til å styrke miljøgodene jordbruket produserer. Partene er enige om å bevilge 9 305 mill. kroner på ordninger med klima- og miljøeffekt. Dette innebærer en økning på 1 113 mill. kroner fra 2023 til 2024.

Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket

Nitrogen er en forutsetning for all plantevekst og følgelig en nødvendig innsatsfaktor i jordbruket, og dermed sentral for matsikkerhet og beredskap. Samtidig kan nitrogen skape miljøproblemer ved lekkasje til miljøet. Som en oppfølging av utredningen «Nitrogen til nytte i jordbruket» utarbeidet av Landbruksdirektoratet og Miljødirekto-

Tabell 1.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøeffekt, mill. kroner i 2024

Kap. 1150		2023	2024	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170	200	30
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68	68	0
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	31	0
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	37	40	3
Post 50	Klimasmart Landbruk	10	10	0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	25	0
Post 50	Biogass	13	22	9
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	162	222	60
Post 50	MetanHUB	0	10	10
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14	14	0
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 74.16	Beitetilskudd	1 349,0	1 886,9	537,9
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 360,5	5 567,3	206,8
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	786,1	1 006,1	220
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,6	162,6	16
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	0	18	18
Post 77.11	Støtte til avlsorg., klimakammer	0	2	2
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
	Sum virkemidler innen miljø og klima	8 192,2	9 304,90	1 112,70

ratet til jordbruksoppkjøret 2023, er partene enige om at det skal utarbeides en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket.

Planen skal ha en helhetlig tilnærming til nitrogenkretsløpet knyttet til jordbrukets primærproduksjon, herunder leverandører av varer og tjenester til primærleddet. Planen skal munne ut i vurderinger og anbefalinger av aktuelle innsatsområder, tiltak og virkemiddelbruk, som kan bidra til bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. Hensynet til matproduksjon skal stå sentralt. Planen skal også inneholde vurderinger av ytterligere kunnskapsbehov, blant annet knyttet til utslipp av lystgass fra jordbruksjord.

Partene er enige om at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å utforme en slik plan i samarbeid med Miljødirektoratet. Avtalepartene utgjør styringsgruppe for arbeidet. Aktører og forskningsmiljøer som har sentral kompetanse om eller en rolle i forvaltningen av nitrogen, må trekkes inn i arbeidet på en hensiktsmessig måte.

Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet, utarbeider innen 1.9.2023 et forslag til mandat for arbeidet, som vedtas av avtalepartene, i tråd med rammene beskrevet over. Planen skal ferdigstilles innen 31.12.2024.

Det settes av inntil 2 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet til kjøp av utredningstjenester, møtegodtgjørelse m.m.

Innsats for å redusere klimagassutslippene fra jordbruket

Avtalepartene viser til Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 hvor det var bred enighet om at intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje. Det må derfor legges vekt på å redusere utslippene per produserte enhet.

Tiltak for å redusere klimagassutslipp fra jordbruket er sterkt prioritert i årets jordbruksforhandlinger.

Avtalepartene vil vise til at alle elementene under bidrar til å redusere klimabelastningen fra jordbruket, enten fordi de bidrar til konkrete utslippskutt eller som et bidrag til bedre kunnskapsgrunnlag:

- Regionalt miljøprogram (RMP), herunder miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og klimarådgiving
- Drenering

- Klimasmart Landbruk/klimakalkulatoren
- Støtte til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg
- SMIL-ordningen, herunder tilskudd til tett dekke over eksisterende gjødsellager og hydrotekniske tiltak
- Verdskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket
- Energirådgiving i vekshussektoren
- Klima- og miljøprogrammet
- PRESIS
- Etablering av MetanHUB²
- Utrede hvordan husdyrtilskuddet kan utvikles til å bidra til å redusere klimabelastningen fra husdyrproduksjonen
- Utarbeide en helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket
- Støtte til drift av mobilt klimakammer for måling av metan
- Midler til forskning og utvikling

Mandat – vurdering av hvordan husdyrtilskuddet kan bidra til å redusere klimabelastningen fra husdyrproduksjonen

Partene er enige om følgende mandat for arbeidsgruppen:

«Metanutslipp fra drøvtyggere utgjør en vesentlig del av klimagassutslippene fra jordbruket. Partene er enige om at det er viktig at det settes inn en større innsats for å redusere metanutslippene fra jordbruket, for å redusere klimagassutslippene og derigjennom nå målet for klimaavtalen mellom jordbruket og staten. For å oppnå dette må en vurdere ytterligere tiltak knyttet til virkemidlene over jordbruksavtalen. Avtalepartene er enige om at målene for landbrukspolitikken må ligge til grunn for et slikt arbeid, og at det må tilstrebes at utslippene reduseres per produserte enhet.

Husdyrtilskuddene utgjør et vesentlig inntektselement i de grovfôrbaserte husdyrproduksjonene. Samtidig er det innenfor disse produksjonene at klimagassutslippene utgjør den største andelen av utslipp fra jordbruket. Det er derfor behov for å se nærmere på utforming og krav knyttet til husdyrtilskuddet innenfor disse produksjonene.

² Avtalepartene er enige om å støtte etablering av MetanHUB. Formålet med MetanHUB er å bygge kunnskap om bruk av metanhemmere i føret til drøvtyggere under norske forhold, med sikte på det kan tas i bruk i stort omfang.

Partene er enige om å nedsette en arbeidsgruppe med formål å foreta en vurdering av hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddene til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd til også å være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Arbeidsgruppen skal bl.a. vurdere:

- Hvordan knytte insentiver for reduserte klimagassutslipp, som f.eks. klimarådgiving, klimaplan, klimakalkulator, metanhemmere i fôr, til husdyrtilskuddet
- Implementeringsplan/opptrappende virkemidler
- Konsekvenser for sjølforsyning, matproduksjon, herunder struktur og distrikt, jf. vedtatte landbrukspolitiske mål
- Kostnader for matproduksjon, inkl. konkurransekraft
- Forvaltning av husdyrtilskuddet
- Kvantifisere potensiell effekt på klimagassutslipp, direkte og indirekte

Arbeidsgruppa skal vurdere hvordan metanhemmere i fôr kan tas i bruk og de økonomiske konsekvensene for matprodusenter, utformingen av tilskuddet og forvaltning knyttet til dette.

Det legges til grunn at eventuelle krav/insitamenter skal være praktiske å gjennomføre for produsentene og forvaltningsmessig forsvarlig.

Arbeidsgruppen vil bestå av avtalepartene og ledes av Landbruks- og matdepartementet. Nødvendig faglig ekspertise trekkes inn etter behov. Arbeidsgruppen skal levere rapport innen 31.10.2024. Partene er enige om at arbeidsgruppen innen 1. mars 2024 skal legge frem en delrapport med foreløpige vurderinger og forslag til løsninger til drøfting i jordbruksoppgjøret 2024.

Sekretariatet legges til Landbruksdirektoratet.»

Regionale miljøprogram

Partene er enige om at det er viktig å følge opp satsingen knyttet til regionale miljøprogram og særskilt Helhetlig plan for Oslofjorden. Av den totale økningen på 220 mill. kroner er 80 mill. kroner øremerket vannmiljøtiltak i fylker med jordbruksareal som drenerer til Oslofjorden.

Drenering

Drenering er viktig for økt planteproduksjon gjennom bedre utnyttelse av de dyrkede arealene. Partene er enige om å øke satsen for drenerings tiltak til 4 000 kroner per dekar for systematisk grøfting og økt sats på 61 kroner per løpemeter grøft begrenset oppad til 4 000 kroner per dekar. Den nye satsen skal gjelde fra 1.7.2023. Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Partene er enige om at satsen skal ligge fast på dette nivået.

Støtte til mobilt klimakammer

Partene er enige om at Norsk Sau og Geit får 2 mill. kroner til drift av mobilt klimakammer for måling av metan over post 77.11, støtte til avlsorganisasjoner.

6 Landbrukets utviklingsfond

6.1 Kapitalsituasjonen i fondet

Partene er enige om at Landbrukets utviklingsfond tilføres 93,75 mill. kroner i engangsmidler for 2023. Bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond for 2024 settes til 2 331,6 mill. kroner, en økning på 273 mill. kroner fra 2023. Som det framgår av tabell 6.1, settes samlet tilskuddsramme til 2 519 mill. kroner, en økning på 198 mill. kroner fra 2023.

Kapitalsituasjonen til fondet er krevende og må holdes under oppsyn. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det lagt til grunn at ubenyttede rammer på ordningene forvaltet av Innovasjon Norge, Landbruksdirektoratet og Statsforvalteren skulle inndras til fondet ved årsskifte 2023/2024. Inndragning av ubenyttede rammer er et tiltak for å redusere fremtidig ansvar. Avtalepartene er enige om at partene møtes innen 15. februar hvert år for å vurdere inndragning av ubenyttede rammer. Partene er enige om at hovedregelen skal være inndragning av rammer, men med åpning for vurdering av hver av postene. For IBU-ordningen er det skissert en egen løsning jf. pkt. 6.2. Ubenyttede rammer fra ordninger med samfinansiering fra andre budsjettkapitler og tidbegrensede ordninger/prosjekter som ikke er avsluttet inndras ikke.

Tabell 1.5 Tilskuddsramme for Landbrukets utviklingsfond, mill. kroner

	2023	Ekstra 2023	2024	Endring 2023–2024
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1 150,5		1 220,5	70,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler inkl. grøntprosjekter	16,0		16,0	
Regionale tilretteleggingsmidler	40,0		41,0	1,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		17,0	0,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		14,7	0,0
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		14,0	0,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,0	0,0
Mentorordning	4,0		0,0	-4,0
Forskning og utvikling ¹	77,0	5,0	83,5	6,5
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk mat	66,0		71,0	5,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	84,3		84,3	0,0
Bondens marked og Norsk Gardsost	4,0		3,0	-1,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi-utvikling i landbruket	162,0	70,0	222,0	60,0
Skogbruk	260,0		270,0	10,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	3,0		1,5	-1,5
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170,0		200,0	30,0
Drenering	68,0		68,0	0,0
MetanHUB	0,0		10,0	10,0
Klimasmart landbruk	10,0		10,0	0,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		31,0	0,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		14,0	0,0
Klima- og miljøprogram	37,0		40,0	3,0
Biogass	13,0		22,0	9,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		25,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme²	2 321,0	75,0	2 519,0	198,0

¹ 0,5 mill. kroner skal gå til evaluering av voksenagronomen i 2023.

² I tillegg til tilskuddsrammen må det med utgangspunkt i utbetalingsprognosene for fondet, jf. Landbruks direktoratets årsrapport for fondet, avsettes en ramme på 40 mill. kroner til rentestøtteordningen og 4,2 mill. kroner til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet. Disse avsetningene er inkludert i fremtidige utbetalingsprognoser for fondet.

6.2 Investerings- og bedriftsutviklingsordningen (IBU-ordningen)

Det er stort behov for å oppgradere driftsapparatet i jordbruket, særskilt som følge av tilpassing til dyrevelferdskrav og løsdriftskravet som trer i kraft i 2034. Avtalepartene viser til at det kun er 10 år til løsdriftskravet trer i kraft. Det er nødvendig å få opp takten på investeringene, særlig for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet.

IBU-midlene har en tydelig distriktsprofil siden den fylkesvise fordelingen av midlene tar hensyn til sentralitet i tillegg til omfanget av jordbruksproduksjonen i fylket. Midlene har også en tydelig strukturprofil ved at små og mellomstore bruk skal prioriteres. Bruk med inntil 30 kyr skal prioriteres ved investeringer innen melkeproduksjon. Maksimal tilskuddssats for tilskudd til investeringer innen løsdrift for storfe settes til 50 pst. og øvre grense for tilskudd til settes til 5 mill. kroner. Bestemmelsen om at det ikke er et maksimalt tak for tilskudd som i dag gjelder i Troms og Finnmark, skal også gjelde i Nordland. Endringene skal gjelde fra 1.7.2023. Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Endringen i maksimal støtteutmåling som nå ligger til grunn vil derfor ligge fast i perioden frem til 2034. Virkemiddelapparat og rådgivingstjenester må fremdeles jobbe for å få ned investeringskostnadene i prosjektene gjennom god planlegging. I tillegg til de fylkesvise rammene avsettes det en egen pott til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner. Denne rammen kan benyttes av fylker som har brukt opp egne fylkesrammer. Det skal rapporteres særskilt på bruken av disse midlene. Tiltaket skal evalueres etter to år.

Det er viktig å bruke investeringsmidlene for å sikre omstilling i landbruket over hele landet. Som følge av dette, og som følge av flere fylkesoppløsninger fra 2024, skal ubenyttede midler ved årsskiftet inndras og fordeles ut igjen til samtlige fylker. Fordelingsnøkkelen fra før fylkessammenslåingene legges til grunn. Ut over dette vises det til Statens tilbud av 5. mai 2023 for samlede føringer for IBU-ordningen, herunder at det skal tas en gjennomgang av de nasjonale føringene med sikte på målretting og forenkling.

6.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler – prioritering av HMS i landbruket

Avtalepartene er enige om at prosjekter som bidrar til å styrke HMS-arbeidet i landbruket prio-

riteres over de nasjonale tilretteleggingsmidlene, i tillegg til prioritering av prosjekter innen grøntsektoren og innen økologisk landbruk.

6.4 Stiftelsen Norsk Mat

Drift og utvikling av KSL er stiftelsens hovedoppgave. Videre utvikling av KSL og å øke antallet revisjoner skal prioriteres. Stiftelsen skal fortsette å markedsføre merkeordningene Spesialitet og Beskyttede betegnelser.

6.5 Utviklingsprogrammet – etablering av strategisk gruppe

Det er behov for å styrke arbeidet med strategisk utvikling og synliggjøring av politikkområdet andre landbruksbaserte næringer i landbruket. Avtalepartene er enige om å etablere en ny modell for et rådgivende utvalg/strategisk gruppe for Utviklingsprogrammet, som styrker forankringen av programmet i næringen og på politisk nivå nasjonalt og regionalt. Gruppen møtes to ganger årlig. Den strategiske gruppen skal bestå av:

- Politisk nivå i Landbruks- og matdepartementet (leder av gruppen)
- Ledere i faglagene i jordbruket og reindriften
- Politisk nivå i fylkeskommunen
- Administrerende direktør i Innovasjon Norge

Andre aktører kan trekkes inn ved behov. I tillegg bør det legges til rette for at gruppen får innspill fra relevante næringsaktører og interesseorganisasjoner. Avtalepartene vedtar et mandat for den strategiske gruppen i etterkant av årets jordbruksoppgjør.

7 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger er avgjørende for å få flere unge til å satse på landbruket og dermed viktig for rekrutteringen til næringen. Ordningene er også svært viktige for dyrevelferden, og at bønder ønsker å ha sin arbeidsplass i landbruket over tid. Avløsertilskuddet bidrar til å gi bønder mulighet for å ta ut ferie og fritid på linje med andre grupper i samfunnet. Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. gir jordbrukere et viktig sikkerhetsnett gjennom bidrag til å finansiere arbeidshjelp ved bl.a. bondens egen sykdom, når barna er syke og trenger oppfølging og ved svangerskap/fødsel. Landbruksvikarordningen sikrer at bønder har tilgang på kompetent arbeidskraft ved akutt skade/sykdom.

Partene har prioritert velferdsordningene gjennom betydelige økninger av tilskuddssatser og maksimalbeløp, jf. vedlegg 1. I tidligpensjonsordningen endres forskriften slik at det også for enbrukerpensjon kan gis dispensasjon fra kravet til referanseinntekt når det gjelder uføretrygd og arbeidsavklaringspenger som er opptjent i jordbruket.

Avtalepartene er enige om å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe for gjennomgang av tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel og landbruksvikarordningen, med følgende mandat:

«Avtalepartene legger stor vekt på at norsk landbruk skal ha tilgang på godt fungerende velferdsordninger. Dette er viktig for bl.a. å bidra til rekruttering og at bønder blir værende i næringen. Partene har som mål å videreutvikle dagens ordninger, og det nedsettes derfor en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere endringer i tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. og landbruksvikarordningen. Formålet med arbeidsgruppen er å bidra til å gi norske bønder økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og at bonden kan være trygg på at det er mulig å få tak i kompetente folk som kan ta over drifta og stelle dyra hvis man blir syk. Navs ordninger er et viktig grunnlag for avløserordningen, bl.a. ved at tildeling av ytelser fra Nav i stor grad er et vilkår for å kunne oppnå avløsertilskuddet.

Gjennomgangen skal bl.a. omfatte:

- Vurdere endringer i formålsbestemmelsene for ordningene, som å ta inn hensynet til dyrevelferd, og ev. effekter av dette.
- Nivået på ytelsene over avløsertilskuddet, herunder vurdere samordningen mellom beregnet tilskudd og bl.a. lønn og ytelser fra Nav (pensjon, stønader ved sykdom, uføret, svangerskap, fødsel og foreldrepermisjon). En stor andel norske bønder har lønnsinntekt utenfor bruket som inngår i samordningen, mens bønder uten slik inntekt eller ytelser fra Nav ikke får avkortet beregnet avløsertilskudd før utbetaling. Denne forskjellen i utmålingen av tilskuddet inngår i vurderingen av samordningen.
- Vurdere mulighet for å gi tilskudd til avløsning ved sykdom også når ektefelle/samboer, eller person med næringsinntekt fra foretaket er avløser. Vurdere bestemmelsene for graderingen av avløsertilskuddet når ytelsene fra Nav er gradert.
- Bestemmelsene om tidsavgrensning på ytelsene fra ordningene, inkl. avløser-

tilskudd ved sykdom som stanser når det er utbetalt tilskudd for en person i 365 dager de siste tre årene.

- Hvilke krav bør stilles til avløserlag som deltar i landbruksvikarordningen, jf. forskriftens § 2 hvor det heter: «ha tilstrekkelig landbruksvikarberedskap tilgjengeleg.»
- Vurdere nivået på tilskuddet per årsverk landbruksvikarvirksomhet ut fra kostnadene avløserlagene har med deltakelse i ordningen.
- Med grunnlag i den eksterne utredningen vurdere tilgangen på avløsere og landbruksvikarer med tilstrekkelig kompetanse.

Arbeidet gjennomføres i tråd med utredningsinstruksen av 19. februar 2016. For de endringsforslag som fremmes, må det gis en vurdering av effekter for proveny og tilskuddsforvaltningen.

Den partssammensatte arbeidsgruppen skal ledes av Landbruks- og matdepartementet. Landbruksdirektoratet skal ha hovedansvaret for sekretariatsfunksjonen for arbeidsgruppen.

Det etableres en referansegruppe med deltakere fra bl.a. Nav, Norske Landbrukstenester og en statsforvalter/kommune.»

Avtalepartene er videre enige om å sette av inntil 1 mill. kroner over FoU-midlene til ekstern kartlegging av tilgangen på avløsere og landbruksvikarer, og hvordan tilgangen på kompetent avløserbistand kan styrkes. Utredningen må også omfatte hvordan avløserlagene har tilpasset seg ut fra variasjon i bl.a. størrelsen på geografisk ansvarsområde, tetthet av jordbruksforetak og type produksjoner.

8 Styrking av landbruket i Nord-Norge

Avtalepartene er enige om å videreføre og forsterke satsingen på landbruket i Nord-Norge for å bremse den negative utviklingen og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. Satsingen omfatter særskilt:

- Videreføring av den områderettede satsingen for å utvikle potensiale for landbruk i nord med tilhørende verdikjeder.
- Styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomien i landsdelen, her-

under alle typer distriktstilskudd, driftstilskudd og frakttilskudd. Tilskudd til potet i Nord-Norge utvides til også å omfatte grøntprodukter.

- Den høyere tilskuddssatsen for distriktstilskudd kjøtt i Nord-Norge er relatert til produksjonsulemper både hos primærprodusent og i slakterilledet. Dette er et utjevningstiltak som utbetales direkte til bonde.
- Styrking av investeringsvirkemidlene. Bestemmelsen om at det ikke er et maksimalt tak for tilskudd som i dag gjelder i Troms og Finnmark, skal også gjelde i Nordland.
- Handlingsplan for grønt som er under utarbeidelse i regionen er et viktig tiltak for å vurdere hvordan grøntproduksjonen i Nord-Norge kan styrkes fremover i tid. Oppfølging av handlingsplanen må bl.a. inngå i arbeidet til den områderettede satsingen som er etablert.

9 Satsing på unge bønder

Stabil rekruttering av nye næringsutøvere er nødvendig for å nå målene i norsk landbrukspolitik. Jordbruksavtalen bidrar i sin helhet til å opprettholde gode rammevilkår for næringen. Årets avtale gir en vesentlig økning i inntektsmulighetene i landbruket og styrking av ordninger som er viktig for den unge som vil satse på ei framtid i næringen. Avtalepartene er enige om:

- Styrking av investeringsvirkemidlene med 70 mill. kroner, inkludert videreføring av generasjonsskiftetilskudd og særskilte bestemmelser for unge under 35 år. Heving av maksimal prosentsats og kronebeløp som kan gis per prosjekt for investeringer innen løsdrift for storfe skal bidra til å gi større risikoavlastning for den enkelte som investerer, jf 6.2.
- Stimulering til økt vekst og verdiskaping for landbruksbaserte næringer innen lokalmat, reiseliv mm. over Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping.
- Styrking av velferdsordningene over jordbruksavtalen for å bidra til rekruttering til jordbruket.
- Kompetanseutvikling bl.a. gjennom støtte til voksenagronomen, mentortjenesten hos NLR og regionale tilskuddsmidler til rekruttering og kompetanseheving. Igangsette en evaluering av voksenagronomen, inkludert en vurdering av hvordan unge og nye bønders kompetansebehov best kan løses fremover i tid.

10 Økt konkurransekraft for grøntnæringen

Grøntsektoren er i vekst og har stort potensial for økt markedsandel og selvforsyning. Avtalepartene mener det er viktig å videreføre satsingen på tiltak som kan bidra til økt innovasjon og vekst i grøntsektoren. Grøntsektoren har gjennom Grøntutvalgets arbeid satt seg ambisiøse målsettinger mot 2035. Næringen har samlet seg og fått en felles strategisk plattform gjennom Forum for Norsk Grønt, og flere større prosjekter som skal bidra til økt konkurransekraft og bærekraft i sektoren er igangsatt. Avtalepartene er enige om å legge til rette for en styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt, mer mangfold for forbrukeren og god helse. Følgende ordninger og satsinger er rettet mot grøntsektoren:

- Økte målpriser for frukt, bær, grønnsaker og potet. Videreføre øvre prisgrense på 20 pst.
- Følgende tilskudd økes: pristilskudd grønt, arealtilskuddet til grønnsaksproduksjon og tilskudd til fellesanlegg frukt. Satsene fremgår av vedlegg 1.
- Støtte til investeringer innen grøntsektoren, inkl. småskala grøntproduksjon er prioritert.
- Det igangsettes en vurdering av virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet) om det skal kunne gis tilskudd til utprøving og innfasing av mobile enheter og robotisering.
- Avsetting av 8 mill. kroner til prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren over klima- og miljøprogrammet.
- Prioritere nasjonale tilretteleggingsmidler til prosjekter i grøntsektorens verdikjede
- 3 mill. kroner i økning til Opplysningskontoret for frukt og grønt for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Tverrsektorielt arbeid skal vektlegges.
- Støtte til energirådgiving i veksthus i regi av Norsk Gartnerforbund videreføres

11 Andre endringer

11.1 WTO

Partene er enige om at WTO-avtalen setter rammer for norsk jordbrukspolitik, og det har gjennom forhandlingene vært lagt stor vekt på å finne løsninger som er i tråd med WTOs regelverk både med hensyn til internstøtte og samlet markedsprisstøtte (AMS).

Partene er enige om at det er behov for å vurdere endringer i markedsordningene for korn og melk på grunn av begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024. Partene er enige om å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe med følgende mandat:

«Etter Hovedavtalen for jordbruket, kan jordbruksavtaler ikke inngås i strid med internasjonale avtaler som er bindende for staten. I henhold til WTO-avtalen har Norge en forpliktelse til å ikke overstige 11,4 mrd. kroner i beregnet AMS, ofte omtalt som «gul boks». Målpriser for melk og korn fastsatt for kommende avtaleår er innenfor gjeldende forpliktelser, men det vil være et begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024.

WTOs landbruksavtale legger rammene for et mer markedsorientert globalt handelssystem for landbruksvarer, med målsetting om å oppnå betydelige og gradvise reduksjoner i støtte og beskyttelse for jordbrukssektoren over tid.

Partene er enige om å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe som skal lede et arbeid med å utrede endringer i markedsordningene for melk og korn i lys av WTO-avtalens begrensninger for internstøtte. Utredningen skal vurdere ulike alternative prismodeller og ha en redusert AMS som siktemål, og bygge på erfaringene fra endringene i markedsordningene for kjøtt og egg. Det skal også vurderes hvordan ulike løsningsmodeller vil påvirke forutsetningene for og gjennomføringen av jordbruksavtalen og -forhandlingene, samt konsekvensene for gjennomføringen av landbrukspolitikken i tråd med Stortingets vedtatte mål.

Tatt i betraktning betydelige forskjeller i meieri- og kornsektoren, skal den partssammensatte arbeidsgruppen nedsette to separate undergrupper der markedsregulatorne og matindustrien involveres på hensiktsmessig måte. Sekretariatet skal ledes av LMD og Landbruksdirektoratet skal bidra i sekretariatet. Den partssammensatte arbeidsgruppen skal avgi rapport i forkant av jordbruksoppkjøret 2024, senest 1. februar 2024.»

11.2 Struktur og tak

I Hurdalsplattformen heter det at regjeringen vil «innføre tak på tilskot i all produksjon». I jordbruksoppkjøret 2022 ble taket på husdyrtilskudd midlertidig suspendert, med bakgrunn i at store bruk ble mer negativt påvirket av den ekstra-

ordinære kostnadsveksten. Suspenderingen av taket på husdyrtilskuddet er videreført med årets jordbruksavtale. Partene er enige om at taket skal gjeninnføres når kostnadssituasjonen er mer normalisert. Tilskuddstaket skal settes slik at effekten blir om lag som før det ble suspendert.

I jordbruksoppkjøret 2022 ble det nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle vurdere struktur differensiering og tak på tilskudd over jordbruksavtalen. Det vil være krevende å forvalte struktur differensierte arealtilskudd, på grunn av at mange planteprodusenter vil kunne havne i en gråsoner med hensyn til om de er i driftsfellesskap eller ikke. Partene er derfor enige om at det ikke skal innføres tak på eller struktur differensiering av arealtilskuddene på korn og potet.

Partene er enige om å differensiere satsene for arealtilskudd for grønnsaker, frukt og bær i alle soner etter foretakets areal av disse vekstene. Det vil kunne bidra til å dempe struktur utviklingen i disse produksjonene. Sats differensieringen framgår av vedlegg 1.

Reduksjon av produksjonstak for melk er omtalt i kapittel 4.

11.3 Markedsordningen for korn

Ordningen med prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer ble innført i den ekstraordinære situasjonen som var i 2022 da verdensmarkedsprisene for kornråvarer var høyere enn norsk engrosprisnivå. Ordningen innebærer at prisene for importerte karbohydratråvarer skrives ned til norsk nivå. Ordningen gjelder for varer som importeres innenfor kvotene for suppleringsimport til kraftfôr, og innebærer derfor at det ikke importeres mer råvare til norsk kraftfôr enn den mengden som trengs for å supplere norske kornråvarer. Kvotestørrelsene fastsettes av Landbruksdirektoratet etter råd fra markedsregulator Felleskjøpet Agri.

Avtalepartene er enige om at ordningen har vært viktig for å sikre stabile råvarepriser til kraftfôr gjennom et år med betydelig variasjon og usikkerhet i de internasjonale råvaremarkedene. Det var i jordbruksforhandlingene 2022 et viktig premiss at ordningen skulle være midlertidig. Partene har vurdert om det har vært behov for justeringer av ordningen med sikte på å unngå utilsiktede virkninger. Partene er enige om å videreføre ordningen neste avtaleår etter samme regelverk som i inneværende avtaleår. Formålet er å sikre forutsigbarhet i en fortsatt uforutsigbar situasjon med særskilt høye priser på enkelte råvarer og svak krone.

Partene er enige om å gjeninnføre matkorn-tilskuddet med en sats på 23 øre per kg. Samtidig holdes prisen på mathvete uendret, prisen på matrug reduseres med 10 øre og prisnedskrivningen på norsk korn reduseres med 10 øre per kg. Det gir en redusert råvarekostnad på norsk korn til matmel på 14,1 øre per kg.

11.4 Kjøtt og egg

Regelverket for kvalitetstilskudd storfekjøtt endres i tråd med statens tilbud for å sikre at maksimalt antall støtteberettigede enheter ikke overskrides. Unntaksordningen for små slakterier videreføres med en egen lavere sats. I tilskudd husdyr etableres en egen satsgruppe for ammegeit med nye intervaller og satser for å kompensere for at det ikke gis tilskudd for ungdyr.

Øvre prisgrense for referanseprisen for fjørfe-kjøtt er i innværende avtaleperiode lik referanseprisen + 25 pst, men for perioden 1.7.23–30.6.24 settes den tilbake til tidligere nivå, referansepris + 10 pst.

Intervallene for tilskudd husdyr for verpehøner videreføres. Dersom samlet omsøkt antall verpehøner i konsum- og rugeeggproduksjon overskrider det maksimale antall høner det kan gis husdyrtilskudd for, reduseres det omsøkte dyretallet prosentvis likt for alle jordbruksforetak med slik produksjon. Dette tilsvarer tidligere etablert praksis for slaktegris for å unngå å overskride WTO-takene for tilskuddsordningen.

Partene er enige om å fortsatt suspendere taket for utbetaling av tilskudd husdyr i 2024.

Landbruksdirektoratet får i oppdrag å gå gjennom sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune.

I søknad om produksjonstilskudd oppgir jordbruksforetakene som driver melk- og kjøttproduksjon på storfe bl.a. antall dyr de har på telledato. Partene ber Landbruksdirektoratet, i samarbeid med Mattilsynet, å utrede om datagrunnlag fra Husdyrregisteret kan brukes i stedet for søknadsdata som grunnlag for utmålingen av tilskuddene. Utredningen må avgis før 1.2.2024, slik at partene kan vurdere spørsmålet før jordbruksoppgjøret i 2024.

Partene er enige om at det generelle husdyrtilskuddet og driftstilskuddene, som også gis for kyr av bevaringsverdig rase, allerede er differensiert mellom melkeku og ammeku, og at det ikke er nødvendig å differensiere støtten for bevaringsverdige storferaser.

LMD skal vurdere muligheter for å gi erstatning for bortfall av tilskudd ved vedtak fra Mattilsynet om sanering av husdyrbesetninger.

11.5 Dyrevelferd

Dyrevelferd har over tid fått økt oppmerksomhet bl.a. fordi befolkningen har blitt mer opptatt av måten maten produseres på. God dyrevelferd bidrar til at forbrukerne får preferanser for matvarer produsert fra norske råvarer. Et samlet landbruk har satset på å etablere dyrevelferdsprogrammer (DVP) for å gjennomføre systematisk dyrevelferdsarbeid i alle husdyrbesetninger. Programmene er viktige forbedringsverktøy for arbeidet med dyrevelferd i norsk jordbruk.

Både regjeringen og næringen har en ambisjon om å videreutvikle dyrevelferden og at norsk jordbruk skal være verdensledende på dette området. Dette ligger også til grunn for arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd, som skal fremmes i 2024.

11.6 Tilskudd til veterinærreiser

Partene er enige om å gi Landbruksdirektoratet i oppdrag å vurdere hvordan reisetilskuddet kan bidra til bedre veterinærdekning. Direktoratets rapport om ordningen fra 2022 legges til grunn, men direktoratet bes også vurdere eventuelt andre muligheter for målrettet bidra til å oppnå bedre veterinærdekning. Oppdraget skal avgis til partene i februar 2024.

11.7 Tilskudd ved produksjonssvikt

Partene er enige om å ta nye satser i bruk fra og med sesongen 2024. Satsene skal beregnes med priser fra 2022 til en anslått provenyvirkning på 1 mill. kroner. Partene er enige om at dette ikke er en erstatningsordning, men at det skal være en enkel, effektiv ordning med lave forvaltningskostnader både for myndigheter og produsent som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap og gi grunnlag for videre produksjon. Med bakgrunn i dette, blir det ikke gjort endringer i normavlingene for grovfôr eller innlemming av innmarksbeite i ordningen.

11.8 Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA

Formålet med støtten som gis over jordbruksavtalen er å bidra til et likeverdig rådgivningstilbud til alle bønder i hele landet. Støtten skal også bidra til å sikre et landsomfattende tilbud av krisebistand. Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er rådgivnings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økolo-

gisk planteproduksjon. I tillegg har Norsk Landbruksrådgiving en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket.

Avtalepartene viser til prosessen med samordning av Norsk Landbruksrådgiving til Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA. Partene har vurdert og er enige om at Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA, gjennom sin organisasjonsmodell, vil ivareta de krav som stilles for å oppfylle formålet med støtten.

Avtalepartene er enige om å tildele Samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA 115 mill. kroner for 2024. Det vises ellers til statens tilbud av 5. mai 2023.

11.9 Arbeidsgrupper og utredninger

Partene er enige om følgende partssammensatte arbeidsgrupper:

- Målpris og WTO-utfordringer
- Velferdsordninger
- Husdyrtilskudd og klimagassutslipp

Partene er enige om følgende utredninger:

- Gjennomgang av tilskudd til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg
- Utrede behov for offentlig støtte til utprøving og innfasing av mobile enheter
- Gjennomgang av nasjonale føringer for IBU med sikte på målretting og forenklinger
- Utarbeide nasjonal strategi for Inn på tunet

- Utrede et pristilskudd til produksjon av poteter til industri
- Vurdere grunnlag for utmåling av produksjonstilskudd til storfe (telledato/husdyrregisteret)
- Evaluering voksenagronomen
- Kartlegging av kompetansebehov hos lokalmatprodusenter
- Over Klima- og miljøprogrammet:
  - Evaluering av tilskudd til klimarådgiving (RMP), herunder vurdering av kompetansesenter
  - Utrede tilskudd for god jordhelsepraksis, herunder vekstskifte med korn og olje/proteinvekster
  - Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket
- Over forskningsmidlene:
  - Kunnskapsgrunnlag om avrenning fra skog
  - Kartlegging av tilgangen på avløsere og landbruksvikarer og hvordan den kan styrkes

Oslo, 16. mai 2023

Viil Søyland

Bjørn Gimming

Undervedlegg 1**Fordelingsskjema 2024**

Tabell 1.6 Fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	2 907,0
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	2 907,0
+ Målpriser fra 1.7	864,0
= Sum målpriser og tilskudd	3 771,0
+ Omdisponering overførte midler fra 2022	47,6
= Sum til fordeling	3 818,6
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	328,0
= Sum	4 146,6

Tabell 1.7 Målpriser fra 1.7.2023

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404,1	5,91	0,33	463,4
Poteter	79,0	6,38	0,46	36,3
Grønnsaker og frukt	4 176,3		8,8%	366,6
Norsk matkorn	204,7	4,75	-0,01	-2,3
Sum målprisendringer				864,0

Tabell 1.8 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	0,00	0,0
Rug, matkorn	23,1	4,32	-0,10	-2,3
Bygg	593,9	4,06	-0,10	-59,4
Havre	281,9	3,93	-0,10	-28,2
Fòrhvete og fòrrug	143,8		-0,10	-14,4
Erter til modning	10,0			0,0
Såkorn	65,2		-0,08	-5,4
Oljvekster (målpris 6,38 – suspendert)	18,1	0,00		0,0
Sum korn og oljvekster	1 317,5		-0,083	-109,7

Tabell 1.9 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1 000 tonn	Andel	Ref. pris, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1 047,6	49,7%		-0,100	-104,8
Kli m.m.	71,3				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				-0,100	104,9
Protein, soya m.m.	392,2	18,6%	4,790	0,000	0,0
Fett	41,5	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	92,3	4,4%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	463,2			0,000	0,0
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-35,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	2 108,13			-0,017	-34,9
Prisendring matkorn				-0,011	
Endret prisnedskrivning				0,100	
Endret matkorntilskudd				-0,230	
Endret råvarekostnad matkorn				-0,141	

Tabell 1.10 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post	Budsjett 2023 ¹	Endring	Budsjett 2024 ²	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,750	-5,550	10,200
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	273,000	2 331,553
70.11	Markedstiltak grønt	35,900	4,500	40,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-0,460	254,740
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	2,000	46,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	6,040	341,140
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500	5,900	102,400
73.11	Pristilskudd ull	108,000	7,700	115,700
73.13	Pristilskudd melk	729,700	297,000	1 026,700
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435	57,083	1 764,518
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500	0,900	6,400
73.17	Pristilskudd grønt	288,400	42,000	330,400
73.18	Fraktilskudd m.m.	446,500	81,700	528,200
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	-65,400	2 031,000
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	420,983	5 802,918
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 483,700	312,800	2 796,500
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	650,585	4 720,230
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	537,900	1 886,900
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	206,800	5 567,300
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	220,000	1 006,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	16,000	162,600
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	1 944,085	16 139,630
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	106,245	10,830	117,075
77.12	Tilskudd til frøavl	29,060	1,000	30,060
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	8,000	116,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55,856	4,779	60,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	20,700	2,000	22,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	26,609	346,470
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	219,510	1 554,877
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	20,600	188,700
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	1,200	38,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	2,544	73,292
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	67,950	-7,950	60,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	235,904	1 914,969
Sum kapittel 1150	24 082,309	2 906,971	26 989,280	
Sum kapittel 4150	0,050	0,000	0,050	

¹ Saldert budsjett² Budsjett før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.11 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	1,5	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	14,3	8,2	
Justert bevilgningsbehov			-5,6
Sum	15,8	10,2	-5,6

Tabell 1.12 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	35,9	35,9	4,5
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	35,9	35,9	4,5

Tabell 1.13 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
PNS, prognose	255,2	212,0	0,0
Målprisjustering melk			36,3
Endret målpris potet			6,4
Utvidede produkter			0,0
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-43,2
Sum	255,2	212,0	-0,5

Tabell 1.14 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Potetsprit	22,5	22,5	0,0
Potetstivelse	21,5	21,5	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	44,0	44,0	2,0

Tabell 1.15 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteproduksjon	93,5	5,9
Tilskudd ved svikt i honningproduksjon	3,0	0,0
Sum	96,5	5,9

Tabell 1.16 Post 73.11 Pristilskudd Ull

	Mill. kg/stk.	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Ull	2,564	38,96	3,00	41,96	7,7
Skinn	0,070	70,00	0,00	70,00	0,0
Sum					7,7

Tabell 1.17 Post 73.13 Pristilskudd melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats, kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	19,0	3,46	0,00	3,46	0,0
Grunntilskudd økomelk	45,0	0	0,40	0,40	18,0
Distriktstilskudd melk					
Sone A	182,9	0,00	0,00	0,00	0,0
Sone B	297,4	0,15	0,10	0,25	29,7
Sone C	212,4	0,38	0,20	0,58	42,5
Sone D	472,8	0,60	0,25	0,85	118,2
Sone E	110,0	0,67	0,30	0,97	33,0
Sone F	44,1	0,76	0,35	1,11	15,4
Sone G	46,1	1,07	0,55	1,62	25,4
Sone H	2,6	1,28	0,85	2,13	2,2
Sone I	13,1	1,86	0,55	2,41	7,2
Sone J	9,9	1,95	0,55	2,50	5,4
Sum distriktstilskudd melk	1 391,3		0,20		279,0
Sum pristilskudd melk					297,0

Tabell 1.18 Post 73.15 Pristilskudd kjøtt

	Antall 12 mnd.	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats, kr/slakt	Endring, mill. kr
Kvalitetstilskudd lammeslakt					
Kval. O+ og bedre	922 000	525	20,00	545	18,4
Ikke godkjent klassifisør					
Kjeslakt over 3,5 kg	4 700	494	-24,00	470	-0,1
Kjeslakt over 5,0 kg	17 700	350	-350,00	0	-6,2
Tillegg økologiske slakt (herav)	15 596	0	420,00	420	6,6
	25 500	50	0,00	50	0,0
Sum	944 400				18,683
	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt					
Sau	22,2	3,81	0,00	3,81	0,0
Geit	0,4	5,15	0,00	5,15	0,0
Sum	22,6				0,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt					
Kvalitetsklasse O	16,7	5,50	0,00	5,50	0,0
Kvalitetsklasse O+ og bedre	34,4	10,50	0,00	10,50	0,0
Sum	51,1				0,000
Distriktstilskudd, kjøtt					
Storfe, sau og geit	Sone 1	24,6	0,00	0,00	0,00
	Sone 2	60,7	5,25	0,00	5,25
	Sone 3	18,9	8,05	0,00	8,05
Storfe og Geit	Sone 4	7,5	12,80	3,00	15,80
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	13,40	3,00	16,40
Sau	Sone 4	2,7	14,90	3,00	17,90
Sau	Sone 5	0,6	15,40	3,00	18,40
Gris	Sone 4	6,6	5,60	0,45	6,05
Gris	Sone 4 ²	0,7	6,50	0,45	6,95
Gris	Sone 5	0,01	6,50	0,45	6,95
Vestlandet og Agder ¹	Gris	9,4	1,10	0,00	1,10
Sum	132,6				38,4
Sum pristilskudd kjøtt					57,083

¹ Agder, Vestland og Møre og Romsdal² Troms

Tabell 1.19 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,718	0,38	0,10	0,48	0,6
Nord-Norge	2,512	1,25	0,10	1,35	0,3
Sum distriktstilskudd egg					0,9

Tabell 1.20 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,0	6,15	0,80	6,95	2,4
	Sone 2–4	3,6	7,61	0,80	8,41	2,9
	Sone 5	4,8	12,30	0,80	13,10	3,8
Moreller	Sone 1	0,1	7,18	1,50	8,68	0,2
	Sone 2–4	0,3	8,62	1,50	10,12	0,5
	Sone 5	0,4	13,34	1,50	14,84	0,6
Pressfrukt		7,9	4,65	0,80	5,45	6,3
Bær	Sone 1–3	5,2	5,36	1,50	6,86	7,8
	Sone 4–5	3,8	9,64	1,50	11,14	5,7
	Sone 6–7	0,1	10,70	1,50	12,20	0,2
Ekstra til industribær	alle soner	0,7	2,00	2,00	4,00	1,4
Sum distriktstilskudd frukt og bær		29,2				31,8
Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1–3		1,2	4,37	0,80	5,17	1,0
Sone 4–7		2,5	5,81	0,80	6,61	2,0
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1–3		3,6	3,47	0,35	3,82	1,3
Sone 4–7		1,5	4,30	0,35	4,65	0,5
Salat	220 000 stk.					
Sone 1–3		4,9	1,19	0,20	1,39	1,0
Sone 4–7		2,2	1,71	0,20	1,91	0,4
Sum tilskudd grønnsaker		15,9				6,2
Potet og grønt i Nord-Norge		4,1	1,89	0,85	2,74	4,0
Sum		49,2				42,0

Tabell 1.21 Post 73.18 Frakttilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring,
Frakt korn	90,0	20,0
Frakt kraftfôr	181,5	15,0
Innfrakt slakt	170,0	45,0
Frakt egg	8,3	1,7
Sum	449,8	81,7

Tabell 1.22 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 205,5	1,401	-0,100	1,301	-120,6
Økologisk korn	18,7	2,511	-0,100	2,411	-1,9
Oljevekster, lupiner og bønner	21,7	3,268	-0,100	3,168	-2,2
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	1,3	4,478	-0,100	4,378	-0,1
Førerter	7,5	2,135	-0,100	2,035	-0,8
Økologiske førerter	2,5	2,785	-0,100	2,685	-0,3
Sum norsk	1 257,2		-0,100		-125,9
– Herav 70 pst inneværende år	880,1				-88,1
Importert karbohydratråvare, kraftfôr	463,2	0,82	0,000	0,815	0,0
– Herav 50 pst inneværende år					0,0
Tilskudd matkorn	263,0	0,000	0,230	0,230	60,5
– Herav 50 pst inneværende år	131,5				30,3
Sum					-65,4
– Sum inneværende år					-57,8

Tabell 1.23 Post 74.11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats, kr per bruk/dyr	Endring, kr per dyr/bruk	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	528	238 050	44 000	282 050	23,2
Kumelk AK-sone 1–3–4	Foretak	1 284	242 050	40 000	282 050	51,4
Kumelk AK-sone 5	Foretak	4 130	268 800	47 000	315 800	194,1
Kumelk AK-sone 6–7	Foretak	684	277 050	67 000	344 050	45,8
Geitemelk landet	Foretak	264	262 810	35 000	297 810	9,2
Ammekyr s. 1–4, 6–39 kyr	Dyr	29 144	5 764	0	5 764	0,0
40 og flere kyr	Foretak	405	230 560	0	230 560	0,0
Ammekyr s. 5–7, 6–39 kyr	Dyr	46 045	7 438	250	7 688	11,5
40 og flere kyr	Foretak	280	297 520	10 000	307 520	2,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-25,2
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						312,8

Tabell 1.24 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	89 195	6 103	2 543	8 646	226,8
	15	30	63 928	4 497	2 543	7 040	162,6
	31	50	38 331	3 035	2 543	5 578	97,5
	51 +		18 061	2 265	2 543	4 808	45,9
Sum			209 514				532,8
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	104 723	2 490	0	2 490	0,0
	24	50	30 762	-2 045	0	-2 045	0,0
Sum			135 485				0,0
Ammekyr	1	50	106 201	5 290	250	5 540	26,6
	51+		4 820	1 330	250	1 580	1,2
Sum			111 021				27,8
Andre storfe			575 242	1 198	175	1 373	100,7
Melkegeit og melkesau	1	125	26 749	1 702	0	1 702	0,0
	126+		8 001	688	0	688	0,0
Sum			34 749				0,0
Sau	1	75	626 505	1 885	50	1 935	31,3
	76	150	198 528	1 435	25	1 460	5,0
	151+		100 658	209	0	209	0,0
Sum			925 691				18,9

Tabell 1.24 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Ammegeit	1	60	8 912	0	2 377	2 377	21,2
	61	120	309	0	1 809	1 809	0,6
	121+		33	0	264	264	0,0
	Sum		9 254				21,8
Avlsgris Sør-Norge ²	1	35	16 606	498	0	498	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	3 873	350	0	350	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 208	776	0	776	0,0
	Sum		21 686				0,0
Slaktegris ²	1	1 400	985 708	14	0	14	0,0
Slaktegris Jæren	1	1 400	204 292	10	0	10	0,0
	Sum		1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-N.	1	1 000	537 970	11	0	11	0,0
Verpehøner Nord-N.	1	1 000	23 609	25	0	25	0,0
Verpehøner, landet	1 001	7 500	2 728 113	11	0	11	0,0
	Sum		3 289 692				0,0
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 441 179	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	44 371 634	0,07	0,00	0,07	0,0
	Sum		55 812 813				0,0
Bifolk	1	+	48 943	800	50	850	2,4
Hjort over 1 år			5 075	765	150	915	0,8
Genbev.	Storfe		5 743	3710	200	3 910	1,1
	Sau		17 088	310	0	310	0,0
	Geit		726	610	0	610	0,0
	Hest		768	1 200	0	1 200	0,0
	Sum		24 325				1,1
Bunnfradrag 35pst. ¹		35 %	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	0	suspendert	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-55,7
Sum produksjonstilskudd, husdyr							650,6

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd² Unntatt Jæren

Tabell 1.25 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	271 507	1092	350	1 442	95,0
	Sau, lam, geit, kje	1 892 841	300	110	410	208,2
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	650 604	530	280	810	182,2
	Småfe m.m.	2 218 791	60	30	90	66,6
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-14,1
Sum beitetilskudd		5 033 743				537,9

Tabell 1.26 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 079 180	265	20	285	181,6
Bunnfradrag, 65 pst. ¹	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 897 711				0,0
Innmarksbeitearealer	1 559 592				0,0
Arealtilskudd, korn	2 951 827				0,0
Arealtilskudd, potet	118 947				8,9
Arealtilskudd, grønnsaker	70 407				13,9
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	40 288				8,4
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-6,0
Sum, AK-tilskudd		9 079 180			206,8

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	377 170	50	0	50	0,0
Sone 2	308 539	50	0	50	0,0
Sone 3	598 069	145	0	145	0,0
Sone 4	485 768	165	0	165	0,0
Sone 5 A	1 813 038	360	0	360	0,0
Sone 5 B Vestlandet	1 506 349	405	0	405	0,0
Sone 6	694 174	420	0	420	0,0
Sone 7	114 604	466	0	466	0,0
Sum grovfôr alle soner		5 897 711			0,0

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 290 861	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1 119 407	382	0	382	0,0
Sone 4	404 760	422	0	422	0,0
Sone 5 – 7	136 799	422	0	422	0,0
Sum korn, alle soner	2 951 827				0,0

Arealtilskudd, øvrige vekster

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr	
Potet sone 1–5	114 663	613	75	688	8,6	
Potet sone 6–7	4 284	1 365	75	1 440	0,3	
Sum poteter, alle soner	118 947				8,9	
Grønnsaker sone 1–5	1–300 daa	45 733	1 150	300	1 450	13,7
	301–	24 127	1 150	0	1 150	0,0
Grønnsaker sone 6–7	1–300 daa	547	2 150	300	2 450	0,2
	301–		2 150	0	2 150	0,0
Sum grønnsaker, alle soner	70 407				13,9	
Frukt sone 1–4	1–75 daa	8 534	1 750	230	1 980	2,0
	75–	1 867	1 750	0	1 750	0,0
Frukt sone 5–7	1–75 daa	12 079	2 500	230	2 730	2,8
	75–	102	2 500	0	2 500	0,0
Sum frukt, alle soner	22 582				4,8	
Bær sone 1–4	1–150 daa	10 046	1 850	230	2 080	2,3
	151–	1 973	1 850	0	1 850	0,0
Bær sone 5–7	1–150 daa	5 549	2 300	230	2 530	1,3
	151–	138	2 300	0	2 300	0,0
Sum bær, alle soner	17 706				3,6	

Tabell 1.27 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2022	Prognose 2023	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	601,1	786,1	220,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Landet			220,0

Tabell 1.28 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 784	1 650	175	1825	0,5
Grønnsaker	3 037	1 650	175	1825	0,5
Potet	979	800	0	800	0,0
Korn	78 367	500	100	600	7,8
Grovfôr	266 126	40	5	45	1,3
Økologisk areal 1. års karens	19 524	250	50	300	1,0
Grønngjødsling	3 530	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 005	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	375 352				11,1
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 399	4 100	250	4350	1,8
Ammekyr	4 667	3 000	250	3250	1,2
Andre storfe	17 335	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 627	500	0	500	0,0
Melkegeit	471	353	0	353	0,0
Ammegeit	688	265	0	265	0,0
Avlsgris	366	517	0	517	0,0
Slaktegris	4 194	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					3,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					1,9
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					16,0

Tabell 1.29 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl m.m., mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	61,3	56,3	9,4
Tilskudd til semin	30,6	30,6	4,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,3	14,3	2,5
Justert bevilgningsbehov			-5,0
Sum	106,2	101,2	10,8

Tabell 1.30 Post 77.12 Tilskudd til frøavl m.m., mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	0,00
Tilskudd til lagring av såkorn	9,00	10,00	0,00
Justert bevilgningsbehov			1,00
Sum	29,06	30,06	1,00

Tabell 1.31 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til rådgivning	108,0	108,0	8,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	108,0	108,0	8,0

Tabell 1.32 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	24,960	24,960	2,5
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	1,700	1,300	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	13,921	14,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,279
Sum	55,856	56,135	4,779

Tabell 1.33 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2023, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg ¹	Endring, mill. kr
Sum	10 250,6	2,02	0,20	2,21	2,0

Tabell 1.34 Post 78.11 Tilskudd for avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring, kr/bruk/dyr	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Tilskudd per foretak	8 397	96 580	30 000	126 580	251,9
Melkekyr	209 397	4625	231	4 856	
Ammekyr	110 972	1277	64	1 340	
Andre storfe	574 954	771	39	809	
Melkegeit og melkesau	34 749	1066	53	1 119	
Sau	925 391	530	27	557	
Ammegeit	9 254	0	722	722	
Avlsgris	39 380	1524	76	1 600	
Slaktegris	1 449 515	52	3	55	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 114 571	13,4	0,7	14,1	
Rugeegg	93 080 120	0,08	0,00	0,09	
Hester	24 676	1524	76	1 600	
Avlskaniner	881	380	19	399	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 853 860	4,66	0,23	4,90	
Slaktekylling	73 589 232	0,560	0,03	0,59	
Tillegg for økologisk slaktekylling	261 364	1,660	0,08	1,74	
Revetisper	714	419	21	440	
Minktisper	3 423	123	6	129	
Hjort	7 244	519	26	544	
Utslag av satsendringer	Prognose, mill. kr	Endring, pst.	Endring, mill. kr	Utslag av tak, mill. kr	
	1 322,0	5,00 %	66,1	-251,9	232,877
Justert bevilgningsbehov					-13,367
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					219,510

Tabell 1.35 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats, kr/dag	Endring, kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	174 220	2 100	350	
Gjennomsnittsberegning	174 220	711	119	20,6
Utvidelse av ordningen				0,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				20,6

Tabell 1.36 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats, kr/å.v.	Endring, kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	294 400	10 600	2,5
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				2,5

Tabell 1.37 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats, kr/pers.	Endring, kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	491	105 200	0	0,000
Tobruker	82	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				-8,0
Sum	573			-7,950

Vedlegg 2

Jordbruksforhandlingene 2022

Referat fra forhandlingsmøte 16. mai, kl. 11:30

Til stede:

Fra Jordbrukets forhandlingsutvalg: Gimming, Hjørnegård, Hoen, Fjelltveit, Huus, Johnsrud, Agerup, Pettersborg, Dynna.

Fra Statens forhandlingsutvalg: Søyland, Bergset, Simonhjell, Rød, Krekling, Orlund, Skjeflo, Jørgensen, Traaholt, Bergeland.

Statens forhandlingsleder viste til situasjonen som oppstod da jordbruksorganisasjonene ikke var i stand til å fremme et felles krav i forkant av årets jordbruksoppgjør, og at dette var en svært krevende prosess for alle parter. Situasjonen var ekstraordinær og en stor belastning for forhandlingsystemet. Søyland slo fast prosessen hadde vært i tråd med bestemmelsene i Hovedavtalen, og takket Norges Bondelag for en konstruktiv inngang.

Søyland viste videre til Norges Bondelags krav av 26. april, og til statens tilbud av 5. mai. Hun viste til gjennomgangen av krav og tilbud 9. og

10. mai, og slutføring av forhandlingene i perioden 11. til 16. mai. Som i fjor, har rammene rundt forhandlingene vært krevende, med internasjonal uro, usikkerhet rundt pris- og kostnadsutvikling og redusert handlingsrom i statsbudsjettet. Søyland takket Norges Bondelag for vilje til å finne løsninger, men understreket at forhandlingene hadde vært krevende. Hun konstaterte deretter at partene hadde kommet fram til enighet om sluttprotokoll og fordeling av den endelige rammen. Hun takket Norges Bondelags forhandlingsutvalg for samarbeidet.

Gimming bekreftet at Norges Bondelags forhandlingsutvalg ville anbefale sitt styre å godkjenne avtalen, og melde fra til staten om resultatet i rimelig tid før proposisjonen om oppgjøret fremmes for Stortinget mandag 26. mai.

Partene var enige om å møtes etter Stortingets behandling for å utarbeide fullstendig avtaletekst og signerte deretter sluttprotokollen. Møtet var slutt kl. 11:40.

Vedlegg 3

Underhåndskontakt med organisasjonene hver for seg Fredag 21. april 2023

I henhold til Hovedavtalens § 1-4 hadde staten uformell kontakt med organisasjonene hver for seg kl. 14 og 15, for å finne grunnlag for felles opp-treden fra organisasjonene.

På møter kl. 18:00 og 18:30 orienterte statens forhandlingsleder kort om innholdet i møtene kl. 14 og 15 med hhv. Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag hver for seg. Staten konstaterte at begge partene ga uttrykk for at det var stor avstand mellom dem, men at begge

hadde ytret et ønske om å komme videre og at de var forhandlingsdyktige.

Statens forhandlingsleder sa at staten hadde vurdert situasjonen og oppfordret NB og NBS til å gjøre et nytt forsøk på å finne en avklaring som et nødvendig grunnlag for den videre prosessen.

Statens forhandlingsleder konstaterte at med det hadde staten oppfylt sine forpliktelser etter Hovedavtalen. NB og NBS hadde ikke merknader til dette.

Vedlegg 4

Referat fra utvidet ledermøte Lørdag 22. april 2023, kl. 17:30

Til stede:

Fra jordbruket: Gimming, Hjørnegård, Solberg, Langeland

Fra staten: Søyland, Jørgensen, Bergset, Helgen, Oftedal

Søyland viste til underhåndskontakten mellom staten og organisasjonene hver for seg fredag 21. april, og at hun hadde blitt kontaktet av jordbrukets forhandlingsleder kl. 13:37 i dag lørdag 22. april. Jordbrukets forhandlingsleder hadde da orientert om at de to organisasjonene hadde fortsatt prosessen. De hadde likevel ikke kommet til enighet om felles rammekrav.

Gimming ba om ordet, og beklaget sterkt situasjonen som hadde oppstått. Han sa at han ikke trodde at dette hadde skjedd tidligere, og at det var en ekstremt spesiell situasjon der organisasjonene ikke hadde kommet til enighet. Han framholdt at han hadde gjort alt for å komme fram, og at dette var en alvorlig situasjon både for forhandlingsystemet og for Norges Bondelag. Han sa at han opplevde å forhandle med en organisasjon med bundet mandat på tallstørrelse. Gimming sa også at han ikke kjente seg igjen i det Norsk Bonde- og Småbrukarlag hadde sagt til staten i møtet på fredag om at NBS var forhandlingsdyktige. Han sa videre at jordbruket ikke er i stand til å opptre som en part i dette jordbruksoppgjøret.

Solberg fikk ordet og sa at jordbruket var i en dyp sosial og økonomisk krise. Han viste til Hurdalsplattformen, ventet på en opptrappingsplan og krevde å måle inntektsnivå, ikke utvikling. Han sa videre at han opplevde at kravet om å endre beregningsmåten for effekt av finansiering i grunnlagsmaterialet ikke hadde blitt anerkjent av NB. Solberg mente NBS sitt krav var velbegrunnet, og at prosessen var preget av dårlig framdrift. Hans vurdering var også at NBS hadde beveget seg mer enn NB og at de ikke hadde fått endelig tilbakemelding på sitt forslag.

Søyland oppfattet det slik at jordbruket ikke klarte å opptre som én part etter Hovedavtalen

§ 1-3 og legge fram et felles krav. Hun ba om bekræftelse fra begge organisasjoner om at dette var situasjonen. Gimming svarte ja. Solberg sa at han mente det fortsatt var mulighet til å komme til enighet. Gimming overrakte deretter en signert dagsprotokoll mellom NB og NBS av 22. april og leste opp innholdet:

«Det vises til dagsprotokoll mellom Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag av 21. april 2023. Jordbrukets forhandlingsleder meddelte Statens forhandlingsleder innholdet i denne. I henhold til Hovedavtalen for jordbruket §1-4 hadde staten uformell kontakt med organisasjonene hver for seg. Etter den uformelle kontakten ble det gjort nye forsøk fra forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på å finne fram til et felles rammekrav. Dette førte ikke fram, avstanden er fortsatt svært stor.

Forhandlingsutvalgene i Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag konstaterer at en ikke har kommet til enighet om et felles rammekrav ved jordbruksoppgjøret 2023.

Jordbruket forhandlingsleder vil meddele dette til Statens forhandlingsleder og i den sammenheng vise til Hovedavtalen for jordbruket § 1-4.»

Søyland sa at det nå var nødvendig med en pause i møtet. Etter pausen framholdt Søyland at det ut fra det som var sagt, og innholdet i den overleverte protokollen, ikke var mulig fra statens side å forstå situasjonen på noen annen måte enn at det ikke var grunnlag for felles opptreden og at organisasjonene dermed ikke kunne opptre som én part. Hun viste videre til samtalen med jordbrukets forhandlingsleder kl. 13:37 og Norges Bondelags svar på spørsmålet om felles opptreden.

Søyland viste til det omforente referatet fra underhåndskontaktene dagen før, der det heter at: *«Statens forhandlingsleder konstaterte at med det hadde staten oppfylt sine forpliktelser etter Hoved-*

avtalen». Hun presiserte at det var § 1-4 første ledd det ble vist til.

Søyland sa at med dette var både årets forhandlinger, og forhandlingssystemet som sådan, i en alvorlig situasjon. Denne situasjonen var av en slik alvorlighetsgrad at Statens forhandlingsutvalg måtte gå tilbake til oppdragsgiverne for å vurdere videre framdrift i årets forhandlinger. Søyland

understreket hver av organisasjonene, og statens, betydelige ansvar for framdrift i prosessen med en ny jordbruksavtale, av hensyn til norske bønder.

Partene var enige om at det skulle være fortrolighet om prosessen så langt.

Møtet var slutt kl. 18:30.

Vedlegg 5

Referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag Søndag 23. april 2023, kl. 1700

Til stede:

Fra Norges Bondelag: Gimming, Hjørnegård

Fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag: Solberg,
Langeland

Fra staten: Søyland, Skjeflo, Bergset, Helgen,
Oftedal

Staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag gikk igjennom og godkjente referatet fra utvidet ledermøte lørdag 22. april kl. 17:30.

Søyland viste til underhåndskontaktene de to foregående dagene. Etter møter med organisasjonene hver for seg fredag 21. april ba staten Jordbrukets forhandlingsutvalg om å gjøre et nytt forsøk på å finne grunnlag for felles opptreden. Hun viste deretter til at jordbrukets forhandlingsleder lørdag 22. april ga beskjed om at organisasjonene etter et nytt forsøk, ikke hadde kommet til enighet om rammekravet. Med grunnlag i jordbrukets dagsprotokoll fra 22. april og det utvidede ledermøtet samme dag, bedømte staten situasjonen slik at jordbruket ikke er i stand til å opptre som én part, og etter Hovedavtalen § 1-3 ikke er forhandlingsdyktige.

Hun understreket igjen at situasjonen var ekstraordinær og alvorlig og understreket også

statens ansvar for å bidra til framdrift i prosessen, slik at det er mulig å legge fram et forslag til jordbruksoppgjør for Stortinget i tide. Hun sa videre at staten i den videre prosessen la stor vekt på å finne løsninger som ivaretar forhandlings-systemet.

Søyland konstaterte deretter at situasjonen var slik at staten nå måtte vurdere om den skulle gå videre ved å føre forhandlinger med den ene av organisasjonene, jf. Hovedavtalen § 1-4 andre ledd. For å opprettholde fremdriften i forhandlingene ber Staten om at organisasjonene snarest mulig legger fram sine posisjoner kortfattet og skriftlig innenfor to sider for lederen av statens forhandlingsutvalg.

Staten vil med dette utgangspunkt vurdere hvordan forhandlingene eventuelt kan videreføres, herunder eventuelt å føre forhandlinger med den ene av organisasjonene.

Partene var enige om at det skulle være fortrolighet om prosessen, inntil annet eventuelt blir avtalt.

Organisasjonene fikk frist til mandag 24. april kl. 10 med å komme med tilbakemelding.

Møtet var slutt kl. 17:08.

Vedlegg 6

Referat fra møte mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag Mandag 24. april 2023, kl. 16:50

Til stede:

Fra Norges Bondelag: Gimming, Hjørnegård

Fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag: Solberg, Langeland

Fra staten: Søyland, Skjeflo, Bergset, Helgen, Oftedal

Søyland konstaterte at referatet fra møtet søndag 23. april var godkjent av begge organisasjoner tidligere på dagen. Søyland takket for at hun hadde mottatt skriftlig informasjonen fra begge organisasjonene innen fristen, mandag 24. april kl. 10:00. Hun sa at den skriftlige informasjonen var av ulik karakter. Hun vurderte det likevel slik at den ga tilstrekkelig grunnlag for statens vurderinger sammen med informasjonen som hadde framkommet i møter og underhåndskontakter de siste dagene

En hovedgrunn til at organisasjonene ikke var i stand til å opptre som én part, var at det var stor avstand dem imellom hva gjaldt rammekravet. At jordbruksorganisasjonene ikke er i stand til å fremme et felles krav er ekstraordinært og en stor belastning for forhandlingssystemet. Hun viste til at staten la stor vekt på å begrense skaden som mangel på felles opptreden fra jordbruksorganisasjonene hadde skapt. Søyland viste videre til statens ansvar for å bidra til framdrift i prosessen, slik at forhandlinger blir gjennomført innenfor tidsrammen.

Søyland viste til at når organisasjonene ikke kan opptre som én part, kan staten etter Hovedavtalen § 1-4 andre ledd føre forhandlinger og inngå jordbruksavtale med den ene av organisasjonene.

Hun viste til at det på forhånd var klargjort at årets forhandlinger ville bli gjennomført på ordinær måte uten at det var framlagt en opptrappingsplan. Budsjettnemnda hadde avgitt omforent grunnlagsmateriale, og i dette framgår det at spørsmålet om beregning av kapitalkostnader vil bli gjennomgått til høsten. Hun sa at regje-

ringen hadde besluttet at staten vil be Norges Bondelag legge fram krav i forhandlingene. Hun sa at hovedbegrunnelsen for dette valget var at kun Norges Bondelag anerkjente forutsetningene for årets oppgjør. Hun ga ordet til Gimming.

Gimming uttrykte behov for å gjenta at det er en alvorlig og beklagelig situasjon vi er inne i. Men Norges Bondelag var likevel opptatt av den muligheten som lå i Hovedavtalen og var innstilt på å bruke den retten.

Solberg sa at NBS mener situasjonen i næringa er så alvorlig at man må peke på alle muligheter. Bonden kjenner seg ikke igjen år etter år. Det er en alvorlig situasjon for den norske bondens tillit til systemet.

Det var enighet om at referatene fra møtene 21. april til 23. april ble gjort offentlig sammen med offentliggjøring av beslutningen kl. 17:45. Det ble avtalt at referatet fra dagens møte skulle bli offentlig så snart det var godkjent. Videre var det enighet om at den skriftlige informasjonen som var sendt staten før kl. 10 samme dag skulle offentliggjøres etter at Norges Bondelag hadde lagt fram krav i forhandlingene.

Solberg sa at de to organisasjonene var to likeverdige parter og at NBS har mye god politikk som vil bygge ny tillit i næringa. Han sa at det oppleves urettferdig når NBS har beveget seg mer enn NB i forhandlingene dem imellom. Han sa at NBS opplever å ha blitt presset ut av forhandlingene.

Gimming sa at Norges Bondelag var beredt til å ta ansvaret det var å bli pekt på av staten og at Norges Bondelag tok sikte på å levere et krav innenfor den oppsatte tidsplanen.

Solberg spurte om hva grunnen var til at Norges Bondelag har blitt foretrukket, og at de anså sin status som ikke foretrukket.

Søyland svarte at grunnlaget for beslutningen var det som framkom av hennes innledning i møtet.

Møtet var slutt kl. 17:10.

Vedlegg 7

**Posisjonsnotat fra Norges Bondelags
forhandlingsdelegasjon
24. april 2023**

Posisjonsnotat fra Norges Bondelags forhandlingsutvalg 24. april 2023

Norges Bondelags forhandlingsutvalg sender med dette over posisjonsnotat for årets jordbruksforhandlinger i henhold til bestilling fra statens forhandlingsleder i møte søndag 23. april kl 1700. Vi legger til grunn Hovedavtalen for jordbruket og omforent grunnlagsmateriale fra Budsjettnemnda for jordbruket avgitt 14. april 2023.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg vil legge fram dette posisjonsnotatet om økonomisk ramme for jordbruksforhandlingene 2023 som grunnlag for forhandlinger.

Fjorårets jordbruksoppgjør hadde stort fokus på å kompensere for kostnadsvekst og svikt i tidligere forutsetninger. For perioden 2021-2023 viser Totalkalkylens normaliserte regnskaper 10.500 kr/årsverk svakere inntektsvekst enn forutsatt. Forventet lønnsvekst for andre grupper i samfunnet for 2021-2023 er 11.400 kroner sterkere enn lagt til grunn ved fjorårets jordbruksoppgjør.¹ Samlet gir dette svikt i inntektsforutsetningene på 21.900 kr/årsverk, tilsvarende 888 mill. kroner.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en kompensasjon på 888 mill. kroner for sviktende inntektsutvikling og sterkere lønnsvekst enn forutsatt.

Vår posisjon er basert på den økonomiske situasjonen i jordbruket slik den er beskrevet fra enkeltbønder, i innspill til årets jordbruksoppgjør og av Budsjettnemnda for jordbruket. Årets jordbruksforhandlinger må gi bøndene framtidstro gjennom kraftig inntektsvekst og politisk vilje til å satse på matproduksjon. Dette jordbruksoppkjøret må fjerne tvilen for de som er bønder og vil bli bønder. Da kan vi øke sjølforsyninga, bedre matberedskapen, opprettholde og videreutvikle matproduksjon med videreføring i hele landet. Årets jordbruksoppgjør må legge til rette for et betydelig inntektsløft. At det ikke er gjort endringer i prinsippene for tallgrunnlaget til årets oppgjør, er ikke til hinder for å redusere inntektsgapet betydelig i årets oppgjør.

I årets jordbruksoppgjør krever Norges Bondelags forhandlingsutvalg for 2024 full kostnadsdekning og mulighet for kronemessig samme inntektsvekst som andre grupper i samfunnet. I tillegg krever vi en tetting av inntektsgapet til andre grupper i samfunnet med 120 000 kroner per årsverk.

I oppbyggingen av krav til økonomisk ramme har Norges Bondelags forhandlingsutvalg lagt til grunn:

- 5,2 prosent inntektsvekst for andre grupper i 2023 (LO NHO) og 4,4 prosent i 2024 (Norges Bank).
- En generell prisvekst på 3,3 prosent i 2024 prognosert av Norges Bank 23/3-23.
- For å dekke inn kostnadsveksten har vi lagt til grunn:
  - En prisreduksjon for gjødsel på 30 prosent som vi forutsetter vil gi en volumøkning på 10 prosent. (Basert på kontakt med aktører i markedet).
  - Uendret gjennomsnittlig prisvekst for energiinnsatsfaktorer (diesel, strøm, gass, mm)
  - 3,3 prosent prisvekst på kraftfôr
  - For andre ikke-varige driftsmidler har vi beregnet en prisvekst siste 5 år som er 2,0 prosentpoeng høyere enn konsumprisindeksen. Vi legger derfor til grunn en prisvekst på 5,3 prosent for disse.
- En økning i utlånsrenta på 0,2 prosentpoeng fra 2023 til 2024 basert på Norges Banks prognose for styringsrenta.

¹ Teknisk Beregningsutvalg for inntektsoppkjørene og Norges Bank

Figur 7.1 Posisjonsnotat fra Norges Bondelags forhandlingsutvalg

- Beregninger gjort av sekretariatet for Budsjettnemnda for jordbruket for kapitalslit og leasing basert på forutsetninger over, uendret investeringsvolum og samme prisvekst som gjennomsnittet siste 5 år for avskrivbare driftsmidler.
- En reduksjon i antall årsverk med 1,1 prosent tilsvarende 450 årsverk fra 2023 til 2024, jf. prognose fra Budsjettnemnda for jordbruket.
  - At produktivitetens gevinsten tilbakeføres jordbruket i sin helhet og at dette er en del av å tette inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.
- Økt produksjon av norskproduserte jordbruksvarer med 0,5 prosent for å øke sjølforsyninga. Vi forutsetter at dette gir tilsvarende volumvekst for kraftfôr og andre ikke-varige driftsmidler da vi ikke har sett produktivetsvekst på disse innsatsfaktorene siste årene.
- Prisvekst på ikke-målprisprodukter på 3,3 prosent tilsvarende forventet generell prisvekst.

Tabell 1. Krav til økonomisk ramme for 2024

		Grunnlag. BFJ året 2023	Volumendring 2024	Pris- endring 2024	Ramme. Mill. kroner
	<i>Kostnadsdekning</i>				
1a	Gjødsel	3225	10,0 %	-30,0 %	-740
1b	Kraftfôr	9924	0,5 %	3,3 %	380
1c	Energi	4357		0,0 %	0
1d	Resten av andre driftskostnader	14482	0,5 %	5,3 %	840
2	Kapitalslit og leasing	9326			403
3	Realrente på lånt kapital i jordbruket	705			269
A	SUM Kostnadsdekning				1152
	<i>Økte inntektsmuligheter i markedet</i>				
4	Endret produksjon av norske jordbruksvarer	42618	0,5 %		210
5	Økte priser på varer uten målpris	21211		3,3 %	700
B	SUM Markedsmuligheter				910
SUM	A- B, Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter				242
C	Kompensasjon for svikt i inntektsforutsetninger for 2021-2023				888
	<i>Inntekt og arbeidsforbruk</i>				
6	Arbeidsproduktivitet	19523	-1,1 %		-210
7	Kronemessig lik inntektsutvikling	40100		29400	1180
8	Redusert inntektsgap til andre grupper 1)	40100		120000	4810
D	SUM Inntekt og Arbeidsforbruk, mill. kr				5780
SUM	Rammekrav (A-B+C+D), mill. kroner				6 910

1) Herunder tilbakeført arbeidsproduktivetsgevinsten med 210 mill. kroner, tilsvarende 5.200 kr/årsverk.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg krever en inntektsramme på 6 910 mill. kroner for 2024. Inkludert i dette beløpet ligger en svikt i inntektsforutsetningene i perioden 2021-2023 på 888 mill. kroner.

Kravet gir grunnlag for en inntektsvekst på 171 300 kr/årsverk. 120 000 kr/årsverk er tetting av inntektsgap mot andre grupper i samfunnet, 29 400 kr/årsverk samme inntektsvekst som andre grupper og 21 900 kr/årsverk kompensasjon for svikt i inntektsforutsetninger i fjorårets jordbruksoppkjøp.

Figur 7.2 Posisjonsnotat fra Norges Bondelags forhandlingsutvalg

Vedlegg 8

**Posisjonsnotat fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag
24. april 2023**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Vårt tilbud:

NBS tar situasjonen i jordbruket på det høyeste alvor. Vi ber om å bli ansvarliggjort og vi ønsker å bidra til å skape en ny politikk og optimisme i norsk jordbruk. Det er etter NBS syn verdt å minne om at avtaleverket for jordbruket, som vi nå forhandler etter, har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket.

Forrige jordbruksoppgjør handlet først og fremst om å dekke ekstraordinær kostnadsøkning. Vi er fortsatt i en situasjon med både krig i Europa og raskt økende global spenning. Årets jordbruksoppgjør gjennomføres i en situasjon hvor vi også må ta høyde for at Norge kan bli avskåret, og miste kommunikasjon og forsyningslinjer. Vi må i større grad kunne stole på oss selv, og sette oss i stand til å klare oss selv. Jordbruket er en avgjørende del av norsk totalberedskap, men denne svekkes ved hvert gårdsbruk som legges ned. For mange bønder er årets jordbruksoppgjør avgjørende for om de vil øyne håp for en framtid i næringa, eller legge ned.

NBS er svært opptatt av virkelighetsforståelsen av jordbruket og dets betydning for samfunnet. Betydningen av at maten vi spiser blir produsert over hele landet, og at alle de naturgitte ressursene blir tatt i bruk. Vi ivrer for og ønsker et mangfoldig og miljøvennlig jordbruk, som sikrer tilstedeværelse og beredskap, lokalt og nasjonalt, og som ivaretar solidariske hensyn utenfor våre landegrensener. Vårt tilbud i årets forhandlinger, kan skape optimisme og framtidstro for en svært presset næring.

NBS har tatt utgangspunkt i regjeringens egne ønsker for utvikling av landbruket og brukt disse som rettesnor for hvordan vårt tilbud er bygd opp. Hurdalsplattformen har en god innretning og utforming, som stemmer godt med NBS sin politiske plattform. Vi har lagt til grunn regjeringens egne mål for endringer i Norsk jordbruk, og basert vårt tilbud på det vi mener skal til for at regjeringen oppnår sine mål.

I Hurdalsplattformen har regjeringa sagt at den vil:

- Legge fram tidfesta plan for å tette inntektsgapet.
- Opptrappinga skal skje i samarbeid med partene i jordbruksavtalen og baseres på nytt tallgrunnlag
- Sikre riktig tallgrunnlag for jordbruksoppgjøret, dette gjelder og måling på inntektsnivå.
- Sørge for bærekraft gjennom bruk av setring, klimatilpassing, investering i jord.
- Opptrappingsplan for trygg matproduksjon på norske ressurser.
- Selvforsyningsgrad på av norske jordbruksmatvarer på 50%, korrigert for import av fôrråvarer
- Styrke importvernet, blant annet gjennom valg av prosent- og kronetoll
- Nye og sterkere virkemidler for markedsregulering
- Videreutvikle velferdsordningene for jordbruket og legge fram en egen plan om dette

Regjeringen må erkjenne at en slik endring koster penger. Å skulle tilpasse seg en annen, mer mangfoldig og klimavennlig matproduksjon som ivaretar solidariske hensyn utenfor våre landegrensener, koster penger.

Det har NBS lagt til grunn når vi har utarbeidet vår innretning og størrelse på tilbud.

Tiltak som står i motsetning til de etablerte mål for jordbruket ligger etter vårt syn utenfor avtaleverkets intensjon. Derfor er størrelsen på vårt tilbud slik den må være for å legge grunnlaget for ny retning i jordbruket, som er bedre tilpasset de forutsetninger landet vårt har for å produsere mat til befolkningen.

Så langt ser vi svært lite konkrete tegn til gjennomføring av regjeringens egne mål. Vi konstaterer at vi snart er halvveis inne i regjeringsperioden uten at en opptrappingsplan er lagt fram eller varslet. Mange av utfordringene knyttet til uenigheten ved årets tilbud skyldes lite framdrift og manglende avklaringer fra regjeringens side. Hadde regjeringen vist konkret fremgang i arbeidet med gjennomføring av Hurdalsplattformen, som for eksempel opptrappingsplan og styrket tollvern, hadde situasjonen vært annerledes. Vi ønsker å bidra til at regjeringen oppnår sine mål for jordbruket og at jordbruket blir satt i stand til å levere på samfunnsoppdraget.

Vi ber regjeringen på det sterkeste å følge opp egne målsettinger i en tid der verden har for lite mat til å brødfø hele verdensbefolkningen, og FN klart og tydelig oppfordrer alle nasjoner til å sikre egen matberedskap og matproduksjon. Vårt solidariske ansvar som et av de rikeste land i verden er åpenbart å ikke ta ressurser fra andre land, og da fattige land spesielt.

Figur 8.1 Posisjonsnotat fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Regjeringen har fastsatt trygg matproduksjon, økt selvforsyningsgrad og bærekraft som overordnede mål. Videre nedlegging av norske gårdsbruk er en bevegelse bort fra den retning. Der regelen før, var at jord ble overtatt og driftet videre, er nå situasjonen mange steder at jord blir lagt brakk, ikke videreført og drevet. Vårt tilbud til staten og regjeringen g leverer på den retningsendringen, mot bruk av norske ressurser og sikring av norsk matberedskap som er målene i både Hurdalsplattformen og stortingsmelding 11 (2016-2017). Vi tilbyr en innretning som ivaretar den norske bonden, som bedrer de sosiale vilkårene for bønder, og som ivaretar natur og mangfold.

Vi merker en stadig større interesse og oppmerksomhet for jordbruket og dets innretning, fra andre i samfunnet. Fra lokalsamfunn over hele landet hører vi at aktiv gårdsdrift er mye mer enn matproduksjon. Det handler om lokal beredskap, grunnlag for skoledrift, kompetanse for både frivillig innsats og kommunal drift samt psykisk helse. Dette mener vi er veldig bra, og vi trenger en bred oppslutning om de overordnede målene for norsk matproduksjon.

NBS lytter til næringa, og analyserer tallenes tale. Stadig flere bønder er ikke i stand til å håndtere sine løpende kostnader. Til tross for svært høyt arbeidspress, må mange ta seg arbeid utenfor jordbruket, for å håndtere kostnader i jordbruket. Dette ser man også i søknader Innovasjon Norge mottar til behandling av nybygg og investeringer. Nesten alle driftsplaner er avhengige av inntekter utenfor jordbruket eller gratis innsats fra familiemedlemmer for å få regnestykket til å gå i null. Bankene er heller ikke villige til å gi lånegaranti uten at betalingsevnen er sikret med faste inntekter utenfor jordbruket. Dette vitner om en økonomisk situasjon som ikke kan fortsette, en situasjon som vil bringe norsk matproduksjon, og Norge som nasjon inn i ustabilitet og usikkerhet. Regjeringsplattformen vi har nå, er den beste muligheten vi har hatt på lang tid. Vi kan sammen skape en endring som tilbyr våre hardtarbeidende bønder like sosiale vilkår som resten av befolkningen. Vi kan bli en nasjon som tar vare på naturressurser og forvalter disse i et evighetsperspektiv.

NBS leverer et tilbud til staten, som byr på et taktskifte i jordbruket. En innretning som gir norske ressurser og matvarer en høyere verdi. Hovedfokuset i innretningen er produksjon på norske ressurser, beredskap, levende jordbruk i hele landet, økonomisk jamstilling og like sosiale vilkår, i tråd med regjeringens fastlagte mål.

Jordbruket og den norske bonden er omfattet av Hovedavtalen for jordbruket fra 1950, sist revidert i 1992. Dette medfører plikter, både for staten og jordbruket. Vårt tilbud vil gi den norske bonden nok inntekt til å få noe kapitalavkastning, og potensiale for å oppnå minstelønn.

Prosess og rammeforhandlinger:

Regjeringen har uttalt flere ganger at utsatt opptrappingsplan ikke skal være til hinder for betydelig tetting av inntektsgap. Vi aksepterer ikke at jordbrukets forhandlingsleder underkjenner vår organisasjons rett til å kreve den rammen vi mener er rett. Skal nødvendig optimisme i jordbruket komme, må årets oppgjør bli noe ekstraordinært. Årets oppgjør må sende et tydelig signal til en hardt presset næring om at Hurdalsplattformen er mer enn bare er ord på papir. Derfor er årets oppgjør avgjørende for framtidstroen og landbrukets tro på regjeringens mål for en svært presset næring.

Underveis i forhandlingene har NBS kommet motparten mest i møte, både i prosent og kroner. I vårt siste møte vedrørende størrelsen på rammen, hadde vi allerede beveget oss langt, men fikk ingen respons hos Bondelaget. Vi har flere ganger søkt muligheter for avklaringer eller andre muligheter uten resultat.

Med vennlig hilsen

Tor Jacob Solberg
Leder i Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Figur 8.2 Posisjonsnotat fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Vedlegg 9

Oppdatert jordvernstrategi

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

I Norge er arealer som er egnet for matproduksjon en begrenset ressurs. Kun 3,5 pst. av landarealet er jordbruksareal. Slike arealer er utsatt for omdisponering til andre formål fordi de ofte ligger i områder med utbyggingspress. Etter andre verdenskrig har omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord vært på rundt 1,2 mill. dekar til sammen. Mye av dette er areal som var egnet til matkornproduksjon.

Fra slutten av 90-tallet fikk jordvern økt oppmerksomhet, og i 2004 ble det for første gang satt et konkret mål om å redusere omdisponeringen av dyrka mark. Senere er det satt mål om ytterligere reduksjon av omdisponeringen. Dette har bidratt til en gradvis nedgang i omdisponeringen.

Siden 2015 har jordvernpolitikken også blitt synliggjort i jordvernstrategier. Den siste strategien ble lagt fram i 2021. Jordvernstrategiene har pekt på flere ulike tiltak for å styrke jordvernet.

Gjeldende jordvernstrategi ble lagt fram som vedlegg 4 til Prop. 200 S (2020–2021) om jordbruksoppgjøret 2021 m.m. Det ble vedtatt et nytt mål om at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skulle overstige 3 000 dekar, og at målet skulle være nådd innen 2025. KOSTRA-tallene for 2021 viser en omdisponering av dyrka jord på 2 982 dekar.

Stortinget vedtok den 14. juni 2022 et anmodningsvedtak (vedtak nr. 799) der regjeringen bes om å legge fram en ny strategi våren 2023 med nytt og skjerpet mål for omdisponering av matjord og nye konkrete tiltak for å nå målet.

I arbeidet med den nye strategien er det innhentet skriftlige innspill på bakgrunn av invitasjon i brev og sak på Landbruks- og matdepartementet (LMD) sine nettsider. I alt er det kommet ca. 35 innspill fra statsforvaltere, organisasjoner, mv.

Arbeidet med ny strategi er gjennomført i samarbeid med Samferdselsdepartementet (SD),

Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) samt Klima- og miljødepartementet (KLD).

1.2 Nytt kunnskapsgrunnlag

NIBIO leverte den 1. mars 2023 et oppdatert kunnskapsgrunnlag for revisjon av den norske jordvernstrategien; NIBIO rapport 38/2023 *Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi*. Dette er en oppdatering og utvidelse av NIBIO-rapport 72/2021 *Jordvernets begrunnelser*, som ble skrevet som grunnlag for oppdateringen av jordvernstrategien i 2021.

NIBIO-rapport 38/2023 *Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi* beskriver utfordringer for verdens matproduksjon i lys av en mer utfordrende geopolitisk situasjon, og den betydning dette har for vern av jord. I rapporten beskrives arealgrunnlaget for jordbruk i Norge, arealendringer, omdisponeringen av dyrka jord, nydyrkingen og nye analyser av aktuell dyrkbar jord. Videre redegjøres det for begrunnelser for jordvernet og hvorfor disse bør inkluderes i vurderinger av et forsterket jordvernsmål.

NIBIO viser til at matsikkerhet er en grunnleggende forutsetning for et bærekraftig, trygt og stabilt samfunn. Det følger av FNs bærekraftsmål 2 og 15 at landene er forpliktet til å bevare grunnlaget for matproduksjon, herunder arealer og jordsmonnets økosystemfunksjoner og produktivitet.

Trusler mot matsikkerheten må vurderes i lys av den dramatisk forverrede geopolitiske situasjonen, som følge av pandemi, krig, ulikhet og klimaendringer. I lys av et stadig mer komplekst trusselbilde for framtidig global matproduksjon og handel, kan det antas at arealer i nordlige og tempererte områder vil få økt betydning både for verdens matproduksjon og norsk matsikkerhet.

Norsk matkonsum legger beslag på betydelige landarealer og vannressurser i utlandet, gjennom import av mat og fôr til husdyr og oppdrettsnæring. Norge kan redusere bruken av knappe areal- og vannressurser i andre land ved å beskytte arealer for produksjon i Norge.

Bærekraftig forvaltning av jordbruksarealer betyr å unngå varig tap og forringelse av produktive arealer. Under norske forhold er det særlig viktig for matproduksjonen å bevare arealer egnet for krevende jord- og hagebruksvekster (matplanter og vekster for økt proteinproduksjon). Jordvern er også en forutsetning for regional forsyningsikkerhet og bærekraftig jordbruk i hele landet, og følgelig en viktig komponent i et bærekraftig matsystem.

Dersom den tapte jordbruksproduksjonen fra alt nedbygd areal skal erstattes, samtidig som den samlede produksjonen skal økes, må avlingene per dekar økes eller nytt areal dyrkes opp. Om nydyrkingen skjer i mer marginale områder, er det behov for større erstatningsareal enn det som omdisponeres.

Nedbyggingen av jordbruksareal fører til utslipp som føres i klimagassregnskapet, fra både det nedbygde arealet og arealet som dyrkes opp som erstatning. Omdisponeringen av jordbruksareal vil derfor ha både en direkte og indirekte negativ effekt på klimagassregnskapet i Norge. I tillegg vil nedbyggingen kunne ha en indirekte negativ effekt på klimagassregnskapet i utlandet, dersom nedbyggingen i Norge fører til økt import av mat eller fôr.

Omdisponeringen av jordbruksareal vil også kunne ha negativ effekt på klimagassregnskapet for jordbrukssektoren, dersom nedbygd areal erstattes av mindre produktive arealer. Det vil føre til at produksjonen må foregå på et større areal eller med større innsatsfaktorer, f.eks. til energi, gjødsel og plantevernmidler. Resultatet vil bli høyere utslipp per produsert enhet.

Jordbrukslandskapene rommer et bredt spekter av landskaps- og miljøverdier. By- og tettstedsnære områder har ofte en kombinasjon av arealer med god jordkvalitet og godt klima. Disse områdene har generelt høy produksjonsevne og høyt artsmangfold.

De gamle kulturjordområdene i folkerike regioner har en lang jordbrukshistorie. Jordbrukslandskapet rommer kulturminner og er i seg selv et kulturminne. Disse arealene har samtidig stor betydning som hverdagslandskap og kilde til rekreasjon for befolkningen. Jordbrukets kulturlandskap og jordbruksarealene er dermed også viktige bidrag til læring og livskvalitet i lokalsamfunn, noe som også inngår i kriterier for sosial bærekraft.

Nedbygging av gjenværende jordbruksareal inne i eller i randområdene til byer og tettsteder, reduserer også muligheter for utvikling av bylandbruk. Bylandbruk kan bidra til matproduksjon

som særlig i kriser kan være av stor betydning. Regjeringens strategi for urbant landbruk betyr fornyet verdsetting av de bynære og inneklemt jordbruksarealenes betydning for både lokal matproduksjon, og for byens kultur, naturmiljø og sosiale miljø.

Av Norges drøyt 11,3 mill. dekar dyrka mark, er 8,8 mill. dekar fulldyrka, 0,3 mill. dekar overflatedyrka og 2,2 mill. dekar innmarksbeite. I 2021 ble det utbetalt produksjonstilskudd for 9,8 mill. dekar jordbruksareal, såkalt jordbruksareal i drift. Differansen på drøye 1,5 millioner dekar består av areal som drives uten arealtilskudd eller som ikke drives, og som kan være i ferd med å gro igjen.

Det totale jordbruksarealet har holdt seg ganske stabilt i mange år, men det har skjedd en forskyvning i forholdet mellom fulldyrka jord og innmarksbeite. Forskyvningen har skjedd ved at andelen innmarksbeite har økt, mens fulldyrka jord i sentrale områder er nedbygd. Dette er den beste jorda, hvor vi kan produsere korn, poteter og grønnsaker.

I mindre sentrale områder går marginale arealer ut av drift, gror igjen eller blir tatt i bruk til skogbruk. Også i kornområder går arealer ut av drift på grunn av blant annet dårlig arrondering og liten teigstørrelse.

Selv om Norge har lite dyrka jord som andel av landarealet, er ikke jordbruksareal per innbygger veldig lavt i verdenssammenheng. Jordbruksarealet per innbygger i Norge har imidlertid blitt betydelig redusert siden år 2000, i hovedsak på grunn av befolkningsøkningen. Dersom SSBs midlere befolkningsframskriving legges til grunn, vil Norge ha over 6 millioner innbyggere i 2050. Dersom antall dekar fulldyrka jord per innbygger skal opprettholdes på dagens nivå, krever det at nærmere én million dekar nydyrkes. I tillegg vil det være nødvendig å erstatte jordbruksareal som går ut av drift på grunn av gjengroing.

Det nydyrkes årlig vesentlig mer areal enn jordbruksareal som omdisponeres til andre formål. Fra og med 2014 har i gjennomsnitt 21 600 dekar blitt tillatt nydyrket årlig. Mesteparten av omdisponeringen av jordbruksareal skjer imidlertid i sentrale områder og i klimasoner der arealene er godt egnet for matkorn eller andre matvekster, mens nydyrkingen skjer i klimasoner som er mindre egnet for slik produksjon.

Den aktuelle reserven av dyrkbar jord (egnet til nydyrking) er mye mindre enn tidligere antatt, ifølge NIBIOs nye beregninger. Denne reserven utgjør bare omtrent 850 000 dekar i klimasonene som er egnet for matkorndyrking og ca. 4,8 millio-

ner dekar i klimasonene som bare er egnet for dyrking av fôrkorn eller gras.

Nydyrking vil imidlertid ofte utfordre andre samfunnsinteresser og føre til arealkonflikter både lokalt, regionalt og nasjonalt. For eksempel er mye av det beste dyrkbare arealet skog med høy eller svært høy bonitet og dermed av stor verdi for skogbruket. I tillegg kan nydyrking ha uønskede miljøkonsekvenser i form av redusert biologisk mangfold, tap av kulturmiljøer, økte utslipp til vassdrag og økte utslipp av klimagasser.

I kommuneplanene er det avsatt mye jordbruksareal til diverse byggeformål som ikke er nedbygd ennå. Dersom den faktiske nedbyggingen fortsetter i samme tempo fram mot 2030, som i perioden 2008–2019, vil i underkant av 20 pst. av dette arealet bli nedbygd, ifølge SSB.

For å redusere klimagassutslippene fra nedbygging av areal, bør det verken bygges ut på myr, i skog eller på jordbruksarealer. Dersom jordvernålet skal nås uten at disse klimagassutslippene skal øke, må nedbyggingen av dyrka jord i stor grad erstattes med bygging på allerede bebygd areal eller åpen fastmark.

Jordbruksarealet utgjør en relativt større andel av landarealet i de mest sentrale kommunene og i de beste klimasonene for matkorn dyrking, enn i landet for øvrig. Av Norges jordbruksareal ligger 23 pst. mindre enn en kilometer fra by eller tettsted, og andelen jordbruksareal med høyt produksjonspotensial er høyere nær tettsteder og byer der utbyggingspresset er størst.

1.3 Status og utviklingstrekk

Flere av tiltakene i jordvernstrategien er delvis gjennomført og gjelder arbeid som må gjøres kontinuerlig. Dette gjelder bl.a. den nasjonale jordvernprisen, tilskuddet til kommunale jordvernstrategier, og gjennomgangen av kartgrunnlag og statistikk over jordbruksarealet. Det har også i flere år vært arbeidet bredt med informasjon, bevisstgjøring og opplæring, både gjennom nasjonale og regionale konferanser, opplæringstiltak for nye folkevalgte og brev til alle kommuner. Dette vises ved at fylkeskommunene prioriterer jordvern i det regionale plan- og strategiarbeidet. Det kommunale selvstyret praktiseres for øvrig i tråd med prinsippene i kommuneloven av 22. juni 2018 nr. 83. Det nasjonale jordvernålet har blitt lagt til grunn i flere regionale planer og planstrategier, enten gjennom konkrete mål eller som overordnede målsettinger og ambisjoner.

Kommunene har også vist økende bevissthet og kunnskap om viktigheten av matjorda. Dette

har gitt resultater, og omdisponeringen av dyrka jord var i 2021 på det laveste nivået på over 50 år. KOSTRA-rapporteringen viser at omdisponeringen av dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka jord og innmarksbeite) til andre formål enn landbruk gikk ned med 53 pst. fra 2016 til 2021 (fra 6 337 til 2 982 dekar). Til sammenligning ble det gjennomsnittlig omdisponert 7 235 dekar årlig i perioden 2006–2013 og 11 400 dekar årlig i perioden 1994–2003, som var utgangspunktet for halveringsmålet i 2004.

Kartbaserte analyser viser avvik mellom omdisponert areal rapportert i KOSTRA og faktisk nedbygging. Dette skyldes blant annet at det kan gå flere år før arealer godkjent for omdisponering tas i bruk til nytt formål. Det er også en viss underrapportering av omdisponering, og en betydelig nedbygging til jordbruksformål som ikke krever søknad om omdisponering.

Det er flere departement som har arbeidet aktivt for å redusere omdisponeringen av dyrka jord. For eksempel har SD kommet med klare forventninger til transportetatene om å ta hensyn til jordvernet gjennom ny Nasjonal transportplan (NTP). KDD følger opp strategien gjennom forvaltningen av plan- og bygningsloven, som er et viktig virkemiddel for å styrke jordvernet.

Regjeringen mener det er viktig å legge til rette for å sikre matjorda som ressurs for framtidige generasjoner. Arbeidet som er lagt ned de siste årene for å trygge ressursene for framtida, har vist seg å være vellykket. Nedbyggingen har gått betydelig ned, og målet på 3 000 dekar ble nådd i 2021. De virkemidlene som er tatt i bruk for å få dette til, er i hovedsak knyttet til praktiseringen av plan- og bygningsloven og til holdnings-skapende tiltak. Dette er et arbeid regjeringen legger vekt på å fortsette med. Slik regjeringen ser det, er det i tillegg behov for å se på forsterking av eksisterende og å vurdere nye virkemidler for å styrke vernet av dyrka og dyrkbar jord, og i tillegg jevnlig oppfordre til å praktisere de ulike reglene, slik at en både lokalt og nasjonalt tar vare på ressursene ut fra et langsiktig perspektiv.

Formidling av nasjonal politikk er viktig, og regjeringen vil særlig trekke fram brevet av 23. mars 2022 fra landbruks- og matministeren og kommunal- og distriktsministeren til alle kommunene og fylkeskommunene. I brevet viser de to statsrådene til at det er viktig for regjeringen å styrke jordvernet, og å sikre at jordvern blir et overordnet hensyn i arealforvaltningen. Statsrådene understreker i brevet at bevaring av dyrket jord er en nasjonal interesse, og at en må

ta vare på jordbruksarealene over hele landet for å styrke beredskapen og matsikkerheten. I brevet står det også at kommunene bør vurdere å tilbakeføre areal med dyrka jord til landbruksformål som i dag er avsatt til byggeformål i kommuneplanen.

Regjeringen vil også nevne at det er arrangert flere regionale jordvernkonferanser, for å øke kunnskapen og oppmerksomheten om jordvern, og for å formidle gode eksempler. I alle fylker er det også fra statsforvalternes side gitt tilbud om opplæring til nye lokalpolitikere om jordvern og planlegging. Dette har gjort at det har vært mer debatt og oppmerksomhet om arealdisponering og jordvern i kommunene og fylkeskommunene og i media i de senere årene. Jordvernstrategien har ført til at både grunneierne, utbyggerne og myndighetene er mer bevisste på verdien av jordbruksarealene, og en har blitt flinkere til å finne alternativer til å bygge ned dyrka mark.

1.4 Årlig omdisponering

Etter andre verdenskrig har omdisponeringen av dyrka (fulldyrka og overflatedyrka jord og innmarksbeite) og dyrkbar jord (egnet for nydyrking) vært på rundt 1,2 mill. dekar til sammen. Det meste av dette er areal som har vært egnet til matkornproduksjon.

Figur 9.2 viser den årlige omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk i perioden 2007–2021, ifølge KOSTRA. Figur 9.1 viser den årlige omdisponeringen av dyrka

jord i perioden 1967–2021, totalt nær 500 000 dekar. Sammenlignet med perioden fra 1994 til 2003 har det vært en markert nedgang i den årlige omdisponeringen av dyrka jord de siste årene, fra i gjennomsnitt 11 400 dekar i den nevnte tiårsperioden, til 2 982 dekar i 2021, ifølge KOSTRA. Fra 2004 har omdisponeringen gått gradvis ned fram til 2021, som har det laveste tallet siden registreringen startet.

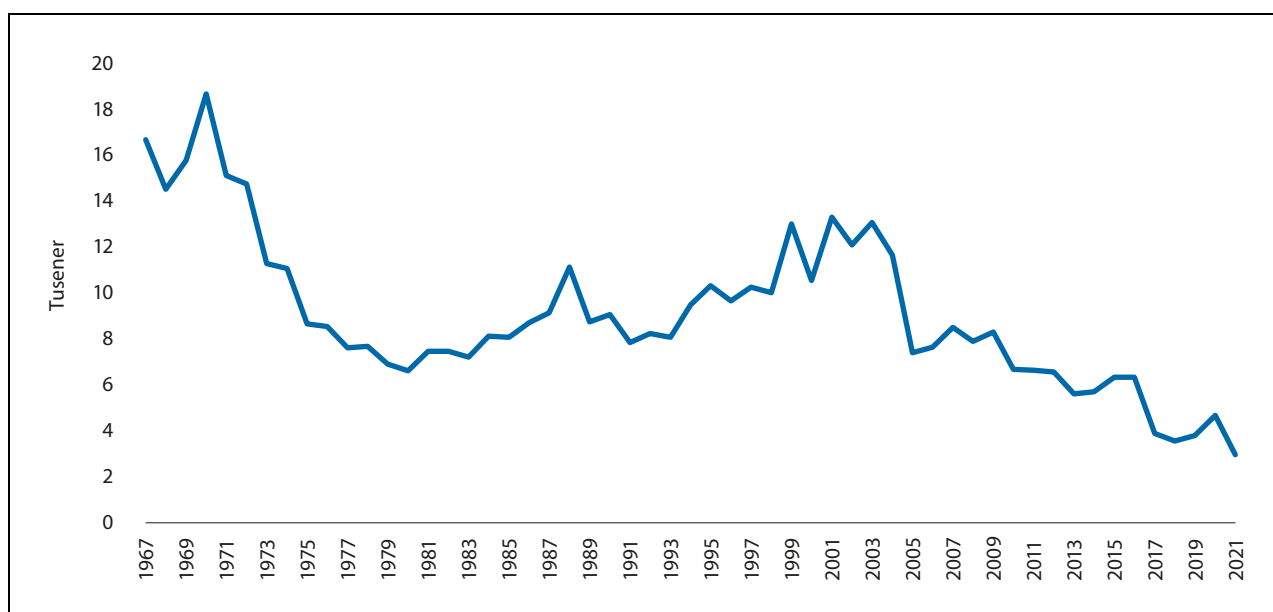
Fra 2005 er det rapportert på arealformål for omdisponering. Figur 9.3 viser omdisponering av dyrka jord til ulike arealformål de siste 6 årene; 27 pst. til bolig, 12 pst. til næring, 36 pst. til samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur og 25 pst. til andre formål. Statistikken viser at en stadig mindre andel av omdisponert dyrka jord går til bolig- og næringsformål.

KOSTRA-statistikken viser at det over tid har vært en gradvis nedgang i omdisponering av dyrka jord. Figur 9.4 viser dette for perioden 2005–2021.

1.5 Økonomiske konsekvenser

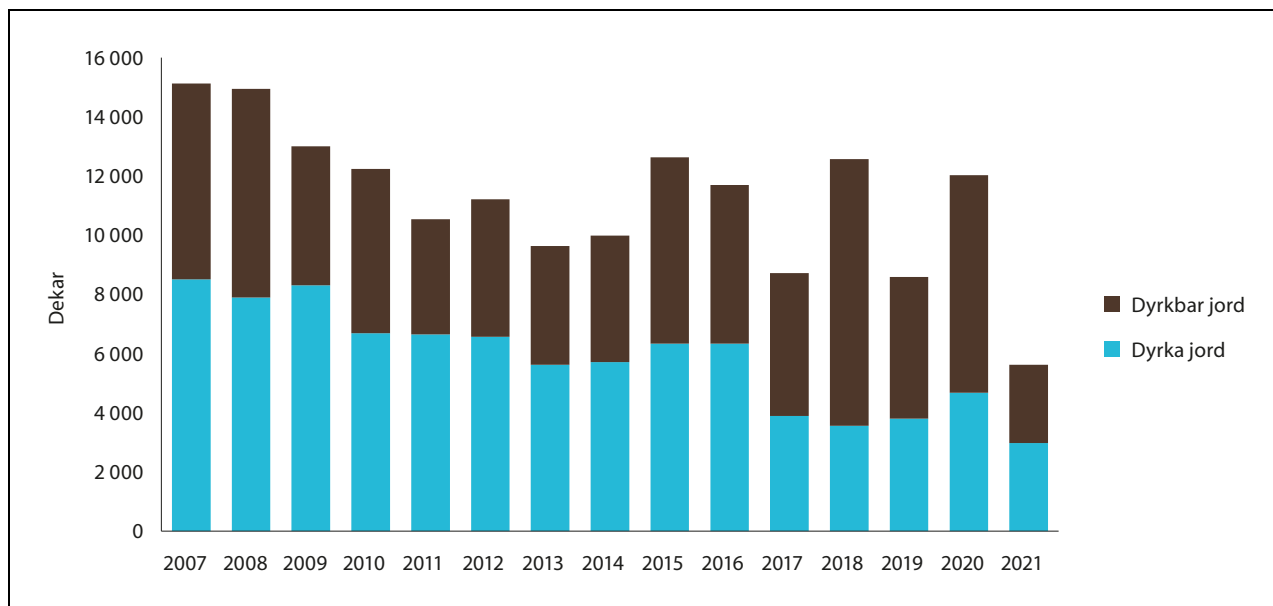
Jordvern hensyn kan innebære at alternative arealer må tas i bruk til utbyggingsformål, noe som kan føre til økte kostnader generelt. For eksempel kan det være kostnadskrevenende å bygge på fjellgrunn.

SD har vist til at ulike tiltak for å ivareta jordvern hensyn har en kostnad. Framføring av bane- og veianlegg gir oftest negative effekter for landbruket med oppdeling av teiger, dårligere arron-

Figur 9.1 Dyrka jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk, 1967–2021 (dekar).

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA

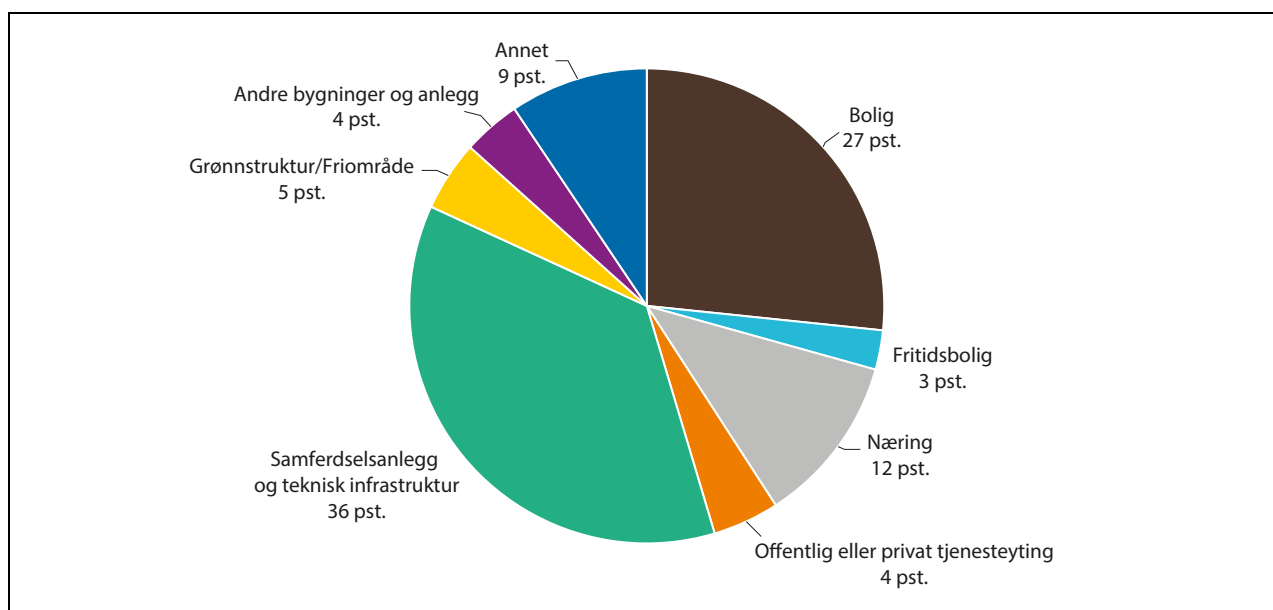

Figur 9.2 Dyrka og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk, 2007–2021 (dekar).

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA

dering, økte transportlengder og svakere netto utbytte. Endring av trasevalg, nydyrking og jordflytting er andre mulige kostnadsdrivende tiltak. I enkelte tilfeller vil imidlertid slike tiltak kunne føre til besparelser ved at for eksempel optimaliserte løsninger aksepteres av regulerings- og sektormyndighet. Gode tiltak vil også kunne bidra til å redusere risikoen i prosjektet ved at bruk av dyrka mark lettere kan aksepteres av berørte grunneiere.

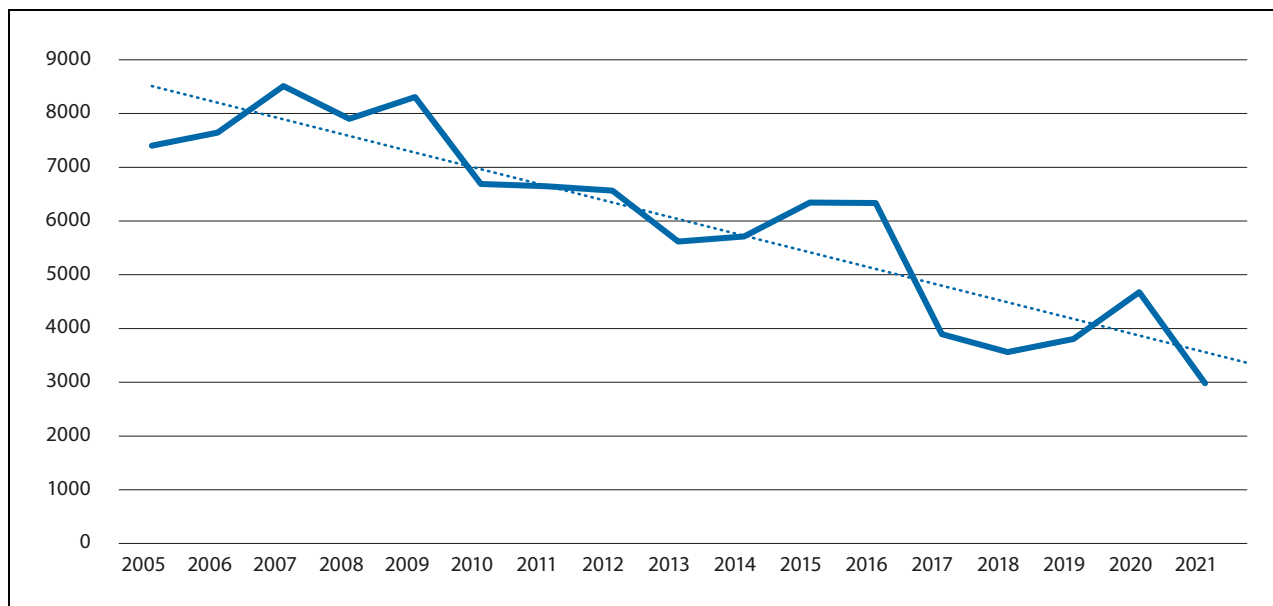
I Vegdirektoratets håndbok V712 om konsekvensanalyser er jordbruksareal, i likhet med andre naturressurser, en ikke-prissatt konsekvens i den samfunnsøkonomiske analysen. Naturressurser sees ut fra samfunnets interesser og behov for å ha ressursgrunnlaget tilgjengelig for framtida. Konsekvensanalyser gjennomføres for store utbyggingstiltak generelt, og bidrar til å synliggjøre både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser for samfunnet.

Figur 9.3 Omdisponert dyrka mark fordelt på formål i perioden 2016–2021.

Kilde: Landbruksdirektoratet og KOSTRA

Figur 9.4 Omdisponert dyrka mark 2005–2021 med linje som viser nedadgående trend (dekar).

Kilde: Landbruks- og matdepartementet og KOSTRA

Alle tiltak i strategien, inkludert forslaget om tilskudd til kommuner som utarbeider egen jordvernstrategi, dekkes innenfor gjeldende budsjett-rammer. Tiltakene i strategien medfører ikke nye oppgaver eller økt ressursforbruk for kommunene.

2 Tiltak i strategien

2.1 Nasjonalt jordvernmål

Registrert omdisponering av dyrka jord har gått gradvis ned siden det første gang ble satt et nasjonalt jordvernmål i 2004. Det første målet gikk ut på at årlig omdisponering skulle halveres over en periode, og komme ned på maksimalt 6 000 dekar årlig. Vi har sett en markant reduksjon i omdisponeringstallene siden et konkret mål ble introdusert. Dette viser at det å sette et spesifikt mål, som tydelig kommuniseres, bidrar til økt bevisstgjøring og kunnskap om jordvern regionalt og lokalt. Et nasjonalt jordvernmål er et viktig tiltak i seg selv.

Da den første jordvernstrategien ble vedtatt i 2015, fastsatte Stortinget et nytt nasjonalt jordvernmål. Dette gikk ut på at den årlige omdisponeringen av dyrka jord skulle være under 4 000 dekar. Stortinget ba regjeringen arbeide for at målet ble nådd gradvis innen 2020.

Gjeldende jordvernmål ble fastsatt av Stortinget i 2021, og går ut på at den årlige omdisponering

ringen av dyrka jord ikke skal overstige 3 000 dekar innen 2025.

Omdisponeringen måles gjennom KOSTRA, som er kommunenes rapporteringssystem. Her registreres omdisponeringen av dyrka mark ut fra vedtatte reguleringsplaner og vedtak etter jordloven. Jordvernmålet bør også i fortsettelsen baseres på KOSTRA-statistikken. Det eksisterer statistikk over lang tid, og det første nasjonale jordvernmålet ble relatert til denne statistikken.

Hittil har det ikke vært uttrykt noe spesifikt jordvernmål for dyrkbar mark, selv om det er viktig å redusere nedbyggingen av denne også. I et langsiktig perspektiv er det mindre grunn til å skille mellom dyrket og dyrkbart areal. Samtidig er det slik at den beste jorda i hovedsak allerede er dyrket opp, og den dyrkbare jorda er ofte mindre egnet til jordbruk grunnet jordkvalitet og klimasoner. Dessuten har dyrkbar mark i mange tilfeller andre viktige funksjoner for natur og samfunn. Før det er aktuelt å sette et eget mål for maksimal omdisponering av dyrkbar mark, er det behov for ytterligere kunnskap om problemstillingen samt bedre kartgrunnlag.

NIBIO, Landbruksdirektoratet og flere departementer har bidratt til å få fram et oppdatert kunnskapsgrunnlag for å vurdere et mulig nytt nasjonalt mål for jordvernet. Det er flere faktorer som bør tas i betraktning når målet settes. Ikke minst er planlagt utbygging av infrastruktur av betydning. Samferdselssektoren står for en stor andel av omdisponeringen; hele 33 pst. i siste

femårsperiode. I 2021 var anslaget et behov på 1 000 dekar dyrka mark pr år til samferdselstiltak over en periode framover på 6 år.

SD har nylig mottatt innspill fra Statens vegvesen, Nye Veier AS og Jernbanedirektoratet med foreløpig anslag på omfanget av dyrket mark som planlegges bygget ned de neste 6 årene. Anslaget er beheftet med usikkerhet og er basert på foreløpige beregninger. Antall dekar dyrket mark som planlegges bygget ned årlig angis derfor med intervall fra 400 til 600 dekar. Øvre nivå er avhengig av de økonomiske rammene for kommende Nasjonale transportplan, som legges fram våren 2024. Nedskalering av samferdselsprosjekter vil påvirke omdisponeringen av dyrka mark framover, og gir grunnlag for å sette et lavere mål.

KDD viser til at fylkeskommunene følger opp den nasjonale jordvernstrategien i sine planer og strategier, og at statsforvalterne legger et stadig strengere jordvernmål til grunn i sin plandialog med kommunene.

Et revidert jordvernmål bør være både ambisiøst og realistisk. NIBIO har i rapportene 9 /2023 *Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi* og 72/2021 *Jordvernets begrunnelser* levert omfattende begrunnelser for jordvern, blant annet relatert til beredskap, samfunnssikkerhet og bærekraft. Videre viser NIBIO til at vi har mindre aktuelt areal for nydyrking enn det som tidligere er lagt til grunn. Disse forholdene forsterker viktigheten av å ta vare på eksisterende dyrka mark og å sette et ambisiøst mål.

Regjeringen legger i Hurdalsplattformen opp til at jordvern skal bli et «overordnet hensyn» i arealplanlegging. Dette tilsier at jordvern skal vektas høyere enn tidligere i avveining mellom ulike interesser, og samsvarer med å sette et strengere mål.

Siden jordvernmålet ble lansert har det vært en jevn nedgang i omdisponeringen. Hvis vi framskriver den nedgangen vi har sett, peker det mot 2 000 dekar innen 2028, jf. figur. Samtidig vil en kurve måtte flate ut desto lavere tallene blir. Det antas at det alltid vil være behov for noe omdisponering. Det er ulike utbyggingsinteresser knyttet til bruk av dyrka mark, og det er enkelte arealformål som har sterkt vern. Den senere tid har vi også sett en økende interesse for å legge til rette for nye arealkrevende utbygginger som data-sentre, ny «grønn» industri, solenergi og lignede. Videre viser SSB i sin rapport 2020/10 til at det ligger høye tall for planlagt nedbygging av dyrka mark i allerede vedtatte kommuneplaner. Selv om trenden er nedadgående, vil det være årlige variasjoner i tallene. Foreløpige KOSTRA-tall for 2022

viser en omdisponering på 4 160 dekar dyrka mark for 2022.

Basert på framskriving av årlig nedgang, prognoser framover samt ambisjoner, anbefaler Regjeringen et mål hvor den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 2 000 dekar, og at målet skal nås innen 2030. Omdisponert areal kan i enkeltår avvikes fra målsettingen.

Regjeringen vil

- at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 2 000 dekar, og at målet skal være nådd innen 2030.

2.2 Nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

For å fremme en bærekraftig utvikling, skal regjeringen hvert fjerde år utarbeide nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, jf. plan- og bygningsloven § 6-1. De nasjonale forventningene skal legges til grunn for arbeidet med regionale og kommunale planstrategier og planer i de nye fylkestingene og kommune-styrene.

Regjeringen skal legge fram nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (nasjonale forventninger) innen sommeren 2023. De nasjonale forventningene samler regjeringens viktigste prioriteringer på planområdet for den kommende fireårsperioden. Dokumentet bygger på vedtatt nasjonal planrelevant politikk og skal i hovedsak inneholde overordnede føringer. Det legges opp til at forventningsdokumentet for 2023–2027 vil inneholde forsterkede signaler innenfor jordvernpolitikken sett i forhold til det eksisterende dokumentet fra 2019.

Regjeringen vil

- innen sommeren 2023 legge fram nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging.

2.3 Statlige planretningslinjer for samordna bolig- areal- og transportplanlegging

Statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging ble fastsatt ved kgl.res. av 26.09.2014. Retningslinjene er utarbeidet for å gi tydelige signaler om viktige nasjonale interesser i planleggingen. Retningslinjene peker på at tidlig medvirkning fra alle parter kan bidra til å løse konflikter, og at effektiv arealutnytting og samordning av areal- og transportplanleggingen

kan redusere klimagassutslipp og spare natur- og arealressurser, inkludert dyrka jord.

Som en oppfølging av Hurdalsplattformen ga regjeringen tilslutning til å sette i gang et arbeid med å evaluere de statlige planretningslinjene for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging. Evalueringen er gjennomført. KDD har i samarbeid med øvrige departementer utarbeidet et forslag til nye retningslinjer, som er planlagt sendt på høring i 2023.

Det legges opp til en styrket jordvernpolitikk i de nye retningslinjene.

Regjeringen vil

- utarbeide nye statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging.

2.4 Formidling av nasjonal jordvernpolitikk

Det er en viktig forutsetning for lokalpolitisk egenre kjennetegn av arealplaner, at kommunen er kjent med gjeldende nasjonal arealpolitikk. De nasjonale forventningene samler regjeringens viktigste prioriteringer på planområdet for den kommende fireårsperioden. Det er viktig at den nasjonale politikken er forankret hos kommunepolitikkerne og den administrative ledelsen i kommunene.

Som en del av arbeidet med å formidle den nasjonale jordvernpolitikken, har landbruks- og matministre tidligere ved flere anledninger sendt ut brev til alle landets kommuner om betydningen av å ivareta jordvern i planprosesser. Våren 2022 sendte landbruks- og matministeren og kommunal- og distriktsministeren ut et felles brev der oppdatert jordvernpolitikk ble formidlet. I forbindelse med kommunevalget kommende høst, er det aktuelt å sende ut et nytt brev med sikte på å formidle hovedinnholdet i jordvernstrategien. I et slikt brev bør det også anmodes om at tidligere omdisponert dyrket mark tilbakeføres.

Statsforvalterne har et særlig ansvar for å formidle nasjonal politikk til kommunene. For å sikre god praksis, kan det være en fordel om det blir utviklet et standardisert presentasjonsmateriale og en formidlingsstrategi på sentralt nivå. Landbruksdirektoratet har på oppdrag fra LMD utviklet en egen jordvernside på hjemmesidene sine med veiledningsmateriale for kommunene. Denne oppdateres fortløpende ved behov.

Plansystemet gir mulighet til å legge ned innsigelse i tilfeller der nasjonale eller viktige regionale interesser berøres av et planforslag. Høsten

2018 ble det sendt ut brev til alle statsforvalterne med en konkretisering av nasjonale og regionalt viktige interesser som grunnlag for å vurdere innsigelse. Det er behov for å være mer tydelig på dette grunnlaget, og det er derfor aktuelt å utarbeide et nytt brev eller rundskriv. I et slikt dokument kan det tydeliggjøres hvilke formål som i visse situasjoner ut fra samfunnsnytte kan begrunne omdisponering, og motsatt.

I tillegg til å sende ut skriftlige dokumenter til kommuner og statsforvaltere som omtalt foran, er det viktig å videreføre arbeidet med veiledning og formidling, herunder støtte regionale konferanser.

Regjeringen vil

- utarbeide et nytt jordvernbrev som sendes til kommunene etter kommunevalget i 2023
- utarbeide et nytt brev eller et rundskriv som konkretiserer grunnlaget for innsigelse ut fra jordvern hensyn

2.5 Regionale areal- og transportplaner

En planlegging på tvers av kommunegrensene som ser større områder i sammenheng, kan være et egnet virkemiddel for å få til en mer helhetlig planlegging. Større byer og tettsteder har ofte bolig- og arbeidsregioner som strekker seg langt ut over den enkelte kommune. Føringer for utnyttning av transformasjons- og fortettingspotensialet, effektiv arealbruk i byggeområdene og langsiktige byggegrensene, bør i slike tilfeller formuleres på regionalt nivå.

Det er fylkeskommunen som er ansvarlig for regional planlegging. Staten ved statsforvalterne kan i dialogen med fylkeskommunene motivere til at regional planlegging i større grad blir tatt i bruk til dette formålet, og formidle nasjonal politikk tidlig og tydelig i de regionale planprosessene. Det er viktig at statsforvalterne i fylker med jordvernutfordringer sørger for at denne utfordringen blir tatt opp i den regionale planstrategien.

Ut fra både jordvern hensyn og utbyggingsinteresser kan det være fornuftig å legge langsiktige rammer for utviklingen av tettstedene i en regional plan, slik at en ikke får stadige omkamper. Dette kan bidra til at planleggingen blir mer forutsigbar og helhetlig, og legger grunnlaget for en langsiktig utbyggingsgrense med følgende målsetting:

- å forenkle arbeidet med langsiktig forvaltning av verdifulle jordbruksareal
- å gjøre det mer forutsigbart for drift og investeringer i jordbruket

- å gjøre rammevilkårene for arealplanleggingen og for eiendomsutviklere mer forutsigbare
- å forenkle planleggingen og prioriteringen av infrastrukturtiltak og kollektivtiltak

Regjeringen vil

- styrke veiledningen og formidle gode eksempler for å vise hvordan en med regional planlegging kan bidra å ivareta jordvern

2.6 Plankompetanse

Planlegging etter plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å sikre jordvernet. Tilstrekkelig kompetanse og kapasitet i planleggingen er derfor en nødvendig forutsetning for et sterkt jordvern.

Kommunene er den viktigste planmyndigheten, og plansystemet er et viktig styringsverktøy når det gjelder samfunnsutviklingen. I tillegg er planlegging et viktig styringsverktøy som påvirker andre områder og oppgaver i kommunene. Undersøkelser viser videre at mange kommuner har utfordringer med tilgang til relevant plankompetanse og nødvendig kapasitet. Kompetanseutfordringene har høy prioritet i regjeringen, og det arbeides kontinuerlig og på bred front med å styrke den offentlige plankompetansen. Det gis blant annet tilbud om kurs, etter- og videreutdanning, i samarbeid med KS, statsforvaltere og fylkeskommuner, og utdanningsinstitusjoner. Et bredt spekter av veiledning om planlegging utvikles og gjøres tilgjengelig digitalt. Planlegging.no er KDD sin hovedkanal for informasjon og veiledning om planlegging.

Regjeringen støtter opp under opplæringstiltakene i fylkene rettet mot kommunene. Det er eksempelvis gjennomført samlinger i nettverk for kommunal og regional planlegging. Det er satt av midler til oppfølging av samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging i fylkene. Det blir også gitt tilskudd til private og frivillige virksomheter og organisasjoner til tiltak som skal øke kompetansen i lokal og regional planlegging. Innsatsen for økt plankompetanse skal føres videre, blant annet gjennom Sekretariatet for etter- og videreutdanning i samfunnsplanlegging (SEVS) og økt økonomisk støtte til dette.

Det trengs flere planleggere i offentlig sektor. For å øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging, følges anbefalingene i strategien *Hvordan øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging* opp i samarbeid med utdanningsinstitusjonene og KS.

Det er viktig at informasjon som ligger til grunn for planleggingen er oppdatert og enkelt til-

gjengelig, ikke minst for kommuner med begrenset kapasitet og/eller kompetanse. Staten har lagt til rette for utvikling og finansiering av nye tjenester og data, som eksempelvis høydedata gjennom prosjektet nasjonal detaljert høydemodell, realprofiler og utvikling av 3D-modeller.

Regjeringen vil

- føre videre arbeidet med å øke plankompetansen i samarbeid med blant andre KS

2.7 Planlegging av samferdselsprosjekter

I NTP for perioden 2022–2033 (Meld. St. 20 (2020–2021)) er det lagt føringer for alle utbyggingsvirksomhetene innen samferdsel om at beslag av jordbruksareal skal ha en særskilt vurdering, og at omfanget av beslag skal reduseres. Dette hensynet skal være med helt fra oppstart av et prosjekt og dermed også inkluderes i silingsfasen. Kontrakter for utbygging skal ha egne krav som setter vilkår om behandling av jordbruksjord.

Det er i planprosessene at hensyn til ulike interesser blir vurdert opp mot hverandre. Alle planer har krav om konsekvensutredning. Omfanget av planen avgjør hvor omfattende utredningen skal være. Alle virksomhetene under SD tilrår traseer ut fra en vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, der både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser av ulike trasévalg er viktige grunnlag for en tilrådd trasé. Dette er i samsvar med metodikken i Statens vegvesen sin Håndbok V712 Konsekvensanalyser. Ved siste revisjon (2018) ble metoden justert slik, at en nå kan ta større hensyn til kvalitet på jorda for de ulike trasealternativene som vurderes mot hverandre. Det er også utviklet et eget kartinnsyn med verdivurdering knyttet opp mot konsekvensanalyser i kartløsningen Kilden (NIBIO). Valgene skal følge prinsippene i tiltakspyramiden med først å unngå, så avbøte før evt. restaurere eller kompensere.

Det er mange motstridende hensyn som skal vurderes i planarbeidet. Valg av trasé blir endelig tatt gjennom politiske vedtak. Ulemper ved trasévalg for viktige nasjonale mål som jordvern, vurderer en å bøte på gjennom detaljutforming, med avbøtende tiltak og lignende.

Statens vegvesen lager veinormaler. Disse legges til grunn for dimensjonering og bygging av riksveier, og blir også benyttet av andre veieiere. Ved utvikling av veinormalene er arealforbruk et viktig hensyn. I normalene N100 *Veg og gateutforming* og N200 *Vegbygging* er de sentrale

kravene samlet. I N200 er det nå krav om håndtering av matjordlaget (dyrka jord) for å ta vare på kvaliteten der veianlegget legger beslag på jord.

Ulike veiklasser har ulike krav til linjeføring. For eksempel har motorvei en stiv linjeføring som kan gjøre det svært kostbart eller vanskelig å unngå lokaliteter med jordbruksareal. For jernbane er dette enda mer tydelig med deres krav til enda stivere linjer.

Kommunene rapporterer på planlagt omdisponert jordbruksareal i vedtatte reguleringsplaner gjennom KOSTRA. Statens vegvesen har siden 2007 rapportert på faktisk omdisponert jordbruksareal fra prosjekter som er ferdig det enkelte år, noe som kan variere en del fra det som ble regulert. SD vil utvide rapporteringsplikten til å gjelde fordeling på de tre arealtypene som utgjør jordbruksareal; fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. En slik rapportering vil over tid si mer om kvaliteten på arealet som blir nedbygd og hvor i landet utbyggingen skjer til enhver tid. Det vil i framtida bli stilt like rapporteringskrav til alle virksomhetene underlagt departementet.

Regjeringen vil

- følge opp arbeidet med jordverninteressene i arbeidet med gjennomføringen av Nasjonal transportplan (NTP).

2.8 Avbøtende og kompenserende tiltak

Det viktigste er å unngå omdisponering av verdi-full dyrka mark. Dersom dette ikke kan unngås, må kompenserende tiltak vurderes. Når omdisponering ikke kan unngås, ligger det et stort potensial i å bevare jordbruksjord ved å flytte jordmassene. Disse kan brukes både til å forbedre eksisterende jordbruksareal og til å opparbeide nye.

Ved utbygging må ofte store masser transporteres bort fra utbyggingsområdene. Det bør vurderes om slike masser kan brukes til å opparbeide fullverdige jordbruksarealer i stedet for å legges i deponi eller fylling.

Flytting av matjord er imidlertid komplisert, og det er ikke alle jordtyper som er like godt egnet til formålet. Erfaring har vist at avlingspotensialet og kvaliteten på jordsmonnet forringes ved flytting.

Kostnadene ved jordflytting er i de fleste tilfeller høyere enn kostnadene for nydyrking av et tilsvarende areal. Utfordringen med nydyrking er imidlertid at det dyrkbare arealet som regel er en begrenset ressurs. Videre har nydyrkingen ofte en del negative effekter for natur og miljø, med mer.

Flere kommuner setter krav om jordflytting i forbindelse med nedbygging av dyrka jord, bl.a. ved at det skal utarbeides en såkalt matjordplan. Vestfold og Telemark fylkeskommune har utarbeidet en veileder til matjordplan, og Region Nordhordland har laget to veiledere med tittelen *Jordmassar, frå problem til ressurs*. I flere av innspillene til denne jordvernstrategien etterlyses en nasjonal veileder for utarbeiding av matjordplaner. En nasjonal veileder kan bygge på de regionale veilederne, og kan utarbeides av aktuelle direktører i et samarbeid.

I store samferdselsprosjekter er det svært viktig at matjordlaget og underliggende jordlag blir behandlet på forsvarlig måte, både ved permanent og midlertidig omdisponering. Som utgangspunkt skal matjord brukes videre i jordbruksproduksjon. Et overskudd kan bli brukt i veiprojektet som toppdekke i veiskråninger og lignende. Det er nå satt standardkrav i entreprisekontrakter om massebehandling av jordbruksjord. Disse kravene er beskrevet i veiledere som bl.a. NIBIO har utarbeidet, og som prosjektene kan legge til grunn. Det må vurderes i det enkelte prosjekt hva som er tjenlige løsninger ut fra omfang av jordbruksareal som blir omfattet av veiltaket.

Statens vegvesen har sett på to ulike modeller for gjenbruk av matjord, uten at det er trukket endelige konklusjoner fra arbeidet. I den ene modellen er det sett på muligheten for å opparbeide jordbruksareal på ikke dyrkbare arealer, ved å flytte matjorda og de nødvendige underliggende lagene. En annen modell er å gi økonomisk bidrag til nydyrking gjennom et tidsavgrenset fond for nydyrking.

Statens vegvesen deltar i et felles europeisk FoU-prosjekt sammen med flere andre nasjonale veimyndigheter om nettopp behandling av jord i veiprojekt (CEDR Soils-program). Resultat fra dette vil foreligge i 2023.

Regjeringen vil

- utarbeide nasjonal veileder for matjordplaner
- videreføre arbeidet med å prøve ut avbøtende og kompenserende tiltak i samferdselsprosjekter

2.9 Byvekstavtaler

Byvekstavtalene er regjeringens viktigste verktøy for å samordne transport- og arealpolitikken i byområdene. Hovedmålet for regjeringens politikk i byområdene er nullvekst i persontransport med bil. Målformuleringen (nullvekstmålet) angir også hvilke hensyn som ligger til grunn: «I byom-

rådene skal klimagassutslipp, kø, luftforurensing og støy reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange.»

Byområdene som er omfattet av ordningen med byvekstavtaler er Oslo-området, Bergensområdet, Trondheimsområdet, Nord-Jæren, Kristiansandsregionen, Buskerudbyen, Grenland, Nedre Glomma og Tromsø. Om lag halvparten av Norges befolkning bor i disse byområdene. Så langt har staten inngått byvekstavtaler med de fire største byene. Oppfølging av de inngåtte byvekstavtalene er et høyt prioritert område for regjeringen, og det er også aktuelt å inngå avtaler med nye byer.

I byområdene som har byvekstavtaler, skal hovedtyngden av vekst i boliger og arbeidsplasser komme i eller i nærheten av større knutepunkter innenfor avtaleområdene. Byvekstavtalene vil kunne bidra til å redusere nedbyggingen av jordbruksareal gjennom å tilrettelegge for fortetting og transformasjon i områder som allerede er bebygd i by- og tettstedsområdene og gjennom effektiv bruk av arealene rundt kollektivknutepunkt.

Regjeringen vil

- føre videre samordnet areal- og transportplanlegging gjennom byvekstavtaler i de største byområdene

2.10 Nasjonal jordvernpris

Regjeringen har opprettet en jordvernpris som skal deles ut annet hvert år. Prisen ble delt ut for første gang i 2017, og har bidratt til å øke oppmerksomheten om jordvernet, særlig i kommunene. Målgruppen for prisen er fylkeskommuner og kommuner som tar aktive grep i regionale planer og i kommune- og reguleringsplaner, eller som får gode resultater i samarbeid med andre gjennom planlegging, gjennomføring og praksis. Prisen har fått god oppmerksomhet i fylkene, kommunene og media.

Det er opprettet statutter og en jury til prisen, der landbruks- og matministeren er leder, og med medlemmer fra KS, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Jordvern Norge og Norske landskapsarkitekters forening. Prisen skal framheve og motivere til nyskapende tiltak og planer som legger godt til rette for at kommunene i mindre grad omdisponerer dyrka mark og finner gode alternativer i planleggingen.

Den nasjonale jordvernprisen ble delt ut på nytt i 2019 og i 2021. Erfaringene med prisen er

gode, og den har ført til økt oppmerksomhet om jordvern og medvirket til å få fram de gode eksemplene til andre kommuner og fylkeskommuner.

Prisen deles ut annethvert år, og skal deles ut igjen i 2023.

Regjeringen vil

- føre videre en nasjonal jordvernpris

2.11 Tilskudd til kommunale jordvernstrategier

Kommunene forvalter størsteparten av arealene gjennom kommunal planlegging. Det er derfor avgjørende at kommunene har god kjennskap til både nasjonal og lokal verdi av arealene i sin kommune. Først da kan de gjøre gode avveininger mellom jordvernhensyn og andre interesser. Hvis kommunene lager sine egne jordvernstrategier, skaper det oppmerksomhet og bevissthet om dyrka mark, og gir kunnskap om arealenes verdi.

LMD har etablert en ordning med tilskudd til kommuner som utarbeider sin egen jordvernstrategi. Forvaltningen av ordningen er lagt til Landbruksdirektoratet.

En kommunal jordvernstrategi bør være retningsgivende for kommunens arealplanlegging, byggesaksbehandling og landbruksforvaltning. Først og fremst bør jordvernstrategien ligge til grunn for utarbeidingen av nye arealplaner; kommuneplan, kommunedelplaner og reguleringsplaner. Jordvernstrategiens ambisjon, mål og prinsipper bør videre innarbeides i kommende kommuneplan. Strategien bør tegne et langsiktig og overordnet bilde rundt forholdet mellom utbygging og bevaring av store, sammenhengende og viktige jordbruksområder i kommunen.

Regjeringen vil

- videreføre tilskuddsordningen for kommuner som utarbeider en kommunal jordvernstrategi

2.12 Arealregnskap

Et fullstendig arealregnskap vil være en heldekkende oversikt som forteller om tilgang og avgang av bebygd og ubebygd areal, både gjennomført og planlagt arealdisponering.

Statistisk sentralbyrå (SSB) utgir årlig statistikk som viser status/ beholdning av ulike typer arealer, og har et særskilt ansvar for statistikk over bebygde områder. SSB har over flere år jobbet med metodeutvikling for å etablere et utbyggingsregnskap. Utbyggingsregnskapet vil være kartbasert og vise hvor og når utbygginger

skjer, til hvilket formål, og hvilke typer areal som går tapt.

For å etablere utbyggingsregnskapet, gjenstår først og fremst arbeid med bedre tidfesting av arealbruksendringene. Her testes det nå ut metoder for forbedring ved bruk av fjernmålingsdata (satellitt og fly).

SSBs ambisjon er at utbyggingsregnskapet, sammen med statistikk over planlagt utbygd areal, skal inngå i beslutningsgrunnlaget i arealforvaltning og arealplanlegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Disse produktene vil også kunne inngå i «grunnmuren» for fremtidige tematiske ressuroversikter som naturregnskap (stedfesting av hovedøkosystemene) og økosystemregnskap (stedfesting og verdsetting av økosystemtjenester).

For å få på plass et fullstendig arealregnskap for Norge, som også inkluderer nydyrking og gjengroing, er det flere institusjoner som må bidra, blant annet SSB og NIBIO.

Jordvern vil være et tema i arealregnskap for kommuneplanprosesser.

Regjeringen vil

- bidra til å etablere arealregnskap for Norge

2.13 Utvikle og etablere et jordbruksarealregnskap

Dersom visse jordbruksarealer skal gis sterkere vern, basert på verdsetting eller klassifisering, krever det kriterier som inndeler jordbruksarealene i ulike kategorier. De fleste dokumenter som beskriver en slik tilnærming, vektlegger kriterier som har betydning for matproduksjon. En helhetlig differensiering, vil kreve kunnskap om den faktiske bruken av jordbruksarealene, dyrkingspotensialet, hvordan arealene ivretas og arealenes betydning for natur og miljø. Det må hensyntas at jordbruksarealer kan ha ulik betydning i lokal, regional og nasjonal sammenheng. Det vil også være behov for å sammenstille disse ulike hensynene og egenskapene ved jordbruksarealene for å kunne se arealene under ett. Det er viktig at denne kunnskapen knyttes til geografi, gjennom kart.

Det finnes allerede mye kunnskap og kartgrunnlag rundt nevnte momenter, men NIBIO peker på at det vil være behov for utvikling av løsninger for sammenstilling og implementering.

En differensiering av jordbruksarealene er også aktuell i mange andre sammenhenger. Spesielt gjelder dette ved utvikling av arealregnskap, hvor inkludering av et jordbruksarealregnskap vil

kunne gi mer oppdatert kunnskapsgrunnlag for kommunal arealplanlegging. Informasjon om jordbruksarealenes ulike kvaliteter og dyrkingspotensial kan også benyttes som grunnlag for utvikling og forvaltning av tilskuddsordninger.

Ved et innskjerpet jordvernmål vil det i økende grad være behov for et system som kan holde regnskap over omdisponering og nedbygging av jordbruksareal. Dette kan vi kalle et jordbruksarealregnskap. Et jordbruksarealregnskap bør utvikles til å bli en del av arealregnskapet omtalt foran.

Regjeringen vil

- bidra til å utvikle et jordbruksarealregnskap

2.14 Etablere et nytt kartlag for dyrkbar jord

Det foregår fortsatt betydelig nydyrking i store deler av landet. Likevel er det først og fremst viktig å bevare jordbruksarealene som allerede er i drift. Det er også viktig å øke arealproduktiviteten og å ta i bruk eksisterende jordbruksarealer som er gått ut av drift, før det eventuelt vurderes å dyrke opp nytt jordbruksareal. Flytting av jordmasser bør være siste alternativ for arealer som må bygges ned.

Datasettet FKB dyrkbar jord er i dag det som ligger til grunn for å vise de dyrkbare ressursene i Norge. Dette datasettet stammer fra digitalt markslagskart, og kartlegging utført mellom 1960 og 1990. Det finnes flere ulike analyser hvor datasettet har blitt evaluert, og disse har vist stor variasjon i kvaliteten til dyrkbar jord datasettet.

NIBIO er i slutfasen av en oppdatering av kartlaget for dyrkbar jord. I det reviderte kartlaget differensieres de dyrkbare arealene i noe grad, eksempelvis vil dyrkbar myr bli markert. Det vil imidlertid ikke være mulig, innenfor rammene av denne revisjonen, å evaluere de dyrkbare arealene med tanke på dagens driftstekniske forutsetninger og nydyrkingspraksis.

Det er vist at nydyrking i stor grad foregår i nærheten av eksisterende jordbruksarealer, og det kan eksempelvis være relevant å utrede hvilken betydning arealer i nærheten til eksisterende jordbruksareal har som dyrkbar ressurs.

Jordvernmålsettingen inkluderer ikke et tallfestet mål for å begrense omdisponering av dyrkbart areal. I et langsiktig perspektiv, og med et innskjerpet jordvernmål, er det mindre grunn til å skille mellom dyrket og dyrkbart areal. Det vil da være behov for å utvikle nytt kunnskapsgrunnlag som viser hva som faktisk kan regnes som aktuell dyrkbar jord med dagens lovreguleringer, driftstekniske forutsetninger og nydyrkingspraksis. I

vurderingen av hva som er aktuell dyrkbar jord, må ulike klima- og miljøhensyn ivaretas. Dette kunnskapsgrunnlaget bør omsettes til et nytt kartlag for dyrkbar jord.

Regjeringen vil

- bidra til å etablere et nytt kartlag for dyrkbar jord

2.15 Etablere systematisk rapportering av faktisk nedbygging av jordbruksareal

Omdisponeringen av dyrka jord registrert i KOSTRA har gått kraftig ned siden det første jordvernålet ble satt i 2004. Den faktiske nedbyggingen har derimot holdt seg mer stabil. Stadig bedre analysemetoder av faktisk nedbygging gjør det mulig å følge med på utviklingen både for omdisponering registrert i KOSTRA og for faktisk nedbygging. I tillegg gjør kartbaserte analyser det mulig å følge med på kvaliteten av arealene som bygges ned.

Landbrukets egen nedbygging er fortsatt betydelig. Landbrukstiltak krever ikke søknad om omdisponering og kommer dermed ikke med i KOSTRA-rapporteringen. En tett oppfølging av utviklingen av omdisponering og faktisk nedbygging i årene som kommer, blir viktig for å følge opp målene for jordvernpolitikken og for implementering av et forsterket jordvern mål. SSB og NIBIO bidrar her for å finne gode løsninger. En systematisk registrering av faktisk nedbygging, inkludert landbrukets egen nedbygging, kan brukes som supplement til KOSTRA-statistikken.

Dersom det er teknisk mulig, skal en ordning med systematisk registrering av faktisk nedbygging av jordbruksareal inkludere en fordeling på ulike veieiere og andre tekniske anlegg.

Regjeringen vil

- etablere systematisk registrering av faktisk nedbygging av jordbruksareal

2.16 Vernehjemmel i jordlova

Det dyrkede arealet utgjør i Norge 3,5 pst. av landarealet, og bare 1/3 av dette har potensial for matkornproduksjon. Fordi den aller beste jorda ble dyrka opp først, ligger den i stor grad nær byer og tettsteder med utbyggingspress.

Arealforvaltningen forutsetter at ulike interesser avveies mot hverandre. I den forbindelse kan høyproduktive jordbruksarealer som ligger i områder med utbyggingspress lett bli omdispo-

nert til annen bruk. Arealer med høyt produksjonspotensial kan i liten grad erstattes gjennom nydyrking.

Mye av omdisponeringen av arealer med høyt produksjonspotensial skjer i dag gjennom planvedtak etter plan- og bygningsloven. Statens landbruksforvaltning leverte i 2009 rapporten *Vernehjemmel i jordlova*, hvor det ble foreslått å innføre en hjemmel for varig vern av dyrka jord. I forslaget var det lagt opp til at jordbruksdriften i et vernet område skulle kunne fortsette som før. Forslaget om vernehjemmel ble sendt på høring, men det ble ikke fremmet forslag til lovendringer til Stortinget. Bakgrunnen var bl.a. et ønske om at de nye reglene i plan- og bygningsloven skulle få tid til å virke.

En arbeidsgruppe i LMD utarbeidet i 2022 en rapport med formål å se på muligheten for et sterkere vern av de viktigste jordbruksarealene, jf. Prop. 200 S (2020–2021). Ulike virkemidler ble vurdert. Som en oppfølging er det ønskelig å vurdere blant annet en vernehjemmel i jordlova på nytt.

Arbeidsgruppa la til grunn at en eventuell vernehjemmel kan legge til rette for å bevare de arealene som har størst betydning for matproduksjon i et langsiktig perspektiv. Hensynet til beredskap og vern om de viktigste matproduserende arealene tilsier at spørsmålet om en jordvernehjemmel utredes på nytt. En hjemmel for vern vil være et supplement til gjeldende virkemidler i plan- og bygningsloven og jordlova.

Som et alternativ til vernehjemmel kan det utredes en ordning som bidrar til at omdisponering i planprosesser av de viktigste matproduserende arealene krever behandling både etter plan- og bygningsloven og etter jordlova

Regjeringen vil

- utrede en lovendring i jordlova med sikte på et sterkere vern av de viktigste jordbruksarealene

2.17 Etablere et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal interesse

Arbeidsgruppen (LMD 2022) vurderte også metodikken som Riksantikvaren har benyttet for å etablere registeret *kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse* (KULA). Det er etablert et landsomfattende register, forkortet til KULA. Registeret forvaltes av Riksantikvaren. Oppdraget er gitt av KLD, og er en oppfølging av Europarådets landskapskonvensjon. KULA er et verktøy for kommuner og relevante sektorer med sikte på å ivareta

viktige landskapsverdier i planlegging. Målet er å gi oversikt, bidra til økt kunnskap og bevissthet, samt å gi tidlige og tydelige signaler om hvilke landskap arealplanleggingen må ta særlig hensyn til.

Utvelgelsen av landskapene blir gjort i nært samarbeid med regional kulturminneforvaltning (fylkeskommunene og Sametinget), og kommunene blir aktivt involvert i arbeidet. Områdene blir lagt inn i kulturminnedatabasen Askeladden, og er tilgjengelige for publikum på nettsiden Kulturminnesøk.

At et landskap er av nasjonal interesse betyr at det er vurdert, prioritert og valgt ut, at kommunene får tidlige og tydelige signaler om at det bør tas særlige hensyn i planleggingen, at en må søke etter gode løsninger som tar mest mulig hensyn til landskapsverdiene, og at det kan gi grunnlag for innsigelse hvis arealbruken er i vesentlig konflikt med landskapsverdiene.

Riksantikvaren samarbeider med fylkeskommuner og evt. Sametinget. Man kommer fram til forslag til landskap, og foreløpig utvalg presenteres for berørte kommuner gjennom dialog- og innspillskonferanser. Det utarbeides høringsdokumenter og gjennomføres høring. I prosessen vektlegges god medvirkning, og kommunen, grunneiere og innbyggere involveres aktivt.

Når et landskap er lagt inn i KULA-registeret, er det meningen at dette skal tas hensyn til i vurderinger i enkeltsaker og i planarbeid på alle nivåer. Kommunen er den viktigste forvalteren av et KULA-område, samtidig som fylkeskommunene skal følge opp og gi råd og veiledning.

Det er mulig å utarbeide et tilsvarende register over de viktigste jordbruksområdene med Landbruksdirektoratet som forvalter. En kartfestet oversikt over hva som utgjør de viktigste jordbruksarealene rundt om i landet, vil være en essensiell bit dersom det er ønskelig med sterkere vern, enten dette vernet skjer som statlig områdevern, eller ved bruk av de sterkeste virkemidlene i plan- og bygningsloven.

Det å etablere et slikt register vil være et lite inngripende tiltak i seg selv, men det kan knyttes opp mot virkemidler som er mer eller mindre inngripende overfor kommuner og grunneiere. Selve prosessen med å velge ut de nasjonale områdene foregår lokalt og regionalt, og vil i seg selv bidra til økt bevissthet om arealverdiene.

KULA-registeret er blitt til ved at det er tatt initiativ på statlig nivå rettet mot ett og ett fylke. Det er kjørt fylkesvise prosesser i regi regional kulturminneforvaltning, der kommuner og grunneiere er involvert. Alternativt kan en se for seg

prosesser som starter i kommunene, der en benytter modellen for utarbeiding av kjerneområde landbruk eller liknende. Et register etter modell fra KULA er et register som administreres sentralt.

Med god dialog og kommunikasjon er det grunn til å regne med at dette blir sett på som et positivt tiltak som synliggjør nasjonale verdier. Et slikt register vil være relevant for alle typer virkemidler for arealplanlegging, både på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå.

I en spørreundersøkelse (Landbruksdirektoratet 2021) pekte mange av kommunene på kartlegging av kjerneområde landbruk som et meget effektivt virkemiddel på kommunalt nivå. Dette er med på å underbygge at etablering av et register etter modell av KULA kan være en vei å gå dersom det er ønskelig med et mindre inngripende tiltak som synliggjør viktige jordbruksarealer.

Regjeringen vil

- etablere et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal interesse

2.18 Styrke driveplikten

I innspillsrunden til oppdatering av nasjonal jordvernstrategi 2023, har flere pekt på betydningen av driveplikt som et jordverntiltak. For å opprettholde andel dyrka jord, bør de arealene som allerede er dyrket opp fortsatt brukes til jordbruksproduksjon. Dette er som regel også den beste jorda. Videre vil det kunne «sitte lengre inne» å foreslå omdisponering av jord som er i god hevd. LMD mener sammenhengen mellom jordvern og driveplikt tilsier økt oppmerksomhet knyttet til håndhevelse av driveplikten.

Landbruksdirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide rutinebeskrivelser for å følge opp brudd på driveplikt.

Regjeringen vil

- følge opp at rutiner for brudd på driveplikt innføres

2.19 Tiltak rettet mot landbrukets egen nedbygging

Samtidig som årlig omdisponering registrert i KOSTRA er redusert, er det blitt økt oppmerksomhet mot landbrukets egen nedbygging av dyrka mark. Dette er nedbygging som ikke registreres i KOSTRA fordi tiltak i landbruket ikke krever omdisponeringstillatelse eller dispensasjon.

For å få en bedre oversikt over denne nedbyggingen, arbeider NIBIO og SSB med metoder for registrering. I pkt. 2.15 foran uttrykkes at regjeringen vil etablere systematisk rapportering av faktisk nedbygging av jordbruksareal. Dette er et tiltak som vil bedre oversikten over omfanget av landbrukets nedbygging.

I forvaltningspraksis etter jordlova § 9 er det lagt til grunn at det ikke er «nødvendig» å søke tillatelse til omdisponering hvis det for eksempel skal føres opp driftsbygninger på eiendommen. Gjennom omtale i rundskriv M-2/2021 av hva som er nødvendig ble det i 2021 gjort en rekke presiseringer av når nedbyggingen må anses som nødvendig og dermed faller utenfor søknadsplikten. Tydeligere retningslinjer kan bidra til at flere tiltak enn tidligere i praksis vil utløse søknadsplikt og dermed redusere landbrukets egen nedbygging av dyrka jord. Endrede retningslinjer vil også bidra til at tiltak som får tillatelse blir registrert i KOSTRA. Det er grunn til å evaluere virkningen av denne endringen.

Et forslag som er spilt inn til oppdatering av jordvernstrategien, er å innføre en regel som tar sikte på å unngå at nødvendige landbrukstiltak plasseres på dyrka jord. Tiltakshaver kan i den forbindelse pålegges plikt til å dokumentere at alternative tomtevalg som ikke legger beslag på dyrka jord, er vurdert. Generelt bør det utredes om jordlova kan brukes mer aktivt for å unngå at nødvendige landbrukstiltak plasseres på dyrka jord.

Det bør også arbeides med tiltak innen informasjon, veiledning og holdningsskapende arbeid.

Høsten 2022 ble det gjennomført en konferanse i samarbeid mellom Landbruks- og matdepartementet, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, der det ble rettet oppmerksomhet mot landbrukets egen nedbygging. Dette samarbeidet bør videreføres og etableres som et prosjekt.

Videre kan det vurderes om en skal innføre økonomiske insitament for å påvirke plassering av bygninger og anlegg. I mange tilfeller kan det være mer kostbart f.eks. å plassere en bygning på fjell enn det er å ta en bit av et jorde. Det samme gjelder å eventuelt rive en eksisterende, men utdatert driftsbygning for å erstatte med et nybygg. Innovasjon Norge gir i dag tilskudd til investering i driftsbygninger. Det bør vurderes å koble slik støtte til et krav om å vurdere forholdet til jordvern i den enkelte sak.

Regjeringen vil

- evaluere presiseringene i rundskriv M-2/2021 av begrepet jordbruksproduksjon i jordlova § 9 når endringen har fungert noen år.
- utrede regler i jordlova som kan brukes for å unngå at nødvendige landbrukstiltak plasseres på dyrka jord.
- gjennomføre et prosjekt / samarbeid med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag om reduksjon av landbrukets egen nedbygging
- Vurdere krav om en jordvernvurdering i forbindelse med tilskudd til oppføring av driftsbygning

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og

serviceorganisasjon – 05/2023

